

**PROBLEMS AND PROSPECTS
OF TERRITORIES' SOCIO-ECONOMIC
DEVELOPMENT**

**Conference Proceedings of
the 7th International Scientific Conference**

April 4 – 7, 2018

Opole 2018

The Academy of Management and Administration in Opole (Poland)
Berdyansk State Pedagogical University (Ukraine)
Donbas State Pedagogical University (Ukraine)
Institute for the Study of Spatial Development (Ukraine)
Katowice School of Technology (Poland)
National University of Civil Protection of Ukraine (Ukraine)
School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava (Slovakia)
University of Economics in Bratislava (Slovakia)
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University (Ukraine)

ІДПР

Інститут
дослідження
просторового
розвитку

PROBLEMS AND PROSPECTS OF TERRITORIES' SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT

Conference Proceedings of the 7th International Scientific Conference

April 4 – 7, 2018

Opole, Poland

ISBN 978 – 83 – 62683 – 25 – 3

Conference Proceedings of the 7th International Scientific Conference *Problems and Prospects of Territories' Socio-Economic Development* (April 4 – 7, 2018, Opole, Poland). The Academy of Management and Administration in Opole, 2018; ISBN 978-83-62683-25-3; pp. 345, illus., tabs., bibls.

Reviewers:

Marian Ciepaj – D.Sc, Professor, Head of the Department of Law and Administration, the Academy of Management and Administration in Opole (Poland)

Pavlo Zakharchenko – D.Sc, Professor, Head of the Department of Finance and Credit, Berdyansk State Pedagogical University (Ukraine).

Editorial Office:

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu

45-085 Polska, Opole, ul. Niedziałkowskiego 18

tel. 77 402-19-00/01

E-mail: info@poczta.wszia.opole.pl

Publishing House:

© Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu

45-085 Polska, Opole, ul. Niedziałkowskiego 18

tel. 77 402-19-00/01

The conference proceedings of the 7th International Scientific Conference *Problems and Prospects of Territories' Socio-Economic Development* includes modern theories, their practical aspects, tools for analyzing and managing complex socio-economic, educational and medical problems of society development, as well as new research directions are presented. Grounded systematic methodological concept and design principles of socio-economic, educational and medical research, taking into account the features of social determinants in constructing models of social systems at various levels, the purpose of which is to substantially increase the efficiency of such systems. Separate attention is paid to the study of the educational and medical, financial and economic instruments of society's development in the spatial coordinate system.

Authors are responsible for content of the materials.

PROGRAM COMMITTEE

- Ihor Bohdanov** – DSc in Education, Professor, Rector of Berdyansk State Pedagogical University, Berdyansk (Ukraine)
- Viera Cibáková** – CSc, Professor, Ing., Rector of School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava (Slovakia)
- Marian Duczmal** – prof. zw. dr hab., Rector of the Academy of Management and Administration in Opole (Poland)
- Andrzej Grzybowski** – prof. WST dr inż. arch., Rector of Katowice School of Technology (Poland)
- Tetyana Nestorenko** – PhD, Associate Professor, Head of the Institute for the Study of Spatial Development, Berdyansk State Pedagogical University (Ukraine)
- Svitlana Omelchenko** – DSc in Education, Professor, Rector of Donbas State Pedagogical University (Ukraine)
- Jana Péliová** – doc. Ing., PhD, Vice-Rector of the University of Economics in Bratislava (Slovakia)
- Volodymyr Sadkovyi** – DSc, Professor, Rector of National University of Civil Protection of Ukraine (Ukraine)
- Tadeusz Pokusa** – Dr, Vice-Rector of the Academy of Management and Administration in Opole (Poland)
- Oleh Semeniuk** – DSc in Philology, Professor, Rector of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University (Ukraine)

ORGANIZING COMMITTEE

- Natalia Afanasieva** – PhD, Associate Professor, National University of Civil Defence of Ukraine (Ukraine)
- Nadiya Dubrovina** – CSc, the University of Economics in Bratislava (Slovakia)
- Wojciech Duczmal** – Dr, Vice-Rector of the Academy of Management and Administration in Opole (Poland)
- Stanislav Filip** – doc. Ing, PhD., Vice-Rector of School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava (Slovakia)
- Russell Gerrard** – PhD, Cass Business School of City University (UK)
- Vladimír Gonda** – PhD, Professor, Ing., the University of Economics in Bratislava (Slovakia)
- Tetyana Kolgan** – PhD, Associate Professor, Dean of the Faculty for Advanced Studies of Pedagogical Staff, Donetsk Regional Institute of Postgraduate Education (Ukraine)
- Igor Lyman** – DSc in History, Professor, Coordinator of International Relations of Berdyansk State Pedagogical University (Ukraine)
- Tamara Makarenko** – PhD, Associate Professor, Dean of the Humanitarian and Economic Faculty, Berdyansk State Pedagogical University (Ukraine)
- Oleksandr Nestorenko** – PhD, Associate Professor, the Institute for the Study of Spatial Development (Ukraine)
- Aleksandr Ostenda** – PhD, Dean of the Faculty of Architecture, Building and Applied Arts, Katowice School of Technology (Poland)
- Erika Neubauerova** – PhD, Ing., Deputy Dean of the Faculty of the National Economy, the University of Economics in Bratislava (Slovakia)
- Iryna Ostopolets** – Ph.D. Associate Professor, Donbas State Pedagogical University (Ukraine)
- Olga Shevchenko** – PhD, Associate Professor, Deputy Dean of the Department of Physical Education, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University (Ukraine)
- Nataliia Svitlychna** – PhD, National University of Civil Protection of Ukraine (Ukraine)
- Slawomir Śliwa** – Dr, the Academy of Management and Administration in Opole (Poland)

**PROBLEMS AND PROSPECTS
OF TERRITORIES' SOCIO-ECONOMIC
DEVELOPMENT**

CONTENTS

SECTION 1 THE FINANCE AND ECONOMIC INSTRUMENTS OF TERRITORIES' DEVELOPMENT

<i>Larysa G. Bogush.</i> Criteria and problems of sustainable socio-economic development of Ukraine' regions.....	15
<i>Olena Dolgaleva, Maryna Yeshchenko.</i> Ecological-economic instruments as a solid foundation of concept of sustainable development.....	18
<i>Bożena Gajdzik.</i> Wahania okresowe w produkcji stali w Polsce.....	20
<i>Agnieszka Gawlik, Kazimierz Łukawiecki.</i> Pomiar kosztów i korzyści w opiece zdrowotnej – wyceny ekonomiczne i ich metody.....	23
<i>Gonda Vladimir.</i> Vrtuľníkové peniaze.....	28
<i>Stanisław Karleszko, Jadwiga Kozakiewicz.</i> Outsourcing jako metoda szukania oszczędności finansowych w sektorze zdrowotnym – wyniki badań.....	31
<i>Olena F. Kazanzhy.</i> Porto-franco as an instrument of Odessa economic development: history and the present.....	34
<i>Anatolii A. Kornus, Olesia H. Kornus.</i> Geographical aspects of the branch structure transformation of Ukraine's industry in the conditions of war and territorial losses 2014-2016.....	36
<i>Iwona Mstowska.</i> Zróżnicowanie regionalne Polski. Możliwości i konieczność wyrównywania różnic rozwoju społeczno – gospodarczego.....	39
<i>Tetyana P. Nestorenko, Tamara P. Makarova, Kateryna I. Sventytska.</i> The economic effect of the university on the city's economy.....	42
<i>Erika Neubauerova, Nadiya Dubrovina, Irina Kolupaieva.</i> The development of taxes and transfers mechanism in Slovakia.....	45
<i>Filip Pokusa, Kacper Pokusa.</i> Euroregion – jego istota i zasady funkcjonowania.....	47
<i>Tadeusz Pokusa.</i> Business and humanitarian supply chain – comparison.....	50
<i>Olena Polova.</i> Evaluation of investment attractiveness of the region.....	53

<i>Dorota Potwora. Cooperation of science and business for innovation in marketing – synthesis of research results.....</i>	55
<i>Iryna Yu. Salkova. Current trends of realization of export potential of agricultural sector of Ukraine.....</i>	59
<i>Hanna Z. Shevtsova, Olha V. Maslosh. Structural and technological aspects of neoindustrial modernization of Donbas.....</i>	61
<i>Galyna Trypolska. State of Art and Prospects of Regional Support of Renewable Energy Sources in Ukraine.....</i>	64
<i>Tat'yana N. Tykhovskaya. Assessment of scientific projects as the basis for innovative economic reform.....</i>	66
<i>Oleksii Ye. Vasylenko. The formation of clusters as an innovational trend of territories' economy development.....</i>	69
<i>Władysław Wornalkiewicz. Ocena nieefektywności gospodarowania zasobami ludności.....</i>	70
<i>Jan Wójciak. Strategie innowacyjne przedsiębiorstw na przykładzie Polskie Linie Kolejowe Spółka Akcyjna.....</i>	73
<i>Aneta Wszelaki. The essence of the accounting policy of local government units in the light of legal regulations.....</i>	76
<i>Taina M. Zavora. Analysis of region population social protection instruments.....</i>	80
<i>Tetiana O. Zhuravlova. Inter-budgetary transfers as the form of inter-budgetary regulation in Ukraine.....</i>	83
<i>Любов Б. Альтгайм. Туристичний ринок Тернопільської області як економічний інструмент розвитку території.....</i>	85
<i>Тетяна М. Апатенко, Олена С. Безлюбченко. Просторові особливості формування громадських просторів об'єднаних територіальних громад на основі індикативного механізму.....</i>	87
<i>Вікторія О. Біленко. Аналіз ресурсів об'єднаних територіальних громад.....</i>	89
<i>Жанна В. Бобровская. Польша и Беларусь на международных рынках товаров и капитала.....</i>	91
<i>Лілія Г. Брезицька. Підвищення ефективності та якості управлінського рішення</i>	93

<i>Любица Гаракальова. Менеджмент фінансування общей сельскохозяйственной политики Европейского Союза.....</i>	96
<i>Аліна Д. Глушко. Державна регуляторна політика в системі забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів України.....</i>	101
<i>Лілія В. Головка, Оксана І. Дяконенко. Вплив фінансової децентралізації на благоустрій сільських поселень в Україні.....</i>	103
<i>Павло Л. Гринько, Марина В. Мухіна. Модель побудови організацій як складних відкритих систем.....</i>	105
<i>Ігор Т. Зварич, Олена І. Зварич. Концептуальні підходи до здійснення регіональної політики в Україні.....</i>	107
<i>Наталя С. Іванова. Регіональна економічна безпека: модель «чорний ящик»....</i>	110
<i>Тетяна М. Котенко, Юлія В. Горемикіна. Специфіка соціального обслуговування в сільській місцевості в Україні.....</i>	112
<i>Олег І. Кузьмак, Олена М. Кузьмак. Сталий розвиток в контексті євроінтеграції.....</i>	114
<i>Марія В. Нікіша. Впровадження інтернет-рекламних технологій в туристичній індустрії України.....</i>	116
<i>Ніна О. Піскунова. Впровадження системи управління якістю вітчизняними підприємствами.....</i>	118
<i>Оксана В. Проскурович, Людмила О. Сорока. Фінансова безпека торговельного підприємства.....</i>	119
<i>Нана В. Ринкиашвили. Актуальные проблемы инновационного развития экономики Грузии в условиях глобализации.....</i>	121
<i>Григорий В. Саенко. Экономико-логистическое взаимодействие как инструмент удержания в равновесности потребительского рынка территории.....</i>	123
<i>Людмила А. Свистун. Санационная реструктуризация предприятий ЖКХ как необходимый инструмент социально-экономического развития территорий.....</i>	126
<i>Юлія О. Соколова. Споживчий ринок як чинник розвитку територій.....</i>	129

<i>Тетяна В. Сокольська, Світлана П. Поліщук, Вікторія І. Лобунець.</i> Концепція New Public Management у забезпеченні соціально-економічного розвитку сільських територій.....	131
<i>Юлія В. Ставська.</i> Розвиток сільських територій України в контексті Євроінтеграції.....	133
<i>Владислава І. Троян, Наталя В. Бібік.</i> Механізм впровадження корпоративної соціальної відповідальності на підприємствах України.....	135
<i>Тетяна М. Фасолько.</i> Оптимальний розподіл бюджетних коштів між цільовими проектами.....	137
<i>Інна Ю. Шевченко.</i> Методичний підхід до ідентифікації типів регіональних ринків легкових автомобілів за показниками соціально-економічного розвитку.....	140
<i>Олена М. Шевченко, Наталія М. Жовнір, Ольга В. Марчишинець.</i> Особливості розвитку ринку деривативів в Україні.....	143
<i>Наталія С. Шемендюк, Богдан Р. Соглаєв, Руслан Р. Соглаєв.</i> Підвищення економічної ефективності підприємства.....	145
<i>Олена В. Шкарупа, Алла А. Треус.</i> Перспективи соціально-економічного розвитку території на основі удосконалення механізму управління біоресурсами в Україні та ЄС.....	148
<i>Олеся І. Щерба.</i> Особливості використання гумору в рекламі.....	150

SECTION 2

PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY IN THE ERA OF STRUCTURAL CHANGES

<i>Oksana Chekstere.</i> Motivation for learning in the education systems of different countries of the world.....	153
<i>Łukasz Dziarmaga.</i> Hipoterapia jako postać rehabilitacji medycznej.....	156
<i>Mariia Yo. Kazanzhy.</i> The features of facilitation in the education system based on the dynamic model of the facilitative ability.....	159

<i>Iryna Yu. Ostopolets. Ecofacilitative accompaniment of training in pedagogical university.....</i>	161
<i>Olga V. Radziyevska, Margaryta O. Karpachova. Method of project activity in nursery institutions as an integral part of the development of cognitive and creative abilities of children.....</i>	163
<i>Dariusz Stanuchowski. Rodzina jako fundament rozwoju jednostki.....</i>	165
<i>Maria Strenacikova. The cooperation between school psychologists and teachers in Slovak music schools.....</i>	169
<i>Halyna M. Svidenska, Mykyta S. Kravtsov. Theoretical substance of the problem of self-identity of personality of the supervisors.....</i>	172
<i>Оксана С. Бартків, Євгенія А. Дурманенко, Оксана В. Смалько. Клубна робота як одна з форм виховання у студентів відповідального ставлення до батьківства.....</i>	174
<i>Анна Н. Беденко. Логоритмика как способ коррекции речевых нарушений у дошкольников.....</i>	176
<i>Оксана В. Боряк. Провідні положення концептуального блоку системи формування та корекції мовленнєвої діяльності розумово відсталих дітей молодшого шкільного віку.....</i>	179
<i>Світлана Б. Брежнєва. Меноніт Й. Корніс та його педагогічний вплив на реформування музичної освіти іноменшин у школах на південноукраїнських землях у ХІХ столітті.....</i>	182
<i>Дмитро Ю. Венков, Ірина Ю. Остополець. Діагностика творчих здібностей молодших школярів.....</i>	184
<i>Віра В. Глазова, Вікторія В. Чала. Особливості взаємодії викладача та студента в дистанційному навчанні.....</i>	186
<i>Катерина С. Гордєєва. Формування відповідального ставлення до здоров'я у студентів факультету фізичного виховання.....</i>	189
<i>Лариса М. Дейниченко. Особливості прояву творчості в професійній діяльності викладача вишу.....</i>	191
<i>Наталія П. Дічек. Психологічна служба як чинник поглиблення індивідуального підходу до школярів в Україні.....</i>	192

<i>Наталія О. Довгань. Передумови поколінних конфліктів: перспективи досліджень.....</i>	194
<i>Ольга М. Зайцева. Педагогічні умови використання технології case-study в підготовці студентів до професійної кар'єри.....</i>	196
<i>Світлана В. Іноземцева, Ірина О. Малиніна. Стан педагогічної освіти в епоху структурних перетворень.....</i>	198
<i>Вадим П. Кайдан, Наталія В. Кайдан, Христина О. Тураненко. Структурований світогляд майбутнього фахівця як результат освітнього процесу.....</i>	200
<i>Лариса Є. Коваль. Професійний розвиток майстрів виробничого навчання: методологічні підходи.....</i>	202
<i>Наталія А. Ковчин. Психолого-педагогічні аспекти адаптації сучасної особистості в період економічних та соціальних трансформацій в європейському суспільстві.....</i>	204
<i>Тетяна В. Колган, Наталія О. Капінус. Майстерність педагога початкової школи – запорука успіху нової української школи.....</i>	206
<i>Наталія В. Кравченко, Лариса В. Горбатюк, Анна Н. Алексеева. Современные подходы к проектированию содержания дисциплин профессиональной подготовки специалистов компьютерного профиля.....</i>	208
<i>Ірина С. Лопатинская. Механизм социально-психологической адаптации курсантов к учебно-служебной деятельности в вузе.....</i>	210
<i>Олена В. Маркова. Визначення рівня самооцінки творчого потенціалу майбутніх вчителів фізичної культури.....</i>	212
<i>Анастасія О. Мельнік. Сучасні системи оздоровлення у професійній підготовці майбутніх учителів фізичної культури.....</i>	214
<i>Лариса К. Одинченко, Ірина В. Дмитрієва. До проблеми виховання в учнів спеціальної школи гуманного ставлення до навколишніх людей.....</i>	216
<i>Інна І. Прудченко. Дидактична редукція наукового знання.....</i>	218
<i>Олена Г. Разумова. До проблеми вивчення Я-концепції майбутнього вчителя...</i>	220
<i>Валентина Ф. Сергеева. Народні дитячі садки як перші заклади з догляду й виховання дітей малозабезпечених верств населення наприкінці ХІХ століття в Україні.....</i>	223

<i>Інесса В. Сергєєва, Олег В. Булінг.</i> До проблеми суїцидальної поведінки підлітків з числа внутрішньо переміщених осіб.....	225
<i>Тетяна Ю. Скиба.</i> Діагностування рівня сформованості соціально-економічних знань в учнів з порушеннями інтелектуального розвитку (констатувальний етап педагогічного експерименту).....	227
<i>Алла Є. Скирда.</i> Історія розвитку освіти обдарованих студентів в Австралії.....	229
<i>Алексей А. Стасенко, Василий В. Ляшенко.</i> Методика педагогического контролю на занятиях по физическому воспитанию в вузе.....	231
<i>Ірина В. Сундукова.</i> Здоров'я у ціннісній парадигмі особистості.....	233
<i>Валерія В. Тупченко.</i> Використання словників студентами немовних спеціальностей на заняття з іноземної мови.....	235
<i>Сергій Д. Фатальчук, Олена В. Дзюба.</i> Емоційна культура педагога як інтегрована професійно значуща якість.....	237
<i>Дмитро В. Чаус.</i> Роль кольородидактики у підготовці майбутніх фахівців художніх спеціальностей вищих навчальних закладів.....	239
<i>Валентина П. Черній, Олена В. Нєворова.</i> Використання сучасних засобів рухової активності у системі оздоровлення населення.....	241
<i>Олеся В. Чернякова, Анастасія А. Коломійцева.</i> Психологічний аналіз ставлення студентської молоді до незареєстрованого шлюбу.....	243
<i>Ольга С. Човганюк, Ірина О. Гаман, Маріанна С. Гохкаленко.</i> Формування навичок науково-дослідної роботи студентів-медиків.....	245
<i>Ольга В. Шевченко.</i> Формування особистого здоров'я студентів засобами інноваційних технологій.....	247
<i>Татьяна А. Шундель.</i> Важность компетнтностного подхода для формирования коммуникативной личности студентов-медиков.....	249
<i>Наталія І. Щербатюк.</i> Маркетингова діяльність у сфері фізичної культури та спорту.....	251

SECTION 3
HUMANITARIAN AND POLITICAL ASPECTS OF TRANSFORMATION IN
SOCIETY AND SOCIAL RELATIONS

<i>Irina D. Nagay. Ethnocultural Heritage: Azov Sea Greeks Literary.....</i>	253
<i>Marek Staszewski, Tadeusz Pokusa. Możliwość łączenia umów o pracę z umowami „cywilno-prawnymi” w przypadku lekarzy zatrudnionych w podmiocie leczniczym..</i>	256
<i>Марина А. Ажжажа, Владимир Гонда. Интеллектуализация экономики в условиях глобализации.....</i>	261
<i>Вікторія І. Андріяш, Надія О. Агафонова. Сучасні підходи до трансформації управління зв'язками з громадськістю в органах правосуддя.....</i>	263
<i>Катерина І. Антонюк. Проблеми формування понятійного апарату споживання як категорії сталого розвитку.....</i>	266
<i>Олександр Г. Волков. Людина в світі цінностей за М. Шелером і Ф. Ніцше.....</i>	268
<i>Олександр В. Городецький. Тілесність людини у соціально-філософському дискурсі.....</i>	270
<i>Аліна А. Гоць. Соціальні проблеми внутрішньо переміщеної особи Донбасу...</i>	272
<i>Юлия О. Звягина. К проблеме коррекции осанки и психоэмоциональных состояний у женщин, занимающихся фитнесом.....</i>	274
<i>Дмитрий А. Зубенко. К проблеме использования дыхательной гимнастики в работе со школьниками.....</i>	277
<i>Катерина В. Ковальова. Комунікативна компетентність як складова адаптації фахівця в трансформаційному суспільстві.....</i>	280
<i>Катерина М. Котеленець. Особливості дослідження друкованих засобів масової комунікації на окупованій території Луганської області.....</i>	282
<i>Олена В. Куц. Синонімічні відношення між компонентами транспозиційної парадигми в системі простого речення.....</i>	284
<i>Зінаїда М. Мартиненко, Ольга О. Ступнік. Аналіз уявлень сучасної молоді про кохання.....</i>	286

<i>Наталія М. Масло́ва. Сучасні соціокультурні трансформації в центральній Україні.....</i>	288
<i>Юлія Ю. Мухаріна, Наталія М. Савченко. До проблеми спортивного відбору у жіночому футболі.....</i>	290

SECTION 4

TRANSFORMATION IN EDUCATION: SECTORAL AND TERRITORY APPROACHES

<i>Lyudmyla B. Adaryukova. Self-education competence and profессиogenesis (genesis of occupation) in the education of future cyber-security specialists.....</i>	292
<i>Tetiana Khrystova, Olexei Lysenko. Modern model of professional preparation of the future teacher of physical culture for sports-gaming activities.....</i>	294
<i>Yurii V. Koliada, Tetiana V. Kravchenko. Alternative of manager.....</i>	296
<i>Natalia M. Kozan, Volodymyr M. Voloshynovych, Julia Z. Kotsyubynska, Lyubomyr B. Danyliuk, Galyna M. Zelenchuk. Study of forensic medicine using the competent approach.....</i>	298
<i>Inna I. Kurlishchuk, Oksana R. Aleksieieva. Blended learning in Ukrainian education: theory and practices.....</i>	300
<i>Ruslan I. Litus. Method of the posture's correction at the lessons of the physical culture with the help of the exercises of the strength orientation for the pupils of the 15-17 years old.....</i>	302
<i>Daria Oleksyn. Budowa i funkcje skóry w aspekcie jej nadmiernego przetłuszczania się i powstawania trądziku.....</i>	304
<i>Yuliya O. Zhuravlova. The influence of decentralization to provide public goods.....</i>	307
<i>Наталія Б. Антонець. Історичний вимір трансформацій у сфері освіти України: колегіум як новий тип загальноосвітнього навчального закладу (1996-2010).....</i>	309
<i>Ольга Г. Бутенко, Светлана С. Попыченко. Педагогическая практика как фактор профессионального становления будущего педагога дошкольного образования.....</i>	312

<i>Олена В. Грищенко.</i> Українська мова у переміщеному вищому медичному навчальному закладі України.....	315
<i>Тетяна В. Жидкова, Вікторія В. Івасенко.</i> Адаптація архітектурного середовища закладів освіти для всіх.....	317
<i>Алла А. Загородня.</i> Шляхи впровадження досвіду Республіки Польща у навчання фахівців економічної галузі.....	319
<i>Олена Г. Зубарева.</i> Інформатизація як організаційна форма навчальної роботи педагогічного вищого навчального закладу.....	321
<i>Олександр В. Коваленко.</i> Перепідготовка гідів-екскурсоводів для роботи з іноземними туристами.....	323
<i>Світлана В. Колонтаєвська.</i> Інноваційна діяльність майбутніх вихователів у сучасному освітньому просторі.....	325
<i>Валентина В. Костіна.</i> Практична підготовка майбутніх соціальних працівників і соціальних педагогів до профілактики дезадаптації учнів в умовах студентського наукового товариства.....	328
<i>Тетяна А. Нестеренко.</i> Занурення студентів у некомфортне середовище як метод активізації навчального процесу.....	330
<i>Вікторія А. Павлова, Валерій І. Сипченко, Ольга М. Сипченко.</i> Цінність освіти в епоху структурних перетворень.....	332
<i>Тетяна В. Паньок.</i> Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх художників-педагогів у контексті розвитку вищої художньої освіти України....	334
<i>Владимир Саенко, Анна Толчева.</i> Управление логистикой педагогического движения в трансформационных схемах образовательных систем.....	336
<i>Світлана І. Семчук, Богдан І. Семчук.</i> Сучасний стан використання інформаційних технологій навчання у дошкільній освіті.....	338
<i>Марія Е. Циганкова.</i> Проблема адаптації першокласників до школи.....	340
<i>Вікторія Т. Чекаленко.</i> Проблеми соціальної роботи у сфері дозвілля.....	342
<i>Людмила С. Шевченко.</i> Нова модель економічної діяльності закладів вищої освіти в Україні.....	344

SECTION 1

THE FINANCE AND ECONOMIC INSTRUMENTS OF TERRITORIES' DEVELOPMENT

CRITERIA AND PROBLEMS OF SUSTAINABLE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE' REGIONS

Larysa G. Bogush

*Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of
Sciences of Ukraine,*

Kyiv, Ukraine

bogush_lg@ukr.net

The social orientation of economy and its regional subsystems is an essential condition for establishing the pace and optimizing the proportions of state development, as it ensures the proper reproduction and growth of its human, vocational, qualification and innovation potential, supports the foundation of social harmony, stimulates social responsibility of business and implementation of humanistic management concepts. The consolidation of the socially oriented market economy in Ukraine is based on the stabilization and expansion of the labor market, the growth of intellectual, professional and qualification potential, the promotion of productive employment, the application of reasonable standards in the normalization of the foundations of the population social protection, the development of regulating and controlling civil society institutions. Its main criteria are:

- diversification and modernization of economic complexes in accordance with the regional resource potential and the need to enhance their science-intensive and innovation orientation, as well as to form and ensure the effective functioning of regional clusters of closed-loop productions;

- maintenance of socially safe parameters and dynamics of the population differentiation by characteristics of property, income and expenses;

- implementation of programs for the preservation and improvement of medical and demographic characteristics of local and regional communities;

- maintenance of appropriate accessibility and quality of satisfaction of communities' material and socio-cultural needs, including their socially necessary and private components;

- implementation of guarantees for the accessibility of comprehensive and vocational education, as well as sources and channels of socially necessary information designed to enhance the competitiveness of individuals and social groups;

- rationalization of transaction costs associated with mechanisms for improving the personal intellectual, professional and qualification level, as well as for conducting and coordinating economic, entrepreneurial and innovative activities;

□ achievement of the appropriate level of safety of the local and regional communities living environment, including in the context of closer and longer-term prospects for resource development and economic use of territories.

The methodology of sustainable development of the national economy' regional subsystems consists of approaches to increasing the efficiency of social processes management, diversifying the employment sphere, balancing supply and demand in the labor market, adjusting the property stratification of the economically active population, improving the mechanisms for satisfying its socially necessary needs, solving the urgent problems of optimization of starting opportunities and social protection. There was proved the dependence of the results of economic activity and perspectives of regions development on the systematic implementation of the existing guarantees in the field of human capital and labor supply reproduction, as well as on the competitiveness of the employed and business entities, which in turn is primarily related to the territorial conditions of improvement and application of their professional, qualification, entrepreneurial and innovative potential.

Taking into account the above-mentioned quality criteria of regional policy, the Ukrainian reality is evaluated ambiguously, as it is reflecting a number of negatives and threats to socio-economic development. They include:

□ inefficiency of the state policy concerning: innovative transformation of the regional economic complexes, including the provision of appropriate specialization of free economic zones, stimulation of the formation of services and innovation infrastructure' territorial clusters; assistance to the depressed regions development (primarily ones with surplus labor resources and traditional agricultural specialization, as well as other areas of monospecialization and increased technogenic risks);

□ shortcomings in the regulation of the Ukrainian fiscal system, which are manifested in the taxation at the location of the companies' central offices rather than production locations directly;

□ a low proportion of closed-loop productions in combination with a significant level of the regional economies' shadow sectors; specialization of the economy as a whole on the export of raw materials and semi-finished products, as well as on transit;

□ a permanent lack of budgetary resources for satisfying the socially necessary living and socio-cultural needs of the population (the definition of the latter ones is carried out without taking into account sectoral standards and norms only on the basis of the financing practice in the short-term retrospective), as well as for modernizing the territorial communities' infrastructural base, which is exacerbated at the local budgets level;

□ instability of mechanisms and situational practice of subsidizing relevant items of regional and other local budgets expenditures, as well as of distributing these funds at the local communities level;

□ low level of financing of state and regional programs for: controlling the sanitary and epidemiological situation, preventing morbidity among the population of pre-working and able-bodied age, renovating engineering networks and complying the requirements of the economy' ecological safety;

□ inefficiency of mechanisms of state control over the conditions of employment and labor remuneration at non-state enterprises, as well as in non-standard labor relations in general.

The main directions of Ukraine' regional policy, which is aimed at realizing the landmarks of sustainable socio-economic development, should cover: an increase in the investment of regional science-intensive and high-tech clusters, and their production; stimulation of consumer demand as the driving force of economic growth; provision of the territorial communities development on the basis of balancing the spectrum of their life activity forms (labor, consumer, reproductive, socio-ecological) according to the relevant criteria of national security.

ECOLOGICAL-ECONOMIC INSTRUMENTS AS A SOLID FOUNDATION OF CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

*Olena V. Dolgaleva¹, Maryna G. Yeshchenko²
Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture,
Kramatorsk, Ukraine*

¹elena.dolgaleva21@gmail.com, ²marinsv@ukr.net

Sustainable development is a lasting development in the long target. The rapid development of economic science has led to greater consideration of the ecological component in the system of the factors that affect the sustainable development of society and national security of the country. Among the European countries, Ukraine has one of the highest negative indicators regarding the ecological state. Therefore, many scientific studies of the domestic scientists are devoted precisely to studying the sustainable development of the country, including the mechanism of ecological-economic management of enterprises, regions and the country in general. The issue of the necessity of forming the toolkit, which will form such a mechanism, remains a controversial one – this is a very relevant and perspective task.

This given direction is supplemented by considering the ecological-economic instruments. Economic instruments are the ones that, by influencing on the economic and business-based profits and funds, help to change the behavior of both legal entities and individuals, in the positive direction to the natural environment (NE).

Using such instruments helps to build the economic activity based on the principles of balanced ecological-economic development and including the prices for the impact on the environment into the cost of consumption and production. The ecological-economic instruments define the financial strategy, and this is a solid foundation for the concept of sustainable development.

It is found out that the economic instruments: support the activities aimed at improving the quality of the environment; stimulate reducing emissions and waste, processing and rational utilizing waste; promote producing environmentally pure products and implementing appropriate technologies; promote balanced developing the territory; support the protected areas and help restoring the affected areas.

It is determined that financing the economic instruments of environmental policy is carried out at the expense of six main sources: the state budget and regional or municipal budgets; the extrabudgetary funds; the investments of commercial structures and industries; the commercial loans (national and foreign); the foreign environmental investments; the foreign donor assistance.

On the basis of the analysis of scientific literature, it becomes clear that the number of instruments of ecopolitics used for the economic protection of the NE is constantly increasing. It is defined that from the set of the instruments of ecopolitics it is necessary to select priority ones, that is, those that take into account the national ecological-economic features of nature use and allow to achieve effective results from ecopolitics.

One of the first introduced ecological-economic instruments has become the mechanism of payment for pollution. Ukraine has introduced a fee for the use of land resources (payment for land is a component of the property tax (Article 265 of TCU); according to Article 14.1.147 of TCU, payment for land is a mandatory payment in the tax on property, which is collected in the form of a land tax or rent for land plots of state and communal property), forest resources, special use of fresh water resources, special use of subsoil at extraction of minerals, special use of the animal world, etc.

Also, there are such types of environmental and economic instruments as: grants, fees, loans, duties, taxes, fines, etc.

The ecological-economic mechanism aimed at forming an ecologically-oriented structure of the national economy while creating safe conditions for implementing the ecological-economic interests of the subjects of the national economy by adjusting or changing the behavior of economic entities of the national economy cannot exist without clearly identifiable instruments.

Thus, the interaction of the state authorities and legal entities and individuals should primarily focus on redistributing the resources and limiting certain parameters of economic activity of economic entities of the national economy in order to comply with the environmental and economic laws and regulations. It is not about the immediate cessation of economic growth in general, but about the cessation, at the first stage of the irrational growth of using the environmental resources.

Consequently, the problem of developing and improving the ecological and economic instruments is one of the most pressing issues in today's ecopolitics, because they can help to avoid a global ecological catastrophe – to provide reliable ecological safety at the global level as well.

References

1. Dolhaleva O. V. (2007) Teoretyko-metodolohichni zasady mekhanizmiv derzhavnoho upravlinnia stalym rozvytkom pidpryiemstv maloho biznesu v Ukraini [Theoretical and methodological foundations of state governance mechanisms are the constant development of small business enterprises in Ukraine]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Donetsk [in Ukraine].
2. Ecological-economic instruments. URL: <http://elib.lutsk-ntu.com.ua/book> Accessed on: February 22, 2018. (in Ukrainian).
3. Economic instruments of ecological policy. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D>. Accessed on: February 22, 2018. [in Ukraine].
4. Zavorodnyaya T. Improvement of tools the Economic mechanism ohrani okruzhayushey pryrodnoy environment. *Economy of Ukraine*. Kiev. 2000. № 12. P. 67-70.
5. Ivanova T. V. (2011) Derzhavne upravlinnia ekoloho-ekonomichnoiu bezpekoiu yak umova staloho rozvytku Ukrainy [State administration of ecological and economic security as a condition for sustainable development of Ukraine]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukraine].
6. Chugunov O. local budgets as a tool for socio-economic development areas. *Economic Bulletin University. Pereyaslav-Khmelnitsky*. 2014. Vol. 23 (1). P. 261-266.
7. Yushchyshyn L. Environmental component in the formation of the concept of sustainable development of socio-economic system. URL: esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/1466/3/ekolog.pdf Accessed on: February 24, 2018. [in Ukraine].
8. Daly H., Farley J. *Ecological Economics: Principles and Applications*. Washington, Covelo, London: Island Press, 2004. P. 484.

WAHANIA OKRESOWE W PRODUKCJI STALI W POLSCE

Bożena Gajdzik
Politechnika Śląska, Gliwice, Polska
Bożena.Gajdzik@polsl.pl

Sektor hutniczy w Polsce w ostatnich latach odnotowuje silne wahania w produkcji stali. Zakresem analizy objęto wielkość wytworzonej stali w Polsce w latach 2000-2017 (tabela 1). Na podstawie analizy przebiegu trendu wielkości produkcji stali w latach 2000-2017 stwierdzono występowanie cykli wahań okresowych w pierwszej dekadzie XXI wieku. Powtarzalność cykli wynosiła 3-4 lata. Po takim okresie odnotowywano znaczny wzrost produkcji stali w Polsce. Produkcja w latach: 2000, 2004, 2007 przekroczyła poziom 10,5 mln ton stali. Przyjmując zasadę cykliczności produkcji stali, kolejnym rokiem, w którym produkcja powinna przekroczyć poziom 10,5 mln ton stali powinien być rok 2010. W tym roku jednak w Polsce wytworzono tylko 7,9 mln ton stali. Był to drugi rok, w którym produkcja spadła poniżej 8 mln ton. W latach 2009-2010 sektor hutniczy w Polsce ogranicza produkcję z powodu spadku zapotrzebowania na stal w sektorach takich jak: motoryzacja, przemysł maszynowy, budownictwo, sektor AGD [1-2].

Spadek zapotrzebowania na stal był skutkiem światowego kryzysu ekonomicznego. Kryzys ekonomiczny w sektorze stalowym w Polsce trwa aż do 2014 roku. W latach 2011-2014 przedsiębiorstwa hutnicze wytwarzają rocznie poniżej 9 mln ton stali. Pierwszym rokiem, po okresie kryzysu gospodarczego, w którym odnotowano produkcję stali przekraczającą 9 mln ton był rok 2015 (tabela 1) [3].

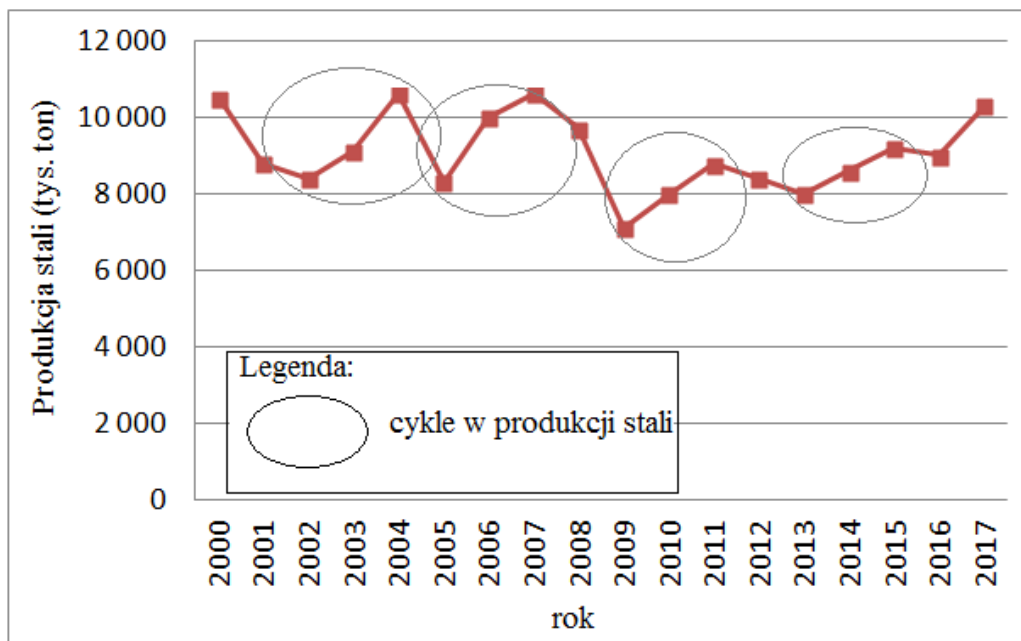
Tabela 1. Produkcja stali w Polsce w latach 2000-2017

Rok	Produkcja stali (tys. ton)
2000	10 500
2001	8 800
2002	8 400
2003	9 100
2004	10 600
2005	8 300
2006	10 000
2007	10 600
2008	9 700
2009	7 100
2010	7 990
2011	8 770
2012	8 400
2013	8 000
2014	8 600
2015	9 200
2016	9 000
2017	10 300

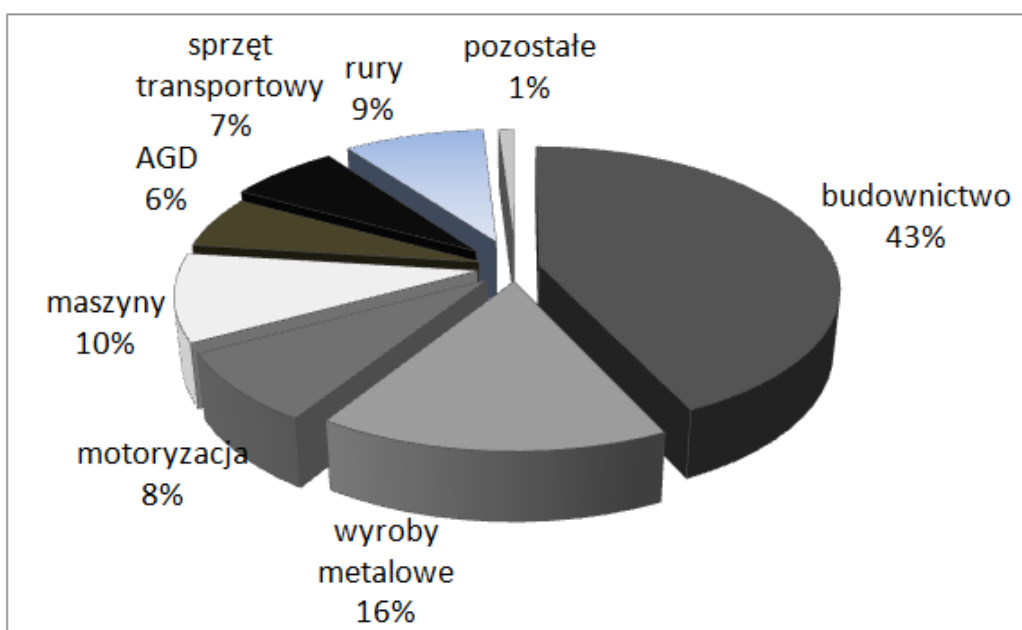
Źródło: Dane HIPH, Katowice [4].

Po dziewięciu latach od momentu ujawnienia się skutków światowego kryzysu gospodarczego w Polsce sektor hutniczy wytworzył 10,5 mln ton stali (taką wielkość produkcji odnotowano w 2017 roku). W ostatnich dwóch latach 2016-2017 zużycie stali w Polsce wyniosło ponad 13 mln ton i było największe od 1989 roku, czyli od momentu transformacji systemu gospodarczego w Polsce.

Wahania wielkości produkcji stali w Polsce występują nieregularnie (rys. 1) a do podstawowych przyczyn ich występowania zalicza się wzrost lub spadek popytu na stal przez sektory zużywające stal, do których należą: budownictwo, wyroby z metalu, motoryzacja, AGD. Udział tych sektorów w zużyciu stali przedstawiono na rys. 2.

Rys. 1. Cykle w produkcji stali w Polsce
Źródło: Opracowanie własne.

Rys. 2. Sektory konsumujące stal w Polsce
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z HIPH w Katowicach [4].

O wzroście lub spadku produkcji stali w Polsce decyduje wzrost gospodarczy kraju, który w ostatnim czasie przyspieszał, między innymi przez realizację projektów infrastrukturalnych współfinansowanych ze środków unijnych, a także działań przedsiębiorstw w sferze inwestycji oraz uwarunkowań prawnych.

Głównymi barierami ograniczającymi produkcję hutnictwa krajowego, oprócz taniego importu wyrobów hutniczych, są wysokie ceny energii elektrycznej i gazu oraz koszty konieczne do spełnienia wymagań unijnych w zakresie ochrony środowiska [5-6].

Literatura

1. Gajdzik B., 2013, *Restrukturyzacja przedsiębiorstw hutniczych w zestawieniach statystycznych i badaniach empirycznych*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Monografia, Gliwice, 266 s.
2. Szulc W., 2014, *Transformacja polskiego hutnictwa do gospodarki wolnorynkowej (z uzupełnieniem)*, Prace Instytutu Metalurgii Żelaza, Monografia nr 6, Gliwice.
3. Gajdzik B., 2013, *Changes of action strategies in metallurgical enterprises in time of economic crisis*, „Metalurgija”, No. 4 (52), ISSN 0543-5846, October-December 2013, p. 569-572.
4. Gajdzik B., 2018, *Wpływ czynników scenariuszy stanów otoczenia na prognozowaną wielkość produkcji stali w Polsce*, „Hutnik-Wiadomości Hutnicze”, t. 85, nr 2, ISSN 1230-3534, s. 48-53.
5. Polski przemysł stalowy, raporty Hutniczej Izby Przemysłowo-Handlowej w Katowicach (www.hiph.org).
6. Szał A., *Uwarunkowania i czynniki rozwoju przedsiębiorstw tworzonych w procesie transformacji hutnictwa i górnictwa*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2004.

POMIAR KOSZTÓW I KORZYŚCI W OPIECE ZDROWOTNEJ – WYCENY EKONOMICZNE I ICH METODY

Agnieszka Gawlik¹, Kazimierz Łukawieck²

Politechnika Opolska, Opole, Polska

¹a.gawlik@po.opole.pl, ²k.lukawiecki@po.opole.pl

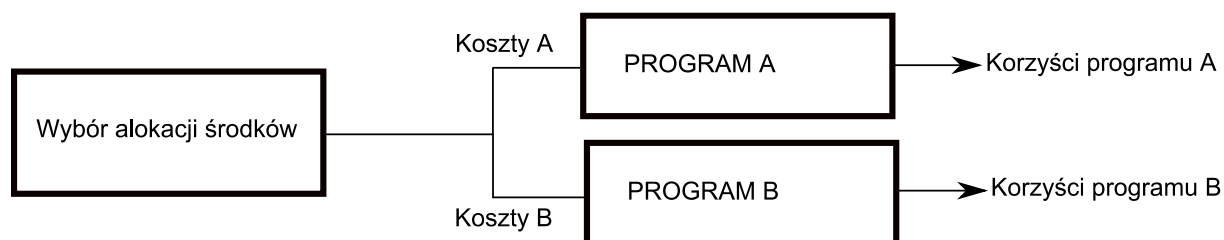
Wprowadzenie

Ewaluacja to obiektywna, systematyczna ocena projektu, programu lub polityki na wszystkich etapach: planowania, realizacji oraz mierzenia rezultatów¹. Obejmuje identyfikację, pomiar oraz wartościowanie, a następnie porównanie kosztów (nakładów) i korzyści (efektów) dwóch lub więcej alternatywnych rozwiązań (tu: porównywanych interwencji medycznych) i pozwala na najlepsze wykorzystanie ograniczonych zasobów. Teoretyczne podstawy ewaluacji ekonomicznej wywodzą się z neoklasycznej teorii dobrobytu, która umożliwia dokonanie oceny efektywności alokacji zasobów oraz sprawiedliwości społecznej podziału dóbr i zasobów. Metody ewaluacji ekonomicznej umożliwiają ocenę efektywności i racjonalności wdrażanych rozwiązań w sferze zdrowia w sytuacji ograniczonych zasobów alokowanych w oparciu o nierynkowe mechanizmy. Pozwalają na wyznaczanie priorytetów oraz udzielenie odpowiedzi na dwa rodzaje pytań:

- jaki możliwy (z dwóch lub więcej) sposób leczenia jest najlepszy dla pacjenta z taką samą potrzebą zdrowotną lub w takim samym stanie zdrowia (efektywność techniczna);
- jaki możliwy (z dwóch lub więcej) sposób leczenia jest najlepszy dla leczenia różnych potrzeb zdrowotnych lub stanów zdrowia (efektywność alokacyjna).

1. Istota ewaluacji ekonomicznej

Pełna ewaluacja ekonomiczna analizuje i porównuje zarówno koszty jak i korzyści generowane przez oceniany projekt oraz jego alternatywy (Rysunek 1).

Rysunek 1. Ewaluacja ekonomiczna jako narzędzie wyboru alokacji ograniczonych zasobów w oparciu o analizę kosztów i korzyści alternatywnych programów

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Drummond, i inni, 2005, str. 10.

¹ Drummond, O'Brien, Torrance, 2005, s. 8-9.

Fakt, że metody ekonomicznej ewaluacji wywodzą się z teorii dobrobytu, wpływa na wykorzystywane przez nie narzędzia pomiaru, wartościowania, agregacji kosztów i korzyści. Wymagają one określenia kosztów z uwzględnieniem specyfiki ich powstawania oraz identyfikacji odbiorcy pośredniego lub końcowego generowanych korzyści.

By podejmować decyzje alokacyjne informacje o korzyściach generowanych przez rozważane programy muszą być uzupełnione danymi o kosztach. Mogą one mieć charakter kosztów bezpośrednich leczenia (koszty konsultacji lekarskich, opieki pielęgniarskiej, badań diagnostycznych, leków, pobytu w szpitalu), pośrednich (straty produkcyjne, utracone zarobki), bądź kosztów trudnych do oszacowania (zmartwienie oraz cierpienie pacjentów i ich rodzin)². W identyfikacji i szacowaniu kosztów istotną rolę odgrywa punkt widzenia (pacjent, płatnik, świadczeniodawca), z którego dokonywana jest analiza, gdyż determinuje rodzaj kosztów branych pod uwagę. Najczęściej wskazuje się, że ewaluacja ekonomiczna powinna być dokonywana w perspektywie społecznej. Wówczas pod uwagę są brane wszystkie koszty danej terapii, również te, powstające poza sektorem opieki zdrowotnej, a także koszty ponoszone przez pacjentów i ich rodziny. Grupą kosztów wykorzystywaną w analizach ekonomicznych w celu wyrażenia globalnej wartości kosztów i/lub ich struktury dla konkretnej jednostki chorobowej są koszty choroby (*Cost of Illness – CoI*).

2. Metody ewaluacji ekonomicznej

Można wyróżnić trzy alternatywne metody oceny ekonomicznej, badające relacje między kosztami a rezultatami (*Cost-Consequences Analysis – CCA*)³:

- analiza kosztów i korzyści (*Cost-Benefit Analysis – CBA*),
- analiza kosztów i efektywności (*Cost-Effectiveness Analysis – CEA*),
- analiza kosztów i użyteczności (*Cost-Utility Analysis – CUA*).

1) Analiza kosztów i korzyści (*Cost-Benefit Analysis – CBA*) – w metodzie tej nie tylko koszty, ale również korzyści wyrażane są w jednostkach pieniężnych (np. jako oszczędności, uzyskane w sektorze ochrony zdrowia lub innych sektorach gospodarki dzięki danej interwencji). Korzyści wyrażone w jednostkach pieniężnych często określane są na podstawie preferencji konsumentów z wykorzystaniem metody ujawnionych preferencji czy metod warunkowego wartościowania, takich jak skłonność do zapłaty (*WTP – willingness to pay*).

W ramach analizy CBA ustalana jest wartość współczynnika korzyści/kosztów (*H/C*). Dla rozpatrywanej interwencji określane są koszty (*C*) oraz efekty terapeutyczne (*H*), które można wyrazić w jednostkach pieniężnych ($H = PE$, gdzie *P* – cena; *E* – efekt interwencji). Ponoszenie nakładów na dany program będzie uzasadnione wówczas, gdy otrzymane dzięki interwencji korzyści będą większe od kosztów. Do zalet metody CBA można zaliczyć m.in.: fakt, że wartość wskaźnika *H/C* nie zależy od wielkości ocenianego programu, możliwość porównywania

---

² Dolan, i inni, 2008, str. 142.

³ Czech, 2006, str. 90.

alternatywnych rozwiązań o różnych efektach, a także ustalania kolejności finansowania działań.

2) Analiza kosztów i efektywności (*Cost-Effectiveness Analysis – CEA*) – pozwala na ustalenie efektywności programu porównując nakłady wyrażone w jednostkach pieniężnych z niepieniężnymi rezultatami działania w jednostkach naturalnych (np. zaoszczędzone lata życia, liczba wyeliminowanych zachorowań)⁴. Kryterium porównania jest wartość współczynnika obliczonego jako relacja uzyskanych efektów (*E*) do poniesionych kosztów (*C*). W analizie tej wykorzystuje się także współczynnik inkrementalnej analizy efektywności kosztów (*ICER – increment cost-effectiveness ratio*), w celu porównywania skutków stosowania alternatywnych terapii⁵:

$$ICER = \frac{\Delta C}{\Delta E} = \frac{C_2 - C_1}{E_2 - E_1} \quad [1]$$

gdzie:

C1 and E1 to koszty i efekty programu 1; C2 i E2 to koszty i efekty programu będącego bazą porównawczą.

Metoda CEA pozwala na dokonywanie porównań między programami oraz ustalenie kolejności finansowania działań. Jej wadą jest to, iż umożliwia porównywanie tylko tych programów, w których jednostka pomiaru korzyści jest jednakowa.

3) Analiza kosztów i użyteczności (*Cost-Utility Analysis - CUA*) – stosowana w przypadku, gdy ocenie podlegają programy zdrowotne czy działania prowadzące do jednakowych rezultatów, ale różniące się metodami leczenia mającymi wpływ na jakość życia pacjenta. Jednostką efektu najczęściej jest QALYs (*quality-adjusted life years*)⁶. Określa liczbę lat życia ważoną jakością. Uwzględnia efekty ilościowe jak i jakościowe działań w ochronie zdrowia. Oprócz QALYs wykorzystywane są także m.in. takie mierniki jak: DALYs (*Disability Adjusted Life Years*) dodatkowe lata życia skorygowane niesprawnością (bez niepełnosprawności) oraz HYE (s) (*Healthy Years Equivalent*) – ekwiwalent lat pozostawania w dobrym zdrowiu. W ramach analizy CUA ustalana jest zatem wartość współczynnika użyteczność-koszty.

Zestawienie różnic między opisanymi metodami ewaluacji prezentuje Tabela 1.

⁴ Drummond, i inni, 2005, str. 15; Nord, 1999, str. 4.

⁵ Folland, Goodman, Stano, 2011, s. 154-156.

⁶ Nojszewska, 2010, s. 165-180; Aksman, 1993, str. 43; Culyer, 2005, s. 154-155 i str. 308

Tabela 1. Porównanie metod ewaluacji ze względu na pomiar korzyści, wykorzystywane mierniki oraz kryterium wyboru terapii

Metoda ewaluacji	Pomiar korzyści zdrowotnych porównywanych terapii	Przykładowa miara dla porównywanych terapii	Kryterium wyboru terapii
CBA	Pomiar korzyści terapii dotyczy podobnych bądź różnych efektów, które są zawsze wyrażone w jednostkach pieniężnych (określane z wykorzystaniem metod warunkowego wartościowania)	<ul style="list-style-type: none"> – Korzyści netto= Korzyści-Koszty – Współczynnik korzyści/koszty 	$\frac{P_1 E_1}{C_1} > \frac{P_2 E_2}{C_2}$ <p>pierwsza terapia charakteryzuje się wyższym współczynnikiem korzyści-koszty</p>
CEA	Korzyści wyrażone w jednostkach naturalnych	<ul style="list-style-type: none"> – Koszty jednego zyskanego roku życia – Koszt na jednego wyleczonego pacjenta – Koszt jednego uratowanego życia 	$\frac{E_1}{C_1} > \frac{E_2}{C_2}$ <p>pierwsza terapia charakteryzuje się wyższym współczynnikiem efektywności-koszty*</p>
CUA	Korzyści z porównywanych terapii wyrażane są w porównywalnych jednostkach określanych w oparciu o metody badania preferencji (VAS, SG, TTO)	<ul style="list-style-type: none"> – Koszt uzyskania jednostki QALY – Koszt uzyskania jednostki HYE 	$\frac{QALYs_1}{C_1} > \frac{QALYs_2}{C_2}$ <p>pierwsza terapia charakteryzuje się wyższym współczynnikiem QALYs-koszty</p>

*Jeśli przyjmujemy w analizie CBA jednakowe ceny dla oceny korzyści porównywanych alternatyw ($P_1 = P_2 = P$) analiza CEA jest tożsama analizie CBA. Stąd metoda CEA jest szczególnym przypadkiem metody CBA.

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Mimo problemów metodologicznych, ewaluacja ekonomiczna zajmuje niezwykle istotne miejsce w ocenie działań związanych z alokacją zasobów w opiece zdrowotnej. Wykorzystanie jej metod pozwala bowiem na porównanie alternatywnych zastosowań ograniczonych zasobów oraz oszacowanie efektywności kosztowej rozważanych rozwiązań⁷. Szczególne miejsce metody ewaluacji ekonomicznej (zwłaszcza CEA) znalazły w farmakoekonomice.

Oceny efektywności nowych terapii lekowych są wykorzystywane w podejmowaniu decyzji rozdysponowania ograniczonych środków płatnika, a także jako środek promowania znaczenia efektywności i skuteczności farmakoterapii wśród producentów leków. Udział państwa i konieczność podejmowania decyzji alokacyjnych z wykorzystaniem metod ewaluacji ekonomicznej na rynku świadczeń

⁷ Drummond, 1992, s. 59-75; Richardson, 1991, s. 4-21.

zdrowotnych (w tym na rynku leków refundowanych) wynika z faktu, iż mechanizm rynkowy nie prowadzi w tym przypadku do efektywnej alokacji zasobów. Nieefektywność ta wykorzystywana jako argument na rzecz interwencji państwa wynika z licznych występujących na tym rynku niedoskonałości.

Bibliografia

1. Aksman E. (1993). Mierzenie efektywności świadczeń zdrowotnych. *Antidotum*, nr 11.
2. Bleichrodt H., Quiggin J. (1999). Life-cycle preferences over consumption and health: when is cost-effectiveness analysis equivalent to cost-benefit analysis? *Journal of Health Economics*, t. 18, nr 6.
3. Culyer A. (2005). *The Dictionary of Health Economics*. Edward Elgar Publishing Ltd, Cheltenham.
4. Czech M. (2006). *Farmakoekonomika*. Instytut Przedsiębiorczości i Samorządności, Warszawa.
5. Dolan P., Olsen J. A. (2008). *Dystrybucja usług medycznych. Zagadnienia ekonomiczne i etyczne*. CeDeWu Sp. z o.o., Warszawa.
6. Drummond M. (1992). Cost effectiveness guidelines for the reimbursement of pharmaceuticals: is economic evaluation ready for its enhanced status. *Health Economics*, t. 1, nr. 2.
7. Drummond M., O'Brien B., Torrance G. (2005). *Methods for the economic evaluation of health care programmes*. Oxford University Press, Oxford.
8. Folland S., Goodman A. C., Stano M. (2011). *Ekonomia zdrowia i opieki zdrowotnej*. Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa.
9. Nojszewska E. (2010) Quality-Adjusted Life Years (QALYs) jako narzędzie ekonomicznej oceny zdrowia, *Roczniki Kolegium Analiz Ekonomicznych SGH*, nr 22.
10. Nord E. (1999). *Cost-Value Analysis in Health Care. Making Sense out of QALYs*. Cambridge University Press, Cambridge.
11. Richardson J. (1991). Economic assessment of health care: theory and practice. *Australian Economic Review*, t. 24, nr 1.

VRTUĽNÍKOVÉ PENIAZE⁸

Vladimír Gonda

Ekonomická univerzita v Bratislave,

Bratislava, Slovenská republika

vladimir.gonda@euba.sk

Členské štáty eurozóny sa dlhodobo boria s problémom slabého ekonomického rastu a nízkej inflácie. Európska centrálna banka (ECB) sa snaží podporiť ekonomický rast a infláciu cestou znižovania kľúčových úrokových sadziieb a (od marca 2015) aj použitia netradičného nástroja menovej politiky v podobe programu kvantitatívneho uvoľňovania (Quantitative easing, QE) – mesačného nákupu vládnych obligácií členských štátov, a to proporcionálne ich podielu na kapitáli ECB.⁹

Mnohí experti skúmajú stále radikálnejšie opatrenia na oživenie ekonomiky. Jedným z nich je napríklad koncepcia „virtuálnych peňazí“ – myšlienka dať ľuďom hotové peniaze alebo znížiť dane, aby mali väčší disponibilný dôchodok, a tak stimulovať rast spotrebiteľského dopytu.

S myšlienkou tlačenia peňazí a ich rozdeľovania priamo ľuďom prišiel ako prvý americký ekonóm, nositeľ Nobelovej ceny (1976) Milton Friedman. V práci *Optimálne množstvo peňazí* (1969) M. Friedman demonštruje myšlienku „nanucovania peňazí zvonku“ pomocou hypotetického príkladu, keď sa peniaze zhadzujú z helikoptéry a rovnomerne rozdeľujú medzi obyvateľstvo [3]. Táto myšlienka má v monetaristickej koncepcii zásadný význam, pretože má zdôrazňovať prvotnosť zmien peňažnej masy vo vzťahu k ďalším posunom v sfére výroby (a nie naopak, t. j. že posuny v peňažnej sfére sú pasívnou reakciou na predchádzajúce zmeny ekonomickej aktivity, čo by narušalo automatizmus schémy kvantitatívnej teórie). Monetaristi (Friedman) tak pri rozbere ponuky peňazí nadväzujú na metodologický odkaz svojich predchodcov – stúpcov kvantitatívnej teórie. V rôznych modifikáciách sa objavuje obľúbený príklad D. Huma, podľa ktorého sa behom jednej noci zdvojnásobí množstvo peňazí v obehu a sú skúmané dôsledky tejto zmeny – reakcia ekonomických subjektov na daný peňažný šok, vplyv na cenovú hladinu, resp. na ostatné makroekonomické veličiny [4].

Virtuálne peniaze predstavujú alternatívu QE, keď sú úrokové sadzby blízko nule alebo dokonca záporné, a ekonomika zostáva slabá alebo sa dostáva do recesie. Virtuálne peniaze predstavujú nenávratné rozdelenie peňazí medzi konečných spotrebiteľov. Môže sa to dosiahnuť buď prevodom peňažných prostriedkov na účty fyzických osôb alebo cestou zníženia daní pre všetky domácnosti, čo im umožní mať viac hotových peňazí. Konečným cieľom virtuálnych peňazí je zvýšiť spotrebiteľský dopyt a výdavky, zvýšiť ekonomickú aktivitu a zvýšiť infláciu na optimálnu úroveň.

---

⁸ Tento príspevok vznikol v rámci riešeného projektu VEGA č. 1/0246/16 „Efektívnosť fiškálnej a monetárnej politiky v priebehu ekonomického cyklu“.

⁹ Podiel krajín na kapitáli ECB odráža podiel krajín na počte obyvateľov a na HDP.

Hlavné rozdiely medzi QE a vrtuľníkovými peniazmi sú nasledovné:

- vrtuľníkové peniaze idú priamo k spotrebiteľom a domácnostiam, a nie do centrálnych bánk, ktoré môžu predat' získané aktíva hneď po konsolidácii ekonomiky,
- vrtuľníkové peniaze sú nenávratné, pretože zvyšujú peňažnú bázu koncových spotrebiteľov.

Kým teoreticky môžeme predpokladať, že vrtuľníkové peniaze sú zvlášť efektívne v extrémnych ekonomických podmienkach, zároveň môžu vyvolávať ťažkosti a nestabilitu. Niektorí autori preto upozorňujú na ich možné vedľajšie účinky [6]:

a) *Politicko-normatívne*: aby sa dosiahol efekt vrtuľníkových peňazí, predovšetkým treba koordinovať postup vlády a nezávislej centrálnej banky. Hoci v teórii sa to zdá jednoduché, v praxi vláda a centrálna banka môžu sledovať rôzne krátkodobé a dlhodobé stratégie na dosiahnutie ekonomického rastu. Napr. koordinácia medzi ECB a národnými fiškálnymi orgánmi v eurozóne je veľmi zložitá (ak nie dokonca nemožná) v dôsledku rôznych fiškálnych politík, rôznych cieľov jednotlivých členských štátov na jednej strane a jednotnou menovou politikou ECB na strane druhej.

b) *Výdavky a úspory*: keď sa peniaze dostanú ku konečným spotrebiteľom, títo môžu prijať rozhodnutie v prospech úspor namiesto výdavkov. Takéto správanie však naruší zamýšľaný cieľ vrtuľníkových peňazí.

c) *Vplyv na menu*: ekonómovia sa obávajú, že tlačenie peňazí môže viesť k devalvácii národnej meny na medzinárodných trhoch, čo je prekážkou obnovy ekonomiky.

d) *Inflácia môže prevýšiť očakávania*: v takom prípade centrálna banka môže stratiť možnosť kontrolovať infláciu.

Americký ekonóm a bývalý predseda Rady guvernérov Federálneho rezervného systému USA Ben Bernanke ešte v roku 2002 vystríhal, že za vrtuľníkovými peniazmi nevyhnutne prichádza hyperinflácia. Jedným z posledných príkladov z praxe, keď sa inflácia vymkla spod kontroly, je napríklad Zimbabwe (marec 2007 – november 2008), kde denná miera inflácie dosahovala 98 % a každých 25 hodín dochádzalo k zdvojnásobeniu cien [2].

Pokiaľ ide o ECB, tá je v prípade potreby pripravená k ďalšiemu uvoľňovaniu menovej politiky. Zatiaľ však neuvažuje o možnosti podporiť ekonomiku a infláciu vrtuľníkovými peniazmi, teda priamou distribúciou novo natlačených peňazí medzi obyvateľov eurozóny. Otázka je, či a kedy je vhodné uchýliť sa k takémuto nástroju, ktorý je skutočne extrémny [1].

Na boj s finančnou a dlhovou krízou ECB v súčasnosti využíva tak nástroje úverového uvoľňovania, ako aj kvantitatívne uvoľňovanie. ECB sa v marci 2016 rozhodla podporiť ekonomický rast a infláciu v eurozóne znížením všetkých svojich úrokových sadzieb, ktoré sa odvtedy držia na svojich historických minimách, a posilnením programu nákupu dlhopisov (QE), čo napomáhalo rastu úverovania zo strany obchodných bánk reálneho sektora ekonomiky [5].

Literatúra

1. ČTK (2016): Vrtuľníkové peniaze zamietnuté. 7. 4. 2016. Dostupné na internete: <https://openiazoch.zoznam.sk/cl/165938/Vrtulnikove-peniaze-zamietnute-ECB-nezvazuje-ze-by-ludom-zadarmo-rozdavala-cerstvo-natlacene-peniaze>.
2. Finweb (2012): 9 krajín, ktorým sa inflácia vymkla spod kontroly. 21. 9. 2012. Dostupné na internete: <https://finweb.hnonline.sk/financie-a-burzy/403551-9-krajin-ktorym-sa-inflacia-vymkla-spod-kontroly>.
3. FRIEDMAN, M. (1969): The Optimum Quantity of Money: A Restatement. In: FRIEDMAN, M.: The Optimum Quantity of Money and Other Essays. Chicago: Aldine Publishing Company, 1969.
4. GONDA, V. (2005): Peniaze a monetárne teórie. Bratislava: Iura Edition, 2005. 152 s. ISBN 80-8078-036-6.
5. GONDA, V. (2017): Menová politika ECB v súčasnom období. In: Efektívnosť fiškálnej a monetárnej politiky v priebehu ekonomického cyklu. Zborník vedeckých statí. Bratislava: EUBA, NHF, KET. Vydavateľstvo EKONÓM, 2017. ISBN 978-80-225-4440-5.
6. Как «вертолетные деньги» влияют на экономику? (2016) 15. 7. 2016. Dostupné na internete: <https://www.seb.lv/ru/info/investirovanie/kak-vertoletnye-dengi-vliyayut-na-ekonomiku>.

OUTSOURCING JAKO METODA SZUKANIA OSZCZĘDNOŚCI FINANSOWYCH W SEKTORZE ZDROWOTNYM – WYNIKI BADAŃ

Stanisław Karleszko, Jadwiga Kozakiewicz
Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu,
Opole, Polska
karleszko@onet.eu

Outsourcing to ‘korzystanie ze źródeł zewnętrznych’.¹⁰ Koncepcję zastosowania outsourcingu jako strategii biznesowej można odnaleźć stosunkowo niedawno. Jednak pierwsze próby można odnaleźć już w średniowieczu. Wówczas bowiem Kościół miał dostęp do wiedzy i dlatego głowy państw powierzyły mu kształcenie kadry pedagogicznej. Było to dla państwa tanim rozwiązaniem, a jakość oferowanych usług zakonów była bardzo wysoka.

W początkowym okresie postrzegano go jako sposób na korzystanie z innych źródeł kapitałowych znajdujących się poza przedsiębiorstwem oraz na obniżenie jego kosztów. W Polsce outsourcing jako strategia rynkowa na większą skalę był stosowany od lat 90-tych XX wieku.¹¹ Pionierami outsourcingu stały się formy zachodnie, które kładły nacisk na kompetencje w zarządzaniu pracownikami, szkolenie pracowników i szukanie obniżenia kosztów przedsiębiorstw.

Celem naszego opracowania jest przybliżenie problematyki outsourcingu jako nowego sposobu zarządzania w sektorze zdrowotnym. Artykuł jest prezentacją poznawczą problematyki outsourcingu w sektorze służby zdrowia Województwa Opolskiego jako wyniku badań Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji w Opolu.

Wyniki ankietowe wybranych placówek medycznych województwa opolskiego w zakresie stosowania outsourcingu

Celem badania była ocena szpitali w zakresie stosowania outsourcingu tj. szukania oszczędności finansowych województwa opolskiego. W tym województwie zarejestrowanych jest 29 szpitali. Różnią się one między sobą zarówno wielkością jak i ilością hospitalizacji. Do wszystkich zostały rozesłane drogą elektroniczną ankiety, z czego prawidłowo wypełnionych wróciła 21 co stanowi 75%. Pierwsze z pytań ankietowych brzmiało ‘Czy jest znane Państwu pojęcie outsourcingu?’. Na wszystkich poprawnie wypełnionych ankietach odpowiedź brzmiała TAK, co oznacza, że wydzielanie usług z podstawowej działalności nie jest obce szpitalom.

Kolejne pytanie dotyczyło obszaru przekazywanych usług szpitalnych w ramach outsourcingu. Z otrzymanych odpowiedzi wynika, że szpitale najczęściej przekazują na zewnątrz usługi pralnicze i utylizacja odpadów – w przypadku tych usług, aż 100% badanych podmiotów wskazało ten obszar. Niemalże 96% szpitali nie przygotowuje samodzielnie pożywienia dla swoich pacjentów. Z kolei ochrona mienia, utrzymanie czystości i transport medyczny jest nieco rzadziej wskazywany (odpowiednio 71%, 76% i 61% szpitali). Najrzadziej firmie zewnętrznej przekazywane są usługi

---

¹⁰ K. Kalinowska, Outsourcing jako metoda zarządzania przedsiębiorstwem, Zeszyty naukowe SGGW, nr 52, Warszawa 2011, s. 254.

¹¹ D. Ciesielska, M.J. Radło, Outsourcing w praktyce, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2011, s. 15.

laboratoryjne (57%) i usługi diagnostyki obrazowej (38%). Najczęściej pełny lub prawie pełny outsourcing stosowany jest w podmiotach małych zarówno pod względem ilości wykonanych hospitalizacji, ilości oddziałów, jak i ilości łóżek, a także wykonujących świadczenia w trybie jednego dnia. Bardzo często usługi wykonywane są przez podwykonawców już od początku działalności danego podmiotu. Wynika to stąd, że małym placówkom nie opłaca się utrzymywać kuchni, pralni czy spalarni i zatrudnionego tam personelu. Koszt utrzymania tych działów jest niewspółmiernie duży w stosunku do zysków z prowadzonej działalności.

Następne pytanie dotyczyło powodów przekazywania usług w ramach outsourcingu. Badane placówki wskazywały najczęściej, że głównym i najważniejszym powodem było skoncentrowanie się na działalności podstawowej, czyli na leczeniu pacjentów. Jednakże obok tego podstawowego powodu, wydzielenie usług na zewnątrz związane było z szukaniem oszczędności. Na wszystkie pytanie, które w swojej treści zawierały aspekt finansowy, większość szpitali odpowiadała twierdząco. Potwierdziło to również, iż koszty prowadzenia działów zapewniających najczęściej outsourcingowe usługi były zbyt wysokie do utrzymania w strukturze danej placówki medycznej.

Czwarte pytanie dotyczyło uzyskiwania korzyści finansowych w wyniku zastosowania outsourcingu w sektorze zdrowotnym. Większość szpitali deklaruje, że uzyskała korzyści finansowe, czyli zmniejszenie kosztów w obszarach przekazanych formom zewnętrznym. Jednak zostało udzielonych 10 odpowiedzi, z których można wywnioskować, że szpitale nie zauważyły oszczędności w usługach związanych z utrzymaniem czystości, żywieniem, ochroną mienia, utylizacją odpadów oraz transportem medycznym. Niemniej jest to znikoma ilość odpowiedzi negatywnych, ponieważ aż 91 zostało udzielonych wskazując na to, że jednak wydzielenie części działalności, zwłaszcza niezwiązanych bezpośrednio ze sferą medyczną, jest opłacalna dla szpitala.

W kolejnym pytaniu proszono o oszacowanie oszczędności wynikających z zastosowania outsourcingu. Nie wszystkie szpitale potrafiły oszacować korzyści. Cztery z badanych odpowiedziały, że nie mają skali porównawczej, ponieważ ich usługi od początku były zlecane firmom zewnętrznym. Natomiast pozostałe oceniają, że najwięcej oszczędziły na zleceniu transportu medycznego – zyski oceniane są na poziomie 75-80%, usługi pralnicze generują oszczędności od 8 do 30%, a żywienie 20-25%. Outsourcing utylizacji odpadów generuje oszczędności na poziomie 10%, a najmniej badania laboratoryjne (5%) oraz ochrona mienia (2%).

Następne pytanie dotyczyło korzyści niefinansowych zauważonych przez administrację szpitala w wyniku wdrożenia outsourcingu. Wszystkie placówki jednogłośnie zadeklarowały, że mogą w większym zakresie koncentrować się na swojej działalności podstawowej. Ponadto 14 zauważyło poprawę warunków sanitarno-higienicznych w wyniku przekazania usług utrzymania porządku i 8 w wyniku przekazania usług pralniczych. Pięć szpitali zauważyło zwiększenie bezpieczeństwa w skutek przekazania usługi ochrony mienia, a 3 szpitale pozyskały personel do innych prac w skutek przekazania usług firmom zewnętrznym. Przeprowadzona analiza pod kątem korzyści niefinansowych wykazała, że szpitale

poza aspektem stricte finansowym zauważają również korzyści niezwiązane z finansami. Największym znaczeniem jednak w tej kwestii według ankietowanych, jest skupienie się na tym co szpitale robią najlepiej czyli ratowaniu życia i zdrowia.

Ostatnie pytanie podnosiło kwestię dostrzeżonych przez szpitale wad outsourcingu. Ponownie 4 szpitale nie miały odniesienia, ponieważ usługi były zlecone innym podmiotom od początku ich działalności. Natomiast większość nie dostrzega wad, Jedna placówka wskazała wzrost kosztów w obrębie usługi świadczenia przez firmę zewnętrzną transportu medycznego. Dwie placówki zauważyły opóźnienia w realizacji usług pralniczych, a trzy placówki wskazały, że pogorszyła się jakość świadczonych usług przez firmę sprzątającą.

Podsumowanie

Autorzy opracowania założyli jako cel przybliżenie problematyki outsourcingu w sektorze zdrowotnym województwa opolskiego wraz z wynikami badawczymi przeprowadzonymi w 2017 roku. Z przeprowadzonych badań wynika, że outsourcing w służbie zdrowia województwa opolskiego ma zastosowanie w usługach utrzymania czystości, pralniczych, żywieniowych, laboratoryjnych, w utylizacji odpadów, w diagnostyce obrazowej oraz w transporcie medycznym. W większości badanych usług outsourcingowych uzyskuje się oszczędności finansowe i niefinansowe a osiągnęte korzyści zdecydowanie przewyższają wady.

Bibliografia

1. Ciesielska D, Radło J.M., Outsourcing w praktyce, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2011
2. Kalinowska K., Outsourcing jako metoda Zarządzania przedsiębiorstwem, Zeszyty Naukowe SGGW, nr 52, Warszawa 2011.

Ustawy

1. Ustawa z dnia 30 sierpnia 1991 o zakładach opieki zdrowotnej Dz.U. 1991 nr 91 poz. 408.
2. Ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 o działalności leczniczej Dz.U. 2011 nr 112, poz. 654.

PORTO-FRANCO AS AN INSTRUMENT OF ODESSA ECONOMIC DEVELOPMENT: HISTORY AND THE PRESENT

Olena F. Kazanzhy
Odessa National Economic University,
Odessa, Ukraine
lena.kazanzhy@gmail.com

The issue of sustainable economic development is relevant for Ukraine today. Therefore, the implementation of the world and especially domestic experience in this area is particularly valuable, since it provides reliable information on the positive and negative effects of using certain economic impacts. In this message, we are focusing on analyzing the idea of Porto-Franco in my hometown of Odessa as an instrument of economic investment and innovation development of this territory.

History reminds us that the Free Trade Port status, often called Porto-Franco, was introduced in Odessa in 1819 and lasted until 1859. During this period, the city was a port, a trading and transit center of world-wide importance, as well as a large labor force market. After the first fifteen Porto-Franco years, Odessa was the largest city on the territory of modern Ukraine. However, in the course of time, it became apparent that the idea of Porto-Franco not only was losing its role in the development of the city, but also had negative consequences. In particular, it contributed to the capital outflow from the areas of productive use in favor of real estate investing, increasing the share of intermediary and speculative operations, strengthening the raw material and agrarian specialization of Ukraine in the world market, etc. [5].

Simultaneously, international practice demonstrates the existence of many examples of the effective functioning of free economic zones. For example, the Shannon Airport (Ireland); the Porto-Franco Zone, Trieste (Italy), which is a “long-liver” in Europe, as it is more than 270 years old; post-war Singapore has become a modern world economic centre through the functioning of free economic zones and rebuilding its economy, etc. [1].

In general, according to the Law of Ukraine “On general principles of creation and functioning of special (free) economic zones”, the purpose of their creation is “...attraction of foreign investments and their promotion; activation of entrepreneurial activities (together with foreign investors) to increase the export of goods and services, supplies of high-quality products and services to the domestic market; implementation of new technologies and market economy methods; development of market infrastructure; improvement of the natural and labor resources use; acceleration of the socio-economic development of Ukraine” [4]. Consequently, the activity of such zones is regulated by law, and their existence can make economic sense in Odessa.

At the same time, there are many modifications of free economic zones in the world. In particular, they are trade and warehouse, export and production, scientific and technological, and others. A special group of free economic zones consists of zones created to develop a certain area of activity (industry). They include tourist (recreational) zones, free insurance zones, bank free zones, etc. Nowadays, complex

zones, which combine the features of all the above-mentioned zones, dominate [2]. Accordingly, Ukraine has a historical and contemporary experience of the free economic zones existence [2, 3]. Summarizing the data from the scientific sources and taking into account our own considerations, it is possible to distinguish the main regulations that can help to realize the idea of Porto-Franco in Odessa as an economic instrument contributing to the development of the region.

For example, we can single out political, economic and social aspects in their inextricable unity. Therefore, it is expedient to: stabilize the legislative framework in terms of investment and innovation economic activity, which would be a certain postulate, but not a too dynamic system; ensure strict compliance with these laws, as well as the total impossibility of using the Porto-Franco status for any political purpose; carry out continuous monitoring of the free economic zone efficiency; create a complex free economic zone (not only commodity-money operations, but also production, recreation, etc.), which considerably expands the opportunities of investment activity; stabilize the socio-political situation in the country, which would attract a wide range of foreign investors; take into account not only the world but also the historical national (especially Odessa) experience and specificity of the Ukrainian society mentality.

References

1. Krush, P. V., Kozhemiachenko, O. O. (2011). *Natsionalna ekonomika: rehionalnyi ta munitsypalny vymir* [National economy: regional and municipal dimension], Kyiv: Tsentr uchbovoyi literatury [in Ukrainian].
2. Mayorova, T. V. (2004). *Investytsiyna diyalnist: navchalnyi posibnyk* [Investment activity: tutorial], Kyiv: Tsentr navchalnoyi literatury [in Ukrainian].
3. Pyslytsia, A. A., Zahreba, I. L. (2013). *Spetsialni ekonomichni zony d Ukrayini: perevahy ta nedoliky* [Special economic zones in Ukraine: pros and cons] *Naukovi zapysky – Scientific notes*, V. 13. 124-128, Kirovohrad: KNTU [in Ukrainian].
4. *Pro zahalni zasady stvorennia i funktsionuvannia spetsialnyh (vilnyh) ekonomichnyh zon* [On general principles of creation and functioning of special (free) economic zones] – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2673-12> [in Ukrainian].
5. Sokolovsky, V. I. (2010). *Znachennia odeskoho porto-franko dlia rozvytku mista* [The importance of Odesa porto-franco for the city development] *Istoriia narodnoho hospodarstva ta ekonomichnoyi dumky Ukrayiny – History of national economy and economic thought in Ukraine*, V. 43 – <http://politics.ellib.org.ua/pages-5707.html> [in Ukrainian].

GEOGRAPHICAL ASPECTS OF THE BRANCH STRUCTURE TRANSFORMATION OF UKRAINE'S INDUSTRY IN THE CONDITIONS OF WAR AND TERRITORIAL LOSSES 2014-2016

Anatolii A. Kornus, Olesia H. Kornus
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko,
Sumy, Ukraine
a_kornus@ukr.net, olesia_kornus@ukr.net

The structure of the economy as a whole and the branch structure of industry in particular are determine the progress, efficiency and stability of the country's economic development. Changes of structural proportions of the economy can provide both economic growth of the state and the welfare of its population or the decline of many branches of the economy and the impoverishment of inhabitants of the country. The need to study the geographical features of the branches structure transformations of the industry of Ukraine is associated with the need to improve social and economic development in the difficult geopolitical conditions of recent years.

The most significant structural shifts of the industry of Ukraine were occurred during 1990-2000, over a severe economic crisis and a significant drop in the income level of the population. At this stage, the share of machine building and metalworking into industrial complex was decreased by 17.1%, light industry – by 9.2%, food and flour-grinding – by 4.3%, that is, the share of those industries that are work on the final consumer and have a sufficiently high level of science and technology.

During 2000-2012 the structural changes of industry were slowed down, the most active transformations occurred due to the growth the share of production and distribution of electricity, gas, steam and air conditioning supply – by 10.8%, and the reduction the percentage of metallurgy and production of finished metal products by 7%. At the same time the manufacture of coke and refined petroleum products (0.8%) were continued to increase, which increased of their percentage into the total structure of Ukraine's exports. In turn, the percentage of light industry was declined from 1.7% to 0.7% that is more than doubled. The value added created in mechanical engineering was also decreased from 11.3 to 10.2%.

According to the results of 2013 in the structure of industry by volume of industrial products sold of the half of Ukraine's regions was dominated the food processing industry. Moreover, in Vinnitsa, Kirovograd and Chernihiv regions percentage food processing industry reached 50-60%. In six regions (Chernivtsi, Kyiv, Ivano-Frankivs'k and Rivne regions, cities of Kyiv and Sevastopol'), because of the weakness of other branches of industries, were dominated the electricity, gas, steam and air-conditioning supply. In Dnipropetrovs'k, Donetsk, Luhans'k and Zaporizhzhia regions were dominated the manufacturing of basic metals, in the Transcarpathian region the largest percentage into the cost of total volume of industrial products sold had mechanical engineering (45%), in Poltava – the chemical industry (26.8%), and in Sumy region – the highest share (25.7%) had the mining and quarrying. The share of the largest industrial regions in the total value of industrial

production of Ukraine was declined (Donets'k region – from 21.43% to 16.37%, Luhans'k region – from 6.64% to 5.39%, Zaporizhzhia region – from 7.36% to 5.82%, etc.), but percentage of non-industrial regions in total volume of industrial products sold of the country was increased.

Today, by the volume of industrial products (goods, services) sold, the industry of Ukraine is based on four large branches: 1) the electricity, gas, steam and air-conditioning supply (26.9% of the total value of industrial products sold at the end of 2016), 2) manufacture of food products, beverages and tobacco products (21.4%), 3) manufacture of basic metals and fabricated metal products (14.8%), 4) manufacture of chemicals, chemical products and refined petroleum products (12.2%), accounting more than 75% of the cost of industrial products sold. For the period 2014-2016 the industrial complex of Ukraine there have been significant structural changes, and the percentage of some branches in it were changed, which affected the structure of the Ukraine's volume of industrial products sold by the main types of activity.

After the loss of Crimea and a large part of the Donets'k and Luhans'k regions, the capital of Ukraine – Kyiv came first in terms of the volume of industrial products sold in Ukraine with the percentage 18.14% of all. Dnipropetrovs'k (16.09%) and Donets'k regions (9.88%) followed Kyiv. However, it should be noted that in Kyiv, in the structure of industry is dominated the electricity, gas, steam and air-conditioning supply (more than 60%), which into to industry can be attributed very conditionally.

Geographically, Ukraine's industrial production has large disproportions, in part due to the traditional specialization of regions and the capabilities of individual branches. The first three regions with the largest share in the total cost of industrial products sold, as mentioned above, are the Dnepropetrovsk and Donetsk regions and the city of Kyiv. Regions with a developed mining industry, primarily the Kharkiv (7.16%) and Poltava region (6.72%), together with the Zaporizhzhia region (7.12%), where metallurgy is dominant, constitute the second industrial "echelon". All other regions have a specific weight from 0.44% (Chernivtsi region) to 4.81% (Kyiv region) – mainly within 1-3%.

Summarizing we can be said that the war and the territorial loss of 2014-2016 further deteriorated the branch structure of Ukraine industry, as evidenced by the dominant growth of the sector of low- and medium- level technologies and diversion of the domestic demand for imported products. If in 2010 the percentage of high-tech products was amounted to 19.5% of the total volume of products of the processing industry, in 2016 it has been only 17.3% (low-tech – 34.9% and 42.9%, medium-tech – 45.6% and 39.8% respectively). The dominance of low-tech branches characteristic for an industrial society has been increased, and these branches are do not needed of highly qualified specialists.

ZRÓŻNICOWANIE REGIONALNE POLSKI. MOŻLIWOŚCI I KONIECZNOŚĆ WYRÓWNYWANIA RÓŻNIC ROZWOJU SPOŁECZNO - GOSPODARCZEGO

Iwona Mstowska

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu,

Opole, Polska

i.mstowska@gmail.com

Jednym z podstawowych zagadnień stanowiących problem badawczy w ekonomii jest zróżnicowany rozwój społeczno-gospodarczy całego świata, poszczególnych państw, a w ostatnich latach także regionów. Pojęcie regionu jest wieloznaczne, a zakres znaczeniowy tego terminu zależy od dyscypliny naukowej na gruncie której jest formułowany oraz od zastosowanych kryteriów. Bez względu na dziedzinę nauki, w sformułowanych definicjach regionu podkreśla się, że wyodrębnienie regionu oparte jest na istnieniu wspólnych cech charakterystycznych dla danej przestrzeni. Identyfikacja cech wyróżniających dane terytorium na tle otoczenia jest konsekwencją wielowymiarowości i interdyscyplinarności zagadnienia. W przyjętej przez Radę Europy definicji regionu, za region uznaje się obszar wyodrębniony tuż poniżej państwa (*le niveau juste en dessous de l'Etat*)¹². W warunkach polskich są nimi województwa, zarówno w obowiązującym do końca 1998 r., jak i w nowym administracyjnym podziale kraju¹³. W literaturze obok licznych definicji rozwoju regionalnego pojawia się również określenie „rozwoju regionu”. Powszechnie uznaje się, że rozwój regionu dotyczy jednego regionu i zjawisk w nim zachodzących, natomiast pojęcie rozwoju regionalnego stosuje się do przedstawienia zjawisk w szerszym układzie, jakim jest np. kraj, z jednoczesnym jego podziałem na jednostki, jakimi są regiony. W literaturze przedmiotu rozwój regionalny jest kategorią, obejmującą różnorodne procesy o charakterze ilościowym i jakościowym, które można rozpatrywać na kilku powiązanych ze sobą płaszczyznach: gospodarczej, społecznej, środowiskowej, jak i kulturowej. W naukach ekonomicznych dominuje pogląd, że to rozwój gospodarczy jest najistotniejszym składnikiem rozwoju, który kształtuje pozostałe jego elementy.

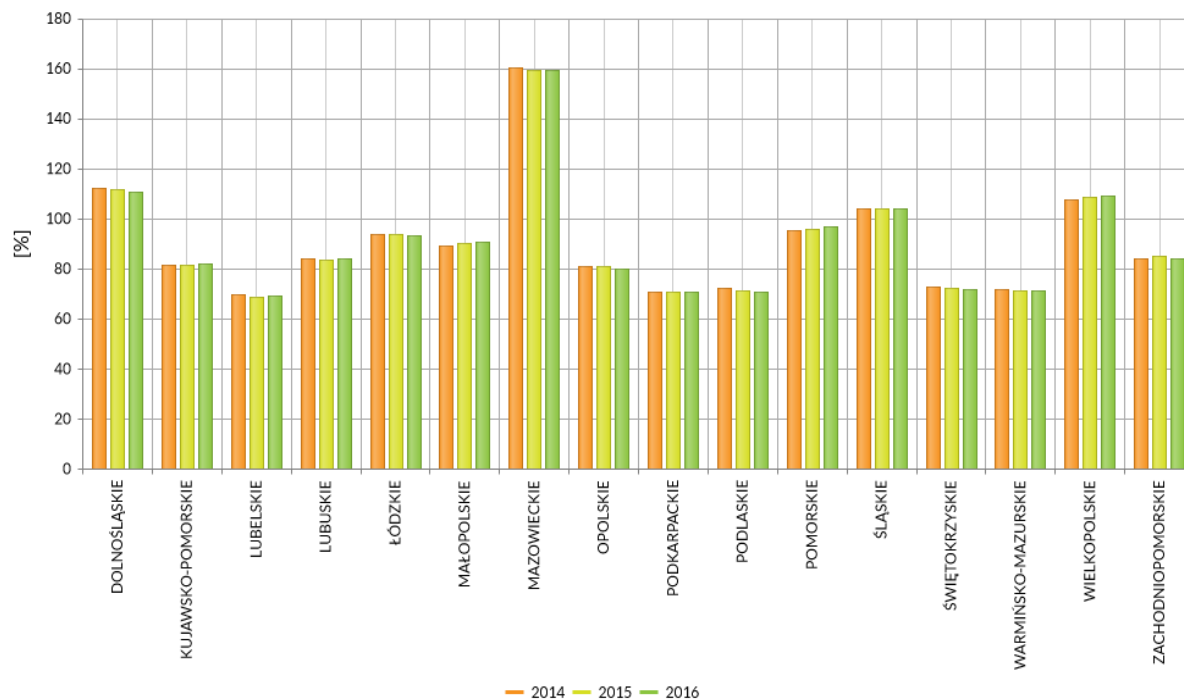
W celu określenia potencjału gospodarczego poszczególnych regionów oraz porównania stopnia ich rozwoju stosuje się szereg mierników. Jedną z podstawowych miar stosowanych w ocenie rozwoju regionalnego jest wskaźnik wielkości produktu krajowego brutto w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Analiza PKB per capita wskazuje na jego duże zróżnicowanie regionalne (ryc. 1)

---

¹² C. Lalumière, *La régionalizator en Europe, bilant et perspectives*, CPLRE, Actes, Geneve, 3/5 juin 1993, Conseil de l'Europe, "Etudes et travaux" No 35, s. 151.

¹³ Ustawa o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa z 24 VII 1998 r., DzU z 1998 r. Nr 96 poz. 603.

POLSKA - Województwa; Wskaźniki: produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca, Polska = 100

Ryc. 1. Wskaźnik PKB per capita według województw w latach 2014-2016

Źródło: GUS, Bank Danych Regionalnych

W latach 2014-2016, jak i w latach poprzedzających zdecydowanym liderem jest województwo mazowieckie, za którym kolejne pozycje z wartością powyżej średniej zajmują województwa: dolnośląskie, wielkopolskie i śląskie. Regiony te posiadają duże aglomeracje miejskie o silnych funkcjach metropolitarnych, charakteryzują się różnicowaną strukturą gospodarki, wyższym poziomem kapitału ludzkiego, dostępem do infrastruktury transportowej i teleinformatycznej co ostatecznie wpływa na ich atrakcyjność inwestycyjną i konkurencyjność. Najniższe wartości wskaźników charakteryzują województwa tzw. wschodniej Polski: lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie. W analizowanym okresie nie odnotowano większych zmian w układzie wskaźników PKB per capita. We wszystkich regionach odnotowano wzrost wartości wskaźnika. (tab.1)

Istotnym aspektem rozwoju gospodarczego regionu są inwestycje. Dane zawarte w tabeli 2 potwierdzają wzrost nakładów inwestycyjnych w latach 2014-2015 i ich spadek w 2016 r. w większości województw (wyjątek stanowi województwo opolskie, w którym odnotowano tendencję wzrostową nakładów inwestycyjnych). Analiza wartości wskaźnika potwierdza, duże różnice wartości wskaźnika między województwami, na których tle zdecydowanie wyróżnia się województwo mazowieckie.

Tabela 1. Wartość PKB per capita według województw w latach 2014-2016.

Wyszczególnienie	Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca		
	2014	2015	2016
	[zł]	[zł]	[zł]
POLSKA	44 670	46 764	48 368
DOLNOŚLĄSKIE	49 972	52 128	53 613
KUJAWSKO-POMORSKIE	36 374	38 142	39 541
LUBELSKIE	31 233	32 063	33 349
LUBUSKIE	37 585	39 042	40 610
ŁÓDZKIE	41 793	43 736	45 162
MAŁOPOLSKIE	39 867	42 139	43 897
MAZOWIECKIE	71 661	74 550	76 992
OPOLSKIE	36 195	37 791	38 625
PODKARPACKIE	31 664	33 050	34 111
PODLASKIE	32 304	33 230	34 312
POMORSKIE	42 580	44 854	46 827
ŚLĄSKIE	46 415	48 702	50 172
ŚWIĘTOKRZYSKIE	32 537	33 877	34 672
WARMIŃSKO- MAZURSKIE	31 977	33 194	34 478
WIELKOPOLSKIE	48 014	50 870	52 809
ZACHODNIOPOMORSKIE	37 439	39 693	40 541

Źródło: GUS, Bank Danych Regionalnych

Tabela 2.

Nakłady inwestycyjne na 1 mieszkańca według województw w latach 2014-2016

Wyszczególnienie	ogółem		
	2014	2015	2016
	[zł]	[zł]	[zł]
POLSKA	6 516	7 069	6 361
DOLNOŚLĄSKIE	7 602	7 800	7 562
KUJAWSKO-POMORSKIE	5 310	6 692	4 338
LUBELSKIE	4 887	4 837	3 517
LUBUSKIE	4 712	5 762	5 573
ŁÓDZKIE	6 469	6 980	5 744
MAŁOPOLSKIE	5 554	6 277	5 430
MAZOWIECKIE	10 316	10 868	10 533
OPOLSKIE	5 717	8 062	8 292
PODKARPACKIE	5 339	5 172	4 659
PODLASKIE	5 758	5 754	4 174
POMORSKIE	6 574	7 277	6 882
ŚLĄSKIE	6 274	6 445	6 367
ŚWIĘTOKRZYSKIE	3 913	4 624	3 505
WARMIŃSKO- MAZURSKIE	4 634	5 587	4 941
WIELKOPOLSKIE	6 452	7 291	6 770
ZACHODNIOPOMORSKIE	6 091	6 383	4 719

Źródło: GUS, Bank Danych Regionalnych

Utrzymujące się dysproporcje pomiędzy województwami potwierdza także analiza wartości innych wskaźników stosowanych w ocenie rozwoju regionalnego. Porównanie danych opisujących sytuację na rynku pracy, poziom aktywności gospodarczej, jak i stabilność jednostek samorządowych wskazuje na utrzymujące się w czasie różnice pomiędzy województwami.

Nie ulega wątpliwości, że analiza wskaźników dotyczących rozwoju regionalnego jest niezbędna dla tworzenia skutecznej polityki regionalnej.¹⁴ Natomiast warunkiem skuteczności prowadzonej polityki regionalnej jest zastosowanie odpowiedniego zestawu instrumentów. Pierwszymi, ważnymi narzędziami stosowanymi w polityce rozwoju regionalnego były specjalne strefy ekonomiczne, roboty publiczne oraz prace interwencyjne. Po wejściu Polski do Unii Europejskiej istotną rolę odegrały: klastry, parki technologiczne, inkubatory przedsiębiorczości oraz unijne instrumenty finansowe. Na nowy okres programowania Komisja Europejska zaproponowała specjalne instrumenty dla inwestycji finansowanych z UE, dostosowane do nowych uwarunkowań, które mają wspierać rozwój terytorialny. Należą do nich Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT)¹⁵ oraz Rozwój kierowany przez społeczność lokalną (CLLD)¹⁶. W założeniu nowe instrumenty mają przyczynić się do realizacji zintegrowanej strategii rozwoju danego terytorium oraz do poprawy wykorzystania środków strukturalnych na określonych obszarach. Skuteczność tych instrumentów, a także wykorzystanie przyznanego wsparcia będzie przedmiotem kolejnych badań.

Bibliografia

1. C. Lalumière, La régionalizator en Europe, bilant et perspectives, CPLRE, Actes, Geneve, 3/5 juin 1993, Conseil de l' Europe, "Etudes et travaux" No 35.
2. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 (Dz. Urz. UE L 347 z 20. 12. 2013, s. 320).
3. Ustawa o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności z 20 lutego 2015 r., DzU z 2015 r., poz. 378.
4. Ustawa o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa z 24 VII 1998 r., DzU z 1998 r. Nr 96 poz. 603.
5. Ustawa o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014-2020 (Dz. U. z 2014 r. poz. 1146, z późn. zm.).

---

¹⁴ K. Dunnel: National Statistician's article: measuring regional economic performance, Economic&Labour Market Review, Vol. 3, no 1, 2009, p. 18,

¹⁵ Zintegrowane Inwestycje Terytorialne, są instrumentem rozwoju terytorialnego określonym w Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 (Dz. Urz. UE L 347 z 20. 12. 2013, s. 320), Ustawie o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014-2020 (Dz. U. z 2014 r. poz. 1146, z późn. zm.),

¹⁶ Ustawa o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności z 20 lutego 2015 r., DzU z 2015 r., poz. 378.

THE ECONOMIC EFFECT OF THE UNIVERSITY ON THE CITY'S ECONOMY

*Tetyana P. Nestorenko¹, Tamara P. Makarenko², Kateryna I. Sventytska³
Berdyansk State Pedagogical University,
Berdyansk, Ukraine*

*¹tetyana.nestorenko@gmail.com, ²t_makarenko@mail.ua,
³shap_kat@yahoo.com*

The educational level of the population significantly affects economic growth. This correlation are shown in numerous studies. The contribution of higher education to the development of the economy can be measured using a production function or even a simple regression equation. Studies that used the gross enrolment ratio and the higher educational attainment as variables of higher education showed that these two variables positively influence the level of economic development (GDP per capita) [1]. Therefore, higher education is one of the key factors in ensuring economic development.

At the same time, universities should be considered not only in terms of their participation in the training of future specialists. Universities play an important economic role both at the national and regional levels. In small cities, universities are often significant economic agents at the local level: universities provide jobs for highly skilled professionals and research workers, attracting students from other cities that come to study.

The activities of higher educational institutions are significantly influenced on the socio-economic situation in Berdyansk (Ukraine). There are three higher educational institutions in Berdyansk: one state university (Berdyansk State Pedagogical University) and two private ones (Berdyansk University of Management and Business, Berdyansk Institute of State and Municipal Management of the Classic Private University). Students studying at these universities stimulate the development of the city economy, paying for their studies, buying goods and services from local firms. Despite the negative dynamics of the share of students in the total population of Berdyansk (Table 1), their impact on the city's economy remains significant.

Berdyansk is a resort city with a significant seasonality in the labor market: the number of jobs is sharply increasing in the summer and shrinking after the end of the holiday season.

Therefore, in addition to stimulating the activities of local firms through the acquisition of their goods and services, students contribute to the development of the local economy, working on summer holidays in institutions of sanatorium and resort, shopping, entertainment and restaurant business. That is why the impact of students on the local community has to be considered in two aspects: students as consumers of goods and services of local firms and students as part of the city's workforce.

However, the university's impact on the city's economy is not limited to the impact of students as purchasers of goods and services, and also as a workforce, which generate incomes of the urban economy and filling the local budget.

Table 1. The existing population and the number of students of higher educational institutions in Berdyansk, 2012-2016

Indicator	2012	2013	2014	2015	2016
Existing population in Berdyansk	119,200	118,600	118,200	117,300	116,200
Number of students of higher educational institutions	11508	10067	9711	9067	8088
Share of students in the existing population of the city, %	9,65	8,52	8,22	7,23	7,00
Number of students of Berdyansk State Pedagogical University (BSPU)	6694	5999	5491	5003	5245
including:					
full-time	2959	2660	2681	2543	2599
part-time	3735	3339	2810	2460	2646
The share of BSPU students in the total number of students, %	58,16	59,59	56,54	55,18	64,85

Source: compiled by the authors on the basis [2], [3].

In Berdyansk city, the Berdyansk State Pedagogical University is one of the largest employers. Part of the salary of university staff is directed to purchase goods and services of local producers and, thereby, contributes to the replenishment of the local budget. Also, the university is a payer of taxes and fees to the local budget (Table 2).

Table 2. Salary, fees and taxes of staff of Berdyansk State Pedagogical University, 2012-2016

Indicator	2012	2013	2014	2015	2016
Average annual number of employees	575	543	531	521	487
Tax on personal income (including of tax on students' scholarship), UAH	3554155,8	3157208,9	3353019,01	3471522,87	5066629,96
Tourist fee, UAH	2663,62	1749,97	1503,13	1437,13	1554,91
Military fee, UAH			147655,2	390874,2	451621,7
Environmental tax, UAH	5351,44	24414,61	5088,12		
Land tax, UAH	799,89	11855,27	6626,4	13332,83	11615,42
Rent to the land, UAH	5747,25	5763	5763	2301,58	17744,96
Total revenues to the local budget, coming from BGPU, UAH	3568718	3200991,8	3371999,7	3488594,41	5097545,25
Total revenues to the local budget of Berdyansk city (without transfers), mln. UAH	127,5	125,9	131,9	193,6	286,6
The share of proceeds from the BSPU in total budget revenues, %	2,79	2,54	2,56	1,80	1,78

Source: compiled by the authors on the basis [2], [3].

It should be noted that the military fee, introduced in 2014, goes directly to the state budget. Despite the abolition of the environmental tax in 2015, total revenues to the local budget from the activities of the BSPU increased by 42.3% in 2016 (compared to 2012, in current prices). However, the share of proceeds from the BSPU to the local budget from the university's activities is constantly decreasing – from 2.79% in 2012 to 1.78% in 2016.

Thus, the reduction in the number of students and, consequently, the number of employees of the university, has a negative impact on revenues to the local budget and to the city's economy.

References

1. Pillay, P. Higher Education and Economic Development. Literature review. СНЕТ 2011, pp. 72.
2. Моніторинг індикаторів реалізації Стратегії розвитку міста Бердянська на період до 2017 року за 2012-2016 роки. Available at: <https://bmr.gov.ua/>.
3. Звіт ректора Бердянського державного педагогічного університету, доктора педагогічних наук, професора Богданова Ігоря Тимофійовича за 2016 рік (червень-грудень 2016). Available at: <http://bdpu.org/info.html>.

THE DEVELOPMENT OF TAXES AND TRANSFERS MECHANISM IN SLOVAKIA

Erika Neubauerova¹, Nadiya Dubrovina², Irina Kolupaieva³

¹University of Economics in Bratislava, Slovakia

²University Humanitas, Poland

³Kharkiv Institute of Trade and Economy of KNTEU, Ukraine

¹erika.neubauerova@euba.sk, ²nadiya.dubrovina@gmail.com,

³volirinawork@gmail.com

The modern taxes and transfers mechanism in SR is based on the former and current reforms in the administrative and fiscal area. The one of the important issue is the realization of the fiscal decentralization reforms which have a significant impact on the development of the regions in Slovakia.

Let us to introduce the features of the territorial and administrative structure of the Slovak Republic. According to the Act of the National Council of the SR No. 221/1996 Coll. On Territorial and Administrative Breakdown on the SR with the effect from 24th July 1996 regions, divided into districts, have become the administrative units of the SR. Following to the Classification of Territorial Units for Statistics (NUTS) the whole territory of the SR, consisting of lower levels, represents NUTS 1 level. NUTS 2 is created by 4 aggregations of the regions (Bratislavsky kraj, Zapadne Slovensko, Stredne Slovensko, Vychodne Slovensko). NUTS 3 level consist of 8 regions, LAU 1 (former NUTS 4) is represented by 79 districts and the level LAU 2 (former NUTS 5) comprise 2891 municipalities on 31st December 2002 [1, 2].

Since 1st January 2004 a new structure of specialized state administration has been created. In addition, significant move of competencies from state administration to self-administration was done. Administrative functions of districts were abolished. Districts remain as territorial units and units for statistical purposes. According to the art. 64 of the Constitution municipality is the basic unit of the territorial self-administration. Municipalities and Higher Territorial Units create the self-administration. Area of Higher Territorial Units is identical with the area of regions [2]. This reform was very important precondition to implementation of the fiscal decentralization in SR.

The main purposes of the fiscal decentralization are: independence of the regions; their responsibility for the revenues and expenditures for their budgets; enhancement of justice of the state, regional and local level; transparency of the funding for regional and local policy, stability for the regional and local development.

The organization of the territorial self-administrations (local governments) in the Slovak republic is including: 2887 municipalities and 8 high territorial units – HTU or regions NUTS III.

The process of the fiscal decentralization in SR has several stages supported by administrative and political reforms, as well as changes in the law regulation.

Fiscal decentralization links to the transfer of executed competence from the public administration bodies to the municipalities and higher territorial units that

gradually passed to the regional self-government from 1st January 2002 to 1st January 2004. As of this date, Stage I of the decentralization of the public administration was completed (Radvansky, Nizhansky) [1, 2]. The preconditions for the fiscal decentralization were: transfers of administrative powers (2002-2004) and new tax system (2004).

Stage II of the process of the decentralization started since 2005. In accordance with the statement of policy of the Government the Ministry of Finance prepared in 2004, with effect from 2005, a new system of financing of the municipalities and higher territorial units (local governments), the substance of which is to strengthen revenue collections of the municipalities and to determine revenue collections of the higher territorial units (Radvansky, Niznansky) [1, 2].

Fiscal decentralization concerned the way of financing the self-governing competence of the municipalities and higher territorial units. Competence, which is executed by the municipalities and higher territorial units in a regime of transferred execution of the public administration, were still financed from subsidies from the state budget by force of a relevant budget chapter.

The new system of financing strengthens the independence and responsibility of the regional self-governments in the event of deciding on the use of public funds for provision of services to a citizen. At the same time, it contributes to the self-government's income stabilization for a longer period.

As we can see from the State Programme of the Process of the Fiscal Decentralization the special legislative frameworks was established (Radvansky, Niznansky) [1, 2].

The legislative framework of fiscal decentralization comprises of the following legal norms: Act No. 564/2004 Coll. of Acts on budget determination of income tax yields to regional self-government and on amendments and supplements to certain laws; Decree of the Government No. 668/2004 Coll. of Acts on distribution of income tax yields to the regional self-government; Act No. 582/2004 Coll. of Acts on local taxes and local charge for municipal waste and small rubble; Act No. 583/2004 Coll. of Acts on budget rules of the regional self-government and on amendments and supplements to certain laws; Act No. 523/2004 Coll. of Acts on budget rules of the public administration and on amendments and supplements to certain laws.

The realization of the fiscal decentralization influenced on the regional and local budgets and the structure of their revenues from the taxes. The main principle for the reforms is Program budgeting, where budgeting process is orientated to results. Due to this approach is possible to create a system based on planning tasks and activities of the subjects of local governments in accordance with their priorities and the allocation of available budget resources to the programs and with the results and efficient spending of budget resources.

References:

1. Tirunen M., Radvanský M. Trendy regionálnych disparít Slovenska. Bratislava, 2009.
2. Niznansky, V., Cibakova, V., Hamalova, M. Tretia etapa decentralizacie verejnej spravy na Slovensku. Wolters Kluwer. VSEMVS. 2014.

EUROREGION – JEGO ISTOTA I ZASADY FUNKCJONOWANIA

Filip Pokusa, Kacper Pokusa

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Polska

f.pokusa@poczta.wszia.opole.pl

Współpraca transgraniczna w Europie zorganizowana w formie euroregionów rozpoczęła się w 1958 roku na pograniczu holendersko-niemieckim. Utworzono tam pierwszy Euroregion o nazwie *Euroregio*, co przyjęło się następnie jako nazwa tego typu współpracy¹⁷. Od tamtego czasu popularność euroregionów wyraźnie wzrastała, a szczególnie dotyczyło to lat dziewięćdziesiątych, co pokrywało się w czasie ze zmianami ustrojowo-politycznymi w Europie Środkowo-Wschodniej. Liczba tych modelowych rozwiązań europejskiej współpracy transgranicznej rosła i wynosiła 40 w 1980 roku, ponad 120 w roku 2000 oraz około 200 w 2013 roku¹⁸. W Polsce wzrost zainteresowania współpracą transgraniczną obserwuje się od początku lat dziewięćdziesiątych. W sferze praktycznej przejawia się to przykładowo w utworzeniu i funkcjonowaniu na granicach Polski w latach 1991-2003 szesnastu euroregionów w tym: 4 na granicy zachodniej, 7 na granicy południowej, 3 na granicy wschodniej i 2 na granicy północnej. Wśród euroregionów funkcjonujących obecnie na granicach Polski 9 prowadzi współpracę dwustronną (2 euroregiony polsko-niemieckie, 4 euroregiony polsko-czeskie, 1 euroregion polsko-białoruski, 1 euroregion polsko-rosyjski oraz 1 euroregion polsko-słowacki), w 5 euroregionach współpraca ma charakter trójstronny: polsko-niemiecko-szwedzka, polsko-czesko-niemiecka, polsko-czesko-słowacka, polsko-białorusko-ukraińska, polsko-białorusko-litewska a w ramach euroregionów Karpackiego i Bałtyk współpracuje 5 krajów.

Studiując dostępną literaturę przedmiotu¹⁹ można znaleźć różne interpretacje terminu „euroregion”, tym niemniej na bazie tejże literatury, da się wyodrębnić jego istotę, którą można określić jako „jednostkę znajdującą się na obszarze dwóch lub

---

¹⁷ Miszczuk A., *Uwarunkowania peryferyjności regionu przygranicznego*, Norbertinum, Lublin 2013, s. 7.

¹⁸ Sitek S., *Współpraca transgraniczna w ramach euroregionów na pograniczu polsko-czeskim w: Euroregiony pogranicza polsko-czeskiego* Praca zbiorowa pod red. B. Kasperka, Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza”, Cieszyn 2014, s. 9-10, Miszczuk A., *op.cit.* s. 11.

¹⁹ Tucholska A., *Prawno-instytucjonalne uwarunkowania współpracy transgranicznej w świetle ustawodawstwa polskiego i obowiązujących norm prawa międzynarodowego z uwzględnieniem sytuacji na pograniczu polsko-niemieckim*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2004, s. 42-58, S. Malarski, *Regiony i Euroregiony zagadnienia organizacyjne, prawne, administracyjne*, Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji, Opole 2003, s. 97-107, W. Malendowski, M. Ratajczak, *Euroregiony Pierwszy krok do integracji europejskiej*, Wydawnictwo alta 2, Wrocław 1998, s. 46-48, R. Radek, *Znaczenie współpracy transgranicznej w rozwoju społeczności lokalnych i regionalnych polskiego pogranicza*, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katowice 2011, s. 101-103, S. M. Grochalski, *Recepcja prawno-europejskich regulacji w odniesieniu do polsko-czeskiego pogranicza*, w: *Śląsk Opolski i Opawski w kierunku standardów europejskich. Wykorzystanie wspólnych szans*, Uniwersytet Opolski, Slezka Univerzita v Opave, Opava 2002, s. 52-54, R.Kusiak-Witner, *Współpraca transgraniczna gmin Polski i Niemiec; studium administracyjnoprawne*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2011, s. 67-68, T. Gadkowski, *Euroregiony – dobre sąsiedztwo i przyjazna współpraca bez barier*, w: *Przezwyciężanie barier w integrującej się Europie*. W. Puślecki, Z. Drozdowicz, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 2000, s. 234, ¹⁹ L. Roszkowska, R. Roszkowski, *Rozwój współpracy transgranicznej na granicach Polski na przykładzie Euroregionu Pradziad*, Stowarzyszenie Gmin Polskich Euroregionu Pradziad, Prudnik 2007, s. 32-33, M. Greta, *Euroregiony a integracja europejska. Wnioski dla Polski*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2003, s. 16.

więcej państw stanowiąca formę współpracy transgranicznej pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego państw członkowskich Unii Europejskiej a także pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego państw członkowskich Unii Europejskiej oraz ich odpowiednikami z państw sąsiednich”²⁰.

Działające w Europie euroregiony wypracowały szereg zasad, na których ich działalność powinna się opierać. Członkowie Stowarzyszenia Europejskich Regionów Granicznych uznali za wiodące następujące zasady:

1. *zasadę pomocniczości* (subsydiarności), rozumianą bardzo szeroko jako pomoc instytucji i organizacji międzynarodowych oraz centralnych krajowych w realizacji przez regionalne i lokalne społeczności celów współpracy transgranicznej; zasada ta jest narzędziem służącym określeniu optymalnego poziomu działania, niekiedy w skali lokalnej i regionalnej, niekiedy w skali krajowej, a niekiedy w skali europejskiej lub też przy uwzględnianiu wszystkich tych poziomów działania; pomocniczość oznacza również wzmocnienie szczebla regionalnego i lokalnego poprzez delegowanie kompetencji na możliwie najniższy szczebel administracji;

2. *zasadę partnerstwa, równoprawności i równorzędności* stron tworzących region; zasada partnerstwa zawiera dwa elementy:

- partnerstwo pionowe, tj. z udziałem szczebla międzynarodowego, centralnego, regionalnego i lokalnego, po każdej stronie granicy uzupełniające istniejące struktury bez elementów konkurencji;

- partnerstwo poziome, tj. między partnerami z regionu po obu stronach granicy. Ten rodzaj partnerstwa opiera się na parytecie stron niezależnie od wielkości kraju w sensie przestrzennym, gospodarczym czy demograficznym.

3. *zasadę solidarności* obszarów transgranicznych, podkreśla ona konieczność dążenia do kompromisu pomiędzy konkurencyjnymi poglądami. Takie kompromisy muszą być oparte na uczciwej równowadze, w której żadne opcje nie mogą być automatycznie preferowane w stosunku do pozostałych.

4. *zasadę istnienia koncepcji bądź strategii rozwoju transgranicznego*, respektowanie tej zasady jest konieczne dla stworzenia ram strategicznych oraz dla perspektywy długotrwałej współpracy. Strategie te uwzględniają odpowiednie programy krajowe oraz określają potrzeby i przyszłe cele współpracy transgranicznej dla przewyciężenia izolowanego rozwoju tylko po jednej stronie granicy i dla wypracowania wspólnej perspektywy transgranicznego rozwoju regionalnego.

Do równie ważnych kanonów, wypracowanych w praktyce działania euroregionów, należy także zaliczyć:

- *zasadę dobrego sąsiedztwa mieszkańców pogranicza*;

- *zasadę zachowania tożsamości* (narodowej, państwowej, regionalnej i lokalnej) przez współpracujące jednostki terytorialne lub społeczności lokalne;

- *zasadę dobrowolności* uczestnictwa w euroregionie i w różnych formach współpracy; zasada ta przejawia się m.in. w sposobach wstępowania i występowania ze struktur euroregionalnych;

---

²⁰ *Strategia rozwoju współpracy polsko-czeskiej w Euroregionie Pradziad na lata 2014-2020*, Opolska Fundacja Inicjatyw Międzynarodowych, Opole 2013, s. 15

- *zasadę dążenia do symetrii i parytetów*, zasada ta polega na tym, że we wszystkich organach każda ze stron dysponuje taką samą ilością miejsc (głosów) i takim samym prawem do reprezentowania interesów euroregionu; zasada parytetu dotyczy również sposobu finansowania struktur euroregionalnych;

- *zasadę pragmatyzmu oraz analizy rachunku kosztów i korzyści*;

- *zasadę kierowania się przyjaźnią i zaufaniem* w uzgadnianiu wspólnych zamierzeń przekraczających granice;

- *zasadę consensusu*, czyli ustawicznego szukania wspólnego stanowiska w drodze rozmów, negocjacji itp.;

- *zasadę rotacji*, zmiany miejsc organizacji i przeprowadzania różnych inicjatyw, spotkań itd. zasada ta wyraża się też w zmianach w przewodniczeniu różnym gremiom i instytucjom euroregionu.²¹

Szczególne zasady funkcjonowania euroregionów regulują statuty, porozumienia i regulaminy ich organów. W dokumentach tych m.in. uwzględnia się większość wymienionych wcześniej-ogólnych zasad wyznaczających europejskie standardy współpracy transgranicznej na poziomie regionalnym i lokalnym. Stwierdza się także, że wszystkie zawierane porozumienia regionalne i lokalne o współpracy transgranicznej nie są sprzeczne z wewnętrznym prawem państwowym oraz z obowiązującymi umowami międzynarodowymi, a powoływane instytucje tej współpracy nie są organizacjami ponadpaństwowymi z wydzieloną autonomią spod narodowych jurysdykcji, administracji czy kontroli.

Bibliografia

1. K. Bandarzewski, P. Chmielnicki, P. Dobosz, W. Kisiel, P. Kryczko, M. Mączyński, S. Płażek, *Ustawa o samorządzie gminnym. Komentarz*, Wyd. LexisNexis, Warszawa 2010.
2. A. Doliwa, *Konstytucjonalizacja osobowości prawnej jako podstawa współpracy międzynarodowej gmin*, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok 2012.
3. M. Ganczar, I. Wieczorek, *Wybrane aspekty współpracy transgranicznej polskich samorządów w kontekście przemian prawa Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Naukowe Doctrina, Łódź 2016.
4. S. M. Grochalski, *Ustawodawstwo polskie wobec przedmiotowego zakresu polsko-czeskiej współpracy transgranicznej, [w:] Śląsk Opawski i Opolski w kierunku standardów europejskich. Praca, współpraca, bezrobocie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2003.
5. W. Jastrzębska, *Rola euroregionów i współpracy transgranicznej w procesie integracji europejskiej, [w:] Spójność społeczno-ekonomiczna a modernizacja regionów transgranicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008.
6. B. Kościuch, A. Poźniak, *Euroregiony a współpraca zagraniczna jednostek samorządu terytorialnego*, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok 2012.
7. Red. R. Kusiak-Winter, *Współpraca transgraniczna w administracji publicznej*, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2015.
8. S. Malarski, *Regiony i euroregiony, zagadnienia organizacyjne, prawne, administracyjne*, Wydawnictwo Instytut Śląski, Opole 2003.
9. M. Perkowski, *Główne podstawy prawnomiędzynarodowe aktywności zagranicznej samorządu terytorialnego w Europie*, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok 2012.
10. R. Radek, *Znaczenie współpracy transgranicznej w rozwoju społeczności lokalnych i regionalnych polskiego pogranicza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2011.

²¹ L. Roszkowska R. Roszkowski, *Rozwój współpracy transgranicznej na granicach Polski na przykładzie Euroregionu Pradziad*, Stowarzyszenie Gmin Polskich Euroregionu Pradziad, Prudnik 2007, s. 32-36.

BUSINESS AND HUMANITARIAN SUPPLY CHAIN – COMPARISON

Tadeusz Pokusa

Wyższa Szkoła Zarządzania I Administracji w Opolu, Polska

t.pokusa@poczta.wszia.opole.pl

Conducted in other studies the analysis humanitarian logistics in the context of the supply chain allows to compare the business supply chain and the humanitarian supply chain – also called “life-saving supply chain”, (table 1) through the prism of key elements of both supply chains.

Table 1
Business and humanitarian supply chain

Characteristics	Classic supply chain	Life-saving supply chain
Basic features	Stability, regularity in supplies, regular demand and random action	Changeability in provision and suppliers, on a large scale, irregular demand, operations under coercion in crisis situation
Supply chain philosophy	Supplies are „pulled” by a purchaser influencing particular links in the supply chain	Supplies are „pushed” to disaster area as an immediate response to demand
Basic rule	Efficiency	Effectiveness
Demand characteristics	Profit	Non profit
Structure/Infrastructure	A wide range of familiar suppliers/ stable infrastructure	Limited choice , unfamiliar suppliers/instable infrastructure
Demand	Predictable and stable, it appears in regular places and in fixed quantities	It is evaluated on a disaster analysis basis , its type, location and time
Fundamental activities	3B	5B
Phases	Planning, organization, implementation, coordination, supervision in context of effective flow	Preparation, immediate response, restructuring in context of efficiency
Product range	diverse	homogeneous
Product value	increasing	invariable
Implementation time	It depends on quickness of material and information flow according to this model: Supplier-manufacturer-distribution center-wholesale-retail-customer	Time between demand and needs is zero. The response to demand should appear immediately after disaster. The supply chain must react instantly and develop in spite of lack of knowledge about the situation in the disaster area
Business entity structure	Partnership, coordination, activity integration of all links in the supply chain, dominance of market entities	Interested parties do not depict any obvious relations, dominance of governmental organizations and NGOs
Source of funds	Customers/consumers	Donors

Distribution network	Location and the number of distribution networks is strictly defined	Distribution is difficult because of unknown location of distribution centers, undefined scope of disaster or political system, or culture of a country
Inventory management	On the basis of demand development	Difficult to define, experience and probabilities
Reverse logistics	High	Low
Information system	very well developed with IT implementation	Information is often incomplete and inaccurate
Strategic goal	High quality of customer service with proper usage of resources, profit maximization and cost reduction	Decrease in number of victims, alleviate human suffering, social profit, response to human needs
Operations/transactions caused by	Price	Humanitarian needs, social and moral duties
Type of demand	Product	Aid resources and people saving lives
Supervision	Supervision as a function of management	Lack of supervision over operations in crisis situation
Expected results	Financial: value for shareholders (dividends) through customer satisfaction	Fulfilling social contract terms, conformity with environment expectations

Source: self-reported data; G. Kovács, K. M. Spens, *Humanitarian logistics in disaster relief operations*, International Journal of Physical Distribution & Logistics Management, Vol. 37, No. 2, 2007, p. 99-114, A. Thomas, L. R. Kopczak, *From logistics to supply chain management: The path forward in the humanitarian sector*. Fritz Institute, 2005. [<http://www.fritzinstitute.org/PDFs/WhitePaper/FromLogisticsto.pdf>] Coyne, J. *Humanitarian Logistics: Musing Aloud*, Monday Developments, Vol. 24, No. 20, 2006, p. 12-13, M. Howden, *How Humanitarian Logistics Information Systems Can Improve Humanitarian Supply Chains: A View from the Field*, International ISCRAM Conference – Gothenburg, May 2009, p. 1-10, W. Hyde, *Applied Humanitarian Logistics*, Humanitarian Logistics Conference, Georgia Institute of Technology, February 19, 2009, p. 1-8, E. L. Maspero, H. W. Ittmann, *The Rise of Humanitarian Logistics*, Conference Logistics & Quantitative Methods, 7-11 July 2008, Pretoria, p. 175-184, J. Szołtysek, S. Twaróg, *Gospodarowanie zasobami krwi jako nowy obszar stosowania logistyki*, Gospodarka Materiałowa i Logistyka, 7/2009 p. 12-17, J. Szołtysek, *Logistyka akcji humanitarnych*, Gospodarka Materiałowa i Logistyka 3/2009, p. 2-8, T. Pokusa, *Logistyka humanitarna – podstawy teoretyczne i wstępna ocena implementacji*, w: T. Pokusa, W. Potwora, J. Kaczmarek, (red.) *Nauka w służbie wartości*, WSZiA, Opole 2009, p. 324-341.

High quality customer service with proper resources usage and profit increase is the main goal in the classical supply chain where operations rarely happen in uncertain and emergency conditions. Moreover, it is characterized by efficiency, stability, regularity in supplies and demand and diverse range of products. Delivery time depends on rapid flow of information and materials. Deliveries are “pulled” by purchasers motivating and affecting particular links in the supply chain. In this case location and the number of distribution centers are strictly defined and expected financial results refer to the value of shareholders and customer satisfaction. In the humanitarian chain, however, decreasing number of victims and mitigating sufferers

pain is the top priority. Basic qualities like efficiency, changeability of suppliers, irregular homogenous demand and coercion under crisis situation define the humanitarian supply chain. Demand response should instantly follow a disaster. The supply chain must trigger a direct response and should develop at once. Deliveries are “pushed” by instable infrastructure to a disaster region as a direct response to demand. Unfamiliar location of distribution centers and undefined scope of disaster is a hindrance to distribution process and results are connected with environment expectation.

Bibliografia

1. A. Cooper, *Some Thoughts on Humanitarian Logistics and Quantitative Methods*, Conference: Humanitarian Logistics – Networks for Africa, Bellagio, 5-9 May 2008.
2. M. Howden, *How Humanitarian Logistics Information Systems Can Improve Humanitarian Supply Chains: A View from the Field*, International ISCRAM Conference – Gothenburg, May 2009.
3. W. Hyde, *Applied Humanitarian Logistics*, Humanitarian Logistics Conference, Georgia Institute of Technology, February 19, 2009.
4. G. Kovács, K. M. Spens, *Humanitarian logistics in disaster relief operations*, International Journal of Physical Distribution & Logistics Management, Vol. 37, No. 2, 2007.
5. G. Kovács, P. Tatham, *The effects of gender on humanitarian logistics*. Proceedings of NOFOMA 2008, Helsinki, 5-6 Jun 2008.
6. E. L. Maspero, H. W. Ittmann, *The Rise of Humanitarian Logistics*, Conference Logistics & Quantitative Methods ,7-11 July 2008, Pretoria.
7. S. Pettit, A. Beresford, *Critical success factors in the context of humanitarian aid supply chains*, International Journal of Physical Distribution & Logistics Management, Vol. 39, No. 6, 2009.
8. Pokusa T., *Supply chain management in aspect of security – literature review*, w: *Management in the new economy. Classic and modernity*. Eine Verhandlung und Studien. Europaischer Akademie der Naturwissenschaften, Hannover 2009.
9. T. Pokusa, M. Duczmal (red.) *Logistyka humanitarna i zarzadzanie kryzysowe. Wybrane problemy*, PAN O/Katowice, Opole, 2009.
10. T. Pokusa, M. Duczmal (red.), *Zarzadzanie kryzysowe i dzialania logistyczne na przykladzie wybranych instytucji*, PAN O/Katowice, Opole, 2009.
11. T. Pokusa, *Logistyka humanitarna – podstawy teoretyczne i wstepna ocena implementacji*, w: T. Pokusa, W. Potwora, J. Kaczmarek, (red.) *Nauka w sluzbie wartosci*, WSZiA, Opole 2009.
12. C. Reade, *Human resource management implications of terrorist threats to firms in the supply chain*, International Journal of Physical Distribution & Logistics Management, Vol. 39, No. 6, 2009.
13. J. Szołtysek, *Logistyka akcji humanitarnych*, *Gospodarka Materialowa i Logistyka* 3/2009.
14. P. Tatham, K. Spens, *The Developing Humanitarian Logistics Knowledge Management System – A Proposed Taxonomy*, Annual Conference, La Jolla, California, USA, May 9 - 12, 2008.
15. R. M. Tomasini, L. N. van Wassenhove, H. Ford, *Humanitarian Logistics* INSEAD, Plagrave Mcmillan, 2009.
16. J. Trestrail, J. Paul, *Improving bid pricing for humanitarian logistics*, International Journal of Physical Distribution & Logistics Management, Vol. 39, No. 6, 2009.

EVALUATION OF INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE REGION

Olena Polova
Vinnitsia National Agrarian University,
Vinnitsia, Ukraine
olena_polova@i.ua

One of the factors in stabilizing the economy and improving its effectiveness is implementing effective investment projects. In nowadays conditions stabilization and increase of the economy of the country due to conducting of effective investment activity becomes extremely important. The essence and significance of investment activity is related to the concept of "investment" that is, a set of short and long-term investments, property and intangible values aimed at implementing industrial, social, innovative, environmental projects. Their aim is to preserve the real investment resources, increase profits, increase production volume (goods, services rendering, performance of works) and the introduction of innovative developments. An assessment of the effectiveness of investment projects provides an opportunity to identify positive and negative trends in the economic development of a country (a local regions).

Improving the investment climate in the country, and in some local regions is impossible without studying approaches to assess the effectiveness of implemented investment projects by identifying: the need to apply the principles of assessing the effectiveness of investment; indicators to assess the attractiveness of investment attractiveness of the country (region); generalizing indicators for assessing the level of efficiency of investment projects adapted to official statistical information.

Usual, the investment attractiveness and risks of the region are considered on the basis of analysis of identified factors and statistical indicators, which shows the state and development of this territory. On the whole, when assessing the investment attractiveness of the region, it is necessary to pay attention to the indicators that characterize: production potential; economic development of the region; level of infrastructure development; investment activity; innovative potential; financial potential; educational level of the population; purchasing ability of the population; economic and geographic allocation of the territory.

Currently, the most common methods of assessing the risk and attractiveness of the region is the rating system approaches: Institutional Investor, Euromoney, Business Environment Risk Index.

It is possible to use standard indicators to determine the integral indicator of regional attractiveness estimation within certain limits namely indicators of the purchasing ability of the population in the form as shown below:

$$I_{kci} = 0,5(N_i) + 0,3(R_i) + 0,2(V_i),$$

There is N_i – specific gravity of the population of the some region; R_i – share of the total income of the current region; V_i – the share of retail sales in the region.

In the ranking of Business Environment Risk Index (BERI) grouped indicators that characterize: political stability of the country, attitude towards foreign investors, the pace of economic growth, the solvency of the population, parameters short and long-term loans, balance of payments and etc. An assessment of the investment attractiveness of the territory can be done using the index of investment. This approach should be used at the regional level, because the change in the indices territorial investment region at base line and reporting period.

Ukraine has introduced a calculation method using the integrated regional indexes of economic growth in the region by the following indicators: Investments in fixed capital per capita average number of actual population of the region; investment in housing construction per capita of the average annual population of the region; the availability and change of the volume of direct investments per capita of the average annual population of the region; the export volume per person of the average annual population of the region; density of motor ways.

The above indicators should be considered in the integral group through a comprehensive study, which will assess the investment activity in the region and investors to form an opinion on investment is in the region. Increasing the investment attractiveness of Ukraine's regions in conditions of decentralization is possible due to consideration of this issue at the regional level, which allows to specify tasks, and thus attract foreign investors to the implementation of regional projects. Thus, for the effective development of investment processes in the economy of a country (region) different organizational and economic mechanisms of the investment process are necessary a set of different economic entities, that by creating these mechanisms operate and create the necessary structure of the investment process.

References

1. Belikova N., Ivanova O. Formation of financial self-sufficiency of regions in the context of realization of economic reforms. Actual problems of the economy. 2016. No. 3. P. 219-228.
2. Stakhovskaya S. Methodical Approach to Assessing the Investment Attractiveness of Ukrainian Regions. Development management. 2016. No. 4 (186). P. 30-38.
3. Popelnukhov R. Investment attractiveness of the Ukrainian economy (investment climate). Investments: practice and experience. 2009. No. 21. P. 24-28.

COOPERATION OF SCIENCE AND BUSINESS FOR INNOVATION IN MARKETING – SYNTHESIS OF RESEARCH RESULTS

Dorota Potwora
University of Opole,
Opole, Poland
potwora@uni.opole.pl

When you innovate, you've got to be prepared for everyone telling you you're nuts.

Larry Ellison

The considered object is the synthesis of the research results carried out as part of the 'Cooperation of science and business for innovation in marketing and organization' project, implemented within the framework of 'Priority VIII – Regional staff of the economy, Measure 8.2 – Transfer of knowledge, Sub-measure 8.2.1. – Support for cooperation between the sphere of science and enterprises, co-financed from ESF funds under the Operational Programme – Human Capital and the state budget' [Potwora, Żurawska, 2014, p. 225]. The research was carried out, using various methods and research techniques, such as *case study* and *focus group interview*. Triangulation has been applied, which allows obtaining a wider context of the study and ensures it's higher quality and also reduces the errors of the fatigue, resulting from the use of one method.

An important element of the work was the development of a marketing innovation model, that, after the entrepreneurs' approval, should be implemented in enterprises and evaluated. The areas of selected enterprises' operations in the field of marketing were identified: product, evaluation, distribution and promotion. The study assessed the marketing environment, including: knowledge about target markets, knowledge of competition, awareness of own strengths and weaknesses, as well as: sources of market knowledge and the ability to adapt products to the needs and expectations of consumers. The diagnosis also concerned promotional activities and methods of their planning, sales activities, instruments of communication with clients and knowledge about clients. During the talks, business owners talked openly about problems related to enterprises managing. What is worth emphasizing – the dialogue was open, and concerned various barriers and limitations related to the management of micro- and small enterprises.

In the next stage of the research, based on the information received from entrepreneurs participating in the project, an attempt was made to assess the potential and marketing condition of the analyzed entities. The weaknesses of entrepreneurs in the use of marketing instruments have also been identified. It should be emphasized that as a result of the discussion, the entrepreneurs have learned that in order to raise their competences in the area of marketing, it's necessary to realize the shortages they have. At the same time, most of them understood that marketing activities don't have to necessarily be associated with large financial outlays. The effect of the workshop was to convince entrepreneurs that the financial barrier does not mean abandoning

effective actions of shaping a stiff image of their own company or positioning products on the market.

The research conducted as part of a focused interview shows that entrepreneurs intuitively use selected marketing instruments, which isn't a serious mistake, provided that the intuition is supported by knowledge. The limited financial measures cause that the applied marketing strategies, including those related to the promotion, are accidental and occasional – none of the surveyed entrepreneurs was able to indicate the budget or the expected results.

An important element of the communication process with the target market is the company's image. Most of the surveyed entities had their own websites, but they were in no way designed as an element of building long-term relationships with clients or building relationships based on loyalty and mutual understanding, as it's suggested by the theory of affiliate marketing. Well-developed websites or various types of applications enabling the contact with the customer and instant response to his needs, may not only create the attitudes of buyers (or contribute to their changes), but above all become a key element of the management process.

Analysis of behaviors in the area of marketing activities indicated, on the one hand, that entrepreneurs recognize the necessity of applying innovative solutions, while on the other they don't use them. I mean such tools and techniques as: company blogs, activity on social forums or recommendation marketing. Let us add that such activities are not only a form of promotion, but above all a source of relevant information being passed on to the market, which stimulate the desires and expectations of buyers. Importantly, innovative marketing solutions allow to create interaction between the company and its client – not only in transferring information, but also acquiring it.

The weakness is limited knowledge about the market and the company's environment. Gathering knowledge about who the client is, where he lives, how he spends his free time, what habits or reasons for purchasing he has, etc., allows individualization of the offer for a single client and more effective adaptation of marketing tools. It also allows entering new markets, and, above all, introducing new innovative solutions.

This is important because in the conditions of fierce competition and saturation of markets the loyalty of buyers is disappearing, and expectations towards enterprises are still growing, primarily as a result of changing tastes, new value systems or changing consumer lifestyle.

A characteristic feature for all entrepreneurs (taking part in the implemented project) is also developing their own companies without a strategic view of the future of the company²². The lack of a specific vision, goals, directions of action and the idea of what should happen in the future is marginalized – the attention of entrepreneurs focuses on the "here and now" approach – basically it's about survival and staying on the market.

---

²² 10 entrepreneurs were surveyed. By M. K. Eisenhardt, the appropriate number of enterprises in this type of research should be in the range from 4 to 12, in: [Totten, Hammervold, 2009, p. 1383].

The analysis of enterprises shows that planning is the worst-functioning and underrated area in marketing management of an enterprise. The managers of enterprises do not have specific objectives and clearly defined strategy of action in the next years, they do not have marketing plans or marketing concepts that help build market activity of enterprises.

It's worth noting that the results of the research are not representative in nature – enterprises could participate in the project, which, as it were, assume problems with the introduction of marketing innovations. The main goal was not a critical analysis, but a diagnosis that allowed to create tools that should help in solving the problems of enterprises involved in the project.

Proposed, among others, creating marketing innovation modules, using modern applications and technologies, both mobile and Internet (etc.). Workshop participants agreed that the Internet is not only the fastest and the largest source of (instant) communication, but also that it's an interactive communication tool.

The proposed activities (marketing innovations) consist of the following modules:

- methods of promoting products or services and activating their sale on the Internet;
- principles of positioning and modifying of websites;
- using the Internet in the strategy of reaching customers.

In conclusion, it is worth emphasizing that the variety of ways to reach customers requires searching for new forms of communication, one of many possibilities is often underestimated, but relatively easy to apply recommendation marketing.

Using recommendation marketing, it's assumed that people are willing to make decisions about purchasing a product based on the opinions and recommendations of friends they trust.

Based on many studies on consumer decision-making methods on the market, it appears that:

- 70-85% of consumers talk to their friends and family about different products;
- over 80% of them recommend products and services to their friends;
- 65% trust in the reviews of friends;
- 50% buy products recommended by friends
- and only 26% are guided before making a purchase decision with a classic advertisement [Żołądkowski, 2013, p. 56].

For micro- and small enterprises, the basics of the strategic concept are essential (unfortunately not confirmed in our analyzes), offered-extended value for the client, competitive advantage based, among others, on for intangible assets and criteria for their use.

It's also important (which is obvious) the ability to adapt quickly and the ability to maintain constant flexibility. It's also required to have knowledge about the target market and its needs. It's appropriate to look for such innovative solutions that will strengthen long-lasting and strong personal relationships, between the entrepreneur and the client. This is the most important factor of success, for both of them.

Bibliography

1. Potwora D., Żurawska J., *Innowacje organizacyjne i marketingowe w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw w województwie opolskim*, WSZiA, Opole 2014.
2. Toften K., Hammervold T., *Niche firms and marketing strategy. An exploratory study of internationally oriented niche firms*. "European Journal of Marketing" 2009, No. 11/12.
3. Żołądkowski M., *Marketing rekomendacji – nowy wymiar komunikacji*, „Magazyn Online Marketing Polska”, czerwiec-lipiec 2013.

CURRENT TRENDS OF REALIZATION OF EXPORT POTENTIAL OF AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE

Iryna Yu. Salkova
Vinnytsya National Agrarian University,
Vinnytsya, Ukraine
salkovairyna@i.ua

In terms of economic and political instability in the country, conflict in the east, slow reforms, the loss of the Russian market, the agricultural sector is becoming a priority of Ukraine's economy, which determines the socio-economic situation and food security of the state. Given present trends, agriculture can be a real lifesaver Ukrainian economy. Therefore, the research trends of agricultural development and finding ways to improve the competitiveness of Ukrainian exports of agricultural producers is an important and urgent issue.

As a part of the Soviet Union the state demonstrated leading economic indicators in Europe, but after its collapse due to the fragmented policies of the government, partial loss of scientific potential and high-tech industries, the development of agribusiness is the promising area. The country has a sufficient level of wealth, technological and socio-economic conditions for agricultural production development.

Analysis of export potential is based on research capacity in the country. Attention is drawn to the fact that Ukraine is one of the leading agricultural producers in the world. The state ranks first place in the world in production of sunflower, barley, nuts, corn and honey. It is included in the top ten for the production of wheat and chicken. This allows not only meet domestic demand but also successfully export food products. In addition, Ukraine has significant potential to increase production and export of agricultural products. For example, grain production in 2016 was 66 million tons. And according to experts, we can increase it to 80-100 mln tons per year [3, 4].

Despite the generally positive results achieved in agriculture, existing resources can not only maintain the results, but also significantly increase the production of quality and safe agricultural products and increase export potential. This confirms the fact that compared to 2005, agricultural exports in 2015 increased by 4 times. In addition, there is a steady positive balance of the agricultural sector (in 2014 it amounted to 10.6 bln. USD), while in the whole Ukraine has a negative trade balance. In 2014 the agricultural sector was the first leader in exports in Ukraine, ahead of metallurgy [1].

Ukraine supplies agricultural products to more than 190 countries. Today the main markets for agricultural products are Asian countries. The state is seeking to expand exports to Europe, but at the moment the policy of customs protectionism of European countries makes it impossible to do so [2].

The top ten countries, where Ukrainian agricultural products are mostly exported, include China (11.8%), India (8.5%), Egypt (8.5%), Iran (5.3%), Spain (5.1%), Turkey (5.1%), the Netherlands (4%), Italy (4%), Poland (3.1%) and Belarus (2.8%) [3].

Thus, the state agricultural policy should be aimed at overcoming the obstacles that hinder the increase in agricultural production, increasing its competitiveness in the international market. For this reason it is important to develop measures to implement the export potential of the agricultural sector of economy, which will provide a favorable investment climate; creating conditions for the development of export-oriented agricultural production based on innovation and environmental friendliness; Harmonization of the standardization and certification systems of agricultural products, rules of sanitary, veterinary and phytosanitary control with European and international standards and requirements; government support for exports, lower export registration costs; improving transport and port infrastructure, its modernization and capacity building.

References

1. U. S. Commercial service (2017) *Ukraine – Agricultural Sector*. Available at: <https://www.export.gov/article?id=Ukraine-Agricultural-Machinery>
2. The State Statistics Committee of Ukraine (2015), “Stockbreeding“, available at: <http://ukrstat.gov.ua/> (Accessed 4 January 2017).
3. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2017), Support for farmers, available at: <http://minagro.gov.ua/budget>.
4. Kaletnik H. (2015) *Strategic and institutional principles of the efficient using of the agrarian sector potential in the modern economy*. Economy, finances, management: topical issues of science and practical activity. Vol 1. Pp. 3-15.

STRUCTURAL AND TECHNOLOGICAL ASPECTS OF NEOINDUSTRIAL MODERNIZATION OF DONBAS

Hanna Z. Shevtsova¹, Olha V. Maslosh²

*¹Institute of Industrial Economics of NAS of Ukraine,
Kyiv, Ukraine*

*²Volodymyr Dahl East Ukrainian National University,
Severodonetsk, Ukraine*

¹shevtsova.hanna@gmail.com, ²olgamaslosh@gmail.com

Prior to the deployment of the socio-political conflict and active military confrontation, Donbas industrial complex played a significant role in the Ukrainian industry. According to the results of 2013, its contribution to the volume of industrial products sold was 21.7%, including 16.3% – the Donetsk region, 5.4% – the Luhansk region.

According to the State Statistics Service of Ukraine, during 2014-2017 manufacturing decreased by 58% in the Donetsk region, by more than 80% – in the Luhansk region. Such a deep fall is due not only to the consequences of the armed conflict and the loss of part of the territories and manufactures, but also to the system-wide industrial crisis.

Most researchers, for example [1, 2], rightly believe that it is necessary to speak not about the restoration of the destroyed manufactures of Donbas, but about the implementation of neoindustrial modernization, i.e. updating of productions on an innovative basis and improving the technological structure. It is the concept of neoindustrialization that should determine the priorities of technological growth and smart specialisation of the region.

To determine the structural and technological preconditions for the neo-industrial modernization of Donbas, we compared the technological structure of manufacturing in Ukraine and Donbas in 2013 and 2017 (table 1).

The analysis of the table shows that the manufacture of the medium-low and low technological levels dominates in the Ukrainian industry. In recent years, the share of high-tech industries has decreased, including the share of all types of high-tech machine-building.

The decline in industrial production of the Donetsk region is accompanied by a rapid decline in high-tech manufacturing (primarily chemical production and machine-building) and a significant increase in the share of basic metals manufacture.

The dynamics of manufacturing in the Luhansk region (on the territory controlled by the Armed Forces of Ukraine) is accompanied by the polarization of its technological level. On the one hand, the share of the high-tech sector has increased (which was twice as high as in Ukraine). On the other hand, the share of low-tech industries has significantly increased due to a decrease in medium production.

Table 1

Technological structure by types of economic activity¹
in % to the total volume of industrial products sold

Technological level	Code of CTEA-2010	Ukraine		including			
				Donetsk reg.		Luhansk reg.	
		2013	2017	2013	2017	2013	2017
<i>High and medium-high</i>		13,2	11,0	12,4	4,7	20,5	25,9+
Manufacture of chemicals and chemical products	20	3,7	2,7	3,6	0,7	9,1	14,5
Manufacture of basic pharmaceutical products and pharmaceutical preparations	21	0,9	1,3	0,3	0,2	0,3	... ²
Machine-building	26-30	8,6	7,0	8,5	3,8	10,9	11,4
<i>Medium-low</i>		35,3	41,7	57,1	73,4	52,5	22,1+
Mining and quarrying	B	11,5	14,6	16,3	16,8	17,7	12,3
Manufacture of coke and refined petroleum products	19	3,7	3,8	6,3	10,1	7,7	... ²
Manufacture of rubber and plastic products, manufacture of other non-metallic mineral products	22-23	4,4	5,1	2,7	1,7	1,6	1,9
Manufacture of basic metals, manufacture of fabricated metal products, except machinery and equipment	24-25	15,7	18,2	31,8	44,8	25,5	7,9
<i>Low</i>		51,5	47,3	30,5	21,9	27,2	47,7+
Production of foodstuffs, beverages and tobacco products	10-12	19,2	20,9	9,0	4,1	4,3	2,5
Textile industry, sewing of clothes, leather, leather articles and other materials	13-15	0,7	1,0	0,2	0,1	0,7	0,5
Manufacture of products of wood, manufacture of paper and printing	16-18	2,7	3,3	0,6	0,1	2,2	15,7
Manufacture of furniture and other manufacturing; repair and installation of machinery and equipment	31-33	2,2	1,7	1,9	0,8	1,2	...
Electricity, gas, steam and air conditioning supply	D	25,2	19,4	17,6	15,9	16,0	27,6
Water supply; sewerage, waste management and remediation activities	E	1,5	1,0	1,2	0,9	2,8	1,4

¹Excluding the temporarily occupied territories of the Autonomous Republic of Crimea, the city of Sevastopol and 2014-2017 part of the anti-terrorist operation zone.

²Data are not published in order to ensure compliance with the requirements of the Law of Ukraine on the State Statistics regarding confidentiality of statistical information.

Source: compiled by the authors on data from the State Statistics Service of Ukraine, Main Departments of Statistics in Donetsk and Luhansk regions.

Thus, the analysis of the previous and current technological structure of manufacturing in Donbas has showed the potential of its neoindustrial growth due to the development of pharmaceuticals, chemical production and high-tech machine-building. These sectors can disrupt the traditional dominance of the coal industry and metallurgy and become priority areas for smart modernization of the region. The concentration of the appropriate production and service infrastructure, professional knowledge and skills and their specialized diversification into higher value-added manufactures using cluster technologies are the basis of this regional strategy.

References

1. Vyshnevskiy, V. P., Zbarazska, L. O., Zanizdra, M. Yu. and etc. (2016). *National model of neoindustrial development of Ukraine*. Kyiv: Institute of Industrial Economics of NAS of Ukraine [in Ukrainian].
2. Yakubovskiy, M. M., Lyashenko, V. I. (2016). *Modernization of the economy of industrial regions: an attempt to conceptualize*. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1, 188-195 [in Ukrainian].

STATE OF ART AND PROSPECTS OF REGIONAL SUPPORT OF RENEWABLE ENERGY SOURCES IN UKRAINE

Galyna Trypolska

Institute for Economics and Forecasting, National Academy of Sciences,

Kyiv, Ukraine

g.trypolska@gmail.com

Ukraine has joined the Treaty establishing the Energy Community to achieve the growth of the energy sector in accordance with principles of sustainable development, which will enable Ukraine's energy market to function in accordance with the EU legislation (after its implementation), introduction of new promising energy technologies that will help to mitigate the climate change and to promote international trade. The Plan of Measures for the Implementation of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand, for 2014-2017, provided measures to increase the share of renewable energy sources (RES) and alternative types of fuels in the energy balance of Ukraine. In 2014, the National Renewable Energy Action Plan until 2020 was approved, which set targets for renewable energy in Ukraine. According to it, the country committed to reach 11% of renewable energy in the overall energy consumption by 2020.

The importance of renewable energy in the regional and local dimensions is difficult to underestimate, since it involves creation of new jobs, gradually becomes an alternative to fossil fuels and contributes to greenhouse gas emissions reduction in the atmosphere.

In the field of liquid biofuels output in Ukraine there is no progress due to the limitations of current legislation, which are expected to be overcome in 2018. In the field of using renewables for heating and cooling, in particular of heat production from renewables, significant progress has been made in 2014-2017, which would be even more significant in the near future due to adoption in 2017 of a law establishing fare for heat from renewables at the 90% of the fare for heat from natural gas. In the field of electricity output, the most effective tool is the feed-in tariff (FIT). FIT in Ukraine was introduced in 2009 until 2030. At the beginning of 2014, globally FIT was adopted in one form or another in 71 countries and 28 states/provinces. FIT and heat fares are nation-wide instruments, but at the same time, regional programs that would promote the production and consumption of energy from RES are needed. An analysis of the availability of regional programs to promote RES in Ukraine is the purpose of this article.

With the adoption in 2015 of the Law of Ukraine No. 514-VIII "On Amendments to Some Laws of Ukraine Concerning Ensuring Competitive Conditions for the Production of Electricity from Alternative Energy Sources" and the Resolution of the National Regulatory Commission on Energy and Utilities of Ukraine 27. 02. 2014 No. 170 "On Approval of the Procedure for the Sale, Registration and Settlement for Electricity generated from solar energy by objects of electric power (generating

installations) of private households” FIT for households generating electricity from solar energy was established, reaching 0.1809 EUR/kWh in late 2017. FIT for households for electricity generation using wind energy was established in 2017; maximum installed capacity for households’ equipment grew from 10 to 30 kW. As of Q1 2018, the number of households selling electricity against FIT is insignificant. Due to available FIT for households and technology cost reduction, in 2016 households installed about 1 MW of solar panels and produced 250 thousand kWh of electricity. As of the Q4 of 2017, the total installed capacity of household’s solar panels was 37 MW. These panels are installed mainly on private homes’ roofs, but contemporary Ukrainian technology allows installation of solar panel louvers at multi-storied buildings, which is a good solution for apartment buildings.

In 2017, an online map of developed and planned RES and energy efficiency projects was launched in Ukraine(www.uamap.org.ua), which contains information on 43 implemented projects, as well as on about 40 potential projects requiring about EUR700 million of investments. This is an important map for the potential location of new facilities, which may help to make investment decisions in certain areas, especially those in energy-scarce regions.

Apart from nation-wide programs aimed at increased use of renewables, Ukraine has only two regional programs aimed at RES and not on energy efficiency: cheaper loans to purchase equipment for RES in Lviv and Zhytomyr regions. In 2018 in the Lviv region, 10% of the body of the loan for residents of Lviv region to install solar panels will be covered at the expense of the regional budget. In Zhytomyr region, 20% of expenses to install solar power plants, batteries and roof panels are reimbursed at the expense of the regional budget. In 2017 in Zhytomyr region about USD 37,000 were allocated for these purposes together with energy efficiency measures. There are 25 regions in Ukraine and only 2 of them having regional programs for RES spread.

Given the decentralization that began in Ukraine in 2017, as well as the expansion of the financial capacity of communities, similar programs in other regions are needed aimed at:

- 1) cheaper loans to purchase equipment for RES;
- 2) reimbursement of the cost of grid extension for households (currently, the extension costs 35 USD/kW);
- 3) information campaigns on creation of new jobs and environmental benefits of RES compared to fossil fuels.

Thus, regional initiatives for the development of RES in Ukraine are still insufficient. The main regional tools to stimulate the output and use of energy from RES should include financial programs to reduce the cost of RES for households and businesses, as well as information campaigns that emphasize the advantages and necessity of using RES in Ukraine, which can promote economic development of territories, create new jobs, help restore depressed regions and improve the environmental situation.

ASSESSMENT OF SCIENTIFIC PROJECTS AS THE BASIS FOR INNOVATIVE ECONOMIC REFORM

Tat'yana N. Tykhovskaya

Zaporizhzhya National Technical University, Zaporizhzhya, Ukraina

t.tyhovskaya@gmail.com

The national interests of Ukraine require the acknowledgement of Ukraine as an influential European force, a full-fledged member of the EU. Therefore, the task of finding sources of funding, the rationale for their effectiveness and optimization of the distribution of investment in innovation, both from the state and the business structures needed to be addressed.

The owner as an investor interested in the end result of the project implementation [1, P. 178]. Foreign direct investment is one of the main goals of the economic development of most countries of the world, because it gives impetus to the introduction of new export and import projects, institutional transformation and technological upgrading of enterprises [2, P. 147].

Analysis of existing methods and models have shown that new approaches to management for enterprises, high technology enterprises need to be develop.

The need for quantitative analysis of economic and financial situations and making on their basis administrative decisions led to the use of special mathematical methods of the substantiation of decisions in conditions of market uncertainty [3, P. 67].

These models enable decision makers to take adequate current economic activity of the enterprise and form a portfolio that should provide estimated amount of total profits of the enterprise G from implementation of research projects. A detailed calculation of the production program determines the range of the production program, which would provide maximum profit from the sale of manufactured products, is given in [4, Pp. 129-131].

Develop a block diagram of a management system production of high-tech enterprises (Fig. 1):

For adaptation to the needs of the market the algorithm of the system for managing science-intensive production should contain the following blocks:

- 1 – unit calculation of the realized sales;
- 2 – block modeling the consumption;
- 3 – setting block of the dominant trends in the target market;
- 4 – the unit of calculation of the production program;
- 5 – block technology;
- 6 – unit adjustments of the production program;
- 7 – block adapted to market needs.

Each block contains a mathematical model with the following values:

ΔM – growth capacity of the target market;

ΔE – the growth of electricity generation;

N – the production programme of the enterprise;

C – the optimal price for the product;

Z – total cost;
 p – market share of the enterprise;
 r_j – a time of operation of the equipment.

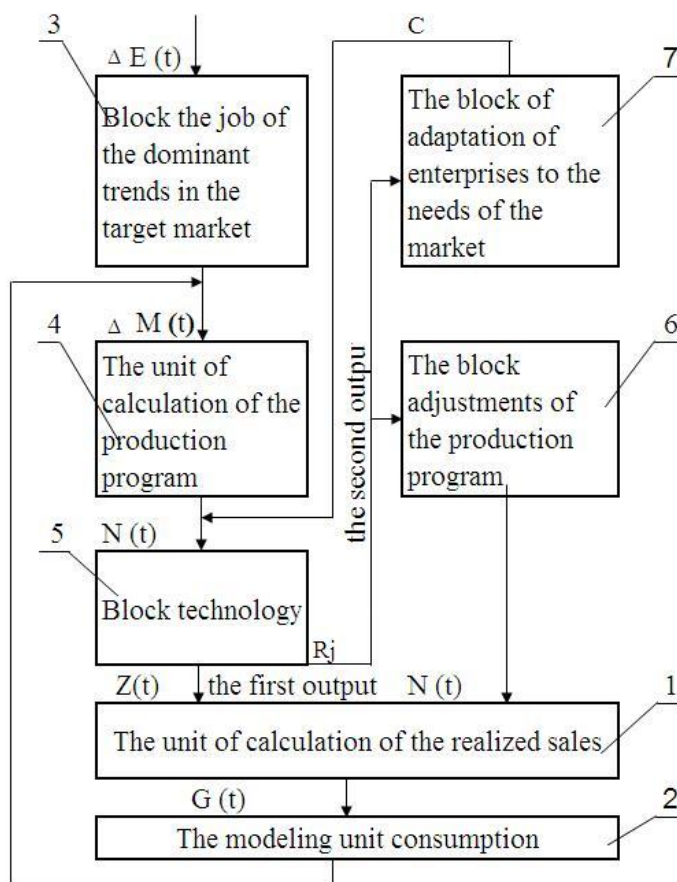

Fig. 1. A block diagram of a control system of production of high-tech enterprises

Further research involves the development of an adaptive system of industrial enterprise management, which will significantly increase the competitiveness of domestic production in the way of innovation and reform of the economy.

References

1. Корольков В. В. Оцінка проектів: на шляху інноваційного розвитку наукомістких підприємств / В. В. Корольков, Т. М. Тіховська // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – Львів, 2010 – Вип. 20.10 – С. 177-182.
2. Мірошніченко І. В. Комплекс моделей оцінювання інвестиційного потенціалу країни / І. В. Мірошніченко // Моніторинг, моделювання та менеджмент емерджентної економіки: Зб. Наук. пр. П'ятої Міжнародної науково-практичної конференції; Черкаси, 26-28 квітня 2016 р. / Редкол.: Соловійов В. М. (відп. за випуск) та ін. – Черкаси: Видавець О. М. Третяков, 2016. – 248 с. (С. 147-150).
3. Дмитро Симоненко. Застосування теорії ігор для прийняття стратегічних управлінських рішень / Д. Симоненко // Conference Proceedings of the 5th International Scientific Conference Problems and Prospects of Territories' Socio-Economic Development (April 14 – 17, 2016, Opole, Poland). The Academy of Management and Administration on Opole, 2016. – Opole, Poland, April 14 – 17, 2016. – С. 67-69.
4. Тіховська Т. М. Економіко-математичні моделі управління підприємством силової електроніки: теоретичні і прикладні аспекти // Сучасні технології управління промисловими ринками та підприємствами: монографія / за ред. проф. П. В. Гудзя, Л. О. Кримської. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2012. – 208 с. (С. 124-137).

THE FORMATION OF CLUSTERS AS AN INNOVATIONAL TREND OF TERRITORIES' ECONOMY DEVELOPMENT

Oleksii Ye. Vasylenko
Odessa National Economic University,
Odessa, Ukraine
vasilirina@meta.ua

In this article we examine the impact of clusters on the development of the region's economy and show that the implementation of innovative cluster strategy provides an opportunity to increase the competitiveness of the region and bring it to a new model of economic growth.

The urgency of creating clusters is due to the current phase of economic development and the choice of a competitive model of the regional economy that makes it possible to maximize use of the existing potential and ensures sustainable economic development.

Cluster as an economic phenomenon is actively discussed on the formation of countries and regions economies. Despite the hundred-year history of the study of clusters, discussions are still held about the reasons for their high efficiency. The concept of cluster was firstly formulated in the works of A. Marshall and M. Porter. According to the theory of M. Porter, a cluster is a geographic concentration of interrelated companies (suppliers, producers) and related organizations (educational institutions, government bodies and infrastructure companies) operating in a certain sphere and complementary to each other [1].

The cluster approach is a new management technology that can provide increasing the competitiveness of individual regions or industries and states, therefore the process of clusterization covers an increasing number of countries and regions of the world.

Cluster as a social phenomenon is one of the ways of self-organization of companies for survival in the conditions of international competition. Worldwide, such successful clusters as the information technology cluster in Silicon Valley (USA), the perfume cluster in Grasse (France), the telecommunications cluster in Helsinki (Finland) are known.

In Ukraine, the process of clustering began in 1997, at the initiative of S. I. Sokolenko, the President of the International Fund for the Support of the Market, which works to raise the attractiveness of the Ukrainian economy in the context of globalization by introducing local production systems based on network structures and covering the world experience in the development of clusters [3].

As the experience of many countries shows, it is within the clusters that the most effective solution is to ensure the technological competitiveness of enterprises on the basis of combining the resources of high-tech industries with the potential of the research sector. The governments of many countries are developing "cluster strategies", whose goal is to realize the advantages of the national economy. In economic literature, the following types of clusters are distinguished: innovative,

industrial, regional, transnational, etc. Precisely the innovative orientation becomes the main characteristic of modern clusters, because it determines their competitiveness.

An innovation cluster is a union of various organizations (industrial companies, higher education institutions, technology parks and business incubators, research centers and laboratories, banking and non-banking credit organizations, investment and innovation companies, venture funds, business angels, etc.), which makes it possible to take advantage of the internal hierarchy and market mechanism, allowing it to distribute new knowledge, scientific discoveries and inventions more quickly and efficiently.

Clustering the economy makes it possible to increase the competitiveness and innovation of any industry. Economic clusters are investment attractive and contribute to the development of regions. For Ukraine, the issue of creating regional clusters is one of the main ones and is aimed at the formation of an efficient and competitive economy.

References

1. Портер М. Конкуренция / М. Портер. – М., СПб., К.: Вильямс, 2006. – С. 602.
2. Самохвалов П. А. Создание и функционирование кластеров в региональной экономике / П. А. Самохвалов // Современные научные исследования и инновации. – 2011.
3. Соколенко С. І., «Кластери в глобальній економіці». – Наукове видання. – К.: Логос, 2004. – 848 с.; 190 іл.
4. Bergman, E. M. and Feser, E. J.(1999) “Industrial and Regional Clusters: Concepts and Comparative Applications”, Regional Research Institute, WVU.
5. Enright, M. (1996) “Regional Clusters and Economic Development: A Research Agenda”, in Staber, U., Schaefer, N. and Sharma, B., (Eds.) “Business Networks: Prospects for Regional Development, Berlin”: Walter de Gruyter, pp. 190-213.

OCENA NIEEFEKTYWNOŚCI GOSPODAROWANIA ZASOBAMI LUDNOŚCI

Władysław Wornalkiewicz

*Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Polska
wlodek2004@op.pl*

Efektywność mierzona jest stosunkiem uzyskanych efektów do poniesionych nakładów. Różne są współczynniki mierzenia efektywności, czy też nieefektywności, której zmienne mogą być w postaci ilościowej, wartościowej z uwzględnieniem cen jednostkowych poniesionych nakładów, czy też różnego rodzaju efektów. Narzędziem, które umożliwia klasyfikowanie obiektów pod względem efektywności jest program DEAP. W wersji 2.1 jest on dostępny w Internecie i pozwala na korzystanie z szeregów czasowych zmiennych, jak też z szeregów czasowo-przestrzennych zwanych panelowymi. Daje też możliwość wprowadzania cen informacyjnych i wyliczania tzw. efektywności ekonomicznej. Gdy szeregi zmiennych są w postaci ilościowej to program DEAP oblicza tzw. efektywność techniczną. W ramach programu DEAP wyodrębnia się również efektywność alokacji związaną ze strukturą nakładów.

Jeśli mamy kilka szeregów czasowych reprezentujących wyjście oraz kilka szeregów czasowych dotyczących wejścia, czyli nakładów i chcemy dokonać optymalizacji tak skonstruowanego ilorazu, to przed każdą ze zmiennych stoją parametry. Optymalizację takiego zadania możemy zrealizować z punktu widzenia celu jakim jest zorientowanie się na wyjście lub wejście. Program DEAP w postępowaniu iteracyjnym sam ustala odpowiednie wielkości parametrów μ_r, v_i - wagokreślających wagność odpowiednich efektów/nakładów. Mamy do wyboru opcję CRS dotyczącą maksymalizacji funkcji celu licznika oraz VRS mianownika, we wzorze na gospodarność techniczną obiektu²³. Omawiany program dysponuje jeszcze opcją *COST* wyznaczania efektywności ekonomicznej oraz opcją *MALMQUIST* do skorzystania z danych panelowych i wyznaczania dystansu danego okresu lub obiektu wobec rozwiązania optymalnego wyobrażonego w postaci krzywej – izokwanty. Program bazuje na analizie odległości miar obserwacji od najlepszych. Wagi ustalone są po kątem maksymalizacji efektywności każdego obiektu. W standardowym rozwiązaniu problemu optymalizacyjnego następuje wyznaczenie odległości rzeczywistego poziomu efektywności produkcji obiektu od teoretycznie stwierdzonej granicy efektywności.

Program DEAP bazuje na metodzie zwanej DEA, która pozwala na ustalenie krzywej efektywności o wartości 1, na której znajdują się, w zależności od postawionego celu, wszystkie najbardziej efektywne lub nieefektywne jednostki badanej zbiorowości. Jeśli obiekty, traktowane jako jednostki decyzyjne znajdują się poza krzywą efektywności, mają wartości różne od 1 i uważane są jako nieefektywne technicznie. Standardowo, DEAP służy do ustalenia efektywności technicznej

---

²³ Becker A., *Analiza efektywności działania województw Polski*, Internet, Katedra Zastosowań Matematyki, Akademia Rolnicza w Szczecinie.

produkcji mając wyroby finalne lub części zamienne i poniesione nakłady w postaci materiałochłonności, robocizny i energochłonności. Zachęcony możliwościami DEAP podjąłem próbę innego jego zastosowania, a mianowicie skoncentrowałem swoją uwagę na zasobach ludności, a zwłaszcza na nieefektywności gospodarowania nimi. Do rozważań przyjąłem model wygenerowany funkcją *REGLINP* Excela²⁴:

$$Mio = f(Em, M, R, U, Z)$$

na podstawie danych panelowych: 12 powiatów i 15 lat obserwacji województwa opolskiego oraz zmiennych:

Mio – (*Migracja – odpływ*) → żonaci/zamężne;

Em – *Emigracja*(żonaci/zamężne);

M – *Małżeństwa* → grupa wieku mężczyzny, przedziały: 20-24, 25-29, 30-34;

R – *Rozwody* → według grupa wieku mężczyzny w dniu wniesienia powództwa, przedziały: 20-24, 25-29, 30-34;

U – *Urodzenia* → według płeć dziecka, chłopiec;

Z – *Zgony* → według grupa wieku, przedziały: 0 dni; 1-27 dni; 28, 29 dni, 11 miesięcy; 1-4 lata; 5-9 lat; 10-14 lat).

Zamierzeniem początkowym było uwzględnienie również w badaniu efektywności gospodarowania ludnością szerszej platformy zmiennych w określeniu efektywności zasobów ludności, a mianowicie liczby zatrudnionych w podstawowych sektorach gospodarki oraz liczby absolwentów różnego poziomu szkół. Ostatecznie jako uproszczone założenia wejściowe przyjęto:

- skorzystanie z Bazy Demografia prowadzonej w Internecie przez GUS,
- jedną zmienną wyjścia tj. *migracja* (odpływ),
- pięć zmiennych liczbowych wejścia: *emigracja*, *małżeństwa*, *rozwody*, *urodzenia*, *zgony*.

Uruchomienie programu *DEAP* wymaga wcześniejszego rozpakowania zbiorów: program *DEAP.EXE*, plik *DEAP.000*, standardowe pliki: danych, i instrukcji, raportu. Dla zebrania danych z okresu (2002-2016) skorzystałem z funkcji „*Generowanie zestawień*” Bazy Demografia. Przykładowo, po zastosowaniu funkcji *REGLINP* Excela dla danych powiatu nyskiego uzyskano model:

$$Mio = 269,4 + 2,079 Em - 0,22 M - 0,37 R + 0,943 U + 0,035 Z.$$

Cecha złożona *Mio*, w sensie nieefektywności technicznej, to marnotrawstwo najcenniejszego zasobu aktualnej i potencjalnej siły wytwórczej rozpatrywanego powiatu. Plik danych sterujących obejmuje:

- nazwę pliku wejściowego (*DATA FILE NAME*);
- nazwę pliku wyjściowego (*OUTPUT FILE NAME*);
- liczbę powiatów (*NUMBER OF FIRM*);

---

²⁴Wornalkiewicz W., *Prognozowanie migracji ludności z uwzględnieniem wag harmonicznych*, artykuł przekazany do druku.

- liczbę okresów czasowych – lat (*NUMBER OF OUTPUTS*);
- liczbę zmiennych wejściowych w mianowniku wzoru na nieefektywność *Mio* (*NUMBER OF INPUTS*);
- orientację na wyjście, czyli zmienną *Mio*;
- wskazanie na uproszczoną metodę przeprowadzania obliczeń;
- wskazanie sposobu zgromadzonych danych tj. panelowe i realizacja opcją (*MALMQUIST-DEA*).

Po naciśnięciu klawisza *ENTER* znajdujemy rozwiązanie (zob. rycina pliku (eg7-out). Występuje tu określenie sumarycznych odległości (*DISTANCE SUMMARY*) poszczególnych efektywności technicznych (TE) powiatów obliczone według metody CRS TE i VRS TE, względem teoretycznie określonej izokwenty jako rozwiązania optymalnego

```

Results from DEAP Version 2.1

Instruction file = eg7-ins.txt
Data file      = eg7-dta.txt

Output orientated Malmquist DEA

DISTANCES SUMMARY

year = 1

firm  crs te rel to tech in yr  vrs
no.   *****
      t-1    t    t+1      te

  1  0.000  0.979  1.000  1.000
  2  0.000  1.000  1.678  1.000
  3  0.000  0.701  0.714  0.734
  4  0.000  0.979  1.345  1.000
  5  0.000  0.944  0.925  1.000
  6  0.000  0.956  1.000  1.000
  7  0.000  1.000  1.245  1.000
  8  0.000  1.000  1.601  1.000
  9  0.000  0.894  0.978  0.962
 10  0.000  0.761  0.841  0.780
 11  0.000  1.000  1.065  1.000
 12  0.000  1.000  0.892  1.000

mean  0.000  0.935  1.107  0.956

```

Fragment pliku wyjściowego dla okresu – roku 1 (2002)

Źródło: Opracowanie własne w programie DEAP.

STRATEGIE INNOWACYJNE PRZEDSIĘBIORSTW NA PRZYKŁADZIE POLSKIE LINIE KOLEJOWE SPÓŁKA AKCYJNA

Jan Wójciak

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Polska

Przez strategię zazwyczaj rozumie się kompleksową wizję celów przedsiębiorstwa i ogólny sposób urzeczywistnienia tych celów. Globalna strategia polega głównie na²⁵:

- wyborze dziedzin działalności gospodarczej, w których przedsiębiorstwo chce uczestniczyć oraz tych, którymi nie jest zainteresowane,
- pozyskaniu zasobów i ich alokacji pomiędzy poszczególne rodzaje działalności.

Sformułowanie strategii i określenie celów działalności nie jest cudownym lekiem na sukces, ma jedynie pomóc przedsiębiorstwu w jego osiągnięciu we współczesnym i zmiennym rynku.

Jednak zmienność warunków gospodarowania wymaga od przedsiębiorstw elastycznego podejścia do realizowanej strategii rozwoju. Zarówno cele cząstkowe, jak i sposoby dochodzenia do tych celów muszą ewoluować wraz ze zmianami na rynku.

Sytuacja przedsiębiorstw, jak ich strategii działalności uzależnione są silnie od sytuacji gospodarczej kraju i realizowanych przez nie strategii rozwojowych.

Wobec naprowadzonych warunków gospodarowania, wskazać należy jakie w tym kierunku strategii podejmowane są przez Polskie Koleje Państwowe-Polskie Linie Kolejowe Spółka Akcyjna (S.A). Dynamiczny rozwój technik komputerowych oraz szerokie ich zastosowania w systemach automatyki sterowania umożliwiły zastosowanie wielu nowych systemów i urządzeń sterowania ruchem kolejowym (srk) opartych na zaawansowanej technice mikroprocesowej. Najnowsza generacja tych urządzeń to systemy komputerowe i przekaźnikowo-komputerowe, które łączą w sobie nowoczesność, niezawodność oraz zapewniają bardzo wysoki poziom bezpieczeństwa ruchu. Komputerowe systemy sterowania ruchem kolejowym zostały zainstalowane w 126 okręgach nastawczych i sterują 3018 zwrotnicami i 3557 sygnalizatorami. Urządzenia zdalnego sterowania obejmują 986 km linii kolejowych i 91 stacji, na których bezpieczne kursowanie pociągów nadzoruje 26 centrów zdalnego sterowania ruchem.²⁶

Kontynuowane są działania prorozwojowe w zakresie wdrażania najnowocześniejszych systemów sterowania ruchem kolejowy. Współpraca z producentami rozważań z zakresu sterowania ruchem kolejowym oraz jednostkami badawczymi zaowocowała dopuszczeniem do eksploatacji na liniach kolejowych aż szesnastu nowych typów urządzeń sterowania ruchem.

Przy zastosowaniu tych systemów możliwe jest zdalne prowadzenie, monitorowanie i śledzenie ruchu pociągów. Ponadto systemy te monitorują sprawność poszczególnych urządzeń, automatycznie prowadzą dokumentację ruchową oraz

²⁵ Garbarski L., Rutkowski I., Wrzosek W. Marketing. Państwowe Wydawnictwo ekonomiczne, Warszawa 1996, s. 516.

²⁶ PKP Polskie Linie Kolejowe S.A. Zarządca narodowej sieci linii kolejowych. WWW.plk-sa.pl.

współpracę z urządzeniami informacji dla podróżnych PKP Polskie Linie Kolejowe S.A. kontynuują także prace nad wprowadzeniem do sygnalizacji kolejowej nowoczesnej technologii LED. W ramach tych działań opracowano prototypy wskaźników i po raz pierwszy zastosowano w nich funkcję automatycznej, płynnej regulacji kontrastu obrazu sygnałowego i jasności świecenia.

Nowe innowacyjne technologie na kolei dotyczą również uzbrojeń podziemnych dotyczących użycia odpowiednich instrumentów pomiarowych. Poprzednie starsze metody, powodowały przestoje w pracy i były bardziej czasochłonne. Nowe technologie sprawiają, że ich praca staje się łatwiejsza. Wzrasta efektywność prac i znacząco spadają koszty. Jest to metoda Leica Geosystems. Stosując metody indukcyjną, radiową i radarową unikamy konieczności obcinania kabli do zasilania, a tym samym wstrzymywania ruchu pociągów na danej trasie.

Technologia oferowana przez Leica Geosystem jest całkiem bezkolizyjna, dzięki czemu kolej nie ponosi żadnych strat spowodowanych przestojami w pracy.²⁷

Budowa Centralnego Portu Komunikacyjnego w Stanisławowie między Łodzią i Warszawą, ma być jednym z największych przesiadkowych portów lotniczych w Europie. Po pierwszym etapie budowy będzie obsługiwać do 45 mln pasażerów rocznie, a docelowo nawet ok. 100 mln. Obiekt wraz z towarzyszącą infrastrukturą drogową i kolejową będzie kosztował około 30-35 mld zł.²⁸

Nowy międzykontynentalny port powstanie niedaleko jednej z głównych tras wylotowych ze stolicy (AZ) i w pobliżu jednej z ważniejszych bardziej uczęszczanych tras kolejowych łączących Warszawę z Łodzią. Będzie oddalony od stolicy o ok. 40 km.

W zamierzeniu Centralny Port Lotniczy ma funkcjonować jako węzeł transportowy, integrujący ze sobą lotnictwo, kolej oraz sieci drogowe. Wspomniany Port Lotniczy będzie rentownym, innowacyjnym węzłem transportowym, który wprowadzi Polskę do pierwszej dziesiątki najlepszych portów lotniczych świata. Przyczyni się do intensywnego rozwoju pasażerskiego transportu kolejowego oraz zapewni trwałą integrację aglomeracji warszawskiej i łódzkiej.

Wobec powyższego kolej przygotowuje szereg innowacyjnych rozwiązań mających na celu płynnego przewozu pasażerów zagranicznych i krajowych w różne regiony kraju.

Inwestycje PKP Polskie Linie Kolejowe S.A.

Modernizacja i inne działania związane z poprawą stanu linii kolejowych to jedne z najważniejszych zadań realizowanych przez Polskie Linie Kolejowe S.A. Fundusze na ten cel pochodzą z kilku źródeł: Fundusze Spójności, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, ze środków budżetu państwa i środków własnych Spółki oraz Funduszu Kolejowego.

Dzięki Programowi Operacyjnemu Infrastruktura i Środowisko PKP Polskie Linie Kolejowe S.A. w 2012 roku prowadziły prace na magistralnym trasach mających

---

²⁷ Raport Kolejowy, Wydawnictwo Polskiej Izby Producentów Urządzeń i Usług Na Rzecz Kolei, nr 6/2017 s. 38.

²⁸ Raport Kolejowy, Wydawnictwo Polskiej Izby Producentów Urządzeń i Usług Na Rzecz Kolei, nr 6/2017 s. 62

podstawowe znaczenie dla krajowych i międzynarodowych przewozów pasażerskich i towarowych, Polskie Linie Kolejowe S.A w 2012 roku rozpoczęły także serię inwestycji współfinansowanych przez Unię Europejską, które pozwolą na szybkie odbudowanie potencjału istniejących linii kolejowych. Zadania rewitalizacyjne, uzupełniają prowadzone zadania modernizacyjne i pozwalają na wydłużenie ciągów linii kolejowych o dobrych parametrach, atym samym umożliwiając szybkie podróże koleją między miastami w Polsce.

Ważnym obszarem inwestycji jest również wdrażania wspólnego Europejskiego Systemu Zarządzania Ruchem Kolejowym (European Rail Traffic Management System – ERTMS) i jego dwóch części składowych, tj. Europejskiego Systemu Sterowania Ruchem Kolejowym (European Train Control System – ETCS) oraz systemu łączności cyfrowej (GSM for Railways-GSM-R).²⁹ Duże znaczenie mają również Regionalne Programy Operacyjne pozwalające na modernizację linii o znaczeniu regionalnym i lokalnym.

Bilans inwestycji dotyczący strategii innowacyjnych zrealizowanych przez PKP Polskie Linie Kolejowe S.A. za rok 2012 jest imponujący. W ramach utrzymania i inwestycji przeprowadziły roboty na torach o łącznej długości 1063 km. Zakończono prace na 455 obiektach inżynieryjnych – 61 mostach, 77 wiaduktach, 316 przepustach i w jednym tunelu. Wymieniono 413 km sieci trakcyjnej. Przebudowano 239 przejazdów kolejowych i zamontowano 481 rozjazdów.

Wybudowano 113 peronów i dokonano przebudowy 113 wiat peronowych. Od 2007 do 2013 roku podpisano umowy na modernizację ponad 4200 km torów na liniach kolejowych. W tym czasie zmodernizowano, zrewitalizowano lub poddano innym ulepszeniom ok. 2500 km torów. Zadania inwestycyjne Polskich Linii Kolejowych są permanentnie realizowane.³⁰

Literatura

1. Garbarski L., Rutkowski I., Wrzosek W. Marketing, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1996, s. 516.
2. Kozak Aleksandra, *Ekonomika Transportu. Teoria i praktyka gospodarcza*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2008.
3. Polskie Koleje Państwowe – Polskie Linie Kolejowe S.A. Zarządca narodowej sieci linii kolejowych. www.plk-sa.pl.
4. Raport Kolejowy. Wydawnictwo Polskiej Izby Producentów Urządzeń i Usług na Rzecz Kolei, nr. 6/2017.
5. Szatkowski Kazimierz: *Zarządzanie Innowacjami i transferem Technologii*. Wydawnictwo Naukowe PWN.SA Warszawa 2016 r.

---

²⁹ PKP Polskie Linie Kolejowe S.A. Zarządca narodowej sieci linii kolejowych WWW.plk-sa.pl.

³⁰ PKP Polskie Linie Kolejowe S.A. Zarządca narodowej sieci linii kolejowych WWW.plk-sa.pl.

THE ESSENCE OF THE ACCOUNTING POLICY OF LOCAL GOVERNMENT UNITS IN THE LIGHT OF LEGAL REGULATIONS

Aneta Wszelaki
Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach,
Wydział Finansów i Ubezpieczeń, Katedra Rachunkowości,
Katowice, Polska
a.wszelaki@op.pl

The organization of accounting in each unit, also in the local government unit, requires the establishment of internal documentation, which will form the basis for the system of recognizing business operations and presenting economic information. The totality of these documents is the so-called accounting policy, which consists of the accounting principles adopted for the entity. The main purpose of creating an accounting policy is to ensure the transparency of the accounting system of a given unit. This documentation is prepared in writing and in Polish, and the head of the unit is responsible for it. Obligatory elements of accounting policy are included in art. 10 of the Accounting Act and belong to them:³¹

- 1) findings as to the financial year, including reporting periods included in its composition,
- 2) specification of methods for the valuation of assets and liabilities and methods for determining the financial result,
- 3) specification of the manner of keeping accounting books, in particular:
  - a) company chart of accounts
  - b) the list of accounting books,
  - c) description of the data processing system,
- 4) description of the system used to protect data and their collections.

In addition, in the case of bookkeeping using a computer, the entity must define the following when compiling the accounting policy: a set of data creating accounting records on computer media, content and functioning of the IT system, program data protection rules and software versions and the date of its use.³² According to the Regulation of the Minister of Finance dated 13 September 2017 years in the financial year of public finances is the budget year. The budget year is the same as the calendar year, and therefore lasts from January 1 to December 31 of a given year. In the same implementing provision, reporting periods were set in the financial year. For public finance sector units, the reporting period is one month.³³

---

³¹ Ustawa z dnia 29. 09. 1994 r. o rachunkowości. Dz.U. z 2018, poz. 395 z późn.zm., art. 10.

³² Por. Ibidem.

³³ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 13. 09. 2018 r. w sprawie rachunkowości oraz planów kont dla budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego, jednostek budżetowych, samorządowych zakładów budżetowych, państwowych funduszy celowych oraz państwowych jednostek budżetowych mających siedzibę poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej. Dz.U. z 2017, poz. 1911 z późn.zm.; P. Walentynowicz, Zasady (polityka) rachunkowości jednostek sektora finansów publicznych – metody opracowania, Infor Ekspert, Warszawa 2011, s. 7-11; 25-26.

The specific accounting principles of local government units specified in the relevant legal acts must be included in the accounting policy. These units are subject to the characteristic rules for recording and accounting for events taking place in the public finance sector. The particular conditions of budgetary accounting mainly concern:

- 1) records of budget implementation,
- 2) records of budget implementation in a task setting,
- 3) records of fixed assets owned by the State Treasury or local government units,
- 4) valuation of individual assets and liabilities,
- 5) preparation of financial statements and recipients of these reports.

In the case of records of the budget implementation of local government units, special rules for their recognition apply. Pursuant to Article 6 of the Accounting Act, books of account should be kept in accordance with the memorial principle. This means that all revenues earned in a given financial year and the costs attributable to such revenues should be recognized when they arise, regardless of the date of payment.³⁴ Accounting municipal budget is however based on cash accounting principle. Such an obligation is contained in Article 40 of the Public Finance Act, which states that income and expenses are recognized on their payment date, regardless of the annual budget to which they relate.³⁵ This is a modified cash accounting principle, which is a combination of the recognition of events on a cash and accrual basis. The majority of operations taking place in budget accounting are recognized on a cash basis. These are those events that directly affect the cash position of the entity. The remaining part is recognized to compliance with the accrual basis, and so in the moment of their creation.³⁶ Non-recurring events are recognized in the main accounts on an accrual basis. These operations affect the budget in accordance with the cash rule only in the year when they become due and there will be a fatal cash flow.

The body of a local government unit, in addition to drafting a budget resolution, may construct a budget in a task setting.³⁷ The idea of drawing up such a budget is the result of efforts to modernize public finances. The performance budget covers a wider range of information than the budget in traditional terms. It defines what tasks are performed, what expenses are incurred for these tasks, what goals are to be achieved, what is the effectiveness of the funds involved and what is the degree of achieving the objectives.³⁸

---

³⁴ Ustawa z dnia 29.09.1994r. o rachunkowości...op cit. art.6.

³⁵ Ustawa z dnia 27.08.2009r. o finansach publicznych. Dz.U. z 2017, poz. 2077 z póź.zm., art. 40.

³⁶ A. Zysnarska, Rachunkowość budżetowa w świetle koncepcji prawdziwego i wiernego obrazu, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2010, s. 122.

³⁷ L. Patrzalek, Samodzielność finansowa jednostki samorządu terytorialnego a upowszechnienia się budżetu w układzie zadaniowym na szczeblu lokalnym i regionalnym, [w:] Budżet zadaniowy metodą racjonalizacji wydatków, B. Woźniak, M. Postuła (red.), CeDeWu, Warszawa 2012, s. 190.

³⁸ Por A. Smarżewska, M. Hodun, Finanse jednostek samorządu terytorialnego w ujęciu tradycyjnym i zadaniowym, [w:] Budżet zadaniowy jako nowoczesne narzędzie zarządzania gospodarką narodową, A. Siedlecka (red.), PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska 2011, s. 92-93.

When determining the accounting policy of a local government unit, it is necessary to determine the principles of valuation of assets and liabilities occurring in the unit. In determining the methods of valuation of assets and liabilities, the local government unit is guided by the assumptions contained in the Accounting Act. At the same time, it must take into account the specific valuation rules set by the 2017 regulation:³⁹

- 1) there is a possibility of valuation of fixed assets received free of charge by way of a decision of the competent authority and owned by the State Treasury or a local government unit according to the value specified in this decision,
- 2) depreciation or amortization of fixed assets and intangible assets is carried out in accordance with the provisions of the Accounting Act,
- 3) some assets may be redeemed on a one-off basis, by writing off the costs in the month of acceptance for use,
- 4) the land and cultural property are not subject to redemption,
- 5) interest accrued on receivables and liabilities is entered into the accounting books upon their payment, in the amounts due, not later than on the last day of the quarter,
- 6) receivables and liabilities and other components of the balance sheet expressed in a currency other than the own currency, are valued according to the rules in force as at the balance sheet date, but no later than at the end of the quarter.

In relation to other assets and liabilities, separate valuation principles have not been established and the provisions of the Accounting Act apply.

The main element of the accounting policy is the chart of accounts. It is a systematic list of synthetic accounts used for recording the status and changes of assets and liabilities as well as economic processes taking place in the unit.⁴⁰ The account plans used by local government units are adapted to the regulation of the Minister of Finance of September 13, 2017.

Also financial reporting of these units looks different than in classic units. Report templates that must be prepared by local government units contain items characteristic of economic events and constitute an annex to the regulation of 2017. Accounting policy, implemented by local government units, has an impact on the final picture of the financial situation of a given unit.

In summary, in local government units accounting policy is an important element of accounting, and its provisions have an impact on the final shape of the financial statements, as well as its reliability.

References

1. Hass-Symotiuk M., Organizacja rachunkowości, [w:] Podstawy rachunkowości, red. K. Winiarska, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2010.
2. Patrzałek L., Samodzielność finansowa jednostki samorządu terytorialnego a upowszechnienie się budżetu w układzie zadaniowym na szczeblu lokalnym i regionalnym,

---

³⁹ Por. Rozporządzenie Ministra Finansów z 13.09.2018r. w sprawie szczególnych zasad...op. cit. art. 8.

⁴⁰ M. Hass-Symotiuk, Organizacja rachunkowości, [w:] Podstawy rachunkowości, red. K. Winiarska, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2010, s. 41.

[w:] Budżet zadaniowy metodą racjonalizacji wydatków, B. Woźniak, M. Postuła (red.), CeDeWu, Warszawa 2012.

3. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 13. 09. 2018 r. w sprawie rachunkowości oraz planów kont dla budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego, jednostek budżetowych, samorządowych zakładów budżetowych, państwowych funduszy celowych oraz państwowych jednostek budżetowych mających siedzibę poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej. Dz.U. z 2017, poz. 1911 z późn.zm.

4. Smarzewska A., Hodun M., Finanse jednostek samorządu terytorialnego w ujęciu tradycyjnym i zadaniowym, [w:] Budżet zadaniowy jako nowoczesne narzędzie zarządzania gospodarką narodową, A. Siedlecka (red.), PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska 2011.

5. Ustawa z dnia 27. 08. 2009 r. o finansach publicznych. Dz.U. z 2017, poz. 2077 z późn.zm.

6. Ustawa z dnia 29. 09. 1994 r. o rachunkowości. Dz.U. z 2018, poz. 395 z późn.zm.

7. Walentynowicz P., Zasady (polityka) rachunkowości jednostek sektora finansów publicznych – metody opracowania, Infor Ekspert, Warszawa 2011.

8. Zysnarska A, Rachunkowość budżetowa w świetle koncepcji prawdziwego i wiernego obrazu, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2010.

ANALYSIS OF REGION POPULATION SOCIAL PROTECTION INSTRUMENTS

Taina M. Zavora

Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University,

Poltava, Ukraine

tainazavora@gmail.com

In the conditions of the dynamic development of all social lifespaces, the social sphere development is of great importance. A key role in financing such sectors of the social sphere as education, health care, social protection and social security is performed by budget funds. Increasing attention to the problems of social sphere budgetary provision is connected with the social policy influence increase on economic growth due to social tension reduction, investment and entrepreneurial climate improvement.

Transformational changes in the state socio-economic development, regional development disproportions require adjustments to ensure the socio-economic region security. In this regard, we analyzed the social programs implemented in the Poltava region, since efficient use of budget funds remains one of the important problems in the context of limited budget resources.

An analysis of the social protection programs financing at the state budget expense during 2011-2017 made it possible to determine their implementation results in the Poltava region. During 2017, 6286,2 million UAH were directed to 40 budget programs of social population protection, which is 31% more than in 2016. The total financing amount of 19 social protection programs from the state budget is 5 796,9 million UAH, 17 programs at the regional budget expense – 214,9 million UAH, 4 programs at the local budgets expense – 274,3 million UAH. Timely and complete provision of state social assistance to 167 thousand families, privileges of 100 thousand seeds, subsidies of 382 thousand families was ensured [1]. In order to increase the social protection level of the population and to provide additional social guarantees in the region, Integrated Program of Region Social Protection and Social Security is implemented, for which, in 2017, 23,8 million UAH was directed. Main direction of the Program is to support the antiterrorist operation participants, members of deceased ATO participants families, international warriors and citizens who suffered as a result of the Chernobyl accident.

The tendencies of transfer from the state budget to local budgets to provide privileges and housing subsidies to the population for housing and communal services payment is increased in 2017 compared with 2011. Transfer from the budget to local budgets for providing privileges and housing subsidies for the solid and liquid stove oil and liquefied gas purchase went up four-and-a-seven times. The revealed tendencies indicate about necessity of housing policy region reforming, in particular in the direction of housing stock modernization. Energy performance and energy-efficiency measures will enhance the existing programs effectiveness in the context of limited budget resources.

In 2017, compared with 2011, transfer from the state budget to local budgets for the payment of assistance to families with children, low-income families, disabled children, disabled children and temporary assistance to children increased by 570,424,4 thousand UAH (71,9%).

In 2016, 19 people received transfer from the state budget to local budgets for the construction (purchase) of housing for the deceased servicemen families who were directly involved in the antiterrorist operation.

An analysis of the social protection Poltava region population programs financing at the expense of the regional and local budgets during 2011–2017 revealed an increase in the funding of 17 programs at 101900,5 ths. UAH (136,23%). There was an increase in funding for boarding schools (boarding houses) for the elderly and invalids of the social protection system for the analyzed period by 66053,4 ths. UAH (101,57%).

At the expense of the local budget, three programs are financed, for them in 2017 218054 ths. UAH were allocated, which is 113025,9 ths. UAH (107,61%) more than in 2011.

It has been established that the largest part of the state budget funds is directed at privileges provision, housing subsidies and compensation to the population, as well as for the payment of assistance to families with children, low-income families, disabled children, children with disabilities and temporary assistance to children. Due to the complex military-political situation in Ukraine, the support of servicemen, their families, as well as those who move from the temporarily occupied Ukraine territory, becomes of paramount importance.

Based on the social protection programs analysis in the Poltava region, it can be concluded that the state takes proper care of its citizens by introducing and implementing a large social programs number. Their funding is increasing every year, but given the volatile economic situation in the country, the depreciation of the national currency, the funds allocated, is not enough to fully meet the needs of the poor and the people who are in difficult living conditions.

As a result of the analysis, it was found the importance of incentives scheme existing system adjustment and the social program inconsistency among themselves, there is a constant shortage of financial resources to provide incentives. Excessively extending the range of incentives recipients reduces the idea of providing them to those categories of people who have the greatest service to society.

Due to the existing state budget deficit it is important to search other, additional sources of funding aimed at social programs implementation ensuring and human wellbeing increasing, which needs to modernize the system of financial social population protection provision. It is important for the main social protection modernization system directions to take into account the state social responsibility, business and citizen, the level of public confidence in the state authorities and public institutions, and the society readiness to reform.

References

1. Департамент праці та соціального захисту населення Полтавської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pls.gov.ua/archiv/archiv0118.html>.
2. Онищенко В. О. Соціальна безпека регіону: теоретичні та прикладні аспекти: монографія. / В. О. Онищенко, Т. М. Завора, О. В. Чепурний. – Полтава: ПолтНТУ, 2015. – 275 с.
3. Трансформація сільського розселення в Україні: кол. моногр. / за ред. Т. А. Заяць; Інст-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. – Київ, 2017. – 349 с.

INTER-BUDGETARY TRANSFERS AS THE FORM OF INTER-BUDGETARY REGULATION IN UKRAINE

Tetiana O. Zhuravlova
Odessa I. I. Mechnikov National University,
Odessa, Ukraine
yutal0606@gmail.com

Inter-budgetary regulation plays an important role in shaping budget policy and organizing the budget process. His purpose is to redistribute financial resources between the budgets in order to ensure compliance with the powers to implement expenditures, fixed by the legislative acts on the relevant budgets and financial resources, which must ensure their implementation.

Inter-budgetary transfers are one of the forms of implementing the principles of Inter-budgetary regulation and aim at balancing and aligning the financial capacity of the respective budgets. These are funds that are transferred free of charge and irrevocably from one budget to another. Types of inter-budgetary transfers: basic grant (transfer from the state budget to local budgets for horizontal equalization of tax capacity of territories); subventions; reverse grant (funds transferred to the state budget from local budgets for horizontal equalization of the capacity of territories); additional grants [1].

In 2017, the relationship with the state budget had 998 budgets (without uncontrolled territories – 34), including 24 oblast budgets, 148 budgets of regional importance, the budget of Kyiv, 459 rayon budgets, 366 budgets of the combined territorial communities. The number of budgets that have a relationship with the state budget increases annually in connection with the formation of united territorial communities. So, in 2018, their number will increase by 47 – the budgets of the united territorial communities, in which in April 2017 the first local elections took place. In accordance with the norms of the Budget Code of Ukraine, the budgets of such communities have a relationship with the state budget for the new fiscal year [2].

Table 1.

Indicators of the implementation of the State Budget of Ukraine in terms of inter-budgetary transfers

Fact – 2015, million UAH			Fact – 2016, million UAH.			Fact – 2017, million UAH.		
General fund	Special fund	Total	General fund	Special fund	Total	General fund	Special fund	Total
173196,8	783,2	173980,0	194706,2	689,1	195395,3	261278,5	11324,4	272602,9

Source: compiled by the author for [3].

The analysis of Table 1 shows that from the State Budget of Ukraine to local budgets in 2017, in fact, transfers were provided for a total amount of 272602,9 million UAH, which on 98622,9 million UAH or 36.2% more than in 2015,

including transfers from the general fund – 261278,5 million UAH, which on 88081,7 million UAH or 33.7% compared to 2014.

In 2016, from the State Budget of Ukraine to the budget of the Odessa region received funding amounting to 5653.4 million UAH. (29.0 million UAH – capitalized) or 99,9% of the envisaged amount – 5657,1 million UAH. Educational and medical subventions were received in the envisaged amount – 1568.8 million UAH (educational subvention – 376.8 million UAH, medical – 1192.0 million UAH). Compared to 2015, the transfers allocated to the budget of the Odessa region increased by 2162 million UAH or 38.2% [4].

2 909,9 million UAH was used for the payment of assistance to families with children, low-income families, invalids from childhood, children with disabilities and temporary state assistance to children in 2016 (plan – 2 910,1 million UAH), (in full to actual charges). Compared to 2015, the charge increased by 12.9% [4].

In the medium-term perspective, the priority of the state budget policy in terms of regulating inter-budgetary relations is to ensure the autonomy of local budgets, strengthen their financial capacity, increase transparency and efficiency of management of budget funds at the local level.

Thus, it can be concluded that transfers from the state budget are a powerful instrument of financial distribution and a source of income formation of local budgets, whose priority should be their social orientation.

Literature

1. The Budget Code of Ukraine dated 08. 07. 2010 № 2456-VI (redaction 01. 01. 2018). – [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Decentralization. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://decentralization.gov.ua>.
3. Official site of the Ministry of Finance of Ukraine. – [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.minfin.gov.ua>.
4. Official site of the Department of Finance of the Odessa Regional State Administration. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://gfu.odessa.gov.ua>.

ТУРИСТИЧНИЙ РИНОК ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ

Любов Б. Альтгайм

Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

altheim@ukr.net

Туристичний ринок Тернопільської області представлений туроператорами та турагентами, які займаються комплектуванням та продажем туристичного продукту як внутрішнього, так і закордонного спрямування. Згідно даних Тернопільського управління статистики у 2017р. туристичною діяльністю займалися 43 суб'єкти, із них 8 туроператорів, 33 – турагенти та 2 туроператори, які здійснюють виключно екскурсійну діяльність. Переважна більшість (88,4%) суб'єктів туристичної діяльності знаходиться в м. Тернопіль, а також Кременецькому та Збаразькому районах.

У структурі туристичних потоків Тернопільської області переважає закордонний туризм, це пов'язано із недостатньою сформованістю внутрішнього турпродукту. Внутрішня пропозиція туристичних підприємств області досить обмежена можливостями інфраструктури, тому туристичні потоки спрямовуються у загальновідомі туристичні центри – Тернопіль, Почаїв, Збараж, Зарваницю, Теревовлю, Микулинці, Чортків карстові печери, Джуринський водоспад тощо.

Кількість громадян області, які виїжджали за кордон, у порівнянні із 2016 р. збільшилась на 5,9%, основна частина яких виїжджала на відпочинок. Мешканці нашої області відвідали сорок дві країни світу. У закордонних поїздках у 2017 році найбільшою популярністю користувалися Єгипет (1515 осіб), Туреччина (1232 особи) та Болгарія (783 особи). Як правило, туроператори орієнтуються саме на ці туристичні країни, що пов'язано із їх ціновою політикою. Серед громадян області, які подорожували за кордон, 768 осіб (15,5%) становили діти віком 0-17 років.

Внутрішні туристи подорожують найчастіше із метою дозвілля та відпочинку, вони переважають і серед відвідувачів музеїв, бо для більшості таких туристів подорож є засобом духовного зростання, зміцнення сім'ї, втечі від буденності, розслаблення та соціальної взаємодії. У 2017 р. 20 музеїв області відвідало близько 618,6 тис. осіб. Ця цифра значно перевищує офіційні показники чисельності екскурсантів. Спостерігається поштовплення туристичних потоків за межами обласного центру і поступове зацікавлення туристичними об'єктами регіону. Використовуючи унікальні туристичні ресурси області, можна формувати конкурентоспроможний туристичний продукт. Це такі ресурси як: карстові печери, заповідні ресурси, сплави річкою Дністер, замкові ресурси, релігійні центри та ін.

В області ще не існує спеціалізованих програм для людей старшого віку, тому такі мешканці користуються пропозиціями туристичних підприємств

регіону дуже обмежено. Хоча саме такі туристи є споживачами ностальгійних турів, організація яких є перспективною для Тернопільської області, зважаючи на безліч придатних для цього туристичних об'єктів. Вже тепер відвідувачі пенсійного віку, частка яких не перевищує 5%, зареєстровані, як правило, у меморіальних музеях та історико-культурних заповідниках. Серед відвідувачів старшого віку значно переважають іноземці (зазвичай українського походження), які обирають меморіальні, біографічні або релігійно-сентиментальні тури, що організовуються, як правило, без участі туристичних підприємств області.

Розвитку ринку туристичних послуг у регіоні перешкоджають недостатньо розвинена інфраструктура, низька якість туристичних послуг, несформованість внутрішнього турпродукту. Туристична індустрія в області потребує додаткового рекламування. Особливу увагу слід звернути на формування позитивного іміджу регіону на туристичному ринку держави і Європи також і за рахунок PR-технологій. Розвиток інфраструктури і створення сприятливих умов для бізнес-туризму дасть синергетичний ефект: робочі місця, наповненість регіонального бюджету, стимулювання ділової активності та залучення інвестицій.

У розвитку туристичної галузі Тернопільської області важливе значення має раціональне використання наявного рекреаційно-туристичного потенціалу. Зважаючи на той факт, що видовий склад туристичних ресурсів регіону є дуже різноманітний та розміщений нерівномірно, виділяють окремі рекреаційні райони, які характеризуються певними концентраціями туристичних ресурсів і це дозволяє спростити уявлення про можливості розвитку різних видів туристичної діяльності на території області.

На сьогодні в Україні діє затверджена 1 серпня 2013 року Державна цільова програма розвитку туризму та курортів на період до 2022 року. Метою Програми є створення умов для збільшення потоку туристів, створення конкурентоспроможної розвинутої туристичної інфраструктури шляхом раціонального використання туристичних ресурсів, що сприятиме збільшенню обсягу надходжень до бюджетів усіх рівнів від провадження туристичної діяльності. Із метою досягнення якісно нового рівня розвитку туристично-рекреаційної галузі Тернопільської області шляхом створення конкурентоспроможного туристичного продукту була створена Програма розвитку туризму в Тернопільській області на 2016-2020 роки. Тернопільщина як визнаний туристичний край позиціонується в Україні та закордоном завдяки широко відомим брендам: «Дністровський каньйон», «Замки Тернопілля», «Печери Тернопільщини», «Борщівська вишиванка», «Бучач і Пінзель», «Урочище Червоногород», «Мальовнича Бережанщина», «Медобори, Товтри запрошують», Програма визначає пріоритетні напрями розвитку туристичної діяльності в області на основі наявних туристичних ресурсів.

ПРОСТОРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКИХ ПРОСТОРІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА ОСНОВІ ІНДИКАТИВНОГО МЕХАНІЗМУ

Тетяна М. Апатенко¹, Олена С. Безлюбченко²

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова,
Харків, Україна*

¹Tetiana.Apatenko@kname.edu.ua, ²Olena.Bezliubchenko@kname.edu.ua

Реформування місцевого самоврядування на сучасному етапі потребує коригування з урахуванням процесу децентралізації влади.

Метою реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади є підвищення якості життя людей у містах, селищах та селах шляхом забезпечення спроможності органів місцевого самоврядування створювати економічні та соціальні умови розвитку територіальних громад та їх об'єднань (ОТГ), а також забезпечення місцевими органами виконавчої влади, територіальними органами центральних органів виконавчої влади територіальної доступності жителів цих територіальних громад до адміністративних, соціальних та інших послуг. Саме тому важливим питанням сьогодення є розвиток громадських просторів, поява яких дозволить зробити новоутворені територіальні об'єднання самодостатніми та ефективними у своєму економічному розвитку та відповідати якісним показникам мешканців цих утворень, може суттєво підвищити додану вартість території, стати основою ціннісного та економічного фундаменту розвитку.

У системах міських індикаторів країн, що розвиваються особлива увага приділяється оцінці стану житлового сектора (використовується звичайно цілий комплекс показників індексу доступності житла (співвідношення величини середнього річного доходу родини до середньої вартості житла на міському житловому ринку), також використовуються різного роду показники використання нетрів, санітарного стану міських кварталів).

Тож можна підвести підсумки, що стратегія розвитку ОТГ ґрунтується на основних індикаторах. Одним із найважливіших індикаторів на якому формується містобудівний аспект стратегічного розвитку ОТГ є створення громадської просторової інфраструктури.

Формування громадських просторів (центрів) ОТГ залежить від розмірів та структури територій (планувальна схема території, кількість населення тощо). Громадські простори мусять виконувати й гармонійно поєднувати водночас декілька функцій – наприклад, тихого місця для відпочинку, місця розташування роздрібною торгівлі, закладів харчування, індивідуального та громадського транспорту. Вочевидь, що розбудова громадських просторів істотно впливає на розвиток конкретного поселення, через розвиток різних сфер, включаючи економіку, освіту, соціальний напрямок, екологію, інфраструктуру тощо.

У порядку моніторингу за реалізацією програмних дій, виділено 20 ключових напрямків міського розвитку, для яких було складено перелік базових індикаторів, які, у свою чергу, складаються із 23 кількісних і 9 якісних показників. Повний склад індикаторів міського соціально-економічного розвитку у рамках Urban Indicators Program включає в себе, на даний момент, 40 основних індикаторів і 129 індикаторів поширеного складу. Перелік індикаторів щорічно редагується і доповнюється.

Індикатори Urban Indicators Program згруповані у п'ять блоків:

1. Соціально-економічний розвиток;
2. Інфраструктура, транспорт;
3. Стан навколишнього середовища;
4. Місцеве самоврядування;
5. Житловий сектор.

Основні індикатори соціально-економічного розвитку:

- Загальні характеристики населення (кількість населення; національний склад населення; конфесіональний склад населення).
- Рівень освіти (кількість загальноосвітніх шкіл; кількість учнів у загальноосвітніх школах; кількість дошкільних закладів).
- Демографічний розвиток (кількість народжених; кількість померлих; позитивна міграція; негативна міграція).
- Стан ринку праці / безробіття (рівень безробіття; доходи населення).
- Культура та відпочинок (кількість закладів клубного типу).
- Здоров'я (кількість лікарняних закладів, кількість ліжок у лікарняних закладах на 1 000 жителів).

Велике значення для міських територій має стан міського середовища, його можливо визначати на основі таких індикаторів: повітряне та шумове забруднення, якість води, утилізація сміття, землекористування, транспортні проблеми, споживання енергії, клімат тощо.

Запропонований індикативний механізм комплексного моніторингу громадських просторів включає досить значну кількість зовнішніх показників (індикаторів), структурованих за основними сферами, джерелами даних і способами їх отримання. Без сумніву, його практичне застосування вимагає від інституту громадянського суспільства відповідних витрат часу й ресурсів, і, що головне, сумлінної роботи відповідного кваліфікованого персоналу (менеджерів та аналітиків-експертів), але на підставі запропонованої методики й інструментарію виникає можливість комбінувати («конструювати») найбільш прийнятний для територіальної громади набір показників (індикаторів) моніторингу й оцінки залежно від власних ресурсів і можливостей, статутних цілей та спеціалізації.

АНАЛІЗ РЕСУРСІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Вікторія О. Біленко
Запорізький національний університет,
Запоріжжя, Україна
Victoria29091989@gmail.com

Об'єднані територіальні громади для свого розвитку мають у своєму розпорядженні фінансові, соціальні та природні ресурси (табл. 1). Як відомо, до фінансових ресурсів громади належать місцевий бюджет, доходи комунальних підприємств, каси взаємодопомоги, добровільні внески громадян тощо. Невід'ємною перевагою децентралізації є той факт, що за фінансовими ресурсами всі громади мають приблизно рівні можливості для розвитку.

Таблиця 1

Ресурси об'єднаних територіальних громад

Матеріальні		Нематеріальні	
Земельні	Фінансові	Інтелектуальні	Інформаційні
Грунт та природні копалини	Кошти, отримані з державного бюджету	Молодь шкільного віку	Нормативно-правові акти
Водні екосистеми	Власні кошти	Молодь з 17 до 23 років	Інформаційні технології, зокрема, прикладне програмне забезпечення
Лісні екосистеми		Дорослі люди з 24 до 60 років	
		Літні люди	

Джерело: створено автором

Громади можуть також відрізнитися значним природним ресурсом. До ресурсів дозвілля такої громади може відноситися земля, ліс, вода (річки, озера, море), а також природні копалини. Але найважливішим ресурсом громади є інтелектуальний капітал. Саме від людей, що проживають на території ОТГ, залежить ефективність використання інших її ресурсів, а саме матеріальних, в тому числі земельних і фінансових, а також інформаційних. Якість водних, лісних екосистем та ґрунтів регіону набувають другорядної ролі на тлі важливості інформаційної підготовленості і самоусвідомлення населення ОТГ.

В першу чергу, необхідно виділити громади, в яких переважає соціальний капітал, що має вияв як в знаннях та компетенціях окремих членів громади, так і ініціативності та самоорганізації ОТГ в цілому. Зазвичай населення такої громади має певну локальну ідентифікацію, тобто ототожнення з місцевістю. Крім того, більшість людей ОТГ в такому випадку відрізняється відповідальністю. Завдяки співвідповідальності та взаємодії населення громади утворюється ефект синергії, що через акумулювання знань, компетенцій, досвіду, підсилює фінансові ресурси громади.

Громади зі значним потенціалом соціального капіталу в свою чергу поділяються на ті, що особливо відрізняються:

1. Молоддю до 18 років. Такі люди зазвичай на відміну від дорослих членів громади:

- мають вільний час;
- мають потребу та легкість в гуртуванні;
- мають властивість мобільності та швидкого пристосування до змін;
- мають загострену потребу в самореалізації, прагне до заохочення власних зусиль.

В подальшому будемо називати громади, що відрізняють активною молоддю, «юними».

2. Літніми людьми (пенсійного віку), що є:

- важливою ланкою професійної підготовки школярів;
- уособленням досвіду при створенні для молоді можливостей самозайнятості.

ОТГ, яким притаманні ініціативні та активні літні люди, в подальшому дослідженні будемо називати «зрілими».

3. Відомі люди, що проживають, або походять з громади.

Такі громадяни можуть символом ОТГ та стимулом для саморозвитку решти її членів, особливо молоді. Громади, що розвиваються таким чином, будемо називати «зірковими».

4. Самоорганізовані групи населення (громадські некомерційні організації), які створені з метою:

- підтримання екологічних ініціатив (зелених насаджень, сортування сміття, альтернативних джерел енергії тощо);
- навчання та дозвілля молоді (освітні центри, де молодь може займатися спортом, мистецтвом тощо, проводити дозвілля, в тому числі, свята);
- економічного та іншого розвитку громади.

Зазвичай самоорганізовані групи населення складаються з дорослого працездатного населення, яке допомагає ОТГ не тільки професійно-орієнтовано. Такі громади згідно нашої класифікації будемо називати «гуртовими».

ПОЛЬША И БЕЛАРУСЬ НА МЕЖДУНАРОДНЫХ РЫНКАХ ТОВАРОВ И КАПИТАЛА

Жанна В. Бобровская

Белорусский государственный экономический университет

г. Минск, Республика Беларусь

janna.university@gmail.com

Широкий спектр внешнеэкономических связей Республики Беларусь, а в 2017 г. страна поддерживала торговые отношения со 158 странами мира, подтверждает тот факт, что авторитет Беларуси на международных рынках капитала и товаров вне зависимости от конъюнктуры, тенденций, санкций и внешних шоков все более укрепляется. Основными торговыми партнерами республики являлись: Россия – 43,9% экспорта и 57,2% импорта, Украина – соответственно 11,5% и 3,6%, Китай – 1,2 % и 8,0%, Германия – 3,8% и 5,0%, Соединенное Королевство – 8,2% и 0,7%, Нидерланды – 3,8 % и 0,9%, Турция – 0,5% и 2,4%, США – 0,8 % и 1,1%, Литва – 2,9 % и 0,9%. Необходимо отметить, что Польская Республика является ближайшим географическим партнером Беларуси, удельный вес которой в 2017 г. в общем объеме экспорта составил 3,7%, а импорта – 3,9%. В сравнении с 2016 г. экспорт в Польшу вырос на 0,2 п.п., а импорт сократился на 3,1 п.п., вместе с тем, общий объем товарооборота увеличился с 814,5 млн. долл. США в 2016 г. до 1 083,8 млн. долл. США в 2017 г. Польская Республика по товарообороту пропустила вперед только Россию – 12 830,3 млн. долл. США, Украину – 3 367,4 млн. долл. США, Соединенное Королевство – 2 407,3 млн. долл. США, Германию – 1 118,1 млн. долл. США и Нидерланды – 1 105,7 млн. долл. США, а опередила таких крупных партнеров как Казахстан, Китай, США и др. Таким образом, Польша как внешнеторговый партнер оказывает достаточно существенное влияние на наращивание внешнего товарооборота Беларуси, рост которого в 2017 г. составил 124,1%, в т.ч. с Польшей – 133,1% (в 2016 г. – 106,3%), и может оцениваться как один из важнейших стратегических экспортеров и импортеров Республики Беларусь.

В условиях кризисных изменений международных денежно-кредитных рынков особую актуальность во взаимовыгодных экономических отношениях между Беларусью и Польшей приобретают такие механизмы кредитной и финансовой поддержки, в первую очередь со стороны Польши, как операции торгового финансирования. В настоящее время более 80% внешнеторговых операций и сделок во всем мире осуществляется посредством схем и механизмов внешнеторгового финансирования (торгового финансирования). Ключевое значение для Беларуси торговое финансирование приобретает в виде привлечения банками кредитных ресурсов с международных кредитно-финансовых рынков, в т.ч. польских банков-кредиторов для кредитования белорусских потребителей польского экспорта. Ярким примером успешной реализации подобных преков является кредитная поддержка флага экспорта

молочной продукции Республики Беларусь ОАО «Савушкин продукт» со стороны польских партнеров (Bank Handlowy (Citi) при участии Export Credit Insurance Corporation Joint Stock Company (KUCI), благодаря которой Беларусь смогла выйти на 7 место в мире по экспорту молочной продукции.

Сравнивая торговое финансирование с альтернативными видами кредитования можно выделить пять основных преимуществ для белорусских кредитополучателей средств польских кредиторов:

- конкурентная стоимость финансирования для кредитополучателя (ставки EURIBOR, LIBOR, CIRR);
- «длинные» сроки кредитования (свыше 5 лет) с максимально возможной отсрочкой платежа или возмещения кредита;
- минимизация рисков (гарантийное покрытие экспортных страховых агентств Польши);
- диверсификация источников финансирования белорусского бизнеса;
- дополнительные возможности работы на международных финансовых рынках, укрепление взаимоотношений с польскими банковскими институтами, расширение доступа к международным рынкам капитала и услугам экспортных страховых агентств.

Мировая практика свидетельствует о том, что торговое финансирование набирает обороты вследствие глобализации, существенного роста внешнеторговых операций, влияния мировых финансово-экономических кризисов, что вынуждает белорусских субъектов внешнеэкономической деятельности переориентироваться на применение схем и инструментов нестандартного банковского кредитования, предусматривающего долгосрочные заимствования и страхование рисков.

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ЯКОСТІ УПРАВЛІНСЬКОГО РІШЕННЯ

Лілія Г. Брезицька

Бердянський державний педагогічний університет,

м. Бердянськ, Україна

blg2014@ukr.net

Ефективне та якісне прийняття рішень необхідне для реалізації управлінських функцій. Удосконалення процесу підвищення ефективності та якості управлінських рішень забезпечить продуктивне вирішення об'єктивних завдань в ситуаціях виняткової складності.

Концептуальні питання, що стосуються управлінських рішень розглядалися вітчизняними та зарубіжними дослідниками, а саме: А Мельником, В. Беспаловим, О. Оболенським, М. Месконом, С. Чудновської, М. Альбертом, В. Вітлінським, Ф. Хедоурі, Г. Саймоном, Г. Шаровою та іншими. Проте дана тематика у контексті систематичності прийому управлінських рішень досліджена не повністю та потребує подальшого розвитку [1, с. 167].

Прийняття рішень виступає важливою складовою будь-якої ланки підприємств. Для того, щоб підвищити ефективність прийняття управлінського рішення, необхідно вдатися до тонкощів цього процесу, розглянути всі його складові елементи та покладатися на методологію. Від того, наскільки правильно та вчасно буде прийняте рішення, залежить стан розвитку та процвітання підприємства. Тому слід вважати, що цей процес є важливим фактором сучасних організацій. На жаль, у нашій країні досить тривалий час не приділялося належної уваги розвитку теоретичних аспектів прийняття та реалізації управлінських рішень. Адже, причиною цього стало те, що головні питання та рішення, які розглядалися в адміністративно-командній системі, узгоджувалися на рівні міністерств і відомств. А на нижчому рівні приймалися більш тактичні рішення, які також контролювалися вищими органами, згодом реалізовувалися в життя.

Ступенем відповідності всім внутрішнім стандартам управлінських рішень виступає якість. Важливим аспектом розробки та реалізації управлінських рішень виявляють підхід до кожного з етапів цієї розробки.

Оцінка якості управлінських рішень може бути здійснена на основі критеріїв – показників якості, під якими будемо розуміти важливі ознаки і властивості управлінських рішень, які характеризують їх мету, призначення, зміст, методи і організацію процесів розробки і реалізації, терміни виконання, витрати ресурсів, зв'язок з іншими управлінськими рішеннями. До показників діяльності організації при ефективних управлінських рішеннях, належать: економічна ефективність, якість та результативність праці, соціальна ефективність [3, с. 289].

Будь-яке підприємство вдається до самостійного вибору шляхів підвищення ефективності та якості прийнятих управлінських рішень, які пов'язані із

стратегічними цілями. Показники ефективності залежать від професійного рангу керівника, методів управління, системи регулювання, рівня кваліфікації персоналу. Процес прийняття рішень складний та багатогранний, він потребує абсолютизації. Для того, щоб узгодити рішення, керівник розглядає кращі варіанти, та робить вибір на користь того, який найбільше підходить в даній ситуації й взаємодіятиме зі стилем керування.

Одним із шляхів підвищення ефективності прийнятих рішень є застосування саме групового підходу прийняття УР. Керівник повинен вміти оперувати як авторитарними, так і демократичними методами, оцінюючи при цьому рівень компетентності підлеглих, характер відносин і ступінь підтримки. Тому при груповому підході до прийняття рішення, відповідальна особа будь-якого управлінського рівня залучає службовців. У цьому випадку менеджер вищого рівня управління, відповідальний за прийняття даного рішення, делегує повноваження (передає відповідальність за прийняття рішення) на найнижчий управлінський рівень. Цей підхід допоможе уникнути можливості повної зайнятості керівних органів в рішенні дрібних щоденних проблем. Головна перевага даного підходу полягає в тому, що відповідальність і влада передаються людям з більш низьких рівнів управління. Дозвіл робочим брати участь в ухваленні рішення безпосередньо зачіпає їхні інтереси, що збільшує ефективність прийнятого рішення.

Наступним, варто відзначити тісний зв'язок процесу розробки та реалізації прийняття ефективного рішення з методом мозкового штурму. Адже, при здійсненні цього процесу посилюється потік оптимальних пропозицій, ретельний аналіз ідей, в тому числі найбільш парадоксальних і несподіваних. Ланцюг асоціацій від самої нереальної ідеї може привести до практичного, зваженого рішення [2, с. 76-78].

Для того, щоб прийняти якісне управлінське рішення, потрібно використати метод колективних рішень – гурток якості. Ця дія відбувається при регулярному зборі працюючих в одній сфері для аналізу і вирішення проблем, пов'язаних з якістю. За рахунок цих зібрань, керівництво максимально стандартизує критерій якості рішень та приймає шляхи оптимізації процесу виробництва.

Отже, можна чітко виділити наступні заходи щодо підвищення ефективності управлінських рішень: забезпечення всім співробітникам можливості брати участь в процесі прийняття рішень; розвивати лояльність співробітників, компетентність керівництва і корпоративний дух; створення атмосфери для працівників підприємства. Підвищення ефективності прийнятих керівником рішень досягається сукупністю методів, що включають творчий підхід, групове прийняття рішень, загальну теорію класифікації управлінських завдань.

Таким чином, шляхи покращення стану підприємства, значно підвищать якість процесу розробки економічно обґрунтованих управлінських рішень. Саме це і позитивно вплине на ефективну діяльність компанії.

Література

1. Азарова А. О. Математичні моделі ризику для систем підтримки прийняття рішень / А. О. Азарова. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2011. – 188 с.
2. Колпаков В. М. Методы управления: учебное пособие / В. М. Колпаков. – К.: МАУП, 2008. – 134 с.
3. Щекин Г. В. Теория и практика и практика управления персоналом: учебно-методическое пособие / Г. В. Щекин. – К., 2013. – 376 с.

МЕНЕДЖМЕНТ ФИНАНСИРОВАНИЯ ОБЩЕЙ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

Любица Гаракальова
Экономический университет в Братиславе,
г. Братислава, Словакия
lubica.harakalova@euba.sk

Финансирование Общей сельскохозяйственной политики Европейского Союза подвергается критике с момента ее создания. Причин для критики есть несколько. С одной стороны, это постоянное сильное давление на бюджет ЕС, а с другой стороны, это неравномерность и некоторая несправедливость в субсидировании отдельных фермерских хозяйств или сельхозпроизводителей как таковых.

С момента создания ОСП в 1962 г. сельское хозяйство было массивно субсидировано из-за последствий послевоенной ситуации и проблем с продовольственным снабжением, в соответствии с установленными целями ОСП, закрепленными в Римских договорах. Финансирование сельского хозяйства было сосредоточено на объеме производства и сельхозпроизводители получали финансовую поддержку на постоянной основе без какой-либо дифференциации. Этот метод поддержки неизбежно вел к ситуации, когда чрезмерно увеличилось производство наиболее субсидируемых сельскохозяйственных продуктов. В этот период расходы из бюджета ЕС на ОСП составили 80-90% [1]. Финансирование ОСП на тот момент осуществлялось через один фонд – Европейский фонд ориентации и гарантий сельского хозяйства (ФЕОГА). В 1964 г. этот фонд был разделен на две секции – Секция ориентации и Секция гарантий. Субсидирование через Секцию гарантий было ориентировано, в первую очередь, на производственные функции сельского хозяйства, а также на финансирование рыночных интервенционных мероприятий. Расходы в этой Секции невозможно было просчитать, поэтому необходимо было принимать так называемые "поправочные бюджеты". Секция ориентации сосредотачивалась на финансировании структурных изменений в сельском хозяйстве и на мерах по развитию сельских регионов. В этой Секции применяется принцип совместного финансирования и из национальных бюджетов стран-членов.

Способ финансирования ОСП и его негативное влияние на бюджет ЕС был причиной принятия последующих реформ ОСП. Реформы, которые были приняты, оказали влияние не только на объем средств, направляемых на ОСП, но и на структуру финансовой поддержки. Принятие каких-либо реформ ОСП было осложнено из-за сопротивления этим реформам не только со стороны фермеров, но и со стороны профсоюзов и профессиональных организаций. Общеизвестным фактом является то, что общественность активно проявляет солидарность и сопереживание по отношению к фермерам, что также является значительным политическим фактором. Эти взаимосвязи всплывают на

поверхность каждый раз, когда должны быть реализованы какие-либо действия по реформированию в рамках ОСП.

ОСП и ее система финансирования – очень сложный механизм с большими административными нагрузками. Ввиду увеличения расходов ЕС по ОСП необходимо было принять строгие бюджетные правила путем введения многолетней сельскохозяйственной рамочной программы – ориентации, причем эти меры были частью так называемых Пакетов Делора. В 1999 г. были установлены новые способы финансирования ОСПЕС, при этом усилились полномочия Европейского парламента [2]. Важным фактом было то, что средства для Секции гарантий Европейского фонда ориентации и гарантий сельского хозяйства стали обязательными расходами бюджета ЕС, и наоборот, расходы Секции ориентаций классифицировались как необязательные расходы бюджета ЕС. Совет ЕС принимал решение об окончательной форме бюджета ЕС, Европейский парламент имел возможность принимать решения лишь до уровня максимального увеличения в области необязательных расходов.

Основополагающей реформой ОСП ЕС и ее финансирования считается реформа Макшерри, которая изменила процентное соотношение расходов из бюджета ЕС на Общую сельскохозяйственную политику Европейского Союза. В абсолютных цифрах расходы на ОСП не были сокращены, но структура финансовой поддержки изменилась принципиальным образом. Эта реформа была также попыткой оказать финансовую поддержку непосредственно фермерам. Последующие реформы привели к диверсификации схем финансовой поддержки, что привело к разделению одного сельскохозяйственного фонда в 2005 году на два фонда – Европейский сельскохозяйственный фонд гарантий и Европейский сельскохозяйственный фонд развития села. Были созданы также два направления поддержки сельского хозяйства – Первая опора и Вторая опора. Первая опора была направлена на субсидирование прямой поддержки фермеров и ориентирована на производственные функции сельского хозяйства. Вторая опора предназначена для поддержки непроизводительных функций сельского хозяйства. После принятия реформ, и, в основном, в настоящее время подчеркивается так называемая многофункциональность сельского хозяйства, что отражается в позиции финансирования сельского хозяйства через Вторую опору субсидирования.

Реализованные реформы и способы финансирования ОСП ЕС были отражены в Многолетнем финансовом плане на 2007-2013 гг., который был утвержден в 2006 году. Многолетние финансовые планы (MFF) – это концепция, призванная устранить конфликты между отдельными институциями ЕС при установлении запросов и определить возможности финансовых ресурсов ЕС, укрепить бюджетную дисциплину и улучшить планирование расходов и доходов бюджета ЕС. Раздел 2 Многолетнего финансового плана на 2007-2013 гг. – Сохранение и управление природными ресурсами, который предназначен для финансирования сельского хозяйства и развития сельских регионов, окружающей среды и рыболовства, составлял 42,3% [2] от общего бюджета ЕС, выделенного на этот период. Конечно, абсолютные показатели затрат на

финансирования ОСП ЕС продолжали расти, но их доля в общем бюджете резко снизилась. Причиной увеличения абсолютных показателей ОСП ЕС было, в частности, присоединение к ЕС новых государств-членов в 2004 году.

В настоящее время правовой основой для финансирования ОСП ЕС является статья 40(3) Договора о функционировании Европейского Союза (Лиссабонский договор) и регламенты ЕС, которые относятся к ОСП ЕС.[4] С принятием Лиссабонского договора начал применяться принцип совместного принятия решений между Европейским парламентом и Советом ЕС по бюджетным вопросам, включая и вопросы всех расходов на ОСП ЕС. Регламент о Многолетнем финансовом плане на 2014-2020 годы был принят 19 ноября 2013 года [5] в соответствии со статьей 312 Договора о функционировании Европейского Союза, и в этот период были отменены некоторые регламенты, касающиеся ОСП ЕС, которые были заменены новыми регламентами [6, 7]. В соответствии с Многолетним финансовым планом на Раздел 2 "Сохранение и управление природными ресурсами" была выделена сумма 373,17 млрд. евро, что составляет 38,9% от общего объема бюджетных ассигнований [8]. В рамках доли бюджета ЕС, отведенной на ОСП ЕС, происходит не только процентное сокращение бюджета на 3,4%, но и абсолютное сокращение расходов на ОСП ЕС, а именно на 140 млрд. евро.

С точки зрения внутренней структуры отдельных расходов на ОСПЕС, наибольшую долю составляют расходы на прямую помощь фермерам в объеме 94% [9]. В рамках финансовых расходов Европейского сельскохозяйственного фонда гарантий снизились другие расходы, например, на экспортные субсидии или на поддержку хранения.

При создании и утверждении бюджета ЕС в полной мере проявилось усиленное полномочие принятия совместных решений Европейским парламентом. Уже в 2010 г. Европарламент создал специальный Комитет по политическим вызовам и бюджетным средствам для устойчивого развития ЕС после 2013 г. На основе доклада Комитета Европарламент принял резолюцию для Многолетних финансовых планов о конкурентоспособной, устойчивой и всеобъемлющей Европе. В рамках нового Многолетнего финансового плана удалось реализовать гибкость между отдельными разделами Многолетних финансовых планов, то есть передвижение неиспользованных средств из одного раздела в другой, чтобы обеспечить большую гибкость для решения текущих проблем ЕС, таких например как безработица среди молодежи, природные и стихийные катастрофы. А также сделать возможным выделение средств для крупных проектов ЕС, при этом является обязательным проведение ревизии необходимых бюджетных средств с возможностью их корректировки. Европарламент сыграл важную роль в том, чтобы внесение этих поправок в рамках бюджета ЕС могло осуществляться. Пересмотр Многолетнего финансового плана на 2014-2020 гг. был осуществлен в действительности через Резолюцию Европарламента от 5 апреля 2017 года. Пересмотр Многолетнего финансового плана не касался финансирования в Разделе 2, в котором находятся средства, выделенные на ОСПЕС. Утверждение Многолетнего финансового

плана и его пересмотр осуществляется с помощью чрезвычайной законодательной процедуры, требующей единогласного одобрения в Совете ЕС и поддержку большинства голосов в Европарламенте.

Перед вступлением новых государств-членов в Евросоюз было решено, что фермеры этих стран автоматически не станут бенефициарами прямых выплат также как фермеры в пятнадцати старых государствах-членах ЕС. От расширения ЕС в 2004 г. до 2012 г. постепенно увеличивалась процентная доля прямых платежей до уровня 100%. В то же время опорным периодом для новых государств-членов стал 1997 г., когда в этих странах был чрезвычайно низкий урожай.

Неравномерность распределение средств ОСП по-прежнему удерживается, и также как и ранее крупнейшими бенефициаром остаются «старые» государства – члены ЕС, а именно Франция, Испания, Италия и Германия. Общеизвестным фактом является и то, что тринадцать новых государств-членов ЕС участвуют в привлечении средств из Европейского сельскохозяйственного фонда гарантий в гораздо меньшей степени, чем пятнадцать "старых" государств-членов Евросоюза. Что касается второго Европейский сельскохозяйственный фонд развития села, крупнейшим бенефициаром этого фонда является Румыния, а новые государства-члены принимают активное участие в использовании средств из Европейского сельскохозяйственного фонда развития села, в целом получая более 50% средств из этого фонда [9].

С точки зрения структуры фермерских хозяйств, ситуация остается такой, что крупнейшими бенефициарами финансовых средств являются крупные предприятия. Почти 80% сельскохозяйственных ферм получают поддержку до 5 000 евро в год, а это означает, что лишь небольшая часть средств из ОСПЕС выделяется мелким фермерам. Еще большим парадоксом является субсидирование крупнейших предприятий, доля которых составляет менее 2% от всех сельхозпредприятий, но на свое финансирование они получают почти 33% средств. Состав стран, которые получают наибольшую долю финансовых средств именно для крупных ферм, с точки зрения представительства старых и новых государств-членов, является разным – это Дания, Чешская Республика, Соединенное Королевство и Словакия [9].

Региональное распределение средств из ОСП в отдельных государствах-членах ЕС является еще одной спорной областью сельскохозяйственной политики. Поддержка бедных и менее развитых регионов должна была быть основным критерием при распределении средств из обоих сельскохозяйственных фондов. Главную роль в этой сфере распределения средств из Европейского сельскохозяйственного фонда гарантий играют национальные правительства, которые учитывают национальные приоритеты. Что касается распределения прямых дотаций, то они по-прежнему остаются в компетенции Евросоюза, который их регулирует посредством своих правовых актов.

Поддержка фермеров ЕС через европейские сельскохозяйственные фонды играет важную роль в финансировании их продукции. Однако значимым также

является и то, чтобы Евросоюз продолжал проводить общую политику в области сельского хозяйства, поскольку лишь при таком подходе ЕС может торговать на мировом рынке как глобальный субъект. Фактом является и то, что условия в рамках ОСП не справедливы для всех фермеров. Национальные правительства обладают определенными компетенциями, которые могут частично гармонизировать эти неравенства. В настоящий момент ЕС оказывает поддержку мелким и молодым фермерам в сфере производства здоровой и высококачественной продукции. В этом направлении для национальных правительств существует возможность создать условия, чтобы продукция здоровой пищи попадала на прилавки магазинов и в торговые сети.

Литература

1. Fiala, P. – Pitrová, M.: Evropská unie. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 416.
2. Nariadenie ES č.1258/1999 NARIADENIE RADY (ES) č. 1257/1999 zo 17. mája 1999 o podpore rozvoja vidieka z Európskeho poľnohospodárskeho usmerňovacieho a záručného fondu (EPUZF) a ktorým sa menia a rušia niektoré nariadenia [on-line] <http://www.telecom.gov.sk/externe/legeu/region/99-1257.pdf>.
3. Európska komisia: Financial programming and Budget: The budget in figures [on-line] dostupné na internete <http://ec.europa.eu/agriculture/fin/index_en.htm.
4. Lisabonská zmluva Lisabonská zmluva, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva, podpísaná v Lisabone 13. decembra 2007 [on-line] https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/sk_lisbon_treaty.pdf.
5. Nariadenie Rady (EÚ, Euratom) č. 1311/2013 z 2. decembra 2013, ktorým sa ustanovuje viacročný finančný rámec na roky 2014-2020 [on-line] <https://publications.europa.eu/sk/publication-detail/-/publication/d6993d6a-6c05-11e3-9afb-01aa75ed71a1/language-sk>.
6. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1306/2013 zo 17. decembra 2013 o financovaní, riadení a monitorovaní spoločnej poľnohospodárskej politiky a ktorým sa zrušujú nariadenia Rady (EHS) č. 352/78, (ES) č. 165/94, (ES) č. 2799/98, (ES) č. 814/2000, (ES) č. 1290/2005 a (ES) č. 485/2008 [on-line] <https://publications.europa.eu/sk/publication-detail/-/publication/1dc2a025-6c04-11e3-9afb-01aa75ed71a1/language-sk>.
7. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1305/2013 zo 17. decembra 2013 o podpore rozvoja vidieka prostredníctvom Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka (EPFRV) a o zrušení nariadenia Rady (ES) č. 1698/2005 [on-line] http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/?uri=uriserv:OJ.L_.2013.347.01.0487.01.SLK.
8. European Commission: Agriculture and rural development [on-line] https://ec.europa.eu/agriculture/statistics_en.
9. Správa Komisie Európskemu parlamentu a Rade Deviata finančná správa komisie Európskemu parlamentu a Rade o Európskom poľnohospodárskom záručnom fonde rozpočtový rok 2015 [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:52016DC0578>.

ДЕРЖАВНА РЕГУЛЯТОРНА ПОЛІТИКА В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Аліна Д. Глушко

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка,

Полтава, Україна

glushk.alina@gmail.com

У будь-якій економічній системі ринкового типу саме економічний розвиток регіонів становить фундамент, на якому формується національний господарський комплекс країни. Соціально-економічний розвиток регіону як макроекономічної категорії можливий лише за рахунок оптимального поєднання ринкових регуляторів та ефективної державної регуляторної політики [1]. Адже ринкові регулятори не є універсальним механізмом управління процесами соціально-економічного розвитку в національній економіці. У зв'язку із цим регуляторна політика має забезпечувати реалізацію комплексу заходів, спрямованих на подолання антагоністичних форм розвитку суперечностей (які пронизують економічні закони), формування науково-обґрунтованої системи управління національною економікою та її складових, передусім шляхом використання правових та адміністративних важелів.

Здійснення державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності, згідно із чинним законодавством, покладено на регуляторні органи. На регіональному рівні державна регуляторна політика проваджується місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Рівень дотримання принципів і виконання вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» регуляторними органами, та їх взаємодія в процесі здійснення регуляторної діяльності безпосередньо впливають на загальний рівень ефективності державної регуляторної політики [2].

Згідно з офіційними даними Державної регуляторної служби України за підсумками 2017 року правомірно відмітити підвищення рівня прогнозованості та ефективності державної регуляторної політики на регіональному рівні. Зазначена тенденція пов'язана з впровадженням позитивного досвіду країн Європейського Союзу щодо забезпечення ефективності регуляторної політики шляхом визначення показників адміністративних витрат малого і середнього бізнесу на виконання регуляторного законодавства з подальшим їх скороченням.

В Україні до 2016 року були практично відсутні подібні механізми реалізації та індикативної оцінки ефективності державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва, дерегулювання та покращення регуляторного середовища для підприємницької діяльності. Застосування нового регуляторного інструменту М-тесту дало можливість кількісного вимірювання впливу регулювання на суб'єкти малого підприємництва; оцінювання витрат, пов'язаних із провадженням регулювання; застосування компенсаторних

механізмів для малого бізнесу [3]. Після впровадження у 2016 році обов'язковості проведення розрахунків витрат бізнесу на виконання вимог регулювання кількість поданих до Державної регуляторної служби України проектів регуляторних актів місцевих органів виконавчої влади скоротилася на 45,1% (з 213 до 117).

Правомірно відмітити, що М-тест проводиться у випадках, коли питома вага суб'єктів малого підприємництва у загальній кількості суб'єктів господарювання, на яких поширюється регулювання, перевищує 10%. У 2017 році проведення М-тесту потребувало 93% регуляторних актів місцевих органів виконавчої влади (фактично здійснено 77%) та 70% регуляторних актів органів місцевого самоврядування (фактично здійснено 58%) [4].

У 2017 році забезпечується високий рівень дотримання процедури підготовки аналізу регуляторного впливу при підготовці проектів регуляторних актів, що є важливим індикатором ефективності державної регуляторної політики. Правомірно відмітити скорочення майже вдвічі кількості регіонів, де порушувались вимоги щодо обов'язковості оприлюднення проектів регуляторних актів, та кількості випадків порушень принципу прозорості та врахування громадської думки.

На сьогоднішній день питання підвищення якості регуляторної діяльності регуляторних органів регіонального рівня у напрямі забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів залишається актуальним. Основними заходами в цьому напрямі правомірно визначити впровадження практики застосування коригуючих (пом'якшувальних) заходів для суб'єктів малого підприємництва при запровадженні нових регулювань та механізму комплексного перегляду регіональних регуляторних актів.

Література

1. Колупаєва І. В. Роль регуляторної політики в забезпеченні накопичення та використання синтезованого капіталу синтезованого капіталу регіону / Економіка і суспільство. – Мукачєво: Мукачівський державний університет, 2016. – Вип. № 7. – с. 91-96.
2. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11. 09. 2003 р. № 1160-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 9. – Ст. 79.
4. Ляпін Д. В. Тест малого підприємництва (М-тест). Посібник з використання. – Київ, 2016. – 65 с.
5. Аналітичний звіт Державної регуляторної служби України за 2017 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.drs.gov.ua/press-room/analitichnyj-zvit-drs-za-2017-rik-2/>.

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА БЛАГОУСТРІЙ СІЛЬСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ В УКРАЇНІ

Лілія В. Головка¹, Оксана І. Дяконенко²

Інститут демографії та соціальних досліджень

ім. М. В. Птухи НАН України,

м. Київ, Україна,

¹holovko_lilia@ukr.net, ²oksana.dyakonenko@gmail.com

В Україні під впливом адміністративно-територіальної реформи, передачі повноважень та ресурсів на місцевий рівень управління формується економічне підґрунтя для покращення благоустрою в сільських поселеннях. Значимість фінансової децентралізації у поліпшенні благоустрою простежується через дію таких інструментів впливу як зростання видатків на дорожнє та комунальне господарство, фізичну культуру і спорт, охорону навколишнього природного середовища тощо.

Місцеві видатки на благоустрій в Україні впродовж багатьох років залишались заниженими, суттєво поступаючи витратам на загальнодержавні функції та сферу освіти. Натомість з реалізацією фінансової децентралізації впродовж 2014-2016 рр. активізовано процес структурної трансформації видаткової частини сільських бюджетів зі зростанням видатків на благоустрій сільських поселень навіть в умовах уповільнених темпів економічного зростання та адмінреформування і значних соціальних витрат. Зокрема, впродовж зазначеного періоду спостерігалось зростання у структурі зведеного бюджету країни питомої ваги видатків сільського бюджету на комунальне та дорожнє господарство, які збільшились, відповідно, на 4,2 та 3,6 в.п. Наразі видатки на охорону навколишнього середовища мали тенденцію до зменшення (- 1,1 в.п.), що пояснюється значними виплатами на виконання загальнодержавних функцій та оборону, обмеженістю фінансових ресурсів суб'єктів господарської діяльності, нерозвиненістю системи сек'юризації природо-господарських та природоохоронних активів в країні.

Зростання видатків на благоустрій спостерігалось по більшості статей сільського бюджету, проте найбільше – у комунальному господарстві: у 2016 р. приріст видатків за цією статтею становив 672,1 млн грн, а питома вага комунального господарства у структурі сільських видатків збільшилась на 8,1 в.п. Аналогічна ситуація спостерігалась у дорожньому господарстві, де приріст видатків дорівнював 623,9 млн грн, а питома вага у структурі сільських витрат зросла більше ніж вдвічі. Частка видатків на комунальне та дорожнє господарство зростала на фоні зниження фінансування охорони навколишнього середовища на 25,4 млн грн та 0,4 в.п., відповідно.

Активізація фінансової децентралізації та її позитивний вплив на розвиток сільських поселень особливо відчутні у об'єднаних територіальних громадах, які власними зусиллями намагаються покращити спільні умови проживання. За результатами соціологічного дослідження 2017 р., з позитивних змін, які

відбулися в місцях проживання респондентів, значний відсоток опитаних звернули увагу на ремонт доріг (44,9 %) та покращення благоустрою міст та сіл (26,6 %) [1]. Однак, облаштування доріг загального користування залишається все ще актуальним питанням у більшості сільських поселень країни, що поруч з обмеженістю місць прикладання праці за місцем проживання та відсутністю належного стану дорожньої інфраструктури, має своє відображення у формуванні виїзних міграційних потоків, особливо серед молоді.

Активність громади у вирішенні нагальних питань умов проживання населення, участь локальних структур самоуправління та громадськості у благоустрою поселень відображається через стан вулично-дорожньої мережі, освітлення, озеленення, водозабезпечення. Деякі питання забезпечення благоустрою сільських поселень залишаються відкритими, а в окремих селах потребують нагального вирішення. Зокрема, життєво важливим є забезпечення сіл сталим і безпечним водопостачанням, оскільки основним джерелом питної води у сільських поселеннях України є підземні води з місцевих джерел. У 2016 р. із загальної кількості домогосподарств, які проживають у сільській місцевості, більше половини (54,6 %) користуються водою з криниці чи колонки у своєму дворі і лише 33,5 % – водою з мережі водопостачання [2, с. 37].

Фінансова децентралізація формує економічне підґрунтя для зростання благоустрою сільських поселень, а відповідно – створення рівних умов доступу до соціальних послуг, формування безпечного креативного середовища життєдіяльності селян, реалізації нових можливостей сільської громади, підвищення рівня їхнього потенціалу через залучення до процесів розбудови об'єднаної територіальної громади. Покращення благоустрою сільських поселень є важливою умовою поліпшення життєдіяльності та підвищення якості життя населення.

Література

1. Прес-реліз за результатами соціологічного дослідження – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/uploads/socio/2017_Press_reliz_4_company.pdf.
2. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2016 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України): стат. зб. / [відп. за вип. І. І. Осипова]; Державна служба статистики України. – Київ, 2016. – 87 с.

МОДЕЛЬ ПОБУДОВИ ОРГАНІЗАЦІЙ ЯК СКЛАДНИХ ВІДКРИТИХ СИСТЕМ

Павло Л. Гринько¹, Марина В. Мухіна²

*¹Харківський державний університет харчування та торгівлі,
м. Харків, Україна*

*²Вищий навчальний заклад «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут
«Бейт-Хана»,
м. Дніпро, Україна*

¹pavelgrinko@gmail.com, ²mukhina25051963@gmail.com

Процес інтерференції розвитку організацій залежить від внутрішніх та зовнішніх чинників, обраного напрямку політики економічного управління. Необхідно враховувати зміни структури та масштабів бізнесу, мінливість законодавчої бази, нові вимоги ринку, інноваційні процеси, гармонійність із загальним трендом розвитку тощо. Має бути здійснено паралельне вирішення взаємопов'язаних оперативних завдань для реалізації стратегічних цілей шляхом синхронізації бізнес-процесів та побудови якісної системи інформації, необхідної різного роду інституціям або окремим внутрішнім чи зовнішнім користувачам.

Сучасні організації являють собою складні соціальні утворення, які, з одного боку, включені в широкий спектр різноманітних відносин із зовнішнім середовищем, а з іншого – мають різноманітну внутрішню структуру. На наш погляд, організація – це свідомо координована соціально-економічна відкрита система із означеними межами, яка функціонує за принципом безперервності бізнесу для досягнення спільної мети або цілей. Будь-яка організація, що орієнтована на успішне функціонування та розвиток і прагне закріпити або хоча б зберегти свої позиції на ринку, неминуче зтикається з ризиком унеможливлення досягнення поставлених цілей і, як наслідок, – загрозою виходу з ринку. До цього можуть призвести як фактори, що прямо не залежать від підприємства, так і внутрішні гальмуючі фактори, засновані на різних помилках в його системі управління. Проблема помилок у багатьох аспектах управління вирішується за допомогою ефективної системи внутрішнього контролю, що нейтралізує або хоча б знижує можливість їх виникнення. До сфери управлінського контролю потрапляє досить значна кількість зовнішніх змінних, які впливають на цілі та завдання функціонування організації, її вхід і вихід. Серед різних показників, що характеризують внутрішній устрій організації можна виділити її структуру, інформаційну систему (інформаційні технології та інформація, необхідна для ведення бізнесу), технології, що використовуються для підтримки бізнес-процесів, безпосередньо бізнес-процеси тощо.

У сучасних умовах виникла проблема встановлення зв'язків між окремими змінними внутрішнього середовища організації, а відповідно й побудови її цілісної моделі. Побудувати універсальну модель неможливо, оскільки існує велика кількість різноманітних організацій і є широке коло завдань, які вони виконують. Практично загально визнано, що структура організації носить

ситуаційний характер і модифікується при зміні ситуації. Важливими складовими будь-якої організації є підпорядковані елементи (організаційна структура), що входять до неї на відміну від різноманітних ресурсів, у тому числі інформаційних, для здійснення цілей, а також наявність зв'язків із зовнішнім середовищем. Аналіз теорії та практики побудови організаційних структур показав, що формування управлінських підрозділів перебуває під суттєвим впливом зовнішнього і внутрішнього середовища організації. Це є головною причиною неможливості застосування деякої єдиної моделі управлінської структури для всіх організацій.

Але, на наш погляд, узагальнену модель організації можливо представити у графічному вигляді, що дозволить підприємствам провести своє структурно-логічне її наповнення для ефективного виконання бізнесової місії (рис. 1).

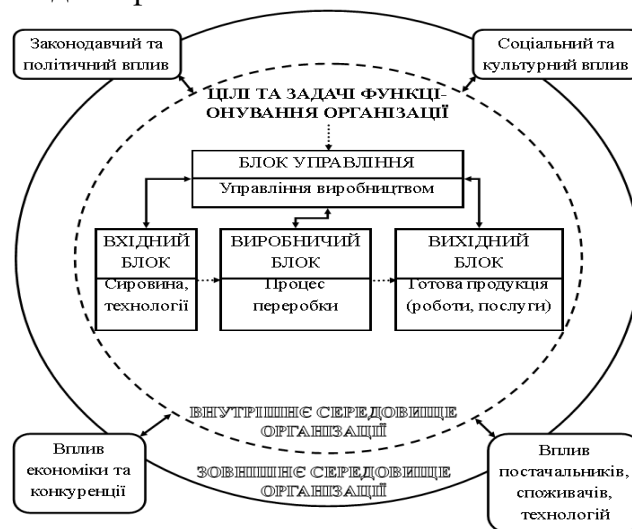

Рис. 1. Графічна модель організації як складної відкритої системи

Графічна узагальнена модель показує, що для виконання поставленої цілі необхідно: 1) дослідження умов конкурентної переваги і виявлення кращої місії підприємства; 2) дослідження ринків потенційних послуг; 3) формування асортименту готової продукції підприємства, який найбільшою мірою задовольняє потреби клієнтів та забезпечує на цій основі систематичне одержання економічного прибутку; 4) розподіл наявних у розпорядженні підприємства і залучених ним додаткових ресурсів між різними напрямками діяльності, що забезпечує максимальну продуктивність їх використання; 5) виявлення кризових тенденцій як у рамках національної економіки, так і всередині підприємств, та запобігання його банкрутства.

Розробка цих напрямів допоможе сформувати набір стратегічних ринкових трансакцій, які організація повинна здійснити в перспективі, щоб забезпечити собі сталий розвиток. При цьому стратегія виступає не тільки як інструмент обґрунтування, розробки і реалізації довгострокових цілей та завдань виробничого, науково-технічного, економічного, організаційного й соціального характеру, не тільки як чинник, регулюючий діяльність підприємства, доки намічені цілі та завдання не будуть досягнуті, але й одночасно як засіб зв'язку підприємства із зовнішнім ринковим середовищем.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ЗДІЙСНЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Ігор Т. Зварич¹, Олена І.Зварич²

*¹Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна*

*²Івано-Франківський університет Короля Данила,
м. Івано-Франківськ, Україна*

¹Zvarych@gmail.com, ²Lena_zl@ukr.net

Територіальні інтереси у сучасному світі життєво важливі для кож-ного народу і для кожної держави. Тож, розбудовуючи власну державність, Україна поряд із забезпеченням стабілізації та розвитку економіки повинна визначити нову для себе справді науково обґрунтовану регіональну і структурну політику. Йдеться, по-перше, про активізацію державного сприяння перш за все демократичному самоврядуванню і управлінню розбудовою кожного регіону у його органічних інтеграційних взаємозв'язках з іншими територіями по горизонталі та з державою в цілому по вертикалі. Другим із напрямків є адекватне поглиблення територіального поділу праці та спеціалізації, створення структур, які б відповідали природним умовам кожної території та критеріям оцінки сучасного комплексного розвитку, здешевлення і якості виробництва та ключової інфраструктури і ре-гіонального ринку. Третій – здійснення регіональної науково-технічної політики економного та раціонального використання усіх місцевих ресурсів, широкого застосування маловідходних, безвідходних, енергозберігаючих і ресурсозберігаючих технологій та різних організаційних форм виробництва із високою кінцевою результативністю і екологічною чистотою та із збереженням і своєчасним відтворенням природного потенціалу для забезпечення гідного рівня життя не тільки нинішнього, але і майбутніх поколінь. Четвертий – налагодження тісних міжрегіональних економічних зв'язків у межах єдиного ринкового простору держави і забезпечення її територіальної недоторканості та єдності. Водночас Україна завжди повинна бути відкритою у економічному відношенні, входити на взаємовигідних принципах еквівалентності до різних міждержавних регіональних і світогосподарських формувань (відкритість ринку товарів, інвестицій, технологій, цінних паперів та праці тощо) і розширювати співробітництво з ними. У відповідності із визначальними національними інтересами можуть формуватись і вільні економічні зони.

Вчені Національної академії наук України і провідних науково-дослідних установ та вищих навчальних закладів на сьогодні ретельно вивчають різні проблеми регіональної політики і регіонального управління, опрацьовують відповідні пропозиції. Справа лише у тому, наскільки вони сприймаються владними структурами та з якою оперативністю втілюються у життя. Адже регіональна політика є тим ефективнішою, чим ґрунтовніша її наукова база. Теоретичні ж розробки регіональних проблем і узагальнення досвіду багатьох

держав світу свідчать, що досить жорстко централістські та автаркічно-федералістичні моделі облаштування територій та регіональних систем управління ними всередині держави призводять здебільшого до негативних як економічних, так і політичних наслідків. У першому випадку відбуватиметься скосування ініціативи та економічних інтересів місцевого самоврядування і підприємництва, що своєю чергою доволі істотно гальмує подальший розвиток господарства та ринку, здебільшого призводить до неминучого відставання, застою і кризового стану. У другому – зазвичай проявляються вкрай небезпечні тенденції до федеративної автаркії та недопустимого обмеження самої системи господарювання і обігу надвузькими рамками регіону з послабленням зовнішнього товарообміну. Це, з врахуванням економічного руху назад, до часів натурального типу господарювання, може призвести навіть до повного розпаду єдиної держави і утворення на її руїнах нових дрібних країн на зразок роз'єднаних між собою архаїчних удільних князівств.

Державою координується і спрямовується діяльність місцевої влади передовсім за допомогою механізму економічного регулювання та визначення оптимальних співвідношень місцевих і державного бюджетів, створення регіональних та центральних інвестиційних фондів і належної розбудови ефективного місцевого та загальнодержавного інфраструктурного забезпечення соціально-економічної сфери. Але, було б величезною помилкою не враховувати поряд з регіональними особливостями міжрегіональну єдність відтворювальних макроекономічних процесів глобального циклічного розвитку, які зумовлюють об'єктивні тенденції не тільки кооперації та інтеграції внутрішніх територій кожної країни, а і до широкого виходу регіонів і держави загалом на міждержавні інтеграційні зв'язки. Отже, пошук найбільш вигідних ніш у міжнародному і внутрішньому міжрегіональному поділах праці, спеціалізації, кооперації та інтеграції виробництва і збуту продукції є однією із вирішальних проблем поступального регіонального розвитку. Критерієм його узагальнюючої оцінки є рівень валового внутрішнього продукту (ВВП) і національного доходу (НД) на одного жителя кожного регіону та України в цілому.

Тож, за результатами цього та інших досліджень регіональних проблем можна зробити висновки щодо можливостей та потреб регіонів України, зміцнення економічних, технологічних, транспортних, соціально-культурних та інших зв'язків між ними, розвитку міжрегіональних ринків і виходу на міжнародні ринки експортних українських товарів та послуг, капіталів, науково-технологічних і культурних цінностей тощо. А це вимагає підвищення рівня технологічної завершеності виробництва, послаблення впливу негативних зовнішніх чинників на національну економіку. Насамперед необхідно позбуватись нераціональних міжнародних економічних взаємозв'язків. Вони мають вибудовуватись лише на усталених принципах взаємовигоди та паритету. При цьому регіональній політиці не слід обминати вкрай гостру проблему формування робочих місць – ліквідацію старих і створення нових, перекваліфікацію кадрів для різних регіональних структур та формування прогресивних напрямків економічного і соціального розвитку. Водночас

надзвичайно важливо досліджувати, розробляти і здійснювати мікрозональну інтеграцію для формування сучасних ефективних господарських систем, власне, інтегрованого типу, які вкрай необхідні в умовах інтеграції України у європейський, передовсім ЄС, та світовий економічні простори.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА: МОДЕЛЬ «ЧОРНИЙ ЯЩИК»

Наталя С. Іванова

Донецький національний університет економіки та торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна
ivanova@donnuet.edu.ua

Сучасні економічні процеси стають все більш складними, не є винятком і регіональна економічна безпека, завдання та проблеми забезпечення якої обґрунтовують використання системного підходу до її формування та вивчення.

Група науковців [1] стверджує, що для дослідження економічної безпеки необхідно застосовувати теорію економічних систем, зокрема її варто розглядати як систему, що володіє множинністю структурних елементів, рівнів і зв'язків між ними. При цьому вона є невід'ємною складовою соціально-економічної системи, її атрибутивною властивістю.

Згідно з твердженням О. С. Власюка, системний підхід відіграє значну евристичну та методологічну роль в обґрунтуванні моделей системи економічної безпеки стосовно до української дійсності [2]. При цьому системний підхід є конкретизацією діалектичного методу і його застосування до вивчення об'єктів різного рівня складності [2].

В залежності від рівня інформованості про систему системи можуть бути представлені по різному. Перший рівень зображення систем – це зображення системи у вигляді так званого «чорного ящика». Нами зроблена спроба представити модель регіональної економічної безпеки у вигляді «чорного ящика», результати представлені на рис. 1.

Рис. 1. Формально-змістова модель регіональної економічної безпеки

Модель типу «чорний ящик» є вихідною при побудові моделей складної системи, саме якою і є регіональна економічна безпека. При цьому модель такого типу акцентує увагу на взаємодії системи із зовнішнім середовищем. Така взаємодія описується результатами цілеспрямованого функціонування системи регіональної економічної безпеки – виходами системи (Y). В запропонованій нами моделі виходами системи (цільовими результатами) є результати функціонування системи економічної безпеки, а саме: стабільність розвитку регіону, стійкість та економічний розвиток регіону, конкурентоспроможність, певна незалежність та інтеграція з національною економікою.

У свою чергу зовнішнє середовище впливає на систему економічної безпеки регіону через ресурсне забезпечення (потенціал), керування (керуюча система) і різного роду контрольовані і неконтрольовані фактори (загрози різного типу), що сприяють або перешкоджають нормальному функціонуванню системи. Така дія середовища на систему регіональної економічної безпеки називається входами системи (X).

Основним недоліком представленої моделі регіональної економічної безпеки є можливість необмеженої кількості входів та виходів. Особливістю представленої моделі є відсутність інформації про зміст самої системи. З метою вивчення саме структури системи регіональної економічної системи та зв'язків між її елементами в подальших дослідженнях доцільно зобразити статичну модель регіональної економічної безпеки та відобразити її в динамічному режимі роботи.

Література

1. Архипов А. Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы обеспечения / А. Архипов, А. Городецкий, Б. Михайлов // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 36-44.
2. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О. С. Власюк; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.

СПЕЦИФІКА СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ В УКРАЇНІ

Тетяна М. Котенко¹, Юлія В. Горемикіна²

Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАНУ

м. Київ, Україна

¹tatyanako@ukr.net, ²refer5718@gmail.com

На сьогодні у сфері соціального обслуговування у сільській місцевості України склалась певна специфіка. Вона полягає у тому, що по-перше, через проблеми з інфраструктурою територіальна доступність соціальних послуг і поінформованість про можливості їх отримання громадян у сільській місцевості залишаються досить низькими, а по-друге найбільшу потребу в одержанні соціальних послуг у сільській місцевості мають дві групи потенційних отримувачів: перша група – це громадяни похилого віку та інваліди, друга – безробітні громадяни. Станом на 1 січня 2017 р. кількість виявлених громадян похилого віку, інвалідів, хворих, інших громадян, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують соціального обслуговування у сільській місцевості становила 855189 осіб, з них 308507 осіб потребували допомоги в обслуговуванні відділеннями соціальної допомоги вдома, 241710 осіб – відділеннями соціально-побутової адаптації, 50905 осіб – відділеннями соціально-медичних послуг, 8502 осіб – стаціонарними відділеннями для постійного або тимчасового проживання, 197014 осіб – відділеннями організації надання адресної грошової та натуральної допомоги, 48551 осіб – іншими підрозділами [1]. Водночас протягом січня-жовтня 2017 р. кількість осіб, зареєстрованих в Державній службі зайнятості України, які мали статус безробітного, у сільській місцевості становила 397400 осіб, що складає 41 % від загальної кількості зареєстрованих в Україні безробітних [3]. Таким чином, серед усіх видів соціальних послуг у сільській місцевості найбільш затребуваними є соціально-побутові, соціально-медичні послуги та послуги пов'язані з працевлаштуванням.

Соціально-побутові та соціально-медичні послуги надаються переважно територіальними центрами соціального обслуговування. Однак розташування більшості таких служб у районних центрах та відносно велика відстань між населеними пунктами у поєднанні з недоліками роботи перевізників та нерозвиненістю транспортних маршрутів зумовлюють труднощі для соціальних робітників і працівників у відвідуванні селян для надання їм відповідних послуг або інформування про ці послуги. Отже, попри значні потреби у соціальному обслуговуванні частина сільського населення залишається не охопленою ним.

Основним провайдером послуг з працевлаштування в Україні (у тому числі і у сільській місцевості) є Державна служба зайнятості, яка представлена мережею центрів зайнятості по всій країні. Чисельність працевлаштованих за сприянням Державної служби зайнятості мешканців сільської місцевості впродовж січня-жовтня 2017 р. становила 275600 осіб [3]. У громадських та інших роботах

тимчасового характеру взяли участь 104700 мешканців сільської місцевості. Найбільш поширеними видами громадських робіт, до яких вони залучались виступають: допомога сім'ям учасників АТО, супровід інвалідів по зору, роботи на об'єктах соціальної сфери, відбудова історичних пам'яток, тощо [2]. Окрім сприяння у працевлаштуванні центри зайнятості надають і такі соціальні послуги як професійна підготовка або перепідготовка, підвищення кваліфікації. Так, протягом згаданого періоду професійне навчання пройшли 77100 мешканців сільської місцевості. Найбільшу кількість ваучерів на навчання та підвищення кваліфікації видано за спеціальностями: «медсестринство», «комп'ютерна інженерія», «соціальна робота», «інженерія програмного забезпечення»; за професіями: «кухар», «кондитер» «тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва», «електрогазоварник» [3]. Незважаючи на зусилля Державної служби зайнятості проблема безробіття у селах є однією з гострих соціальних проблем в Україні, яка викликана як розпадом у процесі реформування аграрного сектору багатьох колективних господарств та згортанням несільськогосподарських видів діяльності у соціальній інфраструктурі сіл, що призвело до втрати їх мешканцями робочих місць, так і знову ж таки недосконалістю транспортної інфраструктури у селах, що обмежує можливості селян працювати в інших населених пунктах або отримати послуги центрів зайнятості.

Загалом проблематика соціального обслуговування у селах тісно пов'язана з інфраструктурною недосконалістю, що обумовлює декілька можливих шляхів удосконалення соціального обслуговування у сільській місцевості: 1) створення додаткових територіальних центрів соціального обслуговування чи відділень вже існуючих закладів соціального обслуговування та додаткових центрів зайнятості, які б розташовувались в межах територіальної доступності; 2) створення мобільних відділень територіальних центрів соціального обслуговування та мобільних відділень центрів зайнятості (Україна вже має досвід роботи мобільних центрів зайнятості, які регулярно виїздили до сіл, але ця практика не набула достатнього поширення); 3) розбудова транспортної інфраструктури у селах (зокрема, зацікавлення перевізників створювати нові маршрути через села, залучення інвестицій у ремонт дорожнього покриття), що дасть змогу розв'язати труднощі з регулярним відвідуванням селян працівниками відповідних соціальних служб.

Література

1. Соціальний захист населення України за 2016 рік. Статистичний збірник / Державна служба статистики. – К., 2017. – 123 с.
2. Зайнятість та безробіття населення у сільській місцевості. Аналітична записка. Державна служба зайнятості України, 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/68>.
3. Ситуація на ринку праці та результати діяльності державної служби зайнятості у січні-жовтні 2017 року. Аналітична записка. Державна служба зайнятості України, 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/68>.

СТАЛИЙ РОЗВИТОК В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

*Олег І. Кузьмак¹, Олена М. Кузьмак²
РФ ПВНЗ “Європейський університет”,
м. Рівне, Україна*

¹olegkuzmak@rambler.ru, ²olenakuzmak@rambler.ru

В останні роки глобалізаційні фактори усе частіше розглядаються не як загрози, а як можливості, стимули економічному зростанню. Особливо важливими та актуальними у контексті розширення ролі і впливу міждержавних об'єднань стають питання механізмів та наслідків інтеграційних процесів. З урахуванням постійної активізації глобалізації економіки в контексті економічної кризи, що мала місце не тільки в Україні, а й в інших країнах європейського союзу, постає нагальна потреба у науково-методичному інструментарії вирішення проблем щодо проведення упереджених заходів, стабілізаційних дій, соціально-економічних реформ і перебудови національної економіки на засадах концепції сталого розвитку.

Сформована наприкінці ХХ століття концепція сталого розвитку передбачає збалансованість розвитку суспільства в соціальному, екологічному та економічному аспектах. Сталий розвиток – це розвиток, що задовольняє всі напрями розвитку суспільства, не загрожуючи можливостям майбутніх поколінь [1]. В цілому, метою сталого розвитку економіки країни є забезпечення економічної могутності, незалежності і безпеки країни, зростання добробуту народу на основі розвитку високотехнологічних виробництв.

Історично шлях України до сталого розвитку розпочався ще у 1992 р. на конференції у Ріо-де-Жанейро, коли було підписано декларацію «Ріо» і Програму дій «Порядок денний на 21 століття». В подальшому Україна підтвердила свої прагнення йти цим шляхом і як наслідок в 1997 році створено Національну комісію зі сталого розвитку при Кабінеті Міністрів України. Проте, у глобальному рейтингу за індикаторами сталого розвитку Україна займає далеко не найкращі позиції. Так, у 2016 році у трійку лідерів за індексом людського розвитку входять такі країни як Норвегія, Австралія, Швейцарія (Україна серед 188 країн посідає 81-е місце) [2], за індексом екологічної ефективності – Фінляндія, Ісландія та Швеція (Україна на 44-й позиції серед 180 країн) [3], за індексом конкурентоспроможності – Швейцарія, Сінгапур, США (Україна на 85-ому місці серед 138 країн) [4].

Нажаль в сучасних умовах господарювання нестабільність політичної та економічної ситуації, недосконалість законодавства, корумпованість влади, відчуття всездозволеності, призводять до того, що керівництво українських підприємств через неможливість, а часто не бажання інвестувати в новітні технології, жагу до економічного збагачення надзвичайно мало уваги приділяють екологічним факторам сталого розвитку. Зокрема, дуже часто зустрічаються ігнорування дотримання вимог в плані використання технологій, по зменшенню шкідливих викидів в атмосферу, належної санітарної очистки,

утилізації твердих побутових відходів і ін. Крім того, в Україні до сьогодення часу зберігаються і використовуються енергоємні технології виробництва. У порівнянні з розвинутими країнами Західної Європи витрати енергоресурсів в Україні на виробництво одиниці продукції в 8-10 разів більші.

В Україні питання досягнення сталого розвитку підприємства, в багатьох випадках, обмежується врахуванням в основному лише двох його складових – економічної та соціальної, нівелюючи при цьому роль третьої – екологічної. Проблема охорони навколишнього середовища і раціонального природокористування розглядається на макрорівні і здебільшого носить теоретичний характер, незважаючи на прийняті Стратегію національної екологічної політики України на період до 2020 року. Тим часом, на вітчизняних підприємствах, на даний час немає ефективної системи екологічного управління. Це свідчить про те, що підприємства не готові вирішувати нагальні екологічні проблеми у Європейських стандартах, оскільки у вітчизняній практиці не вироблено чіткого механізму та інструментів практичної реалізації Європейської екологічної політики.

Виходячи з цього, вважаємо, що вивчення досвіду країн ЄС щодо розробки та реалізації екологічної політики буде надзвичайно корисним для України, оскільки сприятиме можливості застосування для вирішення визначених завдань методологію, інструменти і механізми при адаптації у практиці України, яка обрала для себе стратегічний курс на євроінтеграцію. При цьому цілі сталого розвитку мають забезпечувати інтеграцію зусиль щодо економічного зростання, прагнення до соціальної справедливості і раціонального природокористування, що потребує глибоких соціально-економічних перетворень в Україні та нових підходів до можливостей глобального партнерства. Крім того, у процесі визначення цілей сталого розвитку, відповідних завдань та показників на перспективу необхідно враховувати глобальні орієнтири розвитку, принципи сталого розвитку та суспільну думку щодо бачення майбутнього розвитку.

Література

1. Декларация Рио-де-Жанейро по окружающей среде и развитию (Встреча на высшем уровне «Планета Земля». Рио-де-Жанейро, 1992) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua.
2. Рейтинг ООН за индексом людського розвитку // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.businessz.com.ua/news/27/2121>.
3. The Global Competitiveness Report 2016-2017 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: weforum.org.
4. Україна в рейтингу екологічної ефективності у 2016 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika>.

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕКЛАМНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ТУРИСТИЧНІЙ ІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ

Марія В. Нікіша

Бердянський державний педагогічний університет,

м. Бердянськ, Україна

mahanik1737@gmail.com

На сьогоднішній день постає актуальне питання використання новітніх методів просування туристичної індустрії в Україні, чому активно сприяє розвиток електронної комерції. Одним із найсучасніших способів поширення комерційної інформації є Інтернет. За його допомогою можна швидко й легко, а головне – найбільш економно, розповсюдити інформацію, що зумовлює значний вплив на купівельну спроможність споживачів [1].

Відтепер не достатньо тільки створювати новий товар, який буде задовольняти потреби клієнта. Сучасні організації повинні постійно здійснювати комунікацію з клієнтами.

В часи інформаційної ери найбільш актуальний спосіб здійснення комунікації виконується в режимі онлайн. Саме тому останнім часом почав інтенсивно розвиватися Інтернет-маркетинг для просування товарів та послуг на ринку.

Інтернет-маркетинг – теоретичні і практичні аспекти організації маркетингу в гіпермедійному Інтернет-просторі [2]. До нього входять відповідні методи просування:

- 1) пошуковий маркетинг,
- 2) інтернет-реклама,
- 3) просування в соціальних мережах,
- 4) рекламні розсилки,
- 5) вірусний маркетинг.

До основної переваги рекламної технології в мережі Інтернет відносять дворівневий підхід, тобто окреме розміщення інформації про фірму (офіційний сайт) та рекламні зусилля для її просування. Також можна з легкістю оцінити ефективність заходів за допомогою зворотного зв'язку з клієнтами. Цю інформацію можна дізнатися за допомогою даних відвідуваності сайту, рейтингу, індексу цитування та інше.

За рахунок того, що Україна має різноманітні туристично-рекреаційні ресурси, у неї є потенціал для розвитку міжнародного туризму [3]. Та цю сферу необхідно розвивати. Багато фірм в країні надають туристичні послуги, але попит не постійний та дуже чутливий щодо зовнішніх факторів.

Та щоб зберегти «свого клієнта», туристичним фірмам необхідно інтенсивно просувати свої послуги. У цьому допоможе застосування Інтернет-маркетингу.

За допомогою Інтернету Україна може зробити прорив у міжнародний рекламний простір, інформуючи закордонних клієнтів з перевагами відпочинку в Україні та перспективами туристичного бізнесу. Так, за допомогою

Інтернет-реклами можна найбільш дешево та ефективно ознайомити потенційних клієнтів про нові пропозиції туристичних агентств [4].

Для просування туристичної фірми на сайтах доцільно відображати інформацію про нові тури, акційні пропозиції, дійсні путівки. Інтернет-реклама найбільш вигідна, тому що є можливість вносити та корегувати інформацію, відстежувати в режимі онлайн стан ринку, одержувати відгуки клієнтів, на їх основі відстежувати зворотню реакцію споживачів та мати можливість швидко реагувати на таку реакцію.

Також є сенс у використанні онлайн бронювання та замовлення турів. Завдяки дистанційному зв'язку з представниками агенції з'являється можливість надійніше й найшвидше мати результат щодо зацікавленої інформації [5]. Також туристичні фірми зможуть приваблювати клієнтів за допомогою web-камер та трансляції зображення в мережі Інтернет, заохочуючи завітати, відпочити у запропонованих готелях.

Отже, на основі наведеної вище інформації можна сказати, що сьогоденний стан ринку та розвиток Інтернет-мережі свідчить про те, що використання Інтернет-маркетингу, як однієї з технологій реклами для поширення туристичних фірм, дає найбільший результат. Інтернет-маркетинг забезпечує можливість приєднатись до сучасних технологій, розкриває нові форми роботи зі споживачами, дає можливість безперервної взаємодії з партнерами та відкриває шлях до різних джерел інформації, що сприятиме розвитку туристичного бізнесу та покращенню його результативності.

Література

1. Бойчук, І. В. Напрями реалізації маркетингових функцій підприємства через застосування Інтернету [Текст] / І. В. Бойчук // Вісник Хмельницького національного університету: збірн. наук. праць. – Хмельницьк: Вид-во ХНУ, 2009. – Вип. 5. – С. 34-38. – (Економічні науки).
2. Бутенко, Н. В. Основи маркетингу [Текст]: навч. посіб. / Н. В. Бутенко. – К.: Кондор, 2004. – 140 с.
4. Ведмідь, Н. І. Управління системою маркетингових комунікацій туристичних підприємств [Текст]: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.06.01 / Ведмідь Надія Іванівна. – К., 2003. – 20 с.
5. Кіптенко, В. К. Менеджмент туризму [Текст]: підруч. / В. К. Кіптенко. – К.: Знання, 2010. – 502 с.
6. Миронов, Ю. Б. Інтернет-технології в туризмі [Текст] / Ю.Б.Миронов // Економіка: проблеми теорії та практики: збірн. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – Вип. 194. – С. 457-464.

ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ВІТЧИЗНЯНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Ніна О. Піскунова

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,

м. Дніпро, Україна

piskunova.n85@gmail.com

Серед вихідних нормативно-правових актів, що регулюють функціонування та впровадження системи управління якістю на вітчизняних підприємствах, можна виділити такі загальні, як закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності», закон України «Про ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції», закон України «Про метрологію та метрологічну діяльність», закон України «Про основні засади державного нагляду у сфері господарської діяльності», закон України «Про підтвердження відповідності», Законі України «Про загальну безпечність нехарчової продукції», ДСТУ ISO 9000:2007 «Системи управління якістю. Основні положення та словник». Застосування тих чи інших спеціальних нормативно-правових актів залежить від специфіки діяльності кожного конкретного суб'єкта господарювання. Так, наприклад, для підприємств, що займаються виготовленням та торгівлею лікарськими засобами та виробами медичного призначення необхідними для застосування є положення ДСТУ ISO 13485:2005 «Вироби медичні. Системи управління якістю. Вимоги щодо регулювання», ДСТУ EN ISO 13485:2015 «Медичні вироби. Система управління якістю. Вимоги до регулювання»; для підприємств харчової промисловості, наприклад, ISO 22000:2005 «Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до будь-яких організацій харчового ланцюга» тощо; для організації системи менеджменту якості медичних лабораторій використовуються норми ДСТУ EN ISO 15189:2015 «Медичні лабораторії. Вимоги до якості та компетентності» тощо.

Однією із практичних проблем застосування європейських стандартів щодо впровадження та реалізації системи управління якістю у будь-якій сфері слід назвати природу виникнення цих стандартів. Для європейського економічного середовища притаманне поступове створення певних економічних звичаїв, норм провадження діяльності, а потім об'єднання цих норм в певні стандарти, і, як результат, затвердження стандартів та їх застосування у бізнес-середовищі. Тобто впровадження та імплементація стандарту відбувається «знизу до гори». В Україні ці процеси протилежні – затвердження необхідності застосування стандарту, і, як наслідок, налаштування діяльності підприємства під готовий затверджений стандарт. Це ускладнює певну реалізацію норм у процесі господарювання.

Окрім вищенаведеного можна виділити такі проблеми впровадження системи управління якістю вітчизняними підприємствами: брак кваліфікованих спеціалістів із впровадження системи управління якістю, значна вартість навчання спеціалістів, тривалість впровадження системи управління якістю на підприємстві, недостатнє фінансування тощо.

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

*Оксана В. Проскурович, Людмила О. Сорока
Хмельницький національний університет,
м. Хмельницький, Україна
rov1508@gmail.com*

За умов економічної кризи в Україні, дослідженню фінансової безпеки торговельного підприємства слід приділяти більше уваги для стабільного розвитку та здійснення ефективної його діяльності. Оскільки, фінансова безпека характеризує рівень здатності торговельного підприємства бути захищеним від негативного впливу внутрішніх та зовнішніх факторів та забезпечення отримання найкращих показників від фінансово-економічної його діяльності, оцінка фінансової безпеки у цей час виходить на перший план у процесі здійснення управління торговельним підприємством.

Розвиток та функціонування підприємства постійно знаходиться під впливом різних чинників таких, як нестабільна економічна та політична ситуації в країні, недосконалість чинного законодавства, територіальні конфлікти, корупція та багато інших факторів. Усе це сприяє актуальності дослідження щодо рівня фінансової безпеки торговельного підприємства.

Умови ринкової економіки спонукають аналітиків вітчизняних підприємств до пошуку ефективної системи фінансової безпеки торговельного підприємства, що пов'язане з необхідністю постійного моніторингу фінансового стану задля дотримання конкурентних переваг та можливості отримання кредитів, залучення інвесторів, стейкхолдерів.

Узагальнивши наукові підходи до трактування поняття «фінансова безпека підприємства» надамо таке його уточнене визначення: фінансова безпека торговельного підприємства – це стан захищеності фінансових інтересів торговельного підприємства на всіх рівнях його фінансових відносин від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, який забезпечує його самозбереження та розвиток у поточній та стратегічній перспектива.

Провідною метою створення системи забезпечення фінансової безпеки є ідентифікація та нейтралізація фінансових загроз та небезпек і забезпечення фінансової безпеки в поточному і стратегічному періодах [1].

Сукупність чинників впливу на систему забезпечення фінансової безпеки визначають механізми системи фінансової безпеки торговельних підприємств (рис. 1).

Головними результатами реалізації моделі системи фінансової безпеки торговельних підприємств є [64]: підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності торговельних підприємств; зменшення фінансових втрат від загроз, небезпек і ризиків; зростання вартості підприємства; задоволення інтересів власників та членів трудового колективу торговельного підприємства; виконання фінансових вимог держави, кредиторів та бізнес-партнерів. Досягнення цих головних результатів для ефективної системи

фінансової безпеки забезпечується при впровадженні такої моделі в повному обсязі в практику фінансово-господарської діяльності торговельних підприємств.

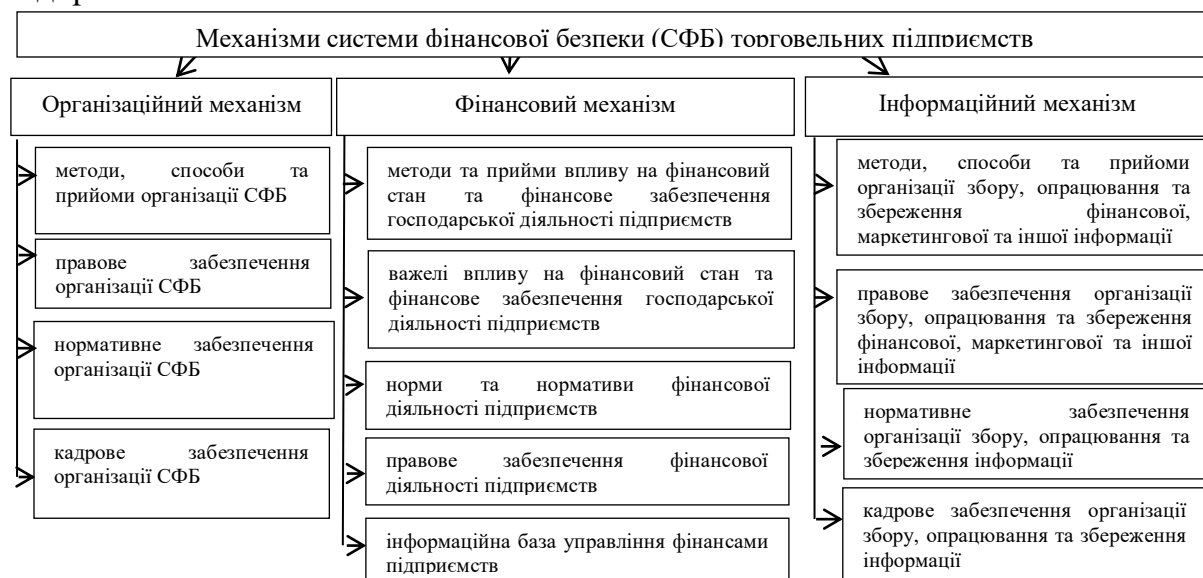

Рис. 1. Основні механізми системи фінансової безпеки торговельних підприємств [2]

Однією з найважливіших проблем ефективного розвитку торговельного підприємства в ринкових умовах господарювання є забезпечення фінансової безпеки як основної складової економічної безпеки підприємства. Забезпечення належного рівня фінансової безпеки вимагає створення на підприємстві власної системи безпеки, що сприяє своєчасному виявленню та запобіганню зовнішнім та внутрішнім загрозам, забезпеченню захисту інтересів торговельного підприємства та досягнення ним основної мети діяльності.

Тому для організації ефективної системи фінансової безпеки підприємства варто розробити відповідну документацію підприємства, де слід визначити внутрішні й зовнішні загрози, а також критерії, що дозволяють оцінити рівень дотримання вимог фінансової безпеки торговельних підприємств. Служба фінансової безпеки буде надавати оцінку дотриманню цих критеріїв і доводити інформацію до вищого керівництва торговельного підприємства.

Отже, для досягнення ефективної системи фінансової безпеки торговельного підприємства варто утворити відповідну службу та скоординувати її дії у поточному і стратегічному періодах.

Література

- Мулик Я. І. Сутність поняття «фінансова безпека підприємства»: систематизація наукових поглядів [Електронний ресурс] / Я. І. Мулик // Збірник наукових праць. – ВНАУ – 2013. – № 3(80). – Режим доступу: <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/2114.pdf>.
- Сусіденко О. В Концепція системи фінансової безпеки торговельного підприємства [Електронний ресурс] / О. В. Сусіденко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2015 – Режим доступу: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/13-2015/43.pdf>.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ ГРУЗИИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Нана В. Ринкиашвили

Телавский государственный университет им. Я. Гогебашвили,

г. Телави, Грузия

rinkiashvili@gmail.com

Глобализация вызывает государственные трансформации, повышает масштабы и скорость конкуренции. Также глобализация ассоциируется с новой моделью глобальной стратификаций, в ней некоторые государства могут легко адаптироваться, а некоторые остаются в изоляции. Экономическая асимметрия вызывает неравенство, в результате слабые страны остаются за кадром и испытывают маргинализацию. По этому развивающимся странам необходимо по новому подходить к данной проблеме, страны должны найти нишу в глобальной среде и создать конкурентоспособную стратегию ориентированную на устойчивое развитие. Богатство страны создается не путем привлечения прямых зарубежных инвестиций а путем создания инновационного производства и бизнеса.

Для будущего развития экономики Грузии и углубления процессов Евроинтеграции – одним из главных предпосилок является перенос акцентов на формирование инновационной экономики и поддержку формирования соответствующей системы, как в разрезе государственного, регионального так и локального отраслей, преодоление бедности, занятость, выравнивание регионов – все это возможно путем проведения инновационной политики.

Главной задачей инновационной политики страны, на данном этапе, является создание такой системы, которая сможет использовать национальную интеллектуальную силу, современную технику и технологию для создания конкурентоспособной продукции.

Форум Мировой Экономики (WEF) опубликовал отчет глобальной конкуренций 2017-2018 гг. В отчете изучено конкурентоспособность 137 стран, в данном списке Грузия занимает 59 место. Итоговый балл Грузии неизменно 4.3, хотя некоторые страны смогли улучшить свой показатели, и из-за этого Грузия снизилась в рейтинге. В стране низкие показатели как государственного, так и частного субсидирования исследований – что нашло и отражение в отчете. В отчете 114 критериев конкурентоспособности тематически распределены по 12 группам, где Грузия по показателям инновационного развития занимает 112 место. И это тогда, когда активация инновационной деятельности является приоритетным направлением развития страны. Развитие инновационного потенциала, нам видится, основным средством повышения уровня справедливой конкуренций. Производство инновационной продукции значительно отстает процессу формирования рынка и спроса, а созданный научно-исследовательский продукт – редко становится коммерческим продуктом. Только малая часть грузинских компаний стараются предложить новизну покупателю, улучшить

продукцию в условиях ограниченных финансовых возможностей. В основном компании направляют свой финансовые ресурсы для финансирования текущих нужд а не инновационных проектов.

На сегодняшний день в Грузии инновационный климат для высшесказанной деятельности не завидный. Нет единой государственной политики, слаба сама инновационная инфраструктура, ограничены возможности управления нормального экономического стимулирования инновационного рынка и процессов. Финансовые трудности в сфере промышленности, отсутствие гарантий, трудности в сфере высокотехнологического производства, нестабильные темпы развития уменьшили интерес к инновационным процессам.

Развитие и улучшение инновационного потенциала – является одним основным столпом для долгосрочного, стабильного и быстрого экономического роста. Важным в этом процессе является роль государства. Оно может простимулировать развитие и использование инновации в частном секторе, в этом направлении возможно открытие бизнесинкубаторов, что даст возможности производителям в преимуществовых условиях воплотить свой идей в реальность.

Государство должно играть роль координатора между бизнесом и наукой, чтобы малый и средний бизнес смогли данести свои требования до исследовательских центров, а в свою очередь научная сфера сможет представить свой продукт бизнес сфере.

Все это, особенно для Грузии, невозможно без создания технопарков, инновационных центров и лабораторий. Данное набирает все больше популярности во всем остальном мире, заинтересованность высока со стороны как частных компаний, так и учебных заведений, и негосударственных объединений, так как все это может повысить экономику страны и помочь в развитии более слабым регионам.

Иноваций – это долгосрочный процесс, который начинается с необычной, интересной идей, но потом нуждается в полноценной исследований.

Честно говоря, высокие технологий, инновации, технологические парки и т.д. не являются органическими частями Грузии, но в условиях вездесущей глобализации необходимо уже сегодня сделать шаги к переменам.

Литература

1. <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017-2018>.
2. http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2017.pdf .

ЭКОНОМИКО-ЛОГИСТИЧЕСКОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ КАК ИНСТРУМЕНТ УДЕРЖАНИЯ В РАВНОВЕСНОСТИ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОГО РЫНКА ТЕРРИТОРИИ

Grygorii Saienko

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Opole, Polska

saienkognauka@gmail.com

В любой отдельно взятой точке территории Европы – будь то Ополе (Польша) или будь то Бердянск (Украина) – в управлении процессами потребительских отношений непременно требуется решать общую для всех проблему выбора модели экономико-логистического удержания потребительского рынка в равновесности. В этой модели потребительские отношения занимают место механизма взаимодействия, в котором фиксируется векторное однородное и согласованное слияние 1) осмысленно-планового движения к цели и поведения исполнителей органов власти (наделены законодательными положениями и полномочиями осуществления регуляторной политики на территории, проведения планово-экономического регулирования потребления ресурсов, социально оправданной системой распределения благ и живительного продукта, технологией социально согласованного контроля за потреблением товаров и услуг), контролирующих 2) эффективное использование социально-экономического потенциала производительной силы территории (имеется в виду квалифицированный труд, природные полезные ископаемые, техническая оснащенность, инновации в управлении процессами и т.п.) в сопровождении продуктивных 3) форм и способов восприятия потребителем предлагаемого комплекса продуктов, товаров, услуг и энергии (подразумевается адекватность, ментальность, образованность, толерантность, уравновешенность и т.д.). Формируется такое взаимодействие программно за направлениями, включающими в себя элементы а) оправданного удовлетворения интересов и потребностей населения, владеющего утонченным качеством оценки нового, прагматичностью и основами режима экономии, б) экономически и системно оправданных убеждений вовлечения в производительную среду производственно-технического потенциала и в) развитой сферы сложного труда. Программно устанавливаемое движение траектории равновесности по своему целевому содержанию должно приближаться к реализации гармонического самообеспечения жизнедеятельности на основе пользования критично выверенной концепции приращения богатства в государстве. Тогда модель экономико-логистического удержания в равновесности любого рынка в обязательном порядке должна объединять в себе искомые составляющие равновесности потребительских отношений, обеспечивающих исполнение условий правила отчуждения достатка, передачи его индивидууму, согласующемуся с его трудовым вкладом в общее дело. Для демонстрации методической основы разработки, руководствуясь научным опытом источников [1-6], назовем следующие три из них. Это:

авторитаризм взаимодействия. Приводится в движение сочетание методов к органичности налаживания действия, подходов к сохранению долгосрочных, а за этим, и надежных связей и способов организации, поддержки и соблюдения подъема и производства, и предложения, и потребления. Данная составляющая модели обеспечивается выбором и подчинением множества форм обмена деятельностью, что связано терминами «демократия», «порядок», «распределение» и «регулирование»;

техника осуществления воспроизводственного процесса. Обеспечивается движением производственной среды и ее потенциала потребления за достижениями научно-технического прогресса, завершающимся своевременным переоснащением морально устаревших и физически изношенных технологических производств. Данная составляющая модели подтверждается поддержанием эффективности производства на общественно необходимом уровне и ее развитие по спирали роста потребностей территории;

ментальность восприятия новшеств населением. Обеспечивается кумуляцией богатства, профессиональностью труда и особенностями произвольного выбора материального благополучия в государстве. Данная составляющая модели обеспечивается утверждением динамики позитивных изменений и на рынке труда, и на рынке производства средств производства, и на рынке потребительского спроса.

Формализованная часть научной разработки искомой модели экономико-логистического удержания в равновесности рынка может быть представлена либо инструментом описания механизма, либо инструментом описания алгоритма взаимодействия. Конкретный результат ставится в зависимость от фактора глубины различимости качества явления. Тогда, логическая последовательность движения включает в себя четыре позиции, а именно позицию: 1) отображения общественных отношений. Существо: это – функционал целевой функции потребления, включающий в себя множество векторных функций полезности ($x(t)$); 2) формирования потребности территории. Существо: это – производительная сила орудий труда ($PCom$) и экономическая мощь региона (MP), 3) развитости восприятия новшества и навыков к сложному труду. Существо: это – условия целесообразной деятельности человека ($УЦД$), логика развития человека ($ЛРЧ$), подвижность нервных процессов ($ПНП$); 4) разработки распределительной схемы взаимодействия. Существо: это – функция, позволяющая прогнозировать избыточное или необходимое превышение дохода от использования труда, орудий труда и средств производства, извлекаемого за композицией матриц расходов (P).

Литература

1. Duczmal M. (2014). Metody optymalizacji w zarządzaniu, WSZiA, Opole.
2. Duczmal W. & Żurawska J. (2014). Nietechnologiczne innowacje w teorii i praktyce, WSZiA, Opole.
3. Duczmal W. & Żurawska J. (2014). Potencjał innowacyjny firm w województwie opolskim, WSZiA, Opole.

4. Potwora D. & Żurawska J. (2014). Innowacje organizacyjne i marketingowe w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw w województwie opolskim, Dorota, Joanna Żurawska, Opole.
5. Покуса Т. (2008). Логистическо-маркетинговые процессы обслуживания клиента в управлении цепочкой поставок. Wydawnictwo Instytut Śląski Sp. z o.o., Катовице – Ополе.
6. Сасенко Г. В., Папаїка О. О. & Толчева Г. В. (2005). Формування і розвиток розподільчої економічної системи держави у перехідний період. ДонДУЕТ ім. М. Туган-Барановського, Донецьк.

САНАЦИОННАЯ РЕСТРУКТУРИЗАЦИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ЖКХ КАК НЕОБХОДИМЫЙ ИНСТРУМЕНТ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИЙ

Людмила А. Свистун

Полтавский национальный технический университет им. Ю. Кондратюка,

Полтава, Украина

svmila308@gmail.com

Жилищно-коммунальному хозяйству Украины присущ ряд проблем, результатом сочетания которых является низкое качество жилищно-коммунальных услуг на фоне высокой стоимости, что вызывает рост недовольства среди населения. Нестабильная экономическая ситуация в стране способствует низкой инвестиционной привлекательности отрасли, а некачественное управление приводит к убыточности и критическому технологическому состоянию предприятий ЖКХ. Эти и другие проблемы обуславливают необходимость рассмотрения путей инновационной модернизации таких предприятий в процессе их санации и реструктуризации а также поиска соответствующих источников финансирования.

Предприятия ЖКХ ежегодно потребляют около 10 млрд. кВт•ч. электроэнергии и 8,5 млрд. м³ природного газа, что составляет 60% общего объема энергопотребления в Украине. Затраты энергоресурсов на единицу произведенной продукции и оказанных коммунальных услуг в 2,1-2,7 раз выше, чем в странах ЕС, численность работников ЖКХ в расчете на 1000 жителей – также в 1,5-2 раза выше, количество аварий за последние 10 лет увеличилась почти в 5 раз [1].

Критического технического состояния достигли сети и сооружения, эксплуатируемые предприятиями жилищно-коммунального хозяйства. В 260 городах Украины (58%) качество питьевой воды не соответствует стандартам. Примерно 40% очистных мощностей требуют восстановления или модернизации. Четвертая часть водопроводных очистных сооружений и каждая пятая насосная станция отработали нормативный срок амортизации, требует замены 7% насосных станций и 98% насосных агрегатов. В аварийном и ветхом состоянии находятся 34,6% водопроводных сетей [2].

Использование предприятиями коммунальной теплоэнергетики несовершенного и устаревшего оборудования приводит к перерасходу топлива и к значительному загрязнению окружающей среды. В ветхом и аварийном состоянии находится 18,6% теплосетей. Их недоремонт составляет более 45%. Теплогидроизоляция на них устарела и неэффективна, в результате чего потери тепловой энергии составляют 9,9 млн. Гкал в год или 12,8% объемов отпущенной тепловой энергии, на которые напрасно потрачено 2,5 млрд. м³ природного газа [1].

С 1 июля 2016 средневзвешенный тариф на тепло для населения установлен на уровне 1303,36 грн / Гкал, что связано с повышением цены на газ для

теплогенерирующих предприятий. То есть только расходы на отопление превысили 39% минимального дохода, в результате чего более 80% населения требовало предоставления субсидий.

Существующая система тарифного регулирования, сформированная без учета оценки платежеспособности потребителей, создает реальную угрозу нарушения работы систем жизнеобеспечения населения определенных территорий. В то же время, ежегодный рост тарифов приводит к увеличению дебиторской задолженности в ЖКХ. По данным Государственной службы статистики, задолженность государства по возмещению субсидий по 2017. предприятиям теплоэнергетики составила 6,7 млрд. грн. Общая сумма задолженности населения за жилищно-коммунальные услуги по состоянию на 01. 12. 2017 г. составила 30,6 млрд. грн., что в 3 раза больше предыдущего года. По состоянию на 01. 01. 2017 г. предприятия ЖКХ получили убытки в сумме 5087,4 млн. грн. [3].

Итак, морально устаревшие технологии производства услуг предприятиями ЖКХ и их энергоемкость влияют на уровень тарифов из-за увеличения расходов энергоносителей и потерь в результате многочисленных повреждений и аварий. Что, в свою очередь, провоцирует рост задолженностей и тотальную убыточность коммунальных предприятий а также препятствует политике устойчивого развития.

Как одно из направлений реформирования предприятий ЖКХ можно рассмотреть их санацию или реструктуризацию. Так, для предприятий теплоснабжения целесообразным было бы сократить протяженность сетей за счет установки индивидуальных отопительных пунктов в домах, реорганизации котельных и перевода их на более дешевые альтернативные виды топлива, в противоположность природному газу, доля которого составляет сейчас 90,4%.

Наибольшее значение для производственно-технической санации предприятий ЖКХ имеют следующие технологии: глубокая утилизация теплоты уходящих газов котлоагрегатов, обеспечивающая экономию топлива до 12%; когенерационные установки – системы комбинированного производства электрической и тепловой энергии с учетом экологического аспекта от их внедрения; использование предварительно изолированных труб при модернизации теплосетей, которые позволяют практически полностью ликвидировать потери теплоэнергии; широкомасштабное применение приборов учета и регулирования потребления тепла; широкое применение потенциальных альтернативных и возобновляемых источников энергии. Что позволит направить бюджетные средства вместо субсидий на развитие территорий.

Источниками финансирования энергоэффективных санационных проектов в сфере ЖКХ могут быть: средства местных бюджетов, льготные банковские кредиты, гранты, лизинг, собственные средства предприятий, средства частных лиц и домохозяйств, государственные субсидии, перформанс-контракты и тому подобное. Решение проблем ресурсосбережения в условиях неудовлетворительного финансового состояния предприятий отрасли и отсутствия заинтересованности потенциальных инвесторов в настоящее время

возможно за счет грантовых предложений и проектов международных финансовых организаций.

Литература

1. Официальный сайт Министерства регионального развития, строительства и жилищно-коммунального хозяйства Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.minregion.gov.ua/>.
2. Дымченко А. В., Сухонос М. К. Особенности и противоречия развития ЖКХ как целостной системы // Коммунальное хозяйство городов. – 2014. – № 117. – С. 123-130.
3. Официальный сайт Государственной службы статистики Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

СПОЖИВЧИЙ РИНОК ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Юлія О. Соколова

Запорізький національний технічний університет,

м. Запоріжжя, Україна

sjalex_81@ukr.net

Завдання вирішення соціально-економічних проблем розвитку територій (регіонів) в умовах економічної кризи має безліч векторів, зокрема і маркетинговий, орієнтований на розвиток споживчого ринку.

Сьогодні більшість промислових регіонів України, зокрема і Запорізький, мають значні соціально-економічні проблеми, вирішення яких можливе лише за умови розвитку споживчого ринку, як визначального для інших ринків (промислових, фінансових), та позитивного зростання всіх його показників. На основі досліджень іноземної та вітчизняної наукової літератури, присвяченої питанням розвитку та конкурентоспроможності регіонів та країн, автором запропоновано систему чинників, що визначають соціально-економічний розвиток промислового регіону, яка ґрунтується на зв'язку споживчого ринку з моделлю «Діамант конкурентоспроможності» М. Портера.

Визначальними чинниками розвитку споживчого ринку регіону є умови попиту: чисельність населення та його демографічні характеристики, які визначають обсяги обігу роздрібною торгівлі, структуру попиту, тенденції у споживанні тих чи інших товарів та послуг; «благополуччя» населення, яке дозволяють здійснити оцінку рівня людського розвитку регіону, що потім трансформується в загальнонаціональний показник та оцінюється міжнародними організаціями; рівень доходів та витрат, заощадження населення регіону, які визначають купівельну спроможність, особливо на коштовні товари тривалого використання; маркетингові чинники, що визначають склад та структуру асортименту товарів та послуг, бажані канали розподілу, методи та форми організації торгівлі та здійснення розрахунків.

Наступна група чинників, що взаємодіє зі споживчим ринком та визначає вектор його розвитку є «факторні умови». Факторні умови будуть розрізнятися для регіонів, зокрема для Запорізького регіону можна визначити такі факторні умови: земельні ресурси; водні ресурси; вдале географічне розташування; поклади корисних копалин; кваліфіковані трудові ресурси.

Група чинників стратегії компаній також впливає на стан споживчого ринку через складову «4Р» – товарна, цінова, розподільна та комунікаційна стратегії підприємств регіону, які також впливають на умови попиту через маркетингові чинники. Стратегічні рішення компаній забезпечують споживчий ринок промисловим та торговельним капіталами. Результатом сукупного впливу названих чинників є обсяг виробництва товарів і послуг, де усередненим показником виступає випуск продукції та надання послуг на душу населення.

Запорізький регіон понад сімдесят років мав досить оптимізовану промислову структуру. Галузі промисловості вибудовувались у технологічну

вертикаль (наприклад, видобуток заліза, марганцю → первинна виплавка чавуну та сталі → виробництво продукції машинобудування (трансформатори, автомобілі, авіаційні двигуни, дизельні двигуни); видобуток граніту та його переробка, піску → будівельна промисловість; видобуток піску та глини → виробництво керамічної та фаянсової продукції; вирощування сільськогосподарської продукції (пшениця, соняшник, гречка, рапс, соя тощо) → харчова промисловість (консервні заводи, молочні заводи тощо) та ін.). На основі побудованих технологічних вертикальних ланцюгів відбувалося формування галузей в великою додатковою вартістю та наукомісткі: приладобудування, трансформаторобудування, радіопромисловість. В цих технологічних ланцюгах було задіяно багато суміжних, родинних та підтримуючих галузей (енергетика, освіта, транспорт та ін.). Перераховані галузі потребували значних трудових ресурсів з високою кваліфікацією, що сформувало соціальний профіль регіону.

Починаючи з 1990-х рр відбувався поступовий занепад підприємств, галузей та регіону, але незважаючи на всі проблеми великого бізнесу Запорізького регіону, у 2000-ні роки відбулося формування нових напрямків бізнесу: роздрібна торгівля, страхування ризикове та безризикове, комп'ютерні та ІТ-технології, медичні послуги, сервісні послуги, логістичні послуги. Компанії зазначених напрямків здебільшого мають іноземний капітал, що забезпечує надходження до регіону іноземних передових технологій, обладнання, стратегій ведення бізнесу, та розвиток непромислового ринку регіону. Новий непромисловий сегмент потребує фахівців зовсім іншої спеціалізації та вимагає переорієнтації освітнього профілю ВНЗ, спеціалізованих навчальних закладів та ротації професійного складу робітників.

Отже, сьогодні економіка Запорізького регіону базується не лише на великій промисловості, як тридцять років тому, але й на сучасних галузях, пов'язаних з новим технологічним укладом (послугами, логістикою, ІТ-технологіями) та потребує впровадження стратегій:

- маркетингу – диференціації для «старих» галузей, що знаходяться на стадії зрілості та занепаду (металургійна, машинобудування);
- конкуренції – диверсифікації, що дозволить розвивати старі напрямки бізнесу та увійти у нові.

В результаті відбуватиметься розвиток споріднених та підтримуючих галузей, що дозволить вирішити проблеми зайнятості, росту доходів, індексу людського розвитку та інших соціально-економічних проблем регіону.

КОНЦЕПЦІЯ NEW PUBLIC MANAGEMENT У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

*Тетяна В. Сокольська, Світлана П. Поліщук, Вікторія І. Лобунець
Білоцерківський національний аграрний університет,
м. Біла Церква, Україна
kafpublic_management@ukr.net*

Нині сільські території України, на яких проживає 13,2 млн. осіб, відчувають критичний дисбаланс у просторово-регіональному розвитку країни, провокуючи низку економічних та екологічних проблем, демографічну кризу та ріст безробіття на селі. Основним видом діяльності на цих територіях є сільське господарство, яке внаслідок специфічних особливостей, є найуразливішим сектором економіки, який не може за рахунок реалізації своєї продукції отримати дохід, достатній для відшкодування витрат виробництва, збереження природного середовища та соціального розвитку, і за відсутності державного регулюючого впливу зазнає деструктивних змін незворотного характеру. Стає очевидним, що економічне зростання аграрної галузі, лише за рахунок власних джерел накопичення неможливе.

У зв'язку з цим, і уряд, і світова спільнота звернулись до пошуку ефективної моделі економічного зростання, яка передбачає появу нової технологічної бази, кардинальне поліпшення ділового клімату і підтримку середнього та малого бізнесу. Причому, процес її вироблення має бути синхронізований з коригуванням системи державного управління, від якої залежить ефективність усіх соціально-економічних процесів в цілому.

Дослідженням встановлено, що на сьогодні, в світі, набуває поширення концепція нового публічного управління (NPM – New Public Management), яка є запорукою залучення як коротко-, так і довгострокових інвестицій для забезпечення стійкого економічного розвитку села. Ця концепція з'явилася у відповідь на неспроможність традиційної моделі державного управління реагувати на нові соціо-економічні виклики: гостра економічна криза; приватизаційні процеси і реструктуризація суб'єктів господарювання без відповідної підготовки селян до вибору нових форм господарювання; стихійні ринкові відносин та катастрофічне зростання диспаритету цін, професійна невідповідність кадрів, задіяних у розробці вітчизняної аграрної політики, особливо в частині формування механізмів державної підтримки сільського господарства в умовах ринкової економіки.

Численні бюрократичні та адміністративні процедури щодо підтримки сільгосптоваровиробників та фермерів, привели до погіршення ділового клімату, що зрештою призупинило розвиток сільських територій.

Серед особливостей нової концепції простежується підвищення якості послуг, скорочення витрат на утримання публічних служб, впровадження ефективних моделей взаємодії органів державної влади і місцевого

самоврядування з суб'єктами громадянського суспільства з метою реалізації суспільних потреб та інтересів через публічно-приватне партнерство. Тобто акцент зміщується на потреби споживача; згуртованість працівників, що діють як одна команда; оцінку діяльності за результатами, які представляють цінність для споживачів; здатність змінювати правила при появі нових вимог до надання послуг.

New Public Management в контексті соціально-економічного розвитку сільських територій передбачає: децентралізацію; прозору систему бюджетування орієнтовану на результат; демократизацію із відкритістю процесу прийняття управлінських рішень; оптимізацію публічної служби; публічно-приватне партнерство; конкуренцію між постачальниками суспільних послуг; громадський контроль результатів; зміцнення довіри до влади з боку суспільства і приватного сектора.

Із впровадженням концепції NPM, розширенням повноважень ОТГ особливо зросла потреба у високопрофесійних управлінських кадрах, здатних вирішувати назрілі політичні, економічні, соціальні й культурні проблеми селян, володіти сучасним інструментарієм планування, організації, контролю, інформаційного забезпечення, мотивації персоналу, комунікативними здібностями. Не менш важливим у розвитку сільських територій є і якісний склад депутатського корпусу та ефективна робота старост. Сьогодні деякі територіальні громади можуть і не володіти значними земельними ресурсами та не мати фінансових можливостей, але за наявності якісних керівників, які прийматимуть ефективні управлінські рішення та їх підзвітності перед громадою можуть бути успішними.

Варто зазначити, що насправді спостерігається відсутність механізму «оцінки результатів» державної аграрної політики – немає чіткого взаємозв'язку між цілями, задачами засобами розвитку сільських територій, витраченими ресурсами та отриманими результатами. Тому в умовах обмеженості фінансових ресурсів новий публічний менеджмент розвитку сільських територій має бути спрямований на вирішення конкретних проблем, а саме: сприяння інноваційному розвитку села шляхом інвестування в освіту і науку; захист навколишнього середовища; соціально орієнтований сільський розвиток; стимулювання виробництва тих видів сільгосппродукції, які гарантують продовольчу безпеку держави, диверсифікацію виробництва, взаємодії органів державної влади і місцевого самоврядування з суб'єктами громадянського суспільства з метою реалізації суспільних потреб та інтересів. Тобто, на зміну традиційному державному управлінню, заснованого на веберовських принципах бюрократії, приходять гнучкі, адаптивні системи управління, здатні застосовувати інноваційні підходи у задоволенні потреб споживачів.

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Юлія В. Ставська

Вінницький національний аграрний університет,

м. Вінниця, Україна

usv.urf@ukr.net

Сучасний розвиток сільських територій України, як уже зазначалося, відбувається в умовах загострення значної кількості проблем у різних сферах життєдіяльності. Як наслідок, з кожним роком дедалі більше зростає значимість заходів, спрямованих на покращення соціально-економічного стану вітчизняного села. Особлива роль у цьому контексті відводиться політиці європейської інтеграції України та її наближення до стандартів ЄС за індикаторами розвитку сільських територій. Необхідність активізації євроінтеграційних зусиль України декларується протягом усього періоду її державної незалежності. При цьому більшість громадян нашої держави сприймають процес європейської інтеграції як шлях до модернізації соціально-економічного потенціалу країни, в тому числі на основі забезпечення ефективного розвитку сільських територій. Однак, такі очікування часто мають ірраціональний характер, не спираючись на відповідні суспільно-політичні передумови, методологічні принципи та адміністративно-управлінські механізми. Адже у контексті наближення нашої держави до ЄС, необхідно враховувати аксіологічні відмінності у формуванні економічного устрою України та країн Західної Європи (з одного боку значні ціннісні проблеми становлення українського суспільства, а з іншого – високу внутрішньо-легітимну сформованість європейських народів).

Сучасний соціально-економічний розвиток сільських територій України відбувається при значній деградації людського капіталу, який у країнах ЄС виступає одним із основних рушійних чинників економічного розвитку села. Такі прояви девіантної поведінки, як, алкоголізм, наркоманія, крадіжки, грабежі, розбої, корупція – на жаль, вже стали буденністю для сільських територій України [3].

Основними завданнями на шляху концептуальної трансформації реформування вітчизняного агропродовольчого сектору та розвитку сільських територій нашої держави повинні стати:

- демонополізація і декартелізація сільськогосподарського виробництва, стимулювання відкритої конкуренції агровиробників;
- збереження усталених способів аграрної культури і цінностей сільського населення України через розвиток і стимулювання економічно ефективних способів організації виробництва на селі;
- стимулювання освіти і науки, розвиток людського та соціального капіталу сільських територій;
- децентралізація бюджетних ресурсів та проведення адміністративно-територіальної реформи [2].

Ключовим у цьому переліку завдань є відмова від прямої бюджетної підтримки агроформувань, основна частина якої припадає на великі агрохолдинги, руйнуючи тим самим основи здорової конкуренції на селі та деформує реальну структуру ринку сільськогосподарської продукції. Замість цього держава повинна використати досвід країн ЄС щодо принципів формування інституційного забезпечення розвитку сільських територій, зокрема в частині запровадження обмежень на розмір землеволодінь, встановлення об'єктивних кваліфікаційних вимог для користувачів земельних угідь, посилення екологічних стандартів ведення аграрного бізнесу тощо [1]. Не менш важливим є вирішення питань, пов'язаних з розвитком інфраструктури сільських територій. Нинішня практика її фінансування за рахунок бюджетних коштів видається безперспективною. Лише переорієнтація на залучення підприємницької ініціативи до вирішення цього питання може дати позитивний ефект. Але така ініціатива сьогодні є заблокованою через діючу в Україні систему регуляторної політики. Без лібералізації фіскального законодавства та зниження рівня адміністративного тиску контролюючих інстанцій на малий бізнес, забезпечити активізацію його діяльності на сільських територіях буде фактично неможливо. Крім того, економічна пасивність підприємців і надалі негативно відобразатиметься на спроможності органів місцевого самоврядування сільських територій акумулювати у своїх бюджетах достатні обсяги фінансових ресурсів, які в подальшому можуть спрямовуватися на розвиток інфраструктури, в тому числі інформаційно-освітньої.

Таким чином, магістральним напрямом концептуальної переорієнтації механізму здійснення аграрної реформи в контексті розвитку сільських територій України, є зміщення акцентів державної аграрної політики з бюджетно-регуляторної площини в інституційно-організаційну. Лише на цій основі може відбутися злам тих негативних тенденцій, що мають сьогодні місце у сільському господарстві нашої держави та розпочатися становлення процесів, пов'язаних з формуванням інституційних засад відродження українського села.

Література

1. Трансформація економічного розвитку системи АПК регіону в ринкових умовах господарювання: Колективна монографія. – Під заг. ред. Калетніка Г. М., Мазура А. Г. – Вінниця, ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2014. – 376 с.
2. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України: [монографія] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; наук. ред. В. В. Борщевський. – Львів, 2012. – 216 с. (Серія “Проблеми регіонального розвитку”).
3. Сталый розвиток українських сільських територій: [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://blogs.korrespondent.net/users/blog/angubar/a66909>.

МЕХАНІЗМ ВПРОВАДЖЕННЯ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Владислава І. Троян¹, Наталя В. Бібік²
Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова,
м. Харків, Україна
¹troyan.vlada@gmail.com, ²nvbibik@gmail.com

В сучасному світі, що динамічно змінюється виникає необхідність швидкої реакції на зміни в діяльності, структурі підприємства та навіть системі управління. Посилення конкуренції на ринку, постійні кризи, невизначеність, зміна економічних центрів висуває бізнесу все нові вимоги [2]. Для більшості компаній України інструменти управління, які взяті з минулого досвіду, давно застаріли, і потребують модернізації. Одним з абсолютно нових для українських реалій інструментів – це впровадження корпоративної соціальної відповідальності (КСВ).

Такий інструмент, як КСВ, повинен стати частиною стратегії сучасних компаній по всьому світу. Це абсолютно новий важіль управління конкурентоспроможністю, іміджем, попитом на продукцію підприємства. До того ж, суспільство з кожним роком стає більше відповідальним, набирає популярність концепція стійкого розвитку суспільства, і бізнес повинен сприяти її розвитку. Таким чином, виникає необхідність в дослідженні розвитку КСВ в Україні на прикладі найбільших підприємств, що впроваджують КСВ в свою систему управління.

Корпоративна соціальна відповідальність полягає в реалізації проектів і заходів, спрямованих на вдосконалення або допомогу як внутрішнім, так і зовнішнім користувачам підприємства.

Для кожної компанії існують певні мотиви, за якими вона впроваджує корпоративну соціальну відповідальність. Аналіз літератури, присвяченої цієї проблематиці дозволили виділити основні мотиви, за якими підприємства впроваджують у свою діяльність корпоративну соціальну відповідальність [1]:

- 1) лояльність клієнтів;
- 2) збільшення прибутку;
- 3) репутація, рентабельність;
- 4) залучення персоналу та його лояльність;
- 5) лояльність зацікавлених сторін.

Корпоративна соціальна відповідальність в Україні почала поступово розвиватися тільки в останнє десятиліття. Поштовхом до цього було впровадження в 2000 році Глобального договору ООН – найбільша ініціатива Організації об'єднаних націй у сфері корпоративної соціальної відповідальності і стійкого розвитку. Якщо в західних європейських країнах соціальна відповідальність виникла, як відповідь капіталізму на невдоволення частки суспільства і особливо яскраво проявилася в екологічних аспектах, то в Україні

корпоративна соціальна відповідальність стала привабливою при переході компаній до більш «цивілізованого бізнесу», тобто перехід від бажання отримувати максимальну вигоду за короткий час до стратегічно орієнтованого ведення бізнесу. Щорічно кількість українських підприємств, що впроваджують корпоративна соціальна відповідальність в власну систему управління, зростає. За останні роки ряд українських компаній, загалом лідери на ринку товарів і послуг, домоглися великих успіхів у впровадженні корпоративної соціальної відповідальності [3].

Основні перешкоди для впровадження корпоративної соціальної відповідальності, відповідно до опитування українських компаній, наступні [2]: брак досвіду, податковий тиск, недосконалість нормативно-правової бази, відсутність стимулів з боку держави, дефіцит фінансових коштів, проблеми із контролем за використанням коштів, що направляють на соціально-орієнтовані програми та недостатньо розроблений механізм впровадження результатів корпоративної соціальної відповідальності на підприємствах.

Ефективний розвиток корпоративної соціальної відповідальності в Україні безпосередньо залежить від держави, яка повинна створювати для цього відповідний клімат і всесторонньо заохочувати.

Щоб підвищити рівень зацікавленості бізнесу у впровадженні корпоративної соціальної відповідальності, державі необхідно в першу чергу, впровадити пільгове оподаткування як головного заходу щодо сприяння впровадження корпоративної соціальної відповідальності, зменшити адміністративний тиск з боку органів влади.

На сьогодні державне стимулювання підприємств, а також розуміння механізмів корпоративної соціальної відповідальності, знаходиться на низькому рівні. Для подальшого впровадження корпоративної соціальної відповідальності на українських підприємствах пропонується періодично проведення інформаційно-ознайомчої компанії з питань соціальної відповідальності як для споживачів, так і для самих підприємців, запровадити принципи КСО в діяльності органів державної влади та місцевого самоуправління. Усі ці інструменти повинні висвітлити рівень розвитку корпоративної соціальної відповідальності в Україні на достатній рівень. Для того, щоб українські підприємства могли зіставити достойну конкуренцію на світовому ринку, а також утримувати сегменти внутрішнього національного ринку, державі, а також самі підприємства повинні створити всі умови для впровадження принципів КСО [1].

Література

1. Аналітичні матеріали Центру «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://csr-ukraine.org>.
2. Напрями підвищення соціальної відповідальності бізнесу на місцевому рівні [Електронний ресурс] / Жук В. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>.
3. Практики КСВ в Україні 2015 / за ред. М. А. Саприкіної. – Центр «Розвиток КСВ». – К., 2015. – 148 с.

ОПТИМАЛЬНИЙ РОЗПОДІЛ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ МІЖ ЦІЛЬОВИМИ ПРОЕКТАМИ

Тетяна М. Фасолько
Хмельницький університет управління та права,
м. Хмельницький, Україна
tanya.fasolko@gmail.com

За умов гострого дефіциту інвестиційних коштів у реальному, науково-дослідному й соціально-економічному секторах національної економіки й попри обмежених можливостей державного інвестування – перші дієві інвестиційні кроки має робити держава.

Показуючи приклад ефективного й рівномірного розподілу коштів на конкретні урядові проекти, загальнодержавні проекти розвитку (чи місцеві цільові програми), держава / місто викличе довіру в зарубіжних та вітчизняних інвесторів до власної економіки і поступово розкрутить спільну державно-приватну інвестиційно-інноваційну спіраль.

Створення ефективного механізму регулювання інвестиційних процесів потребує вдосконалення низки наявних і запровадження нових інструментів державної інвестиційної політики. Раціональний та оптимальний розподіли інвестиційних ресурсів є необхідною умовою успішного подолання перелічених вище тенденцій.

Розглянемо задачу розподілу n видів ресурсів для реалізації m видів проектів при невідомому законі розподілу випадкової величини. Нехай до державної соціальної програми розвитку включено чотири види проектів. Відома середня собівартість реалізації кожного проекту, яка задана вектором $C\{0,4; 0,5; 0,45; 0,55\}$. Для реалізації проектів використовують три види ресурсів $r_i, i = \overline{1,3}$. Закон розподілу кожного виду ресурсу описується експоненціальною функцією розподілу випадкової величини. Для визначення закону розподілу зібрана статистична інформація про обсяги відповідних ресурсів за певний період часу. Обчислені статистичні параметри: математичне сподівання та середнє квадратичне відхилення. Обсяг резерву становить 10%, 15% і 15% від затрат відповідного ресурсу на реалізацію проектів. Вектор середніх значень (математичних сподівань) кожного виду ресурсу – $R\{35; 42; 40\}$. Матриця середніх норм витрат ресурсу на кожний проект програми задана в табл. 1.

Таблиця 1

Матриця середніх норм витрат ресурсу

Вид ресурсу	Математичне сподівання середньої норми витрат			
	Проект № 1	Проект № 2	Проект № 3	Проект № 4
Ресурс № 1	0,21	0,2	0,24	0,22
Ресурс № 2	0,18	0,15	0,2	0,22
Ресурс № 3	0,16	0,1	0,12	0,15

Потрібно знайти кількість реалізацій кожного виду проекту, за яких вартість урядової програми буде мінімальною, а мінімально допустимі потреби в ресурсах будуть забезпечені наступним вектором імовірностей $P\{0,85; 0,82; 0,87\}$.

Позначимо через x_1, x_2, x_3, x_4 невідому кількість реалізацій відповідних проектів, яка може забезпечити мінімальну собівартість виконання програми при заданих умовах.

Розрахуємо обсяги додаткової кількості ресурсу $\frac{1}{\ln \frac{1}{\alpha_i}}$, викликаної ймовірнісним характером норм витрат і самого ресурсу.

Таблиця 2.

Вид ресурсу	Ресурс № 1	Ресурс № 2	Ресурс № 3
Додатковий обсяг ресурсу, розрахований з урахуванням його ймовірнісного характеру	$\frac{1}{\ln\left(\frac{1}{0,85}\right)} = 6,153$	$\frac{1}{\ln\left(\frac{1}{0,82}\right)} = 5,039$	$\frac{1}{\ln\left(\frac{1}{0,87}\right)} = 7,181$

Запишемо детермінований варіант економіко-математичної моделі.

Цільова функція задачі – мінімальна собівартість урядової програми

$$E = 0,4x_1 + 0,5x_2 + 0,45x_3 + 0,55x_4 \rightarrow \min.$$

При виконанні наступних умов.

1. По забезпеченню програми ресурсами

а) першого виду: $1,1 \cdot (0,21x_1 + 0,2x_2 + 0,24x_3 + 0,22x_4) + 6,153 - 1 \geq 35$;

а) другого виду: $1,15 \cdot [0,18x_1 + 0,15x_2 + 0,2x_3 + 0,22x_4] + 5,039 - 1 \geq 42$;

в) третього виду: $1,15 \cdot (0,16x_1 + 0,1x_2 + 0,12x_3 + 0,15x_4) + 7,181 - 1 \geq 40$.

2. За гранично допустимими детермінованими кількостями числа реалізацій проектів (закладається в бюджеті).

а) першого виду: $15 \leq x_1 \leq 70$;

а) другого виду: $25 \leq x_2 \leq 50$;

в) третього виду: $18 \leq x_3 \leq 60$;

г) четвертого виду: $10 \leq x_4 \leq 80$.

Отримані наступні результати: мінімальна собівартість програми становить 90,3 тис. гр. од. при реалізації проекту I виду – 70 разів у різних населених пунктах області, проекту II виду – 25 разів, проекту III виду – 18 разів і 90 разів проекту IV виду. При цьому необхідні такі обсяги ресурсів: 54,4 тис. гр. од. ресурсу I виду; 49,8 тис. гр. од. ресурсу II виду та 40 тис. гр. од. ресурсу III виду.

Якісний стрибок у розвитку національної економіки можливий виключно за рахунок впровадження інноваційних методів управління в рамках наявного бізнесу для його структурної перебудови. Разом зі створенням ефективної системи управління інвестиційними процесами держава повинна стимулювати активізацію інвестиційної діяльності населення, мотивуючи перетворення заощаджень людей не тільки у депозити, а й у цінні папери приватного та державного підприємницьких секторів.

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТИПІВ РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ЛЕГКОВИХ АВТОМОБІЛІВ ЗА ПОКАЗНИКАМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Інна Ю. Шевченко

Харківський національний автомобільно-дорожній університет,

м. Харків, Україна

shevchenko.khnadu@gmail.com

Соціально-економічний розвиток будь-якої держави (особливо значної за територією) незмінно супроводжується його міжрегіональною диференціацією – відмінністю перебігу та прояву соціальних і економічних процесів у межах окремих регіонів.

Не є винятком і ринок легкових автомобілів, тенденції та закономірності формування й розвитку якого значною мірою є індикатором і наслідком соціально-економічного розвитку регіонів.

У таких умовах актуалізується необхідність урахування регіонального аспекту при формуванні маркетингових і збутових політик підприємств легкового автомобілебудування для забезпечення їх конкурентоспроможності на національному рівні.

Тим самим, доцільною є ідентифікація ключових факторів соціально-економічного розвитку, що здійснюють найбільш суттєвий вплив на розвиток ринку легкових автомобілів у тому чи іншому регіоні та, на підставі зазначеної ідентифікації, виявлення типу ринку легкових автомобілів того чи іншого регіону.

Для досягнення зазначеної мети автором пропонується реалізація наступного методичного підходу (рис. 1), що складається з восьми послідовних етапів. При цьому деякі етапи (етапи 1-3) мають декілька умов успішної практичної реалізації, які потребують обов'язкового урахування при апробації пропонованого алгоритму.

Розроблений методичний підхід може застосовуватися підприємствами автомобілебудування, автодилерами, органами державної влади. Тим самим, результати дослідження мають не лише теоретичну цінність, а й практичну значущість.

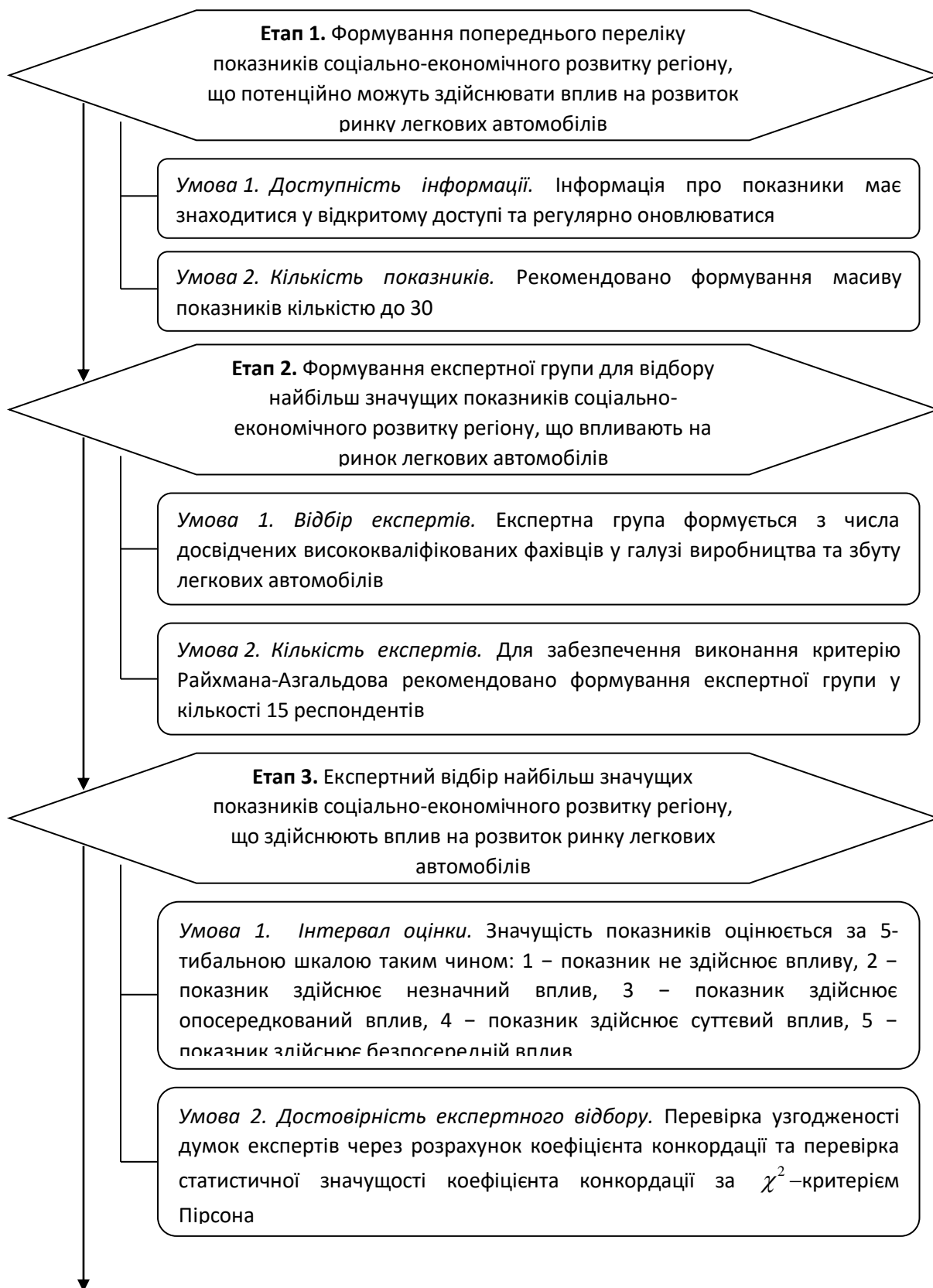

Рис. 1. Методичний підхід до ідентифікації типів регіональних ринків легкових автомобілів за показниками соціально-економічного розвитку (початок)
(авторська розробка)

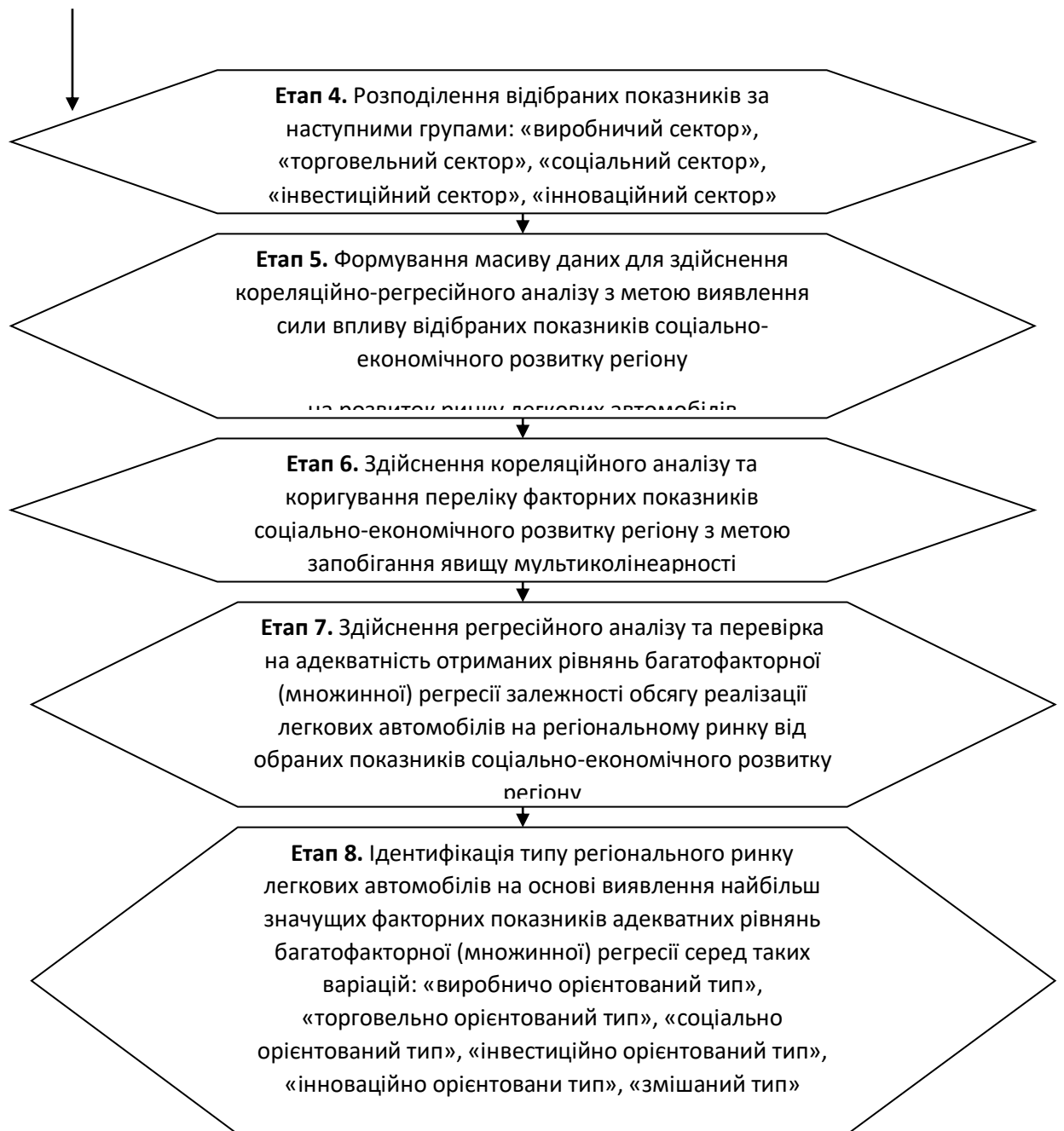

Рис. 1. Методичний підхід до ідентифікації типів регіональних ринків легкових автомобілів за показниками соціально-економічного розвитку (закінчення)
(авторська розробка)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКУ ДЕРИВАТИВІВ В УКРАЇНІ

*Олена М. Шевченко, Наталія М. Жовнір, Ольга В. Марчишинець
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка,
м. Полтава, Україна
omshevko@gmail.com*

Фінансова нестабільність та значна цінова волатильність на світових та національних фінансових ринках обумовлюють потребу у широкому використанні спеціальних інструментів хеджування ризиків – деривативів. Світовий досвід свідчить, що ринок деривативів виконує роль індикатора стану і перспектив змін як національних, так і світової економік. В Україні ринок деривативів розвивається дуже повільно, саме тому актуальним є дослідження стану його розвитку.

На сучасному етапі ринок деривативів в Україні знаходиться на переломному етапі свого подальшого розвитку. Аналіз його функціонування за останні п'ять років свідчить про те, що він має свої суттєві особливості.

Головною особливістю українського ринку деривативів є падіння обсягів торгів. Пік обсягу торгів припадав на 2012 рік і становив 24,91 млрд грн. Для наступних років характерна тенденція до зниження обсягу торгів. Так, у 2016 р. обсяг торгів склав 2,4 млрд грн, що менше на 3,47 млрд грн попереднього року та у 10 разів менше відносно максимального абсолютного значення у 2012 році [1]. Це свідчить про те, що похідні фінансові інструменти в Україні поки що не користуються попитом у суб'єктів господарювання.

Негативною тенденцією функціонування ринку похідних фінансових інструментів, як свідчать дослідження, є обмеженість переліку інструментів ринку деривативів, а саме: ф'ючерсними контрактами, опціонами та опціонними сертифікатами. На фондовому ринку найбільшим попитом у 2016 році користувалися ф'ючерсні контракти на валюту – 85,5% [1]. Пов'язана така популярність валютних контрактів, перш за все, з кризовими явищами в національній економіці і з бажанням інвесторів захеджувати власні активи, які знецінювалися внаслідок падіння курсу гривні. До того ж ф'ючерсні контракти не передбачають обов'язкової поставки базового активу. На другому місці знаходяться ф'ючерсні контракти на фондові індекси – 10,9% [1]. Попит на фондові ф'ючерси пов'язано з нестабільною ситуацією на фондовому ринку, високою волатильністю котирувань акцій.

Наступною особливістю є значний дисбаланс у структурі ринку деривативів. В Україні практично всі операції з похідними цінними паперами здійснюються на біржовому ринку – 99%. На відміну від загальносвітового тренду на українському ринку деривативів не розвинений позабіржовий сегмент, на нього припадає менше 1%. Це свідчить про відсутність конкуренції між двома

сегментами ринку деривативів та не надає додаткового стимулу для його розвитку.

Крім того, розвиток та функціонування ринку деривативів в Україні, як свідчать дослідження, стримується існуванням ряду наступних проблем:

1. Недосконалість та відсутність спеціального нормативно-правового підґрунтя щодо регулювання випуску та обігу похідних фінансових інструментів. Перш за все, слід відзначити, що у правовому полі досі відсутній спеціальний закон про ринок деривативів. На сучасному етапі діють закони і підзаконні нормативні акти, що регулюють лише окремі сторони цього ринку, які характеризуються непослідовністю і неузгодженістю [2].

2. Нерозвиненість ринків базових активів. Це пов'язано з практичною відсутністю організованих і ліквідних біржових товарних ринків енергоносіїв, сільгосппродукції і металів.

3. Недостатній рівень розвитку відповідної інфраструктури, зокрема ефективного клірингу та інституту маркет-мейкінгу.

4. Відсутність у більшості господарюючих суб'єктів практичного інтересу до здійснення угод з похідними фінансовими інструментами, що пов'язано з низьким рівнем поінформованості суб'єктів господарювання про операції з деривативами;

5. Переважання на ринку деривативів спекулянтів, так як практика хеджування ризиків з використанням фінансових деривативів поки не властива більшості учасників ринку.

Отже, комплекс причин, які гальмують розвиток ринку похідних цінних паперів в Україні безпосередньо впливають на особливості його функціонування на сучасному етапі.

Таким чином, наведені вище особливості ринку деривативів в Україні свідчать про незадовільний рівень його функціонування, він не відповідає потребам розвитку національної економіки, не виконує своєї головної функції – хеджування ризиків учасників ринку. Перехід ринку деривативів на якісно новий рівень залежить від вирішення нагальних проблем його розвитку.

Література

1. Звіт НКЦПФР за 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ssmsc.gov.ua>.
2. Примостка Л. О. Біржовий ринок деривативів в Україні: історія, сучасність, перспективи розвитку / Л. О. Примостка, І. В. Краснова // Фінанси України. – 2014. – № 7. – С. 49-65.
3. Шевченко О. М. Формування ринку цінних паперів в умовах ринкової трансформації: [монографія] / О. М. Шевченко, С. С. Ніколенко. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. – 159 с.

ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

*Наталія С. Шемендюк¹, Богдан Р. Соглаєв², Руслан Р. Соглаєв³
Бердянський державний педагогічний університет,
м. Бердянськ, Україна*

*¹nataliashemendyuk87@gmail.com, ²soglaev.bogdanr@gmail.com,
³soglaev.ruslanr@gmail.com*

У ринковій економіці проблема ефективності займає одне з центральних місць серед сукупності проблем, що стоять перед фінансовим управлінням підприємства.

Головне завдання будь-якого підприємства полягає в задоволенні потреб ринку в його продукції або послугах з метою одержання прибутку. Підприємство характеризується особливим (насамперед, отриманням прибутку) і пов'язаним з ним товарно-грошовою формою процесу виробництва і результатів виробництва [1]. Ефективність виробництва – найважливіша якісна характеристика господарювання на всіх рівнях [2].

Під економічною ефективністю підприємства розуміють ступінь використання виробничого потенціалу, що виявляється співвідношенням результатів і витрат суспільного виробництва. Чим вище результат при тих самих витратах, тим швидше він зростає в розрахунку на одиницю витрат суспільно-необхідної праці. Та чим менше витрат на одиницю корисного ефекту, тим вище ефективність виробництва [3]. Ефективність – відносна величина, що характеризує результативність затрат [4].

Завдання визначення ефективності виникає в різних ситуаціях і його раціональне вирішення в конкретних умовах передбачає застосування тих чи інших підходів або методик.

Ефективність підприємства визначається як відношення результату (ефекту) до витрат [2]. Основними показниками економічної діяльності підприємства є трудомісткість (кількість затраченої живої праці на виробництво однієї продукції), фондвіддача (показник, який характеризує ефективність використання засобів праці, тобто кількість продукції, виробленої з одиниці основних виробничих фондів), фондоозброєність (вартість основних фондів, яка припадає на одного працюючого), фондомісткість (показник, який характеризує вартість витрат виробничих фондів на одиницю виробленої продукції), матеріалвіддача (показує, скільки вироблено продукції з одиниці витрачених матеріальних ресурсів), матеріаломісткість (характеризує вартість витрат матеріальних ресурсів на одиницю виробленої продукції), капіталомісткість (показує відношення обсягу капітальних вкладень до зумовленого ним приросту обсягу виробленої продукції), рентабельність активів, рентабельність власного капіталу тощо [2, 6, 7]. Ці показники необхідні для оцінки результативності та ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства. На їх

основі менеджери визначають найкращі варіанти вирішення завдань, які стоять перед підприємством.

Зазначені показники слід розглядати в динаміці, а також по можливості порівняти з показниками найближчих конкурентів [5, 6].

Однак першочергове значення в області зростання економічної ефективності надається саме раціональному використанню виробничого потенціалу, максимальному скороченню витрат. Рівень ефективності також залежить від зовнішніх та внутрішніх чинників (табл. 1).

Таблиця 1

Чинники, які впливають на ефективність виробництва [7]

Зовнішні	Внутрішні
Державна політика	Тверді, що піддаються вимірюванню: технологія; устаткування; матеріали; енергія.
Соціальна політика	
Інституційні механізми	
Інфраструктура	М'які: організація та система управління; працівники; методи роботи; стиль управління.
Зміни в суспільстві та економіці	

Серед основних шляхів підвищення економічної ефективності діяльності підприємства можна виділити наступні напрямки підвищення показників – організаційний, технологічний та ресурсний.

В межах організаційного напрямку здійснюється пошук можливостей підвищення ефективності тих процесів, що відбуваються на підприємстві. При цьому насамперед увага звертається на ефективність управління.

В межах технологічного напрямку основним є вирішення проблеми технологічного відставання. Причому проблема ця є комплексною і має, принаймні, два компоненти: матеріальний та нематеріальний. Перший з них – це удосконалення технічної бази, а другий – організаційно-правові проблеми.

Ресурсний напрямок відображає першочергову необхідність аналізу ефективності використання наявної матеріальної бази виробництва та живої праці. При цьому слід враховувати рівень завантаження обладнання в часі, структуру собівартості продукції, що виготовляється, з точки зору співвідношення в ній часток амортизації, матеріальних витрат, витрат на оплату праці.

Отже, під економічною ефективністю виробництва розуміється ступінь використання виробничого потенціалу, що виявляється співвідношенням результатів і витрат суспільного виробництва. Чим вище результат при тих самих витратах, тим швидше він зростає в розрахунку на одиницю витрат суспільно-необхідної праці, та чим менше витрат на одиницю корисного ефекту, тим вище ефективність виробництва.

Література

1. Афанасьєв М. В. Економіка підприємства [Текст]: навч.-метод, посібник / М. В. Афанасьєв, О. Б. Плоха. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2007. – 320 с.
2. Богданович О. Г. Аналіз ефективності діяльності підприємств на засадах узгодження інтересів груп економічного впливу / О. Г. Богданович // Маркетинг і менеджмент інновацій – 2012. – № 1.
3. Безкоровайна Л. В. Організаційно-економічний механізм ефективної операційної діяльності підприємства [Текст]: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 / Л. В. Безкоровайна: [Харківський національний економічний ун-т]. – Харків, 2006. – 20 с.
4. Кушваха Р. А. Ефективність – одна з найважливіших категорій в економіці та її значення в процесі господарювання / Р. А. Кушваха // Науковий вісник – 2009. – № 15.
5. Ефективність діяльності підприємства [Електронний ресурс]: / Навчальні матеріали онлайн. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1931071047540/ekonomika/efektivnist_diyalnosti_pidpriyemstva
6. Ефективність виробництва, її сутність, економічні та соціальні показники [Електронний ресурс]: / Навчальні матеріали онлайн. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1081080639925/politekonomiya/efektivnist_virobnitstva_sutnist_ekonomichni_sotsialni_pokazniki.
7. Проблема визначення ефективності. Методичні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства [Електронний ресурс]:/ Навчальні матеріали онлайн – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1854051647541/ekonomika/problema_viznachennya_efektivnosti_metodichni_pidhodi_otsinki_efektivnosti_diyalnosti_pidpriyemstva.

ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ НА ОСНОВІ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ БІОРЕСУРСАМИ В УКРАЇНІ ТА ЄС

*Олена В. Шкарупа¹, Алла А. Треус²
Сумський державний університет,
м. Суми, Україна*

¹elenashkarupa@econ.sumdu.edu.ua, ²treus.a.a@gmail.com

Проблеми соціально-економічного розвитку території України в сфері бджільництва виникають у наслідок неефективного управління біоресурсами, щопотребує додаткових досліджень. Якщо поглянути на проблему соціально-економічного розвитку території з точки зору його перспективності, то біоресурси та економічні послуги, які вони надають суспільству є основою соціально-економічної та екологічної безпеки території. Відтворення економічного потенціалу території на основі економічних механізмів управління біоресурсами є не лише важливим фактором, що забезпечує підґрунтя соціально-економічного розвитку, воно є основою сталого функціонування соціально-економічних систем в цілому та життєдіяльності окремих територіальних громад зокрема.

З огляду на те, що галуззю, де більшою мірою застосовують потенціал біоресурсів є агропромисловий комплекс, зокрема рослинництво, на нашу думку, є доцільним розглядати економічні послуги бджільництва як такі, що спрямовані на запилення ентомофільних рослин і на забезпечення соціально-економічної та екологічної безпеки території. Це створює передумови до нового погляду на управління бджільництвом і біоресурсами.

На основі проведеного аналізу в Україні та інших країнах, можна сказати, що існує кілька основних груп проблем у сфері управління біоресурсами, зокрема бджільництвом, кожна з яких потребує конкретних рішень.

Аналіз літератури свідчить, що в Україні 90% пасік перебувають у приватній власності, при цьому виробництвом меду займаються 400 тис. бджолярів. Станом на 2017 рік в Україні нараховувалось 2 440 млн. бджолосімей, а у 2016 році зібрано 69 294 тис. тон меду [13].

Перспективами економічного розвитку є те, що на продовольчому ринку Україна є одним із світових лідерів виробництва та експорту меду і щороку збільшує обсяг експорту цього продукту. Але, варто зазначити, що ціни експортованого меду, в супереч світовим тенденціям до зростання, уже кілька років залишаються практично незмінними.

До того ж перед виробниками постає еколого-економічна проблема вимирання бджолосімей. Світовий рівень смертності бджіл складає близько 20%, а в деяких регіонах – 40%, за норми менше 10%. Якщо скорочення популяції бджіл продовжиться сучасними темпами, то до 2035 р. є ймовірність їх повного зникнення з різних причин антропогенного характеру (в тому числі, надмірне використання пестицидів, вирощування монокультур, інтенсивне бджільництво,

біологічні вороги, синдромом розпаду колоній (Colony Collapse Disorder) та ін.) [6].

На наш погляд, доцільно запропонувати складові механізму управління біоресурсами на основі зменшення впливу негативних факторів на прикладі апікультури, що дозволить удосконалити систему управління в сфері бджільництва. По-перше, виходячи з результатів аналізу даних, високий рівень смертності бджіл в Україні та ЄС потрібно знизити шляхом запровадження економічної політики, спрямованої на стимулювання зменшення обсягів використання пестицидів на підприємствах агропромислового комплексу. Особливо це стосується інсектицидів, оскільки доведено, що їх вплив на підвищення смертності бджоли медоносною у десятки разів сильніший, ніж вплив гербіцидів та фунгіцидів. Одним із можливих кроків вирішення цієї проблеми було б спрямування інституційних зусиль на стимулювання переходу до органічного землеробства. По-друге, необхідно підвищити економічну ефективність галузі шляхом розвитку торгівлі інших продуктів бджільництва, що сприятиме розвитку інших ніш галузі (наприклад, торгівля воском, маточним молочком, розвиток нових сервісів, в тому числі, апітуризму). По-третє, необхідним є формування відповідної інституційної та інфраструктурної баз, що є актуальною проблемою в Україні. Це створить умови формування кластерних структур у бджільництві за рахунок об'єднання підприємств та окремих бджолярів, що сприятиме ефективному захисту інтересів виробників; кооперації, розширення спеціалізації; формування іміджу вітчизняної продукції бджільництва; збільшення кількості бджолосімей шляхом стимулювання розплідницького сектору; пошук нових ринків збуту.

Економічним інструментом підвищення економічної ефективності таких кластерних структур є введення плати за запилення для інших галузей АПК, а також стимулювання сезонної міграції пасік для збільшення запилюваних площ та збільшення площ посівів рослин-медоносів, що сприятиме сталому стану біорізноманіття, на відміну від продукування монокультур, про що свідчить досвід країн ЄС.

Отже, економічний механізм управління біоресурсами має бути спрямований на уникнення економічних витрат територіальних громад, пов'язаних з штучним запиленням ентомофільних рослин та на розумне управління біоресурсами для ефективного розвитку агропромислового комплексу на основі поступової екологізації галузі, збереження популяції бджіл і, як наслідок, забезпечення екологічної та економічної безпеки території.

Література

1. Гриценко В. Л. Організаційно-економічні засади функціонування ринку бджільництва: дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук: 05. 12. 2017 / Вікторія Леонідівна Гриценко. – Харків: ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. – 2017. – 238 с.
2. Тваринництво України: статистичний збірник – Київ: Державна служба статистики України. – 2016. – 141 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГУМОРУ В РЕКЛАМІ

*Олеся І. Щерба
Українська академія друкарства,
Львів, Україна
shcherba@gmail.com*

Радість є емоцією, яку дуже часто використовують в рекламі. Подразниками, які найчастіше асоціюються з радістю є усмішка або слова: "приємність", "насолода" і т. п. Прикладом використання подразників, що асоціюються з цією емоцією може бути реклама Jacobs Monarch Crema.

Також популярним різновидом емоцій, які використовуються в рекламі, є веселість. Цю позитивну емоцію має викликати у рекламі гумор. Вплив і запам'ятовуваність комерційної назви часто залежать від вдалого жарту або гумору. Жартівливі назви завжди позитивні. Вони моментально встановлюють взаємну симпатію у стосунках між компанією, продукцією чи послугами і споживачами. Дуже добрі вони і для зв'язків з громадськістю.

Багато досліджень присвячено цінності гумору в рекламі. Думки щодо ефективності гумору в рекламі серед дослідників є різними. Із впевненістю можна стверджувати, що гумор концентрує увагу споживача на рекламі, особливо в рекламному блоці серед усіх інших серйозних рекламних повідомлень. Також, як це показує багато досліджень, гумор підвищує правдоподібність поданої в рекламі інформації [1]. Але необхідно при цьому пам'ятати про те, що гумор може також знижувати розуміння і запам'ятовування таких важливих елементів реклами, як товар і марка. У дослідженнях, представлених Моуеном, порівнюється пригадування змісту реклами з гумором і без гумору. Виявилось, що пригадування було суттєво кращим у рекламах без гумору.

Тому необхідно перед створенням реклами ставити собі питання, у якій кількості гумор є доречним у даному рекламному повідомленні. Реклама завжди повинна виконувати свою основну функцію, – залучення споживача та інформування його про товар чи послугу. Не слід повністю перетворювати рекламу на анекдот чи жарт, інакше потенційний споживач усміхаючись її подивиться, запам'ятає курйозну ситуацію з ролика та веселих героїв, але забуде що саме у ній рекламувалося.

Слід також враховувати те, що не всі споживачі однаково реагують на гумор. Наприклад, у дослідженнях Х. Ламмерса [2] виявилось, що у порівнянні з чоловіками, жінки частіше реагували на гумор негативно. Тому перед тим, як додавати елементи гумору до реклами, необхідно перед цим здійснити сегментацію ринку і виключити той сегмент, в котрому споживачі можуть негативно реагувати на гумор.

Необхідно також пам'ятати, що гумористична назва може зачіпати окремих індивідів, групи людей (нпр. етнічні, релігійні та ін.) або організації. Обираючи жартівливу назву, слід бути вкрай обережним, щоб не наразитися на

багаточисельні судові позови. Недопустимо використовувати у назві торгівельної марки навіть найпародійнішу і найжартівливішу назву, якою б неперевершеною вона не була, якщо ця назва використовує переваги або натякає на репутацію іншого індивіда чи компанію. Комік Джоні Карсон, вигравши судовий позов, домігся заборонити використовувати як назву фірми вступну фразу свого шоу "Tonight"(анг. "Сьогодні увечері"): "HERE'S JOHNNY" (анг. "А ось і Джоні").

Важливо зазначити, що рішення на користь Джоні Карсона базувалося не на порушенні права позивача на його приватне життя або з якоїсь іншої причини, що стосується його репутації, популярності та доброго імені, а на тому факті, що споживачі могли помилково вважати пересувні туалети продукцією корпорації JOHNNY CARSON APPAREL, Inc., яка випускає одяг під торгівельною маркою HERE'S JOHNNY, або ж переплутати їх з мережею ресторанів HERE'S JOHNNY RESTAURANTS. [3; с. 125].

Неприпустимим є також використання гумору в рекламі певних товарів та послуг. Прикладами можуть бути: життя та смерть, важкі хвороби, ліки, більша частина соціальної реклами (повага, допомога та піклування про старших людей, а також онкохворих та невиліковно хворих), реклама соціальних послуг, магазинів та товарів для осіб з обмеженими можливостями, організація похорону та інші ритуальні послуги. У зазначених ситуаціях використання гумору буде сприйнято як знуцання, неповага, приниження та образа.

Отже, використання конкретного гумору є узалежене від сегменту споживачів, які його будуть сприймати. Необхідно також пам'ятати, що використання гумору у міжнародній рекламній кампанії може загострити проблеми, що виникають через культурні відмінності. МакКалаф [4] у порівняльних дослідженнях фінських і американських споживачів у сприйнятті реклами виявила, що типовий фінський гумор характеризується безсенсовністю поданого змісту, а американський гумор дуже часто використовує перебільшення висміює національні відмінності.

Гумор також використовують з метою нейтралізування або недопущення виникнення інших емоцій, наприклад страху або смутку. Тобто є способом боротьби із складною ситуацією. Він дозволяє побачити смішні сторони непростих ситуацій. Прикладом може бути комічна ситуація, в котру попав чоловік через послаблення його схильності до запам'ятовування. Очевидно, що така гумористична ситуація загалом не є веселою, якщо б ми опинилися на місці представленого нам чоловіка. Вона навіть може викликати страх. Способом справитися з такою неприємною ситуацією є Vilobil, котрий поліпшує концентрацію і підвищує здатність запам'ятовування.

Отже, ми, як і більшість сучасних дослідників вважаємо доречним використання гумору в рекламі, оскільки результати досліджень підтверджують, що він виконує важливу роль, – привертає увагу споживачів і формує позитивний асоціативний ряд з торгівельною маркою. А це, в кінцевому результаті, вплине на продажі, адже люди схильні купувати у компаній, які їм подобаються.

Список використаних джерел

1. Mowen J. C. Consumer Behavior. – New York: MacMillan Publishing Company, 1990.
2. Lammers H. B. Humor and cognitive responses to advertising stimuli: A trade consolidation approach. – Journal of Business Research, 11, 182. – 1983.
3. Торговая марка: как создать имя, которое принесет миллионы. – СПб.: И-во "Питер", 1999. – 224 с.
4. McCullough L. S. A cross-cultural test of the two part typology of humor. Perceptual and Motor Skills, 76, 1275-1281. – 1993.

SECTION 2

PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY IN THE ERA OF STRUCTURAL CHANGE

MOTIVATION FOR LEARNING IN THE EDUCATION SYSTEMS OF DIFFERENT COUNTRIES OF THE WORLD

Oksana Chekstere

G. S. Kostiuk Institute of Psychology, NAPS of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

achextere@ukr.net

As pedagogical practice shows, it is not possible to achieve the optimization of the educational process only through the introduction of information technologies, interactive and innovative teaching methods, if students lack or don't have enough motivation for learning and self-development. Under the conditions of the information society, the school and the teacher ceased to be the main source of knowledge, and the range of educational services no longer fully satisfies the parents. One of the main reasons for this problem is the decrease in the educational motivation of students.

Thus, it can be concluded that the actions of teachers, teaching methods in modern conditions have not been effective enough. In this regard, the theoretical and applied developments on the problems of increasing the educational motivation of children, trainees and students become especially topical.

The issue of motivation for learning is extremely important, regardless of the country where the education process takes place. But it should be noted that there are significant differences in Ukrainian national scientific school in relation to the problem of improving the quality of students' knowledge from foreign, in particular American, European and Chinese schools.

Domestic scientists talk about taking into account the interests of the personality of the students as a whole, take into account their motivational sphere, the level of personal claims, as well as its self-organization, will, and therefore general cognitive activity.

In the United States, for instance, the need for an individual approach is of the higher importance, which is usually understood as any form of accounting for the intellectual differences of students, including typical ones. In relation to pedagogy, the US is usually not talking about one approach, but about many, which are called individual learning strategies. These strategies can be manifested in the following options: 1) from the minimal modification in group training to completely independent learning; 2) varying the pace of learning, learning objectives, teaching material, assignments; 3) the use of the differentiated approach with reference to separate subjects.

With the help of numerous tests students are divided mainly upon their intellectual abilities and real capabilities and do not take into account the educational activity of students. First of all, it manifests itself in English and American schools and universities. But recently, many scholars have opposed a deep differentiation and, above all, the formation of classes on the intellectual abilities of children, believing that this will lead to an inequality of their starting opportunities: it is obvious that students who have in-depth knowledge at school have the advantage of enrolling in university.

Nowadays the Finnish education system is one of the most effective educational models in the world. On average, Finnish school children showed the highest level of knowledge throughout the world. Since the early 1990s, Finland has resolutely abandoned the tradition of dividing pupils into groups (classes, streams, schools) according to their abilities and even their career preferences. For each child an individual training and development plan is drawn up. Individualization concerns the content of used textbooks, exercises, the number of classroom and homework assignments and the time allotted to them, as well as the material being taught. At the lesson in the same class, children perform exercises of different levels of complexity. And they will be evaluated according to their personal level. All are being praised and encouraged. There are no "bad" students. The main thing, according to teachers, is "to motivate, not force to learn."

In August 2016, all Finnish schools moved on to more interactive teaching methods: students are now allowed to choose topics of interest for themselves and form a course of study based on this choice. The attraction of new technical facilities and sources outside the school – for example, museums or scientists – is an essential element of the new system. The purpose of this teaching model, known as problem-oriented learning, is to give children the skills needed in the 21st century. Among these skills, the most important place is occupied by the ability to critical thinking, the identification of false messages and the ability to resist aggression in social networks. This includes purely technical skills.

A comfortable environment built on the principles of humanism, implying equality and respect for all participants in the process, is the starting point of Finnish success. The defining goal of the Finnish system is to bring everyone to an average level of education with the skills needed in the 21st century.

The education system in China is completely different. It is based on mechanical memorization. Children simply learn a huge amount of material. Teachers require automatic playback, especially not caring about how much the learned material is understandable. In schools, slight corporal punishment is allowed. The motivating moment is the student's performance rating in each class. Encouraging good behavior is an important part of the educational system. The progress of schoolchildren is reflected on the special chart on the board. Competition is encouraged. With this education system, children often develop negative forms of motivation, such as avoidance motivation, fear of punishment or fear of being lagging behind.

According to the latest research of Chinese psychologists (Gao Lin, 2016), the motivation of the teaching of Chinese students is practical and focused on the result of

training, career, high mark and social recognition in school. Attention is mainly given to preparing for the future profession. And the level of cognitive motivation is not high enough. So, as practice shows the most effective educational models in the world, the emotional attractiveness of activities, especially cognitive interest and pleasure from the learning process are important factors of long-term productivity and motivation. Motivation gradually becomes autonomous and becomes more internal. An activity that gives pleasure and is based on both intellect and feelings has a long-term perspective, and also lays the groundwork for skills and interest in the future.

HIPOTERAPIA JAKO POSTAĆ REHABILITACJI MEDYCZNEJ

Łukasz Dziarmaga

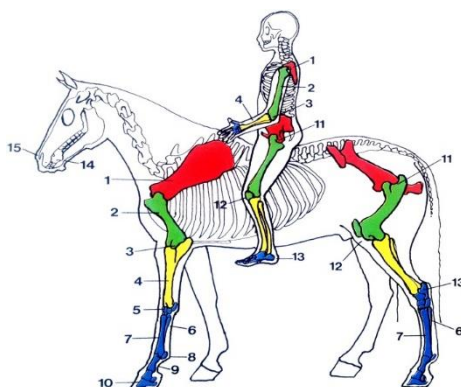
Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Polska

Lukasz.dziarmaga@gmail.com

Hipoterapia jako metoda leczenia za pomocą jazdy konnej i samego konia

Hipoterapia z grec. „hippos”, jest leczeniem z pomocą konia o szerokim działaniu zdrowotnym. Hipoterapia jest to zbiór zabiegów terapeutycznych z udziałem żywego zwierzęcia, jakim jest koń, stanowiąc jedną z postaci rehabilitacji medycznej¹. Wspomaga prawidłowe funkcjonowanie organizmu w sferze ruchowej, emocjonalnej, psychicznej i społecznej.² Do najważniejszych celów oddziaływań hipoterapii należą:

- a) kodowanie w mózgu prawidłowego wzorca ruchu podczas chodu, normalizacja napięcia mięśniowego oraz doskonalenie równowagi, koordynacji, orientacji w przestrzeni, schematu własnego ciała, poczucia rytmu,
- b) stymulacja i normalizacja czucia powierzchniowego,
- c) zmniejszenie zaburzeń emocjonalnych,
- d) zwiększenie poczucia własnej wartości,
- e) rozwijanie pozytywnych kontaktów społecznych³.

Rys. 1. Porównanie budowy człowieka i konia, Źródło: T. Pickeral Konie i kuce Kompendium, 1) łopatka, 2) kość ramienna, 3) staw łokciowy, 4) kości przedramienia, 5) staw nadgarstkowy (u człowieka: nadgarstek), 6) kość rysikowa, 7) kość śródreżcza, 8) staw pęciny, 9) kość pęciny, 10) kość kopytowa (kości od 6 do 10 odpowiadają kościom ludzkiej dłoni), 11) staw biodrowy, 12) staw kolanowy (kolano), 13) staw skokowy, 14) bezzębna krawędź żuchwy, 15) kość nosowa.

W Polsce zakres zajęć objętych hipoterapią jest o wiele większy i dotyczy wszelkich działań leczniczych wykonywanych przy udziale konia. Ma przywracać

¹Pruchniewicz W., Akademia Jeździecka 2007.

²Strojek K. Kawka M. Radziwińska A. Piekorz Z. Kaźmierczak U. Zukow W., *Zastosowanie hipoterapii w postępowaniu usprawniającym*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu Collegium Medicum w Bydgoszczy, Katedra Fizjoterapii, Zakład Podstaw Fizjoterapii, Bydgoszcz, 2016.

³Strauss I., *Hipoterapia. Fizjoterapia na koniu i przy koniu*, Kraków 2012.

zdrowie i sprawność fizyczną za pomocą jazdy na koniu i bezpośredniego kontaktu z koniem. Najczęściej stosowane są takie formy terapii jeździeckiej, jak: terapeutyczna jazda konna, metody medyczo-fizjoterapeutyczne, pedagogiczno-psychologiczne oraz rekreacyjno-sportowe⁴. Hipoterapia i o tym należy pamiętać jest uzupełnieniem klasycznej rehabilitacji medycznej.

Wyodrębnione działania hipoterapeutyczne.

Starając się wykorzystać w pełni wszystkie właściwości terapeutyczne konia można wyodrębnić następujące działania hipoterapeutyczne:

Fizjoterapia na koniu – gimnastyka lecznicza na koniu poruszającym się stępem, mająca na celu usprawnienie ruchowe. Prowadzona przez fizjoterapeutę lub pod jego kierunkiem.

Psychopedagogiczna jazda konna i woltyżerka – zespół działań jeździeckich, pedagogicznych i psychologicznych podejmowanych w celu usprawnienia intelektualnego, poznawczego, emocjonalnego i fizycznego. Prowadzona przez psychologa, pedagoga, terapeuta zajęciowego lub pod ich kierunkiem.

Terapia kontaktem z koniem – celem terapii jest nawiązanie kontaktu pacjenta ze zwierzęciem, z otaczającym środowiskiem, wreszcie z innymi ludźmi. Jej istotą jest kontakt pacjenta z koniem, stworzenie sytuacji terapeutycznej, a nie samo dosiadanie konia. Prowadzona przez psychologa, pedagoga, lekarza psychiatrę lub pod ich kierunkiem.⁵

Jazdę konną dla osób niepełnosprawnych (rekreacyjną i sportową), która nie stanowi części hipoterapii, ale jest z nią ściśle związana i może mieć aspekt terapeutyczny.

Wskazania do zabiegów hipoterapeutycznych.

Wskazania do hipoterapii dzieci:

- a) schorzenia neurologiczne: mózgowo porażenie dziecięce: hemiplegia, diplegia, tetraplegia, b) stany po urazach czaszkowo-mózgowych, ADHD, choroby mięśni 2 – 3 stopnie w skali Lovetta,
- b) dzieci z chorobą powodującą niedowidzenie i dzieci niewidome,
- c) choroby i zaburzenia psychiczne,
- d) schorzenia ortopedyczne: wady postawy, skoliozy – skrzywienie do 20 Cobba z wyjątkiem progresujących skolioz idiopatycznych.
- e) zespoły genetyczne np. zespół Down'a
- f) przepukliny oponowo – rdzeniowe (w zależności od wysokości uszkodzenia, obrazu klinicznego, współwystępowania wodogłowia).
- g) zespoły psychologiczne: niedostosowanie społeczne, zaburzenia emocjonalne, upośledzenia umysłowe, opóźnienie psychoruchowe o nieustalonej etiologii.

---

⁴ Strumińska A (red.): ABC Hipoterapii. Psychopedagogiczne aspekty dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie. Wyd. II. PWRiL, Warszawa 2007.

⁵ Rozmarynowicz A, Szark-Eckardt M, Mrozkowiak M, Zukow W: Rola hipoterapii w poprawie stanu fizycznego i psychicznego osób niepełnosprawnych J Health Scien 2013.

Wskazania do hipoterapii u dorosłych:

- a) stwardnienie rozsiane,
- b) stany po udarze,
- c) stany po urazach czaszkowo-mózgowych,
- d) choroby i zaburzenia psychiczne, uzależnienia⁶.

Należy zachować środki ostrożności u pacjentów: po endoprotezoplastyce stawu biodrowego, z chorobą zwyrodnieniową stawu biodrowego, ograniczoną ruchomością stawu biodrowego, cukrzycą, w trakcie leczenia przeciwzakrzepowego, z zaburzeniem równowagi.

O zdrowotnych efektach stosowania hipoterapii najlepiej świadczy fakt, że w polskiej medycynie została ona uznana za jedną z metod terapii niepełnosprawnych. Dzięki temu ta forma rehabilitacji może być refundowana ze środków Narodowego Funduszu Zdrowia. Kolejnym szczeblem hipoterapii jest także parajeździectwo, które na polskim gruncie rozwija się coraz powszechniej.

Bibliografia

1. Gazurek, D, Gasińska M: Kompleksowa rehabilitacja dziecka z mózgowym porażeniem dziecięcym. [W:] Szmigiel C (red.): Podstawy diagnostyki i rehabilitacji dzieci i młodzieży niepełnosprawnej. Tom 1. AWF, Kraków 2001.
2. Pickeral T., Konie i kuce Kompendium, Paragon Books Ltd, 2006.
3. Pruchniewicz W., Akademia Jeździecka, 2007.
4. Rozmarynowicz A, Szark-Eckardt M, Mrozkowiak M, Zukow W: Rola hipoterapii w poprawie stanu fizycznego i psychicznego osób niepełnosprawnych, J Health Scien 2013.
5. Strojek K. Kawka M. Radziwińska A. Piekorz Z. Kaźmierczak U. Zukow W., Zastosowanie hipoterapii w postępowaniu usprawniającym, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu Collegium Medicum w Bydgoszczy, Katedra Fizjoterapii, Zakład Podstaw Fizjoterapii, Bydgoszcz, 2016.

---

⁶ Gazurek, D, Gasińska M: Kompleksowa rehabilitacja dziecka z mózgowym porażeniem dziecięcym. [W:] Szmigiel C (red.): Podstawy diagnostyki i rehabilitacji dzieci i młodzieży niepełnosprawnej. Tom 1. AWF, Kraków 2001.

THE FEATURES OF FACILITATION IN THE EDUCATION SYSTEM BASED ON THE DYNAMIC MODEL OF THE FACILITATIVE ABILITY

Mariia Yo. Kazanzhy

South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky,

Odessa, Ukraine

kazanzhy.mariya@gmail.com

It goes without saying that an important task of any theoretical researches is their practical application. This aspect of scientific studies will be the most significant in the case of their direct impact on the citizens' life and well-being while implementing innovations primarily in the social sphere. The all-round personality development, its spiritual growth, free and productive vital activity are the immediate goal of facilitation – assistance in the development of another person. The education system pursues the same aims, that's why this message is devoted to demonstrating the possibilities of the created dynamic model of facilitation based on the construct of the personal facilitative potential with reference to the process of education and upbringing.

Let's make a brief excursion into the history of this issue. Quite a lot of works on the manifestations of facilitation in the pedagogical process have appeared recently in Ukraine and the near abroad (R. Dimuhametov, O. Kozina, A. Mayer et al). Studies on the facilitative ability in psychology are not so clear and diverse, although active scientific researches are conducted in this field (P. Lushin, T. Fil, R. Ovcharova and others). The applied aspects of the facilitation process have been sufficiently studied in foreign psychology (D. Wardale, D. Hunter, A. Bailey and others). We are focusing on the features of the created dynamic model of the facilitative ability in relation to the education system. It is based on the personal facilitative potential, i.e. a personal formation, which, along with the features of the interaction of people and so on., actualizing contributes to the manifestation of such a quality as the facilitative ability. The facilitative potential is a unity of two integral constituents: actualizing and resourceful. The actualizing constituent is responsible for the manifestation of the resourceful one in the direction of supporting the development of another person. The resourceful capabilities can be used with an inhibiting purpose if the actualizing constituent is not developed enough. It should be mentioned that in real life, inhibition and facilitation are closely intertwined, and sometimes one and the same person acts in relation to another one both as a facilitator and as an inhibitor. It can be easily explained by the fact that these phenomena are two sides of the same coin. The facilitator may not be aware of their hidden potential of the inhibiting ability or may be partially aware of their ability to prevent the development of another person. In terms of general psychology the relationship between the inhibiting and facilitative ability in the personality is quite natural: capabilities which are the basis of these phenomena are identical, they are distinguished by a moral, value fullness. A person can be a very successful inhibitor and vice versa. This idea can be illustrated by a well-known and

often observed in the life paradox – one and the same person helps another to promote, develop, and then, feeling envy and guided by competitive motives, not only prevents the further development of their ward or student, but also tries to nullify all their past achievements, lower self-esteem by criticism and devalue their student's achievements. The inhibition effect can be caused by the "facilitator's" reproaches: "What would you be without me?", "I've spent so much time on you!", "You owe everything you have to me". Such statements cause the "facilitee's" feeling of guilt, discontent with oneself, fear of success. Such a position may prevent further independent personality development. Not every facilitator, due to their personal characteristics, can share the success of their "facilitee", that means to be proud of their achievements, give the further support and not treat as a competitor. Fortunately, by the time of changes in their former facilitator's motivation (their shift in the modality of inhibition) a facilitee often manages to become quite a successful and mature personality, capable of resisting the influence. The personal facilitative potential can be actualized in different areas of formalized relations. The education system is quite a formal facilitation area, so the flow of the process according to the dynamic model of facilitation in general terms is as follows: actualization of the personal facilitative potential – a purpose – a method – a technique – the result of facilitation (with a direct influence of the facilitative potential of the environment). The main factor of the facilitative ability of the social environment is the presence of facilitative personalities in the group, community, society. It is very important to be in touch with not just good, friendly, helpful people, but those who are genuinely interested in the personal development of others, who can influence others in a facilitative way. In some cases, the process of facilitation, in addition to the above, includes such components as: actualization of the personal facilitative potential – a purpose – a facilitee's motivation – creation of necessary conditions – coordination of targets with a facilitee – determination of the strategy and tactics of facilitation – feedback – effectiveness of the facilitation process – prospects of further work. Individual work with students in the educational process should be organized according to the scheme for non-formalized areas of facilitation – first of all, intentionality of the facilitator and facilitee should be taken into account. Thus, the created dynamic model of the facilitative ability accumulates meaningful statements: intentionality of the facilitator and facilitee; actualization of the facilitative potential; involvement of the facilitative potential of the environment; manifestations of the facilitative ability in a certain sphere of life or their combination; influence of the specificity of the area the facilitative ability manifestation on the process of facilitation; display of various facets of the main facilitative function. The use of the dynamic model of facilitation in the educational process will ensure a successful mutual development of all its members.

ECOFACILITATIVE ACCOMPANIMENT OF TRAINING IN PEDAGOGICAL UNIVERSITY

Iryna Ostopolets
SHEI «Donbass state pedagogical university»,
Slavyansk, Ukraine
irinaostopolets@gmail.com

Orientation of higher pedagogical education of Ukraine aimed at achieving accordance with European standards requires the search for updating the content, forms and methods of training future teachers, including in the field of physical culture and sports.

According to the Bologna Declaration, signed by Ukraine at the beginning of the last decade, the gradual transition of students' professional training to the priority of their independent activity becomes evident. A student, immersed in the educational environment, moves independently in it at his own pace, in his style in the direction of those priorities that he defines himself. One of such priorities is communication with specialists and educators, whose function is to contribute to this movement.

In our work with students, based on P. Lushin' ideas [1], we are guided not by a deficiency approach but a proficiency one, the essence of which lies in joint activity with the student aimed at the construction of a personality-person, a professional person taking into account all his capabilities and potentialities. It is such an approach that allows students to form their own personal educational space, develop it independently and coordinate it.

We have opened a branch of the School of eco-facilitation of Professor P. Lushin in Slavyansk, Donetsk region, where teachers, students, sports psychologists, trainers, teachers, etc. take part. Ecostudents have the opportunity to expand their self-awareness, solve their psychological problems, learn to help others, and much more.

At the faculty of physical education there is a scientific society under the guidance of the author, where students master the skills of conducting scientific research work, generalizing the advanced experience of teachers-innovators, and which also includes the task of personal-oriented support of students as subjects of professional activity.

A consultative center constantly operates, where any student can receive free psychological assistance. Also the events for students and together with students are held in the framework of the "Treasure house of the expert" project, where you can meet with professionals, masters of their business, honored coaches of Ukraine, methodologists, excellent students, sports psychologists and arbitrators who share their skills and share secrets of building a successful professional career, peculiarities of self-education and personal growth.

References

1. Лушин П. В. Психология личностного изменения / П. Лушин. – Кировоград: Полиграфическо-издательский центр ООО «Имекс ЛТД», 2002. – 360 с.

2. Лушин П. В. Экологическая помощь личности в переходный период: экофасилитация: Монография / Лушин П. В. – Киев, 2013. – 296 с.
3. Остоплец И. Ю. Подготовка студентов, будущих учителей физической культуры к профессиональной деятельности на основе принципов экофасилитации / И. Ю. Остоплец, И. В. Дьяченко // Technologies of shaping and enhancing health of human and society. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2016. – P. 159-164.

METHOD OF PROJECT ACTIVITY IN NURSERY INSTITUTION AS AN INTEGRAL PART OF THE DEVELOPMENT OF COGNITIVE AND CREATIVE ABILITIES OF CHILDREN

Olga V. Radziyevska, Margaryta O. Karpachova
Donbas State Pedagogical University,
Slovyansk, Ukraine
o_radzievskaya@ukr.net

A modern educator is one who constantly develops, self-educates, looks for the new ways of children's development and education. He becomes successful due to his active position and creative component. Nowadays, pedagogical staff of preschool educational institutions are intensively introducing innovative technologies into their work. Therefore, the main task of educators is to choose such methods and forms of organization of work with children and innovative pedagogical technologies that optimally correspond to the stated goal of the development of personality.

It should be mentioned that there are various innovative methods and forms of work with young children, such as technology of project activity, information and communication technologies, research technology, "teacher's portfolio" technology, personal-oriented technology, game technology.

In our research work, we would like to focus on studying the method of project activity. From birth, the child is the discoverer, the explorer of the world that surrounds him. Everything is new for him: sun and rain, fear and joy. The child can't find the answers by himself to all the interesting questions so educators should help him. In nursery institutions, educators widely use such methods of problem training as questions that develop logical thinking, modeling problem situations, experimentation, experimental research, solving crossword puzzles, charades, puzzles, etc.

The usage of innovative technologies and work on various projects, in particular, lead to the fact that the child receives knowledge that is firmly entrenched in his subconscious.

The educational projects can be classified as follows:

1. "Gaming" – classes that are held in the group in the form of games, dances, fascinating entertainments.
2. "Excursion" – projects, the purpose of which is a comprehensive and many-sided study of the surrounding world and society.
3. "Narrative" through which children learn to explain their feelings and emotions with the help of speech, vocals, letters, etc.
4. "Constructive" aimed at teaching the child to create useful subjects by his own: build a birdhouse, plant a flower, etc.

Having studied the methodological literature, we came to the conclusion that four stages are singled out in the development of project activity in pre-school children, which represent one of the pedagogical technologies of the project activity, which includes a set of research, search, problem methods, and creative methods.

The first stage is preparatory (Study of modern methodological and scientific works, the selection of methodological and artistic literature on the topic, the selection of video materials, didactic games, and educational games);

The second stage is the main one (Work within the framework of the project. The task of the educator is to create conditions for children's ideas in the group. The implementation of projects occurs through various activities such as creative, experimental, productive);

The third stage is the final stage (Summing up, presentation of the product of activity. It is important that the presentation is based on a material product that has value for children. During the creation of the product, the creative potential of preschoolers is revealed, and the information obtained during the project implementation is applied);

The fourth stage is reflection (the interaction of the teacher and the child in the project activity can change as the child activity increases. The position of the teacher is built step by step with the development of research skills and the growth of independent activity from the training and organizing at the first stages to the directing and correcting to the end of the project).

According to these stages during the pedagogical practice in the kindergarten, the informational and research project "The Magic World of Nature" was developed by the educator and me. The main goal is ecological education, the correct attitude of the child to nature, to himself and to people, as parts of the surrounding nature.

The following activities were carried out within the framework of the project:

1. Observation of objects of animate and inanimate nature with children during a walk;
2. Dispute on the topic "Signs of animate and inanimate nature";
3. Environmental action "Let's collect garbage";
4. Drawing of nature protection signs "Take care of nature";
5. Ecological quiz "Expert on nature";
6. Experiments with inanimate nature (sand, earth and stones);
7. Creation of the poster "Nature in human life".

Thus, we have drawn the following conclusions. In the project activity the child's subject position is formed, his individuality is revealed, interests and needs are realized, which contributes to the child's personal development. And we can say with confidence that this corresponds to the social order at the present stage of education process.

RODZINA JAKO FUNDAMENT ROZWOJU JEDNOSTKI

Dariusz Stanuchowski

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Polska

darekstanuchowski@poczta.fm

Wstęp

Wspieranie rozwoju jednostki (dziecka, młodzieży) jest bardzo ważnym zagadnieniem, które należy rozpatrywać w różnych aspektach, jak choćby szeroko pojętego znaczenia szkoły, mediów bądź grupy rówieśniczej. Wydaje się jednak, że naturalnym miejscem, gdzie jednostka powinna otrzymywać permanentne wsparcie w zakresie własnego rozwoju jest rodzina. Celem pracy było określenie form wspierania rozwoju jednostki przez rodzinę. Zagadnienie to jest szczególnie interesujące, bowiem właśnie z rodziną jednostka ma kontakt od urodzenia. Zatem czas ten można tak spożytkować, by jednostka rozwinęła się możliwie w pełni, bowiem prędzej czy później to ta jednostka zacznie wpływać na różne obszary życia. Te relacje mogą być bardzo pozytywne, o ile między innymi rodzina będzie wspierać rozwój dziecka, które w przyszłości może przyczynić się do postępu w społeczeństwie i nie popadnie w patologię (np. narkomanię czy przestępczość).

Metodologia badań własnych

Przedmiot badań sprecyzowano następująco – formy wspierania rozwoju jednostki przez rodzinę. Celem badań było określenie form wspierania rozwoju jednostki przez rodzinę. Problem główny koncentrował się wokół form wspierania rozwoju jednostki przez rodzinę.

Hipoteza główna zakładała, że formy wspierania rozwoju jednostki przez rodzinę są następujące: zapewnienie atmosfery wychowawczej, demokratyczny styl wychowania, dostarczanie wzorów zachowań i wartości (społecznie pożądaných), motywowanie do działania, wspomaganie w samorealizacji jednostki, rozwijanie samodzielności i odpowiedzialności jednostki, rozwijanie relacji międzyludzkich dzieci z otoczeniem/budowanie więzi emocjonalnej, zadbanie o rozwój fizyczny i umysłowy jednostki, zapewnienie jednostce niezbędnych warunków, które wpływają na utrzymanie się przy życiu.

W badaniach posłużoną się metodą sondażu diagnostycznego, techniką – ankiety, narzędziem – kwestionariuszem ankiety.

Na podstawie ochotniczych zgłoszeń dobrano próbę badawczą. Zakres badań objął rodziców ze Zdieszowic. Badania przeprowadzono od 24 do 30 czerwca 2015 r.

Badaniem objęto rodziców w czterech kategoriach wieku:

- 1) 19-24 lata,
- 2) 25-30 lat,
- 3) 31-40 lat,
- 4) powyżej 40 lat.

Łącznie przeprowadzono ankiety wśród 30 rodziców – 14 mężczyzn i 16 kobiet.

Tabela 1

Badani wg wieku i płci

Wiek	Badani				Ogółem	
	mężczyźni		kobiety			
	N	%	N	%	N	%
19–24 lata	1	7,14	1	6,25	2	6,67
25–30 lat	6	42,85	5	31,25	11	36,66
31–40 lat	6	42,85	5	31,25	11	36,66
Powyżej 40 lat	1	7,14	5	31,25	6	20,00
Razem	14	100,00	16	100,00	30	100,00

Źródło: badania własne.

Z ogółu badanych 24 osoby pochodziły z miasta, a 6 ze wsi. Natomiast struktura rodzin badanych była następująca: pełna – 27 osób, niepełna – 3, zrekonstruowana – 0, inna – 0 (tab. 2).

Tabela 2

Badani wg miejsca zamieszkania i struktury rodziny

Struktura rodziny	Miejsce zamieszkania				Ogółem	
	wieś		miasto			
	N	%	N	%	N	%
Pełna	5	83,33	22	91,66	27	90,00
Niepełna	1	16,66	2	8,33	3	10,00
Zrekonstruowana	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Inna	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Razem	6	100,00	24	100,00	30	100,00

Źródło: badania własne.

Wśród badanych wykształceniem wyższym legitymowało się 20 osób, ponadgimnazjalnym 9, gimnazjalnym 0, a podstawowym 1 osoba (tab. 3).

Tabela 3

Badani wg wykształcenia

Wykształcenie	Badani	
	N	%
Wyższe	20	66,66
Ponadgimnazjalne	9	30,00
Gimnazjalne	0	0,00
Podstawowe	1	3,33
Razem	30	100,00

Źródło: badania własne.

Formy wspierania rozwoju jednostki przez rodzinę w przekroju badań własnych

Wyniki badań własnych obrazują formy wspierania rozwoju jednostki przez rodzinę. Badania przeprowadzono przy pomocy pytań zamkniętych (N w tabelach oznacza liczbę wskazań respondentów odnośnie do zadanego pytania). Korzystając z kwestionariusza ankiety badano, w jaki sposób według ankietowanych rodzina może wspierać rozwój jednostki (tab. 4).

Jak wskazuje tabela 4, aż 76,67% badanych uznało, że rodzina może wspierać rozwój jednostki poprzez (kategoria odpowiedzi: wszystkie odpowiedzi są prawidłowe – od „a” do „i”): zapewnienie atmosfery wychowawczej, demokratyczny styl wychowania, dostarczanie wzorów zachowań i wartości (społecznie pożądanых), motywowanie do działania, wspomaganie w samorealizacji jednostki, rozwijanie samodzielności i odpowiedzialności jednostki, rozwijanie relacji międzyludzkich dzieci z otoczeniem/budowanie więzi emocjonalnej, zadbanie o rozwój fizyczny i umysłowy jednostki, zapewnienie jednostce niezbędnych warunków, które wpływają na utrzymanie się przy życiu. Pozostałe wskazania przypadły odpowiednio na takie formy, jak: zapewnienie jednostce niezbędnych warunków, które wpływają na utrzymanie się przy życiu – 10,00%, zapewnienie atmosfery wychowawczej (stwarzanie jednostce poczucia bezpieczeństwa, miłości, uznania) – 6,67%, dostarczanie wzorów zachowań (społecznie pożądanых) i wartości – 3,33%, inna kategoria odpowiedzi – 3,33%. Takie wyniki badań mogą świadczyć o bardzo wysokiej świadomości większości rodziców dotyczących form rozwoju jednostki w rodzinie. Natomiast powstałe różnice między najczęściej udzielanymi odpowiedziami a najrzadziej mogą wynikać z małego zasobu wiedzy rodziców.

Tabela 4

Formy wspierania rozwoju jednostki przez rodzinę w opinii badanych

Kategoria odpowiedzi	Badani	
	N	%
A. Zapewnienie atmosfery wychowawczej (stwarzanie jednostce poczucia bezpieczeństwa, miłości, uznania)	2	6,67
B. Demokratyczny styl wychowania	0	0,00
C. Dostarczanie wzorów zachowań (społecznie pożądanых) i wartości	1	3,33
D. Motywowanie do działania	0	0,00
E. Wspomaganie w samorealizacji jednostki (np. pomoc w rozwoju możliwości jednostki)	0	0,00
F. Rozwijanie samodzielności i odpowiedzialności jednostki (np. poprzez stawianie zadań)	0	0,00
G. Rozwijanie relacji międzyludzkich dzieci z otoczeniem/budowanie więzi emocjonalnej (tak z krewnymi, jak i z przyjaciółmi oraz znajomymi)	0	0,00
H. Zadbanie o rozwój fizyczny i umysłowy jednostki (możliwie pełny)	0	0,00
I. Zapewnienie jednostce niezbędnych warunków, które wpływają na utrzymanie się przy życiu	3	10,00
J. Wszystkie odpowiedzi są prawidłowe (od a do i)	23	76,67
K. Inna kategoria odpowiedzi	1	3,33
Razem	30	100,00

Źródło: badania własne.

Zakończenie

Przedmiotem pracy były formy wspierania rozwoju jednostki przez rodzinę. Celem pracy było określenie tychże form. Cel pracy zrealizowano formułując problem główny, który brzmiał – jakie formy wspierania rozwoju jednostki przez rodzinę wskazują rodzice? W przeprowadzonych badaniach postawiona wcześniej hipoteza główna została potwierdzona. Rozstrzygnięto problem główny. Stwierdzono, że formy wspierania rozwoju jednostki przez rodzinę w opinii badanych są następujące: zapewnienie atmosfery wychowawczej, demokratyczny styl wychowania, dostarczanie wzorów zachowań i wartości (społecznie pożądaných), motywowanie do działania, wspomaganie w samorealizacji jednostki, rozwijanie samodzielności i odpowiedzialności jednostki, rozwijanie relacji międzyludzkich dzieci z otoczeniem/budowanie więzi emocjonalnej, zadbanie o rozwój fizyczny i umysłowy jednostki, zapewnienie jednostce niezbędnych warunków, które wpływają na utrzymanie się przy życiu.

Ustalono, że cel pracy został w pełni osiągnięty, rozstrzygnięto także problem główny.

THE COOPERATION BETWEEN SCHOOL PSYCHOLOGISTS AND TEACHERS IN SLOVAK MUSIC SCHOOLS

Maria Strenacikova

Academy of Arts in Banska Bystrica, Faculty of Music Arts,

Banska Bystrica, Slovakia

m.strenacikova1@aku.sk

The school psychologist is currently an often sought employee at the music schools in Slovakia. His/her function is defined precisely in Act No. 317/2009 Coll., according to which (s)he performs professional activities related not only to orientation diagnostics, counseling, psychotherapy, prevention and interventions oriented to the educational process, but also to provide guidance on social relations. In addition, (s)he *"provides psychological counseling and consultation to the pupil's legal representatives and the pedagogical staff of schools and school facilities. (S)he prepares the documentation for the professional staff of the counseling facilities."* (Act No. 317/2009 Coll., §20 (2)). His/her work focuses primarily on pupils, but is not limited to them. Under Section 55 of the same Act, *"The director shall provide preventive psychological counseling at least once a year to pedagogical and professional staff and enable them to undergo training aimed at preventing and managing aggression, self-identification and conflict resolution."*

The most frequent form of cooperation of a school psychologist with teachers in Slovak music schools is the consultancy and information activity, which is devoted to pupils with special educational needs. The discussions are about the pupil's problems, his/her abilities and personal attributes, the attributes of his/her educational achievement, the possibilities of realizing the pupil's Individual Educational Program, and the teachers' possibilities in reeducation, and also about the requirements of the classroom environment, the teaching methods, the use of compensatory (special) aids etc. The school psychologist suggests effective ways of working with, and optimally accessing the pupil. Many times, the consultation is focused on pupils either failing or at risk of failing, on those who have problems with their behavior at school or outside the school (bullying, harassment, inadequate responses, etc.) or on pupils whose teachers are concerned about their psychological health (affective disorders, drug abuse, suspected eating disorders – especially in dancers and actors, etc.). During interviews with educators, the school psychologist learns how teachers perceive the pupil and his/her behavior, how they evaluate it, what steps they have already taken to help a child, or what consequences his/her behavior/problems have had in the past.

Sometimes teachers see a "controller" in a psychologist and his intention to observe the class is understood as an opportunity to criticize their own pedagogical competencies and not as an opportunity to seek the best possible access to the pupil. This situation is characterized by M. Franclová (2018, p. 42): *"Not every teacher is open to cooperation, not every teacher perceives the position of a school psychologist as beneficial, not every teacher is willing to accept feedback as an impulse for reflection and possible change of his/her teaching activities."* Also, a psychologist can

see a teacher in the role of intolerant and unable to cooperate in creating optimal conditions for their pupil's development. In order for the school to avoid such a counterproductive attitude, it is necessary to clarify in advance the characteristics of the consultation relationship between a school psychologist and a teacher as a relationship between two professionals.

An important part of the cooperation between teachers and the school psychologist is the implementation of preventive programs. At the initiative of the teacher, a school psychologist can implement preventative programs for pupils to increase their social skills, adopt strategies to manage stress etc. However, primary prevention can also be focused on pedagogues themselves: a school psychologist can help the teachers and contribute to the regulation of their attitudes, or the methods of teaching and evaluating pupils. In addition to primary prevention, a school psychologist also provides secondary prevention for pupils from risk groups (only in teams with other professionals - doctors, psychotherapists etc.)

In collaboration with pedagogues, a school psychologist also performs intervention activities, which focus on the modification of the school environment and the teachers' approach to the pupil, and on the implementation of various intervention programs.

Although school psychologists' competencies include professional and personal development of teaching staff, they really participate in teacher education only in a few music schools. They could provide courses for educators in the sphere of new educational trends, conflict resolution, social skills, and in the growth of their personality. This area of work of the school psychologist is not sufficiently used in Slovakia. Nowadays, and due to the increasing pressure of teachers' work, it would be advisable for these to hold group meetings with a school psychologist to discuss teachers' stress, coping strategies etc. On the other hand, we can find teachers who seek the help of a school psychologist themselves. School psychologist Marta Franclová (2018, p. 43) comments on the situation: *"I have to mention that some teachers seek psychological assistance not only in solving professional problems..., but also in the purely personal context... Teachers' emotional state directly affects the emotional disposition of the pupil. This is why I always address the teachers' personal problems with all the seriousness."* School psychologist services are sometimes also used to solve problems in interpersonal relationships between teachers.

The intensity of the cooperation between school psychologists and teachers varies with types of schools (church, private, state) and location (urban, rural).

In some schools, school psychologists organize career development programs for teachers (workshops, lectures and meetings focusing on the differentiated approach to pupils, applying different teaching methods, prevention and intervention of behavior problems among pupils etc.).

Not every school has a school psychologist employee who works on a daily basis (or several days per) week on site. All schools, however, work with psychologists from other institutions – the Center for Pedagogical Psychological Counseling and Prevention. In Slovakia, we lack research on the cooperation of a school psychologist with teachers. However, it is possible to assume that since school psychologists focus

mainly on working with integrated pupils and pupils with behavioral problems, their help is mainly used by teachers who work with these pupils in the classroom environment.

The school psychologist became a very important school staff member. His/her work is beneficial to both pupils and educators (not to mention the pupils' parents). As a professional in the school environment, (s)he most often communicates, besides the pupils, with the classroom teacher and other teachers. In order for his work to be effective, it is essential that the pedagogues of instrument play also work with him/her and use his/her services not only in terms of optimizing the conditions for the pupils' education and overall education, but also in terms of their (the pedagogues') own development.

Bibliography

1. Franclová, M. 2017. Praxe školního psychologa ilustrovaná příklady. [online]. In *Školský psycholog / Školní psycholog*, 18 (1), 2017, p. 39-43. [10. 02. 2018]. <http://www.testforum.cz/domains/testforum.cz/index.php/skolnipsycholog/article/view/140/115>.

Documents

2. *Act no. 317/2009 Coll.*, o pedagogických a odborných zamestnancoch.
3. *Act no. 245/2008 Coll.*, o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

THEORETICAL SUBSTANCE OF THE PROBLEM OF SELF-IDENTITY OF PERSONALITY OF THE SUPERVISORS

*Halyna M. Svidenska, Mykyta S. Kravtsov
Donbas State Pedagogical University,
Slovyansk, Ukraine
svidenskag@gmail.com*

The political and socio-economic transformations taking place in our country within the framework of the process of democratization of society require from its citizens, especially representatives of the younger generation, self-conscious activity and responsible attitude towards the organization of their own social and individual life.

Self-awareness is one of the leading elements of the psychological composition of the individual, governing the activity and behavior of the person. The study of consciousness and self-consciousness is one of the central problems of psychology. Learning about consciousness and self-awareness forms the basis of the decision of the most important theoretical questions and practical tasks concerning the formation of a person in school, the formation of a position of life, self-denial and self-esteem. The process of formation of consciousness and self-awareness is the process of development of a conscious person.

The analysis of publications shows that the question of the meaning and function of self-awareness causes sharp controversy in psychological literature. Representatives of the natural-scientific approach to this problem reduce the personality to the totality of its individual qualities, and self-consciousness – to their passive reflection. Proponents of the personality-activity approach point out that the psychophysical individuality should not be restricted to "instead", nor self-consciousness should be reduced to partial processes of self-knowledge (Il'enkova E. V., Kogan M. S., Leontyev O. M, etc.).

The basis of the definition of "self-consciousness" in our study were the works of I. Kona and I. Chesnokovoyi. From our point of view, the psychological content of this concept form mental processes that take an active part in understanding, accepting and recognizing, as well as changing the person himself. These processes assume different forms of internal communication with the individual. It is a cognitive form in which the connection with oneself which carried out in the process of self-knowledge; about emotional self-sufficiency, evaluation as a synthesis of knowledge and attitude towards oneself, expressed in self-esteem of a person; as well as about the practical and practical amateur activities, which ultimately serves as a form of self-development of the individual.

Theoretical analysis of the literature on the problem of self-determination in adolescence and early adolescence has allowed us to draw some conclusions: the basis of self-determination in early youth is personal self-determination, which has a value-semantic nature; active definition of its position in relation to the socially constructed system of values, the definition on this basis of the meaning of its own existence; the

most complete definition of personal self-determination is the process of forming a semantic system in which the concept of self and the world is combined; I-concept can be considered as a factor of personal self-determination in early youth.

The formation of self-consciousness of the personality in adolescence is determined by a certain instability, different rates of development of individual components, unclearly defined "internal position" of the individual. At the heart of the instability of the development of teenage`s self-consciousness lies the contradiction in his aspirations to be responsible for himself, his personal qualities, looks and yet not fully formed the ability to independently and effectively understand himself, make decisions, defend his own opinion. Such contradictions serve as a source of internal stress personality, giving rise to its crisis experiences, which most often finds expression in the various phenomenology of the attitude and anxiety of the adolescent. That is why the main task of psychology of personality development during the teenage crisis should be the study of psychological peculiarities of self-consciousness and its structural components, the development and testing of psychological tools for their diagnosis, correction and development.

For youth, the success of personal self-determination is associated with the realization of oneself as a self-assured person, energetic, active, at risk. Also, the significance of the development of emotional and volitional aspects of the personality – self-control and self-discipline, emotional stability.

Differences between boys and girls in the meaningful characteristics of self-awareness, influencing their personal self-determination is in the degree of significance of a group of positive, socially desirable personal qualities: for boys, greater significance than for girls, in personal self-determination, has an awareness of itself as a carrier of such positive characteristics like justice, responsiveness, kindness.

The psychological interpretation of this phenomenon lies in the fact that the most important personality characteristics for the success of personal self-determination are perceived as less pronounced in their personality, taking into account the task of their further development, that is, there is a decrease in the level of development of a significant property in his personality for the possibility of its development in the long-term future.

КЛУБНА РОБОТА ЯК ОДНА З ФОРМ ВИХОВАННЯ У СТУДЕНТІВ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ ДО БАТЬКІВСТВА

Оксана С. Бартків¹, Євгенія А. Дурманенко², Оксана В. Смалько³

^{1,2}Східноєвропейський національний університет

імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна,

³Луцький педагогічний коледж,

м. Луцьк, Україна

¹bartciv.oksana@gmail.com, ²ariewg60@gmail.com,

³oksanasmarko1990@gmail.com

Впливи різноманітних факторів відіграють важливу роль у становленні особистості, у формуванні її якостей, життєвих позицій. Сучасна молодь підготовку до майбутнього сімейного життя, до батьківства найчастіше обмежує вирішенням матеріальних питань і мало уваги приділяє психолого-педагогічному аспекту батьківства, а головне – відповідальному ставленню до майбутнього батьківства

Проблему організації виховної роботи зі студентами досліджували В. Бабич, О. Бартків, В. Петрович, Р. Сопівник та ін. Формуванню усвідомленого батьківства приділялась увага у дослідженнях Л. Буніної, Т. Веретенко, В. Кравця, Р. Овчарової, Н. Островської, Н. Шевченко та ін. Проте, глибшого аналізу потребують питання організації позааудиторної роботи загалом та клубної зокрема, з формування у студентів відповідального ставлення до майбутнього батьківства.

Клубна робота у вищому навчальному закладі є діяльністю студентів за інтересами, яка сприяє організації їхньої різноманітної творчої роботи, має певну структуру та орган самоврядування. Саме клубна робота є загальнодоступною для кожного члена студентської громади, оскільки базується на добровільних засадах і бажанні студентства творчо займатися спільною справою, розвиватися, а також дотримуватися правил роботи клубу. З метою формування у студентів відповідального ставлення до батьківства нами організовано роботу студентського клубу «Щасливе батьківство», метою якого стало формування у студентів відповідального ставлення до батьківства та усвідомлення майбутнього батьківства як цінності. Мета реалізовувалася через виконання низки чітких завдань: формування усвідомлених знань студентською молоддю сутності відповідального батьківства, його структури, функційного призначення; трансформування біологічної потреби в батьківстві в мотив створення сім'ї й виховання відповідального батьківства як особистісної цінності; формування умінь і навичок відповідального батьківства; оволодіння вміннями діагностики та самодіагностики рівня сформованості відповідального батьківства та розробки програми з самовдосконалення.

Провідними методичними засадами виховної роботи клубу нами визначені: конструктивна полілогічна (діалогічна) взаємодія, співпраця й партнерство

викладачів і студентів; системність і неперервність; цілісність окресленого процесу; активність і креативність студентів; емпатія, відкритість і толерантність у міжособистісних відносинах.

У ході проведення занять клубу «Щасливе батьківство» нами активно використовувалися методи проблемного навчання, застосування яких сприяло залученню студентів до спільного обговорення проблеми формування відповідального ставлення до батьківства та пошуку шляхів її конструктивного вирішення. Ефективними стали і діалогові методи, за допомогою яких ми прагнули спонукати студентів до пошуку різних способів самопрезентації, висловлення власних суджень, міркувань та відстоювання особистої думки, переконань і цінностей. Саме використання проблемних та діалогових методів надавало змогу студентам активно діяти, тим самим відбувалося формування навичок співробітництва та продуктивної взаємодії. Значний інтерес у студентів викликали проблемні дискусії, диспути («Хто в домі господар?», «Що таке батьківська відповідальність?», «Владна мама: плюси й мінуси», «Тато, мама й я – дружна в нас сім'я!»), інформаційний діалог («Щасливе батьківство, яке воно?», «Розуміння між подружжям і дітьми», «Щасливий той, хто має дітей», «Діти – квіти життя»), семінари, тематичні конференції («Дитина – рентгенівський знімок сім'ї»), «Чи готові ми до батьківства (з участю лікарів, психологів), «Дерево родоводу» (зустріч представників різних поколінь, звернення до джерел народної педагогіки), ігри, відверті розмови («Дитина народжується в любові», «Що треба для сімейного щастя?», «Чи готова (ий) я стати хорошою мамою (хорошим батьком)?», «Дитина не тільки готується до життя – вона вже живе», захисти проєктів, «Мікрофон», «Асоціативний куш», «Прес», моделювання конкретних ситуацій, кейс-метод та ін. [1]. Окрема роль нами була відведена тренінгу як ігровому моделюванню ситуацій з метою розвитку нових умінь, навичок, певних рис поведінки, ціннісних установок та особистісних якостей студентів. У діяльності клубу «Щасливе батьківство» ми акцентували увагу на тому, що зміст формування вмінь і навичок відповідального виконання батьківських функцій цілісно зорієнтований на загальнолюдські цінності, тому становить логічний взаємозв'язок різних дисциплінарних знань, які постійно розширюються та поглиблюються.

Оскільки, батьківство є частиною особистісної сфери людини, яка включає сформовані цінності, потреби, мотиви і відносини, що досить ефективно розвиваються саме в юнацькому віці, то у роботі клубу «Щасливе батьківство» акцент було зроблено на формуванні у юнацтва батьківства як цінності та виховання потреби у майбутньому батьківстві як необхідності продовження себе у дітях.

Література

1. Смалько О. В. Формування відповідального ставлення до батьківства у студентів класичного університету: навчально-методичний посібник / О. В. Смалько. – Луцьк: Вежа-Друк, 2014. – 92 с.

ЛОГОРИТМИКА КАК СПОСОБ КОРРЕКЦИИ РЕЧЕВЫХ НАРУШЕНИЙ У ДОШКОЛЬНИКОВ

Анна Н. Беденко

ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет,

г. Славянск, Украина

bedenko059@gmail.com

Дошкольный возраст – сензитивный период развития речи ребенка. Однако в исследованиях последних лет учеными и практиками отмечается тревожная тенденция роста количества детей, имеющих различные нарушения речи. Как показывает статистика, в настоящее время наблюдается увеличение количества детей-дошкольников с несвоевременным формированием речевых навыков, нарушениями речи. В наше время более 25% 4-летних детей страдают нарушением речевого развития, а в середине 70-х годов дефицит речи составлял лишь 4 % детей того же возраста [1].

Логопедическая ритмика – это комплексная методика, включающая в себя средства логопедического, музыкально-ритмического и физического воспитания. Ее основой являются речь, музыка и движение [2]. Логоритмика является формой активной терапии, включает в себя здоровьесберегающие технологии, служит самым эмоциональным звеном логопедической коррекции.

Опираясь на связь музыки, движения и речи логоритмические занятия позволяют решать разнообразные задачи: развитие слухового и зрительного внимания, фонематического слуха, пространственной организации движений, мимики, физиологического и фонационного дыхания, формирование артикуляционной базы звуков, чувства ритма, переключения внимания с одного поля деятельности на другое, коммуникативных качеств.

В практике коррекционно-развивающей работы учителя-логопеда и музыкального руководителя разработаны и апробированы многие формы взаимодействия (обсуждение результатов диагностики в рамках психолого-медико-педагогического консилиума; перспективное планирование коррекционной работы по музыкальному воспитанию с учетом ведущего дефекта; адаптация логопедом речевого материала, используемого на утренниках; использование музыкального материала на логопедических занятиях; взаимный обмен информацией для совершенствования коррекционно-развивающей работы и т.д.), среди которых немаловажная роль отводится совместной разработке и проведению логоритмических занятий. Вся система работы направлена на решение единой цели – профилактике и преодолению речевых нарушений, путем развития и коррекции двигательной сферы, под воздействием слова, ритма и музыки.

В логопедических садах организуются занятия логоритмикой для разных возрастных групп. Занятия проходят 1 раз в неделю; длительность от 20 минут для детей 3-4 лет; 25-30 минут для 4-5 лет и 30-35 минут для старших дошкольников. Широкий охват детей позволяет рассматривать логоритмику как

пропедевтику перед зачислением на логопункт. Основная форма работы – подгрупповая (в подгруппах – 6-8 детей.). Телесные движения, как язык коммуникации, наиболее полно раскрывают представления о себе и других, положительный образ собственного тела способствует самопринятию ребенка и принятию его другими детьми.

В структуру занятий входят различные виды деятельности: упражнения на развитие дыхания, голоса и артикуляции; упражнения, регулирующие мышечный тонус; речевые упражнения без музыкального сопровождения; упражнения для развития музыкального слуха; ритмические упражнения, пение; упражнения в игре на музыкальных инструментах; массаж биологически активных зон; подвижные игры, драматизации, мимические упражнения; упражнения на релаксацию [2].

Проводя занятия логоритмикой, рекомендуется не заучивать речевой материал, а выполнять все упражнения с детьми по подражанию. Для поддержания интереса у детей каждое занятие продумывать как единый сказочный сюжет: «Новоселье Кошки», «Путешествие в страну Гномов» и т.д.

Успех зависит и от того, как дидактически верно выстроен каждый элемент занятия. Вводная часть составляет 3-5 минут: сюда включаются упражнения, подготавливающие организм к двигательной и речевой нагрузке. Это различные виды ходьбы и бега, дыхательные упражнения, пальчиковые игры. Главное – создать необходимый эмоциональный настрой. Основная часть – 10-15 минут, включает в себя 3-4 вида упражнений по выбору педагога. На заключительную часть отводится 5 минут – это игры разного вида и упражнения на релаксацию.

Вследствие высокой эмоциогенности, логоритмические занятия способствуют укреплению психического здоровья детей. Эмоциональная окрашенность движений музыкой создает атмосферу праздника, свободы и непринужденности. Наши наблюдения показывают: то, что с трудом удается сделать при механическом освоении движения, достаточно быстро и эффективно достигается при эмоциональном, коммуникативном проживании соответствующего пластического образа в игровой ситуации.

Одним из главных принципов успешности работы является индивидуальный подход к каждому ребенку с учетом его возрастных, речевых и психофизиологических возможностей.

Таким образом, опыт нашей практической работы показывает, что именно методически правильное и систематическое использование этой технологии позволяет успешно решать сразу несколько коррекционных задач: заметно улучшается ориентация ребенка в пространстве, развивается чувство ритма, общая и мелкая моторика, совершенствуются артикуляционные движения, формируется слуховое внимание и фонематический слух. Движения ребенка становятся свободными и выразительными, мимика живой, эмоциональной. Кроме того, дети учатся общаться в группе, улучшаются их коммуникативные навыки. Ребенок в доступной, занимательной форме делает достаточно сложную работу – познает мир, себя, как часть этого мира, и совершенствует речь.

Литература

1. Лебедева А. А. Профилактика нарушений речи у детей 4-5 лет в условиях кружковой работы: [электронный ресурс]. Режим доступа: <https://moluch.ru/archive/110/26910/>.
2. Новиковская О. А. Логоритмика для дошкольников в играх и упражнениях: практическое пособие для педагогов и родителей / О. А. Новиковская. – М.: Изд-во «Корона Век», 2017. – 271 с. (ISBN: 978-5-7931-0921-5).

ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО БЛОКУ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА КОРЕКЦІЇ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Оксана В. Боряк

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка,

м. Суми, Україна

oksana_boriak@ukr.net

Проблема діагностики, формування та корекції мовленнєвої діяльності розумово відсталих дітей (РВД) молодшого шкільного віку залишається дуже актуальною для спеціальної освіти в Україні.

У ході проведеного дослідження специфіки порушень мовлення зазначеної категорії дітей нами була розроблена цілісна система діагностики, формування та корекції мовленнєвої діяльності яка включає: концептуальний блок та педагогічну технологію формування та корекції мовленнєвої діяльності.

Концептуальний блок цілісної системи формування та корекції мовленнєвої діяльності РВД молодшого шкільного віку ґрунтується на теоретичних положеннях, які розкривають процес формування та корекції мовленнєвої діяльності РВД молодшого шкільного віку і ґрунтуються на психолінгвістичній періодизації мовленнєвого розвитку та критеріїв його оцінювання у лексичній, граматичній, фонетико-фонематичній ланках, які враховують закономірності та психологічні механізми онтогенезу мовлення в нормі, і патологічні чинники, які детермінують недорозвиток відповідних мовленнєвих структур (Соботович Є., 1997; 2002; 2004); психолінгвістична модель мовленнєвої діяльності в умовах типового та порушеного онтогенезу, що дає змогу по-новому підійти до вирішення проблем пошуку ефективних і раціональних шляхів формування та корекції порушень мовленнєвої діяльності; удосконалення змісту освіти РВД з позицій психолінгвістики та відповідного структурування корекційно-розвивального втручання у контексті цілісного навчально-виховного процесу засобами специфічного психолінгвістичного та лінгво-дидактичного забезпечення педагогічного впливу (С. Конопляста, О. Корнєв, Н. Пахомова, В. Тарасун, В. Тищенко, М. Шеремет та ін.); фундаментальні вчення про мовленнєву діяльність, її психологічні механізми і їх формування за умов порушеного онтогенезу в лінгвістичній та комунікативній ланках.

Ми використовували вчення про структуру мовних знань, механізми їх засвоєння на практичному рівні оволодіння мовленнєвою діяльністю (М. Жинкин, І. Зимня, О. Леонтєв, О. Лурія, Д. Слобін, Дж. Грін, О. Шахнарович та ін.); психолінгвістичний підхід до аналізу мовленнєвого розвитку дитини і його формування за умов нормального та порушеного онтогенезу (Н. Жукова, О. Леонтєв, Ж. Піаже, Є. Соботович, Ф. Сохін, В. Тищенко, О. Шахнарович, Н. Юрьєва та ін.); вчення про попередження та корекцію порушень мовленнєвого розвитку у дітей із ЗНМ (Л. Волкова, Б. Гріншпун, Н. Жукова, Р. Левіна, Р. Лалаєва, О. Мастюкова, Є. Соботович,

В. Тарасун, Т. Філічева, Н. Чевельова, Г. Чиркіна, М. Шермет та ін.); вчення про тісний взаємозв'язок ліній розвитку фонетичної, лексичної та граматичної сторін мовлення з одного боку, та когнітивних процесів – з іншого (Л. Виготський, М. Жинкін, О. Корнєв, Р. Левіна, Р. Лалаєва, О. Лурія, О. Мастюкова, Є. Соботович, О. Шахнарович та ін.); вчення про специфіку порушень мовленнєвої діяльності при РВ (І. Дмитрієва, Г. Каше, Р. Лалаєва, В. Петрова, М. Савченко, В. Синьов, Є. Соботович, Г. Сухарева, В. Тищенко та ін.).

Нами було визначено провідні положення концептуального блоку цілісної системи формування та корекції мовленнєвої діяльності розумово відсталих молодших школярів.

Перше положення ґрунтується на тому, що якісна оцінка розвитку мовленнєвої діяльності РВД молодшого шкільного віку повинна ґрунтуватися на багатоаспектному аналізі результатів мовленнєво-мисленнєвої діяльності (усного та писемного мовлення та особливостей розвитку пізнавальних процесів); друге положення – формування та корекція мовленнєвої діяльності РВД молодшого шкільного віку повинна бути спрямована на формування основ мовленнєвої діяльності у поєднанні її базових ознак як експресивного так і імпресивного мовлення.

Вище викладене зумовлює третє положення – мовленнєва діяльність в єднанні провідних ознак – цілісність та зв'язність – розглядається як предмет вивчення та основний засіб навчання. Це визначає четверте положення експериментальної роботи – принципову зміну основного спрямування формування та корекції мовленнєвої діяльності, що виявляється в переході від вивчення мовної системи, що передбачає рефлексію над структурою мови, яка не може бути в повній мірі можлива РВУ, до безпосередньо мовленнєвого розвитку. Тимом чино, п'яте положення, ґрунтується на тому, що формування та корекція мовленнєвої діяльності РВ молодших школярів повинно паралельно здійснюватися в процесі навчання іншим предметам шкільного курсу, під час взаємозв'язку усіх навчальних предметів.

Визначення провідних положень зумовлює обґрунтувати закономірності процесу формування та корекції мовленнєвої діяльності РВД початкових класів: універсальні (єдність і взаємозв'язок пізнавального та мовленнєвого розвитку; обумовленість процесу формування та корекції комплексом факторів виникнення порушень мовлення; відповідність мети і засобів мовленнєвого розвитку тощо) та специфічні (взаємообумовленість пізнавального та мовленнєвого розвитку, професійна компетентність дорослих і підготовленість дітей, поетапність засвоєння і формування мовленнєвих знань, вмінь та навичок та ін.).

Література

1. Боряк О. В. Специфіка когнітивного компоненту мовленнєвої діяльності при розумовій відсталості. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). Збірник наукових праць: вип. 7, у 2 т. / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2016. Т. 1. С. 38-49.
2. Боряк О. В. Інноваційні освітні технології в системі професійно-педагогічної підготовки студентів-дефектологів. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Додаток 1 до Вип. 36, Том VII (67): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору», К.: Гнозис, 2016, с. 306-316.
3. Боряк О. В. Психолого-педагогічні умови формування та корекції мовленнєвої діяльності розумово відсталих дітей молодшого шкільного віку. Збірник наукових праць «Педагогічні науки». Випуск LXXIX, Том 1. Херсонський державний університет, Видавничий дім «Гельветика», 2016. С. 121-127.
4. Боряк О. В. Прикладні аспекти формування мовленнєвої діяльності розумово відсталих дітей молодшого шкільного віку. Збірник наукових праць «Гуманізація навчально-виховного процесу». Слов'янськ, 2017. № 1 (81). С. 74-87.

МЕНОНІТ Й. КОРНІС ТА ЙОГО ПЕДАГОГІЧНИЙ ВПЛИВ НА РЕФОРМУВАННЯ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ІНОМЕНШИН У ШКОЛАХ НА ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ХІХ СТОЛІТТІ

Світлана Б. Брежнева
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Мелітополь, Україна
svetlana_bregneva@ukr.net

Розвинена соціокультурна інфраструктура, читацька та видавнича культура менонітів стали визначальними ознаками менонітської етноконфесійної спільноти півдня України. Меноніти були найбільш розвинутою, грамотною спільнотою серед інших.

Меноніт Й. Корніс (Cornies) мав яскравий життєвий шлях в Україні, він багато зробив і в сільському господарстві, і в реформуванні школи (Ben Klassen). Була створена програма під назвою «Загальні правила навчання та лікування дітей», де були викладені його думки про покращення освіти й навчання дітей.

У 1843 р. спостереження за менонітськими школами в колонії Молочанська було передано під керівництво Й. Корніса. Він швидко силою свого авторитету встановив правила й інструкції для досягнення мети створення кращої системи освіти та підготовки вчителів, і 26 січня 1846 р. опублікував документ, у якому подано стандартизовану навчальну програму для сільських менонітських шкіл:

1. Абетка на дошці. 2. Вимова та орфографія. 3. Читання, читання Біблії з правильною вимовою. 4. Правильна і гарна каліграфія («Schoenschreiben»). 5. Арифметика: перші чотири правила арифметики і три правила дробів. 6. Розумова арифметика. 7. Спів за Зифферном з Гезангбуха. 8. Навчання німецької мови. 9. Запам'ятовування Біблійних уривків, молитов та гімнів. 10. Письмо. 11. Початки географії та «Laenderfibel». 12. Біблійна історія, географія, природознавство та церковна історія з написанням відповідно до диктування.

Пункт 7 (Спів за Зифферном з Гезангбуха) мав особливе значення для майбутнього музичного розвитку російських менонітів, оскільки він забезпечував виховання музично «грамотного» суспільства. Усі школярі дізналися, як читати музику в нотації Зифферна. Водночас сила правил Й. Корніса встановила нову традицію, яка, ймовірно, перешкоджала прийняттю штатних записів. Зифферн залишався стандартною формою позначень у всіх менонітських школах протягом ХІХ та початку ХХ ст.

У тому ж році, коли Й. Корніс виклав стандартний навчальний план для менонітських шкіл, він видав два контрастних описи – бідної школи («Школа Х») та ідеальної («Школа А»). Опис першої, виданий 5 березня 1846 р., на той час був відомий як трактат «Allgemeine Regeln ueber Unterricht und Behandlung der Schulkinder, fuer die Schullehrer des Molotschnaer Mennonitenbezirks» («Загальне правило щодо навчання та лікування дітей

шкільного віку для вчителів шкільного округу Молочанська»). Вісімдесят вісім правил, викладених у цьому документі, можуть бути об'єднані в дванадцять загальних категорій: 1) загальні педагогічні принципи та методи; 2) зосередження на природних інтересах дитини; 3) самомотивація (Selbsttätigkeit); 4) упорядкованість та організація часу; 5) старші учні, які допомагають молодшим; 6) вчитель як приклад; 7) покарання та дисципліна; 8) релігія та моральність; 9) емоційне здоров'я учнів; 10) фізичне здоров'я та благополуччя учнів (фізичні вправи); 11) нагороди; 12) бажані соціальні характеристики.

Сам Й. Корніс був значною мірою самоучкою, але наявність у колоніях підготовлених вчителів, таких як Д. Хаускнехт, Т. Вот, Хейєс, Г. Франц і Ф. В. Ланге, мало дати Й. Корнісу розуміння про сучасні освітні німецькі події та освітні реформи в Європі. Крім того, він, можливо, отримав директиви від російських чиновників. Опис вищезазначених навчальних закладів «А» та «Х», «88 правил» Й. Корніса, імовірно, було скопійовано з пруських матеріалів та адаптовано. Чи були вони взяті з творів Й. Песталоцці та його послідовників, таких як Йоганн Фрідріх Гербарт або Карл А. Целлер, чи таких педагогів, як Б. К. Л. Наторп, не можна точно визначити, на думку сучасного дослідника П. Леткеманна. У будь-якому разі вони чітко відображають вплив принципів Й. Песталоцці.

Релігійне та моральне навчання було важливим аспектом роботи школи в суспільстві, як у Пруссії, так і в менонітських колоніях на південноукраїнських землях. Це чітко викладено в правилі № 77: «Релігійність дитини – це мета, до якої прагне вся справжня освіта, і навколо якої повинні бути об'єднані всі окремі елементи навчання». Для Й. Песталоцці спів дитини мав важливу роль як допомога релігійному та моральному вихованню. У правилі № 42 співу відведено функцію стимулювання благочестивих почуттів дітей.

Освітня реформа Й. Корніса постійно змінювала напрям навчання менонітів у колоніях. Де які критики вважали, що «88 правил» та реформа навчальних програм є порушенням «менонітських принципів віри». Поведінка самого Й. Корніса, як вважав Девід Епп, міністр з Хортиці, була більш деспотичною, ніж християнською. Ставлення з боку вчителів школи, керівників округу до постаті Й. Корніса як керівника освіти було неоднозначним.

Дискусія щодо відносних заслуг економічних і культурних реформ Й. Корніса ще триває серед дослідників, але вони вважають, що подальший розвиток музичної освіти підростаючого покоління менонітів на Півдні України – це цілком його заслуга.

ДІАГНОСТИКА ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Дмитро Ю. Венков¹, Ірина Ю. Остополець²
Донбаський державний педагогічний університет,
м. Слов'янськ, Україна
¹dmitrijvenkov72@gmail.com, ²irinaostopolets@gmail.com

Рівень розвитку освіти у державі визначає її роль і місце у світовій спільності. Сьогодні, у час глобального та перманентного розвитку науки, з'являються нові вимоги до освіти та навчання. На перший план виходить здатність людини до творчого мислення та її вміння бути креативною. Розвиток саме цих якостей, у наш час є найбільш актуальним у сфері освіти.

Предметом спеціального вивчення креативність та творчі здібності стали в дослідженнях таких зарубіжних авторів як Дж. Гілфорд, Х. Грубер, Дж. Девідсон, Н. Коган, С. Медник, Р. Муні, П. Торренс, Д. Фельдман, Дж. Фодор, Д. Харрінгтон, А. Штейн, вітчизняних вчених: Т. Галкіна, Є. Григоренко, В. Дружинін, В. Козленко, П. Кравчук, В. Моляко, К. Торшина та ін.

З погляду психодіагностики креативність трактується як вектор інтенсивності творчої тенденції особистості, що включає можливість її виміру, знаходження зв'язків з іншими проявами психіки (А. Анастасі, Є. Артем'єва, С. Бешелев, В. Бітінас, Е. Браверман, Ф. Гуревич, Є. Мартинова, В. Мельников, М. Мучник, Я. Окунь, Г. Суходольський, Л. Ямпольський та ін.). Як і будь-яку позитивну властивість, креативність важливо формувати якомога раніше. Найбільш сприятливим періодом для цього, на думку науковців, є молодший шкільний вік, коли спонтанна і, часто, репродуктивна творчість поєднується зі швидко зростаючим інтелектом, абстрактним мисленням, логічністю. У цьому віці істотно зростає можливість самостійної постановки мети, мотивації власної діяльності, пошуку способів дій і контролю результатів.

Метою нашого дослідження є визначення рівня творчих здібностей, креативності та творчої уяви у молодших школярів. Об'єкт дослідження – творчість дітей молодшого шкільного віку, його предмет – діагностика творчого потенціалу учнів у навчально-виховному процесі початкової школи. Вибірку склали 20 дітей молодшого шкільного віку, загальноосвітньої школи № 9 м. Рубіжного, Луганської обл., з них 5 дівчаток та 15 хлопчиків. Вік досліджуваних – 8-9 років.

Вивчення теоретичних засад проблеми, аналіз прогресивного психолого-педагогічного досвіду фахівців дозволив нам розробити програму дослідження та комплекс психодіагностичних методик, які були використані для збору фактичних даних. В роботі використовувалися такі методи дослідження: аналіз продуктів діяльності досліджуваних, тестування; вибіркоче спостереження, математико-статистичні методи обробки даних. В розроблений комплекс було включено такі конкретні методики: тест креативності Торренса (Субтест 3),

методика Торренса «16 кружечків», методика «Творча оригінальність» (модифікація Симановського А. Е.).

Проаналізувавши результати ми зробили загальні висновки щодо рівня розвитку творчих здібностей у групи досліджуваних. Так, низький рівень розвитку творчих здібностей показали 30% досліджуваних учнів (6 чол.), середній рівень – 45% учнів (9 чоловік) і високий рівень розвитку творчих здібностей – 25% досліджуваних (5 чол.). Це є досить оптимістичні результати, які слід враховувати вчителям та батькам учнів, щоб в подальшому визначити домінуючі здібності і нахили кожної дитини та цілеспрямовано їх розвивати.

Отже можемо констатувати, що діагностика творчих здібностей дає можливість реалізації індивідуального підходу до кожної дитини, що є запорукою успішного і гармонійного розвитку особистості з використанням творчого потенціалу кожного учня.

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА ТА СТУДЕНТА В ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ

Віра В. Глазова¹, Вікторія В. Чала²

*ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
м. Слов'янськ, Україна*

¹vvglazova@gmail.com, ²g2012.chala.v.1127@gmail.com

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології, які втілили технічні досягнення науки останніх років, забезпечують можливість реалізувати дистанційне навчання в українській освіті.

З'явилися нові педагогічні підходи, масові відкриті дистанційні курси, на яких безкоштовно навчається багато слухачів. З деяких причин, певним категоріям студентів не вистачає традиційних форм навчання або в деяких випадках воно є недоступним для них. Розв'язати цю проблему можна за допомогою дистанційного навчання.

Технологія впровадження дистанційного навчання у ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» спиралася на традиційну для нашого навчального закладу схему навчання, що дозволило доповнити поширені форми організацію освітнього процесу (лекції, практичні та лабораторні заняття та ін.) елементами дистанційного навчання, тобто використати технологію змішаного навчання (blended learning). Змішане навчання дозволяє поєднувати традиційні методики та актуальні технології. Така модель не передбачає відмови від традиційної освіти, оскільки очна освіта дає важливі мовні та соціокультурні навички для майбутнього педагога [1].

Найважливішим завданням при організації дистанційного навчання є побудова системи ефективного зворотного зв'язку й контролю самостійної роботи студентів. Вони повинні постійно відчувати увагу з боку викладача, тому необхідно оперативно перевіряти надіслані на сайт індивідуальні завдання та контрольні роботи, звіти про виконання лабораторних робіт, своєчасно їх оцінювати, щоб студенти могли бачити бали в електронному журналі успішності і критично оцінювати рівень своєї підготовки.

Потрібно побудувати такі індивідуальні освітні траєкторії, або програми, що відповідають цілям студента, його мотиваційним намірам, індивідуальним, інтелектуальним, психофізіологічним та іншим особливостям. Система дистанційного навчання повинна чутливо реагувати на ці запити студента. Принцип відкритості означає, що система дистанційного навчання може бути змінюваною, розширюваною. Слід зазначити, що усі зміни можуть бути здійснені не лише за ініціативою викладача, а й за вимогою студента. Відкрита система дистанційного навчання здатна інтегруватися з іншими системами, а також повинна надавати ряд альтернатив з освоєння освітніх програм, що може бути виражено й в наданні вибору типів заняття: синхронно або асинхронно, в режимі реального часу або відстрочено, індивідуальне або в групі та ін.

Контроль результатів навчання є одним з компонентів процесу навчання. Особливого значення контроль знань набуває після вивчення будь-якого розділу програми й завершення ступеня навчання, коли студент повинен пройти іспит з вивченого матеріалу. Суть перевірки результатів полягає у виявленні рівня знань студента. Він повинен відповідати освітньому стандарту за програмою предмету. Одна з головних проблем оцінки знань при проходженні он-лайн курсу – це відсутність гарантії того, що слухач курсу проходив тестування самостійно: не вдавався до допомоги сторонніх ресурсів та осіб. Особливу складність створює той факт, що відсутня можливість постійного контролю поведінки того, хто здає іспит. Це збільшує відсоток списування та інших форм несумлінного проходження курсу. З цього випливає проблема об'єктивного контролю.

У змішаному навчанні рекомендується використовувати традиційні та інноваційні інструменти оцінювання знань [3].

При здійсненні зворотного зв'язку бажано дотримуватись наступних рекомендацій: завжди потрібно пояснювати чому відповідь правильна чи неправильна; заохочувати взаємний зворотний зв'язок між студентами; перетворювати навчання в реальний досвід; використовувати гейміфікацію [2]; мотиваційну мову.

Оцінка ефективності навчального процесу є важливим напрямком в дистанційному навчанні і можлива при проведенні організації постійного моніторингу.

Слід зазначити, що в системі дистанційного навчання контроль і зворотний зв'язок набувають ключового значення, від яких безпосередньо залежить якість освітнього процесу. Це відбувається в першу чергу через складну структуру дистанційного навчання, в якій людина і техніка повинні працювати в безперервному режимі. Від дотримання функціональних вимог безпосередньо залежить результат надання якісної освіти в системі дистанційного навчання.

Література

1. Blended Learning today. Tips For Designing Blends In The New Learning Architecture. Режим доступу: <http://www.kineo.com/m/0/blended-learning-today-2013.pdf>.
2. Бугайчук, К. Л. Гейміфікація у навчанні: сутність, переваги, недоліки / К. Л. Бугайчук // Дистанційна освіта України 2015: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 19-20 листопада 2015 р.). – Харків: ХАДІ, 2015. – С. 39-43.
3. Теорія та практика змішаного навчання: монографія / В. М. Кухаренко, С. М. Березенська, К. Л. Бугайчук, Н. Ю. Олійник, Т. О. Олійник, О. В. Рибалко, Н. Г. Сиротенко, А. Л. Столяревська; за ред. В. М. Кухаренка – Харків: «Міськдрук», НТУ «ХПІ», 2016. – 284 с.

ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я У СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Катерина С. Гордєєва

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

м. Слов'янськ, Україна

katrinzzz83@gmail.com

Стан здоров'я людини залежить не тільки від біологічних факторів, навколишнього та соціального середовища, а й від того, чи становить власне здоров'я людини для неї цінність. Саме це визначає, якою мірою людина готова піклуватися про нього, дотримуватися здорового способу життя, значною мірою, обізнаності щодо чинників, які визначають стан здоров'я.

У сучасних умовах реформування системи вищої освіти науковці приділяють особливу увагу питанням збереження та зміцнення здоров'я студентської молоді, що є необхідною передумовою професійної й особистісної самореалізації кожної молодої людини.

Ретельно висвітлено питання створення здоров'язбережувального освітнього простору у вищому навчальному закладі такими вченими як, Ю. Бойчук, М. Гончаренко, В. Горащук, О. Коновалова, С. Омельченко, В. Шахненко; проаналізовано різні підходи до зміцнення й розвитку культури здоров'я особистості В. Ананьєвим, В. Вишневським, О. Кабацькою, Л. Сущенко, І. Шапошніковою.

Відповідальність як якість особистості формується в процесі спільної діяльності у результаті інтеріоризації соціальних цінностей, норм і правил. Чітко усвідомлюючи свої громадянські та особистісні обов'язки, студент не завжди проявляє ініціативу та творчість у процесі навчання. За таких умов у педагогічному процесі спостерігаємо протиріччя, яке виявляється між «хочу», «бажаю», з одного боку, та «потрібно», «мушу», з іншого, таке «протиріччя часто викликає внутрішню психічну напруженість», що спонукає до осмислення та переосмислення предмета своєї діяльності [1]

Випускники університетів високо цінуються на ринку праці, позитивно відрізняючись від багатьох своїх ровесників високою професійною компетентністю, креативністю, розвиненим логічним і критичним мисленням, сформованістю професійних та особистісних якостей.

Попри певну ймовірну декларативність отриманих відповідей, сучасна українська молодь незалежно від віку, статі та місця проживання не вважає здоров'я важливою цінністю свого життя.

На думку української молоді, стан здоров'я значною мірою залежить від таких загальних факторів, як: шкідливі звички, екологічна ситуація, особистого ставлення до свого здоров'я, правильного харчування, умов на роботі та вдома; наявності хронічних захворювань, заняття фізкультурою та спортом, матеріального благополуччя, режиму дня.

Проте на запитання, які чинники негативно впливають на їхнє власне здоров'я, більшість студентів віддали перевагу стану навколишнього середовища (66,4%). Це можна пояснити недостатньою поінформованістю про інші необхідні складові здоров'я, регулярним публічним обговоренням наслідків Чорнобильської аварії та інших екологічних негараздів.

У результаті отриманих даних було зроблено висновок про необхідність активізації в університетах виховної роботи, спрямованої на зміцнення здоров'я студентів, залучення їх до здорового способу життя. Фізичне здоров'я найважливіший елемент у структурі стану здоров'я студентів факультету фізичного виховання [2].

З метою перевірки висунутого в дослідженні припущення, що ефективність формування відповідального ставлення до здоров'я у студентів факультету фізичного виховання забезпечується науково обґрунтованою технологією, що реалізується на мотиваційно-цільовому, когнітивно-дієвому й рефлексивно-поведінковому етапах, було організовано педагогічний експеримент.

Результати експерименту довели, що успішність формування відповідального ставлення до здоров'я у студентів факультету фізичного виховання забезпечується науково обґрунтованою технологією, що базується на особистісно-діяльнісному й компетентнісному підходах та передбачає засвоєння студентами необхідних здоров'язбережувальних знань і умінь, особистісних якостей, а також прояв мотивів та визначення оптимальних цілей в процесі оздоровчої діяльності на мотиваційно-цільовому, когнітивно-дієвому й рефлексивно-поведінковому етапах.

Майбутні дослідження в галузі оптимізації методики формування відповідального ставлення до здоров'я у студентів факультету фізичного виховання можуть бути спрямовані на розробку індивідуалізованого варіанту методики формування відповідального ставлення до здоров'я для кожного окремого студента.

Література

1. Вишне夫斯基 В. А. Методология здоровьясбережения в школе / Вишне夫斯基 В. А. – М.: Изд-во «Теория и практика физической культуры», 2002. – 270 с.
2. Омельченко С. О. Здоров'язбережувальна педагогіка: сучасні тенденції та перспективи розвитку. Рідна школа: щомісяч. науково-пед. журн. – 2012. – № 7. – С. 25-28.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТВОРЧОСТІ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИШУ

Лариса М. Дейниченко
Донбаський державний педагогічний університет,
м. Слов'янськ, Україна
Deynichenkolora@gmail.com

В умовах сьогодення конкурентоздатним ресурсом діяльності педагога вищого навчального закладу є не стільки спеціальні знання, володіння інформацією, освоєні технології навчання і виховання, скільки розвинутий особистісний творчий потенціал.

Професіоналізм, творчість педагога, розглядали дослідники І. Акимов, В. Афонін, Е. Дмитрієва, В. Кліменко, В. В. Рижов, Г. Сорокоумов, В. Шулінський, Е. Щербакова. Особливості розвитку креативності в професійній підготовці визначені в працях С. Овчинникова, Т. Андрущенко, В. Бондарьова, З. Заболотських, І. Колобутіна, Н. Мілютіна, А. Морозов, Т. Стародубцева, Л. Степанова, Г. Фомченкова та ін.

Сформулюємо основні теоретичні положення, які дадуть змогу змістовно охарактеризувати творчість як аспект професійної діяльності викладача вишу. Сучасна філософія визначає творчість як процес людської діяльності, що створює якісно нові матеріальні й духовні цінності. Творчість трактується як соціально-історичне явище, що виникає і розвивається в процесі взаємодії суб'єкта і об'єкта на основі суспільної практики (А. М. Шулік); у простому випадку як несвідомий, спонтанний процес продукування нових образів (Ф. В. Лазарєв).

Психологічний аспект творчості пов'язаний з дослідженням питань про структуру творчості, про шляхи, що ведуть до відкриття нового, про пізнавальну роль інтуїції, уяви, передбачення, цілепологання. Творчість – похідне інтелекту, заломленого через мотиваційну структуру. Підтримуючи думку Н. Т. Гурець, ми можемо стверджувати, що творчість і креативність є похідними інтелектуальної діяльності особистості. Поряд з цим, психологія творчості розглядає питання про творчу активність людської особистості. З одного боку, вона – наслідок індивідуальних рис особистості, з іншої – має відому соціальну обумовленість (Є. С. Чугунова). Відповідно до розуміння нами творчості як процесу нестандартного вирішення поставлених завдань в будь-якій сфері діяльності, в результаті якого створюються нові, оригінальні матеріальні та духовні цінності, існує можливість розвитку і вдосконалення особистості.

Так, Н. Ю. Посталюк розглядає творчий потенціал особистості як інтегральний прояв різноманітних якостей особистості та вважає, що творчу особистість характеризує не тільки високий творчий потенціал, а й ступень її активності в його реалізації. Творчу активність особистості пов'язують з особливими креативогенними особистісними утвореннями, якостями

когнітивних процесів і принципів мозкової саморегуляції. Це пошукова та перетворювальна активність особистості, не стимульована зовні.

Під творчим потенціалом ми розуміємо можливості, здібності, професійну компетенцію, які можуть бути використані для творчого вирішення завдань освітнього процесу у вищому навчальному закладі. Творча активність розглядається нами з двох позицій – з позиції саморозвитку педагога вищої школи і з позиції його професійної діяльності. У першому випадку вона виявляється у вдосконаленні ним своїх знань, умінь, навичок та здібностей; у другому – в прагненні вийти за рамки заданої програми дій, в пошуку нових шляхів вирішення поставлених завдань, в розробці інноваційних педагогічних технологій.

З метою виявлення прояву творчості викладачів вишу було проведено опитування 165 студентів 3 курсів факультетів психології, управління та економіки, педагогічної освіти, початкового навчання та 50 викладачів Донбаського державного педагогічного університету. Досліджуваним було запропоновано виділити риси, які, на їхню думку, повинні відрізняти педагога вишу за його професійною творчістю. Аналіз результатів опитування показує, що викладач вишу має наступні творчі характеристики: яскраво виражена творча спрямованість; високий творчий потенціал; творча активність; здібність до інновацій; вміння будувати свою діяльність на основі принципів співпраці та співтворчості зі всіма учасниками навчально-виховного процесу у вищій школі; прагнення сформувати досвід творчої діяльності у своїх студентів.

Поряд з цим була проведена експрес-діагностики креативності Джонсона, яка фокусує увагу на елементах, пов'язаних із творчим самовираженням. Даний опитувальник дозволяє провести самооцінку креативності педагогами. Аналіз результатів показує, що у більшості викладачів виявлено високий і середній рівні прояву креативності. При цьому стаж роботи не мали визначального значення.

Отже, творчість викладача вишу виступає як один з головних чинників, що забезпечують високу професійну підготовку майбутніх фахівців. Основні умови пов'язані з удосконаленням особистості педагога вищої школи, а саме розвиток творчої індивідуальності викладача та формування його індивідуального стилю діяльності; бажанні забезпечити сприятливі умови для творчого розвитку студентів.

ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА ЯК ЧИННИК ПОГЛИБЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО ШКОЛЯРІВ В УКРАЇНІ

Наталія П. Дічек
Інститут педагогіки НАПН Україна,
м. Київ, Україна
n.p.dichek@gmail.com

Вивільнення на початку 1990-х років української соціогуманітарної думки й освітньої практики з тенет моноідеологічних імперативів сприяло поширенню ідей про необхідність гуманізації всієї освітньої сфери. Так, у статті 6 Закону про освіту, 1991 р. (уточнений 1996 р.) серед її основних принципів узасаднювалися «гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; органічний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, традиціями». Однак фактично першим документом про стратегічні шляхи й пріоритетні напрями реформування освітньої галузі, розробленим у суверенній Україні, стала Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття», 1993 р.), де йшлося про необхідність відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, про вихід вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень, про національне відродження. Головне – проголошувалася необхідність створення у «загальноосвітніх навчально-виховних закладах психологічної та соціально-педагогічної служб», що розглядалися як один із основних шляхів реформування загальної середньої освіти. Програма стала першим концептуальним забезпеченням подальшої роботи з оновлення і розбудови національної системи освіти. Вважаємо – розпочався гуманістичний поворот до людиноцетрованої освіти, підготовлений, за нашими попередніми дослідженнями, наприкінці 1980-х років, коли українські психологи і педагоги почали звертатися до проблеми гуманізації освіти, забезпечення її особистісно зорієнтованого змісту, намагаючись розв'язати численні суперечності навчально-виховного процесу. Тому вже в перші роки незалежності науковці змогли фактично відразу включитися у процес оновлення підходів до вивчення розвитку підростаючої особистості, що активізувало в Україні такий науково-практичний напрям діяльності, як практична психологія. Культура використання педагогами психологічних знань набула визнання як «невід'ємна складова гуманізації навчально-виховного процесу», гуманний підхід учителя до учня тлумачився як «навчання і виховання, адресоване всьому спектру психічних якостей дитини», а педагогічна взаємодія мала ґрунтуватися на психологічно достовірному сприйманні педагогом особистості дитини у її неповторній індивідуальності, на знанні психологічних закономірностей її розвитку, а також на здатності розробляти такі стратегії керівництва її активністю, які найбільше сприяють реалізації потенцій дитячого «Я».

Одним із важливих шляхів гуманізації шкільної галузі стала психологізація шкільного життя, покликана забезпечити вивчення, врахування й задоволення

індивідуальних навчально-виховних потреб дитини-учня. Почалося інтенсивне використання здобутків і можливостей практичної психології, впровадження методичного інструментарію шкільної психодіагностики, організаційною структурою для функціонування якої визначили психологічну службу школи (ПСШ).

Однак сучасний психолог В. Панок (активний учасник організації педагогічної служби, а з 2000 р. і донині – її керівник) ще у 1992 р. стверджував, що усвідомлення необхідності застосування психологічних знань у навчально-виховному процесі почалося «знизу», все більше шкіл, використовуючи фінансову самостійність, включали до штатного розкладу посаду шкільного психолога, а за необхідності створення психологічної служби у системі освіти висловилися понад третина делегатів З'їзду працівників освіти України (1992 р.). Він писав, що у той час диференціація навчання, забезпечення розвитку здібностей дітей визнавалися ключовими завданнями шкільної освіти і підкреслював, що без психологів і психології їх виконання було неможливе, так само, як і розв'язання проблем профорієнтації і профдобору, важковиховуваності, створення якісно нових підручників, прогнозування особливостей психічного розвитку дітей.

Легітимізація психологічної служби в Україні відбулася з прийняттям у 1993 р. Положення про психологічну службу в системі освіти. Основними її завданнями стали сприяння повноцінному розвитку особистості учнів на кожному віковому етапі; забезпечення індивідуального підходу до кожного учасника навчально-виховного процесу на основі його психолого-педагогічного вивчення; профілактика і корекція відхилень в інтелектуальному і психофізичному розвитку учнів. Діяльність практичного психолога в школі охоплювала такі види практичної роботи, як діагностика, обстеження окремих дітей чи груп; корекція відхилень у психофізичному та інтелектуальному розвитку і поведінці учнів, схильності до залежностей та правопорушень, подолання різних форм девіантної поведінки; реабілітація, тобто надання психолого-педагогічної допомоги вихованцям, учням, які перебувають у кризовій ситуації; профілактика або своєчасне попередження відхилень у психофізичному розвитку та становленні особистості, міжособистісних стосунках, запобігання конфліктним ситуаціям у навчально-виховному процесі; прогностика або розроблення і застосування моделей поведінки групи та особистості у різних умовах, проектування змісту і напрямів індивідуального розвитку учнів і складання на цій основі життєвих планів.

У 1998 р. було створено науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи як структурний підрозділ Академії педагогічних наук України, а з 1999 р. започаткували підготовку фахівців нової спеціальності – «практичний психолог». Якщо у 1994 р. в освітніх закладах працювало 2852 практичних психологів то на кінець 2003-2004 навчального року чисельність психологічної служби України становила 9317 осіб.

ПЕРЕДУМОВИ ПОКОЛІННИХ КОНФЛІКТІВ: ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Наталія О. Довгань

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України

м. Київ, Україна

1511ndovgan@gmail.com

У всі часи зміни культурних смислів і соціальних відносин мають певні закономірності, а перебіг поколінного терміну функціональності має відмінності в хронотопі часових і просторових відносин (М. М. Бахтін) [1], що приводить до несинхронії і розбіжності розвитку законів культури і законів соціального розвитку. А в результаті соціокультурної десинхронії ускладнюється злиття поколінних кодів культурних і суспільних, виникає проблема неспівпадіння "суспільства як культурного тексту і суспільства як тексту системи відносин" (М. В. Шакурова) [2, с. 8]. І все ж таки, культура нових поколінь поступово знаходить свій шлях оформлення в конструктивні реалії, проявляє свою унікальність і самобутність. Але на шляху становлення покоління, впровадження його оновлених соціокультурних реалій виникають перепони обмежень усталеними практиками минулого, що й стає передумовами соціокультурних конфліктів:

По-перше, різні соціальні культури повсякденної поколінної реальності, інтеріорізовані соціокультурні зразки, можуть призводити до антагонізму поколінних позицій. Але передбачуваність еспектацій акторів створює умови подолання утруднень десинхронії конструювання поколінних/міжпоколінних кодів і смислів культурних і суспільних текстів реальності, які висвічують засоби і способи передавання поколінного досвіду, стабільні смисли контекстуальних значень.

По-друге, в процесі передавання іншими поколіннями легітимованих соціокультурних інститутів реальності (знань, правил, моделей поведінки і т. д.) виникає загроза неприйняття сконструйованої реальності пращурів нащадками: змінюється, характер обміну культурними змістами (інформацією) – транслявання / сприймання соціального досвіду, що опосередковує міжпоколінні процеси.

Тому важливим стає в наукових пошуках виокремлення факторів, які можна окреслити як соціально-психологічні домінанти, що впливають на перебіг міжпоколінних процесів, визначають механізми дії їх пануючих функцій, домінуючих поколінних ідей, опосередковують форми фігуративної взаємодії, складають основні ознаки і частини неповторних соціокультурних реалій поколінь.

По-третє, в процесі коеволюційного розвитку поколінь, об'єднаних соціальними зв'язками, стає можливим зіткнення типізованих поколінних модусів як властивості, що розкриває стан, спосіб функціонування фігуративних дій. На відміну від атрибутів – невід'ємної якості, без чого неможливе поколінне

само- і зовнішнє ідентифікування, модуси поколінь представляють багатогранність і мінливість поколінних образів, створюють, руйнують і відбудовують реальність в хронологічному і історичному контексті.

Але, якщо обов'язковою акторською атрибуцією поколінь, припустимо, визначити ментальність, а змісти ментальності, сформовані на етапах життя, представити ментальними модусами (соціальні позиції (ентилехії) – настанови, цінності, уявлення і диспозиції (габітус) поколінь), то дослідження ментальних модусів як засобів мислення, надає можливість:

- артикулювати особливості конструювання функціонального характеру міжпоколінної взаємодії.

- виокремити, відповідно культурних і соціальних практик поколінь, проблемне поле конструювання культурних і соціальних смислів замкнених у соціокультурний коловорот взаємовпливовості і взаємозалежності поколінь;

- визначити типізацію модусів ментальності поколінь;

- розкриє особливості взаємообумовленого конструювання міжпоколінного простору соціокультурної взаємодії.

Таким чином, психологія соціокультурної взаємодії поколінь виявляється надзвичайно складним предметом дослідження, що потребуватиме вироблення теорії, уточнення наявного категоріального апарату, визначення засобів утримання міжпоколінних відносин від загострення протиріч і подолання соціокультурних протистоянь.

Література

1. М. М. Бахтин *Формы времени и хронотопа в романе Очерки по исторической поэтике* // Бахтин М. М. *Вопросы литературы и эстетики*. М. Худож. лит., 1975. С. 234-407.

2. М. В. Шакурова *Социокультурное пространство как условие становления социокультурной идентичности личности*.

URL: <http://www.e-culture.ru/Articles/2007/Shakurova.pdf>.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ В ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ольга М. Зайцева

Глухівський національний педагогічний університет

імені Олександра Довженка,

м. Глухів, Україна

olga.urol@gmail.com

Професійна орієнтація – це система навчально-виховної роботи, що спрямована на засвоєння учнями знань про соціально-економічні й психофізіологічні умови правильного вибору професії, формування в них умінь аналізувати вимоги різних професій відповідно до психологічної структури особистості та своїх професійно значущих якостей, знаходити шляхи й засоби їх розвитку.

У контексті проблем професійної орієнтації навчальну діяльність можна розглядати різнобічно. По-перше, вивчаючи загальноосвітні предмети, учні засвоюють загальні наукові основи сучасної техніки та технології, організації та економіки виробництва, які складають основу оволодіння професійними знаннями, вміннями, навичками.

По-друге, необхідність врахування змін, які відбуваються в науці, техніці, виробничій сфері, характері сучасної професійної діяльності висувають оновлені вимоги до змісту освіти. Його результати впливають і на підготовку професіоналів. Тільки за таких умов забезпечується якісна підготовка учнів до праці в умовах сучасної соціально-економічної ситуації, відповідно до вимог різних сфер виробництва.

По-третє, в навчальному процесі формуються пізнавальні, а на їх основі – професійні інтереси. З теорії формування пізнавальних інтересів (Щукіна Г. І.) випливає, що в процесі орієнтації учнів на професії за основу слід брати широкі пізнавальні інтереси. За певних умов вони набувають професійної спрямованості, формують готовність до вибору сфери професійної діяльності.

Готовність до вибору професії нами визначається як внутрішнє переконання і усвідомлення фактору вибору професії, інформованість про світ праці, психофізичні та фізіологічні вимоги професії до людини. Це здібність до пізнання індивідуальних особливостей (“образ Я”), аналізу професій і прийняття рішення на основі співвідношення цих двох типів знань, тобто здібність до свідомого вибору професії.

Готовність до вибору професії формується в спеціально організованій професійно-орієнтованій навчальній діяльності за допомогою спеціальних активних методів та технологій профорієнтаційної роботи. Під час навчання учні отримують широкі політехнічні знання, інформацію що до сфер професійної діяльності людини, суб’єктів трудової діяльності, предметів, засобів та знарядь праці, знайомляться з різними видами праці та виробництва, набувають

трудоу умінь і навичок. Така інформація є базовою і надається всім без винятку учням загальноосвітньої школи.

Базова інформація суттєво впливає на формування готовності школярів до вибору професії. У зв'язку з цим можна виділити профорієнтаційні можливості навчальної діяльності. У змістовному та організаційному аспектах ці можливості полягають у оперті на відношення, яке вже склалося у школярів до навчання, як провідного виду їх трудової діяльності, використанні профорієнтаційних можливостей матеріалу, закладеного в навчальних програмах та підручниках, збагаченні змісту навчального матеріалу інформацією про світ праці та професій, про себе (образ "Я"), залученні школярів до практичних проб, реалізації активних методів та технологій навчання, вивченні особистості школярів, їх можливостей та інтересів.

Ефективність навчального процесу значною мірою залежить від того, наскільки свідомо учні беруть участь у ньому, в якій мірі цілі навчання стають для кожного учня особисто значущими. Тому, необхідно організувати процес навчання так, щоб учні точно знали той навчальний мінімум (перелік знань, загально навчальних і предметних умінь і навичок), який повинен бути засвоєний у результаті вивчення теми чи розділу курсу, усвідомили вимоги до якостей особистості, звичок, навичок, поведінки, яку будуть мати значення в майбутньому професійному виборі.

Отже, названі можливості навчальної діяльності можуть мати профорієнтаційний ефект у тому випадку, коли реалізуються при дотриманні ряду психолого-педагогічних умов. На нашу думку, такими є:

- Недопустиме порушення логіки навчального процесу при вивченні змісту основ наук з урахуванням завдань профорієнтації.
- Профорієнтаційний, техніко-технологічний матеріал має сприяти вивченню основ наук, отже, для здійснення зв'язку навчальних предметів з реальним виробництвом доцільно використовувати типові технічні об'єкти.
- Важливо забезпечити диференційований підхід у виборі конкретних шляхів і засобів профорієнтаційної роботи з учнями на основі врахування рівня їх розвитку, професійної спрямованості та характеру взаємозв'язку пізнавальних і професійних інтересів.
- Професійна орієнтація на уроці може бути ефективною тоді, коли втілюється в життя як довгострокова програма, що розрахована на всі роки навчання учня в школі.
- Професійна орієнтація має здійснюватись у процесі вивчення всіх предметів навчального плану, але кожний з них має особливість методики викладання, отже й свою специфіку в організації та проведенні профорієнтаційної роботи.
- Професійна орієнтація в навчальному процесі повинна здійснюватись за умови реалізації міжпредметних зв'язків.

Врахування педагогами вище зазначених психолого-педагогічних умов у організації та здійсненні профорієнтаційної роботи сприятиме підвищенню ефективності її проведення в процесі навчальної діяльності.

СТАН ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В ЕПОХУ СТРУКТУРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Світлана В. Іноземцева¹, Ірина О. Малиніна²
Харківський національний педагогічний університет

імені Г. С. Сковороди

м. Харків, Україна

¹SVS1709@rambler.ru, ²katrin6718@yandex.ru

Трансформації в сфері освіти на сучасному етапі розвитку суспільства зумовили реформаційні процеси у вищій школі України взагалі та, зокрема, у педагогічній освіті. Найкращим прикладом цього є Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.

Від дня свого заснування (1804 р.) цей навчальний заклад був і залишається провідним науково-методичним центром підготовки педагогічних і наукових кадрів для освітянських і наукових закладів України. Одночасно з педагогічним інститутом з 1812 р. діяв інститут шляхетних дівчат, який готував учительок і виховательок. У 1919 р. інститути були об'єднані у єдиний педагогічний інститут, який з 1945 р. носить ім'я Г. С. Сковороди. У 1994 р. навчальний заклад отримав статус університету. У 2004 р. Харківському державному педагогічному університету імені Г. С. Сковороди надано статус національного.

Першим ректором інституту був Х. Ф. Роммель, автор «Плану і правил навчання у Харківському педагогічному інституті» та курсу «Дидактика і методика» (1812). Сьогодні керівництво Харківським національним педагогічним університетом імені Г. С. Сковороди здійснює ректор Прокопенко І. Ф. – доктор педагогічних наук, професор, академік Національної Академії педагогічних наук України, наукові здобутки якого відображено у понад 650-ти наукових та навчально-методичних працях.

У 2015 році університет отримав Сертифікат на систему управління якістю стосовно надаваних послуг у сфері вищої освіти.

За роки свого існування навчальний заклад підготував понад 182 тисяч конкурентоздатних фахівців. Університет пишається своїми випускниками: Героями України, академіками, заслуженими вчителями, діячами науки і техніки, працівниками освіти, майстрами спорту, тренерами, чемпіонами олімпіад Європи та світу – їх професіоналізм, наполегливість і відданість своїй справі завжди задовольняли потреби і вимоги часу.

Університет забезпечує отримання вищої освіти на рівні кваліфікаційних вимог до бакалавра та магістра з 24 спеціальностей, а саме: «Дошкільна освіта», «Початкова освіта», «Фізичне виховання», «Українська мова та література», «Історія», «Хореографія», «Мова та література (російська, англійська, німецька, французька)», «Математика», «Фізика», «Біологія», «Здоров'я людини», «Інформатика», «Хімія», «Образотворче мистецтво», «Дизайн», «Музичне мистецтво», «Соціальна педагогіка», «Психологія», «Соціологія», «Економічна теорія», «Правознавство».

Навчально-виховний процес в університеті забезпечують 14 факультетів (український мовно-літературний імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, іноземної філології, славістики, історичний, природничий, фізико-математичний, дошкільної освіти, початкового навчання, фізичної культури і спорту, мистецтв, художньо-графічний, психології і соціології, юридичний, економічний), 57 кафедр, у тому числі 42 випускових, на яких сучасну підготовку здійснює 1 академік АПН України, 102 доктори наук, професори, та понад 380 кандидатів наук, доцентів. Науково-педагогічний колектив, за своїм складом має всі потенційні можливості якісно реалізовувати завдання, поставлені перед університетом щодо підготовки фахівців у сфері освіти.

Харківський національний педагогічний університет за рівнем і станом своєї матеріально-технічної бази має всі можливості для ефективного здійснення професійної підготовки педагогів. Контингент студентів ХНПУ імені Г. С. Сковороди на 01 жовтня 2017 року налічує 5621 особу, з яких 4027 студентів навчається за денною формою, 1594 – за заочною. До послуг студентів 6 навчальних корпусів університету, бібліотека, книжковий фонд якої становить 767 056 примірників, 6 читальних залів на 324 місця, 33 комп'ютерних класи (навчально-дисплейних місць – 1 390, мають вихід до мережі Інтернет – 1292), лінгафонні кабінети, 15 спортивних залів, футбольне поле, тенісні корти, ігрові майданчики, лижна база, спортивно-оздоровчий табір «Гайдари», Молодіжний центр, музей університету, газета «Учитель», окремий науково-освітній центр Українського козацтва імені Г. С. Сковороди, 3 гуртожитки, їдальні, кафе, медичний центр.

Університет є потужним науково-дослідним комплексом, що виконує великий обсяг фундаментальних і прикладних досліджень та розробок, результатом яких є велика кількість монографій, підручників, навчальних посібників, наукових статей тощо. На покращення якісного складу науково-педагогічних працівників спрямована і ефективна робота відділу аспірантури і докторантури університету.

Харківський національний педагогічний університет налагоджує співробітництво та підтримує зв'язки з міжнародними організаціями, навчальними закладами та науково-дослідними установами багатьох країн світу, а саме: Хебейським та Ханьшаньським педагогічними університетами (КНР), Вроцлавським університетом, Університетом Марії Кюрі-Склядовської (Польща), Університетом Суспільних наук (м. Познань, Польща), Мозирським державним педагогічним університетом ім. І. П. Шамякіна, Брестським державним педагогічним університетом імені О. С. Пушкіна (Республіка Білорусь) тощо.

СТРУКТУРОВАНІЙ СВІТОГЛЯД МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Вадим П. Кайдан¹, Наталія В. Кайдан², Христина О. Тураненко¹

¹Слов'янський енергобудівний технікум,

^{2,3}Донбаський державний педагогічний університет,

м. Слов'янськ, Україна

¹kajtan.kt@gmail.com, ²kaydannv@gmail.com, ³tina-turanenko@ukr.net

Більшу частину елементів розвитку вітчизняної системи освіти, що спостерігаються упродовж останніх двох десятиріч, можна об'єднати та охарактеризувати єдиним терміном «гуманізація». З точки зору стимулювання індивідуальних особливостей з метою розвитку творчих здібностей окремого індивіда, такий підхід є найбільш ефективним. Проте, постає питання не лише про здатність окремої особистості до адаптації в умовах суспільного життя, але й про ефективне співіснування з іншими особистостями на рівні окремої сім'ї, громади, країни та людського суспільства в цілому [2]. Фактично, виникає потреба спрямовувати розвиток здібностей в певному напрямку. Здебільшого визначення пріоритетів зумовлюється професійними потребами. Головне протиріччя, на нашу думку, полягає в тому, що збільшення віку конкретної особи збільшує шанси на правильну визначеність професійних уподобань, але зменшує шанси на ефективний розвиток необхідних здібностей.

Більш ефективним буде підхід поступового розвитку вмінь, пов'язаних із творчою роботою, із одночасним структуруванням своїх вмінь, знань та навичок кожною окремою особистістю. Фактично, освітній процес кожної людини буде являти собою створення структурованого світогляду, що буде містити в собі теоретичну базу, базу практичних вмінь та навичок, елементи саморозвитку, основи знань про комунікаційні процеси з оточуючим світом.

Загальні аспекти, що будуть спільними для всіх здобувачів освіти, полягають в елементах саморозвитку та основах знань про комунікацію з оточуючим світом. Вони забезпечують гармонійне «входження» особистості до суспільства. А вже «теоретична» та «практична» бази є варіативною частиною, склад якої визначається уподобаннями особистості та/або професійними інтересами.

На ранніх етапах освіти здебільшого більш корисними будуть вправи напрямлені не на творчий пошук, а на накопичення знань з окремих методів розв'язання проблеми. Наприклад, в курсі шкільної математики, не слід одразу ставити учням питання про визначення градусної міри кута. Не слід, вимагати від них розв'язку проблеми, ґрунтуючись лише на означенні. Більш доцільно повідомити декілька розповсюджених способів (за допомогою циркуля, транспортира) з обов'язковим порівняльним аналізом щодо їх складності, затрат часу, умов використання. Лише потім пропонують проблему, для розв'язання якої необхідно визначити конкретний спосіб. А згодом, ставлять питання про «розробку» власного способу вирішення проблеми. У даному випадку, порівняльний аналіз виконує функцію наповнення «теоретичної» бази, а

розв'язування завдань відповідає за «практичну» частину та саморозвиток. Намагання учнем «створити» свій власний спосіб та донесення його принципів до оточуючих якнайкраще забезпечить розвиток його комунікаційних навичок.

Під час процесу навчання в ВНЗ за технічними спеціальностями також існує потреба в розвитку творчого підходу [1]. Здебільшого це формується за допомогою вивчення окремих типових способів розв'язування проблеми («теоретична» та «практична» частини). Основною відмінністю у здобутті знань є те, що «практична» частина представлена спеціальними дисциплінами, що реалізують процес навчання на базі «теоретичної», представленої фундаментальними дисциплінами та предметами. Головною реалізацією можливостей саморозвитку в цій системі постає дипломний проект, оскільки завдання індивідуальні, а саме наявність «нового» здебільшого впливає на результати оцінювання. А здатність особистості взаємодіяти з оточуючим світом та якісні характеристики цієї здатності аналізуються під час захисту дипломного проекту. Здебільшого, вищевказане стосується й навчання за педагогічними спеціальностями.

Однак, на нашу думку, головна відмінність між двома напрямками підготовки фахівців, полягає в тому, що «технічна» проблема полягає в ефективному використанні ресурсів, що є в наявності, а реалізація «педагогічної» проблеми полягає саме в створенні необхідних ресурсів, що мають забезпечити певний результат процесу навчання. Як приклад такої реалізації, є поурочне планування, яке реалізується як відповідною документацією, так й засобами проведення заняття. Саме процес підготовки до проведення заняття спонукає педагога використовувати, тобто й розвивати, творчі здібності. Слід зауважити, що дуже цікавим для вивчення є процес підготовки інженерів-викладачів, що повинен поєднувати обидва напрямки освітньої діяльності.

Отже, процес освіти має бути базою для процесу самоосвіти. На ранніх етапах необхідно накопичення знань з окремих методів розв'язання проблем. На пізніх етапах головний пріоритет належить творчому пошуку. А фахівець, що отримав освіту, має вміти розв'язувати проблему лише творчим шляхом.

Література

1. Лузік Е. Креативність як критерій якості в системі підготовки фахівців профільних ВНЗ України / Е. Лузік // Вища освіта України. – 2006. – № 3. – С. 77-82.
2. Часова К. С. Гуманізація освіти в Україні: теоретичний аналіз / К. С. Часова // Педагогічний процес: теорія і практика. – 2013. – Вип. 4. – С. 194-201.

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК МАЙСТРІВ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ

Лариса Є. Коваль

Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти,

м. Біла Церква, Київська область, Україна

lorajkoval@gmail.com

В умовах євроінтеграційних процесів, що відбуваються на сучасному етапі в системі освіти Україні, актуальною є проблема професійного розвитку педагогів. Сучасні глобалізаційні процеси змінюють підходи до професійного розвитку особистості. В Україні потрібні освітянські кадри з високим рівнем професіоналізму, бажанням брати участь в обговоренні сучасних проблем і моделюванні інноваційного педагогічного процесу, постійно самовдосконалюватися. Це зумовило необхідність вдосконалення професійної компетентності педагогів в умовах модернізації вітчизняної післядипломної системи освіти та актуалізувало проблему професійного розвитку майстрів виробничого навчання.

Проблеми розвитку професійної компетентності педагогічних кадрів на курсах підвищення кваліфікації проаналізовані в працях Н. Ничкало, Л. Сергеевої, В. Бикова, Н. Клокар, І. Неговського, М. Войцехівського, В. Олійника, О. Пехоти, М. Скрипник, В. Маслова; І. Мартиненко, О. Отич, Т. Сорочан та ін. Аналіз літератури дає можливість констатувати, що проблема розвитку психолого-педагогічної компетентності майстрів виробничого навчання є одночасно актуальною й складною для вирішення. *Мета:* проаналізувати теоретичні основи сучасних підходів до організації професійного розвитку майстрів виробничого навчання.

Методологічною основою більшості педагогічних досліджень є філософське вчення про цілісність системоутворюючих зв'язків і відношень, спрямованих на формування та розвиток особистості (системний підхід). *Особистісний* підхід вимагає визнання унікальності особистості педагогічного працівника, його інтелектуальної та етичної свободи, права на повагу. *Діяльнісний* підхід організовує повноцінну в соціальному та етичному відношенні життєдіяльність. *Діалогічний* підхід, заснований на вірі в позитивний потенціал людини, в її необмежені творчі можливості постійного розвитку та самовдосконалення, який у поєднанні з особистісним і діяльнісним підходами складає суть методології гуманістичної педагогіки [3, с. 37]. *Аксіологічний* підхід важливий у професійній діяльності майстра виробничого навчання, оскільки дозволяє розглядати особистісно значущі й життєво важливі потреби людини як цінність, саморозвиток суб'єктів освітнього процесу як цінність освіти; орієнтує на виявлення різноманітних зв'язків самореалізації людини, що представляють особливу цінність.

Основними напрямками й вимогами до професійної діяльності майстра виробничого навчання виступають наявність певних особистісних якостей,

соціально-психологічних рис і педагогічних здібностей. Основними з них вважаємо такі: громадянські й етично-психологічні якості, індивідуально-психологічні особливості та професійно-педагогічні здібності. Функціональними компонентами професійної діяльності майстра виробничого навчання виступають: рефлексія, мотивація, проектування, організація, комунікація.

Творча індивідуальність педагога складається з його здібності до саморозвитку, яка містить професійний світогляд, пошук свого призначення й смислу життя, бачення перспектив і шляхів свого творчого зростання, здатність створювати щось нове, яскраве, оригінальне. [1, с. 75]

Компетентнісний підхід проголошено одним із напрямів стратегії розвитку вищої освіти в Україні, він є одним із найбільш активних напрямів педагогічної теорії та практики. Компетентність з професійної позиції розглядається як сукупність професійних, особистісних якостей і властивостей, що забезпечують ефективну реалізацію компетенцій. Отже, особистість майстра виробничого навчання – досить складна система якостей і характеристик, яка включена в різні види діяльності, звідси гостра необхідність *системного підходу* до розвитку його професійної компетентності. Із системним тісно пов'язаний *синергетичний підхід*, який розширює уявлення про педагогічну реальність і дає змогу створити нові прикладні методології дослідження та організації певних аспектів педагогічного процесу, однак не може стати універсальним методом розв'язання теоретичних і методологічних проблем педагогіки як системи [2]. Усе викладене вище дає підстави зробити висновок, що в організації професійного розвитку майстрів виробничого навчання закладів професійної (професійно-технічної) освіти доцільним є застосування *аксіологічного, діяльнісного, технологічного, діалогічного, компетентнісного, особистісного, системного, синергетичного й акмеологічного* підходів.

Література

1. Ільчук В. В. Педагогічні умови професійного саморозвитку викладачів фахових дисциплін у вищих аграрних навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Віта Василівна Ільчук; Вінницький держ. педагог. ун-т ім. М Коцюбинського. – Вінниця, 2016. – 254 с.
2. Кушнір, В. А. Теоретико-методологічні основи системного аналізу педагогічного процесу вищої школи: автореф. дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04. / Василь Андрійович Кушнір; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, 2003. – 20 с.
3. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ПЕРІОД ЕКОНОМІЧНИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Наталія А. Ковчин
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна
nkovchin@gmail.com

На даному етапі розвитку суспільства як в Україні так і в Європі, і в світі відбуваються значні стрімкі зміни у всіх сферах буття, зокрема, в економіці. Реалізація і впровадження подальших інноваційних процесів в економіці постає перед учнями та випускниками гімназій, ліцеїв та вищих спеціалізованих навчальних закладів. Ці процеси потребують, перш за все, концептуальних змін економічної освіти в закладах загальної середньої освіти. Оновлення і розвиток шкільної економічної освіти стає все більш актуальним. Вони зумовлені: а) формуванням інформаційного суспільства, в якому знання та соціальна відповідальність, психологічна готовість стають основними чинниками життєдіяльності здобувача освіти як сучасної особистості, члена суспільства; б) глобалізацією міжнародних фінансових та економічних зв'язків; в) нагальними потребами сучасної економічної освіти і загальної і шкільної у розробленні інноваційних принципів, методів та механізмів оновлення системи освіти.

Отже, в період соціально-економічних трансформацій важливою стає проблема адаптації сучасної особистості учнів та молоді в змінюваному суспільстві. Особистість як носій інтелекту, практичного досвіду, знань, соціальної мобільності завдяки адаптації у трансформуючому світі, стає основною і важливою складовою ментального національного багатства кожної країни та головним ресурсом соціально-економічного розвитку.

Адаптація (лат. *Adapto* – пристосовую) – пристосування функцій та структур організму до умов зовнішнього середовища. Процеси адаптації спрямовані на збереження стабільності, цілісності, це пристосування організму особистості чи групи до зміни зовнішніх умов. Розрізняють адаптацію соціально-психологічну (при включенні суб'єктів в нову групу, фізіологічну; професійну – при включенні в нові умови праці. Адаптація лежить в основі стабільності цілісного і водночас наповненого протиріччями життєвого особистісного процесу. А. Реан представив адаптацію не тільки як процес і результат, а і як основу, платформу для подальшого формування новоутворених психологічних якостей особистості. Піаже Ж. пояснює і доводить сутність процесу адаптації, що складається з асиміляції особистістю, організмом середовища і одночасно акомодациєю особистості до середовища.

Інтелектуальна асиміляція – це освоєння елементів зовнішнього середовища шляхом їх відображення у функціональних інтелектуальних структурах свідомості з метою подальшого включення, що виникають, в структуру

інтелектуальної діяльності. За Ж. Піже психологічна асиміляція – це включення об'єктів в схеми поведінки. Отже інтелектуальна адаптація особистості – це єдиний процес, з яким тісно пов'язані дві сторони: асиміляція і акомодация. Дезадаптація – це зникнення чи повна відсутність або зменшення адаптації особистості в соціумі. Причини цьому можуть бути різні. Тому завдання педагога – під час освітнього процесу контролювати психоемоційний стан учня і попередити настання порушень адаптаційних процесів, здійснювати корекційну роботу.

Отже, можна формування економічних знань в учнів порівняти з асиміляцією, а формування психологічної готовності особистості до практичної діяльності в галузі економіки з акомодациєю, в результаті чого досягається адаптація особистості в інноваційних соціо-економічних умовах у суспільстві.

Шкільну економічну освіту можна поділити умовно на дві складові. Перша – це формування системних економічних знань, умінь в учнів гімназії та ліцею, здатність оперувати цими знаннями та застосовувати їх на практиці. Друга складова шкільної економічної освіти – це формування у особистості учня якостей, що забезпечують успішне використання економічних завдань: формування мотивації підприємницької діяльності; формування саморефлексії в процесі навчання економіки; формування лідерських якостей, необхідних для підприємницької діяльності; формування підприємницької компетентності; розвиток менеджерських здібностей та відповідних умінь; формування психоемоційної стабільності особистості; виховання особистісної толерантності.

Для реалізації завдань економічної освіти, зокрема, формування та розвитку вказаних вище якостей учнів, необхідно спиратись на основи економічної психології. Економічна психологія – наука, яка вивчає економічне мислення, суб'єктивну форму існування й розвитку економічних потреб та інтересів окремої особи, колективу й суспільства.

Економічна психологія формується на межі економічної теорії та психології. У межах економічної психології формується багато розгалужень, серед них виокремлюється виробнича економічна психологія, що досліджує зміни у трудовій поведінці працівників під дією як зовнішніх чинників, що пов'язані інноваційними процесами, освітньо-демографічними впливами, так і внутрішніх, пов'язаних з необхідністю задоволення особистісних, матеріальних потреб особистості. Економічна психологія досліджує вплив економічної свідомості населення на реформування економіки.

Отже, навчання економіки в закладах середньої освіти потребує поєднання нових педагогічних підходів та впровадження досліджень психологів для оптимізації процесу адаптації особистості учня до нових економічних процесів.

МАЙСТЕРНІСТЬ ПЕДАГОГА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ – ЗАПОРУКА УСПІХУ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Тетяна В. Колган¹, Наталія О. Карінус²

Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
м. Слов'янськ, Україна

¹taKolgan@i.ua, ²karinus@ippo.dn.ua

Ми живемо в епоху, для якої характерні динаміка та зміни в освітньому процесі. У Концепції «Нова українська школа» розкриті засади навчання, розвитку та виховання учнів закладів загальної середньої освіти, зокрема молодших школярів [2]. Велику роль у цьому відіграє учитель початкових класів.

В умовах реалізації положень Концепції «Нова українська школа», Державного стандарту початкової освіти, за яким навчатимуться першокласники з 1 вересня 2018 року, значно підвищуються вимоги до педагогічних працівників початкової школи: їхньої професійної компетентності, здатності до творчої діяльності та розвитку особистісних рис, оскільки успіх реалізації Держстандарту безпосередньо залежить від рівня майстерності педагога [1]. На цьому й наголошує Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич.

Впровадження Держстандарту розраховане на тривалий час, тому підготовка педагогічних кадрів має супроводжувати цей процес постійно, через систему заходів. У системі підвищення кваліфікації Донецьким облППО в 2018 році підготовлено і буде запроваджено **ряд таких заходів:**

створення веб-сторінки на сайті Інституту «Початкова освіта: на шляху до змін», складовими якої є нормативно-правове, методологічне, методичне, теоретичне і практико-орієнтовне забезпечення;

курси підвищення кваліфікації для вчителів початкових класів, які з 1 вересня 2018 року будуть працювати в 1-х класах з теми «Проектування освітнього середовища у новій початковій школі» та для вчителів початкової та основної школи, які впроваджують науково-педагогічний проект «Інтелект України» з теми «Нова українська школа: реалізація компетентнісного підходу у початковій та середній школі»;

навчальні тренінги для вчителів початкових класів, які з 1 вересня 2018 року будуть працювати в 1-х класах з теми «Нова початкова школа: від теорії до практики»;

створення навчально-методичного забезпечення (науково-методичний кофр «Нова українська школа – шлях у майбутнє!», електронний кейс «Організація освітнього середовища в початкових класах» тощо);

міжкурсіві заходи (тренінг «Використання ігрових наборів LEGO у новій початковій школі», інструктивно-методичний семінар «Нова українська школа: здобутки та перспективи початкової освіти регіону» тощо);

організація роботи Web-вітрини «Інновації у роботі з першокласниками»;
упровадження сучасних форм підготовки кадрів (Школа методиста нової

початкової школи «Організація роботи нової української школи», тьюторинг «Впровадження науково-педагогічного проекту «Інтелект України»», консалтинговий центр «Початкова школа: на шляху до змін» тощо);

упровадження та поширення перспективного педагогічного досвіду «Сучасна Школа успіху за ідеями В. О. Сухомлинського як засіб формування творчих здібностей молодшого школяра»;

здійснення моніторингу готовності педагогічних кадрів до інноваційної діяльності в умовах змін та професійно-педагогічної діяльності вчителя початкової школи.

Як уже зазначалося, підготовка та впровадження нового Державного стандарту – це тривалий процес, який має здійснюватися впродовж не одного навчального року. Керованість цього процесу, оптимальне планування діяльності забезпечують якісне впровадження нового стандарту. Заходи можуть бути різноманітними.

Отже, передбачається складна, творча, наполеглива робота на засадах Концепції «Нова українська школа», нового Державного стандарту початкової освіти, яка зосереджена на розв'язанні ключового завдання – якісна підготовка педагогічних кадрів до введення й успішного науково-методичного супроводу процесу реалізації Концепції нової української школи.

Література

1. Капінус Н. О. Новій українській школі бути! / Н. О. Капінус // Освіта Донеччини: національний та європейський вектори розвитку. Освітній дороговказ на 2017-2018 навчальний рік: Науково-методичні рекомендації щодо організації освітньої роботи у 2017-2018 навчальному році / Упоряд. С. І. Макаренко. – Словянськ: Витоки, 2017. – С. 59-65.
3. Концепція нової української школи. [Електронний ресурс]: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/>.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ПРОЕКТИРОВАНИЮ СОДЕРЖАНИЯ ДИСЦИПЛИН ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ КОМПЬЮТЕРНОГО ПРОФИЛЯ

*Наталья В. Кравченко¹, Лариса В. Горбатюк², Анна Н. Алексеева³
Бердянский государственный педагогический университет,*

г. Бердянск, Украина

¹natalyvkrauchenko@gmail.com, ²loravas@ukr.net, ³alekseeva@ukr.net

Высокая динамика развития сферы информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) требует принципиально новых подходов к формированию структуры и содержания системы профессиональной подготовки специалистов компьютерного профиля, поскольку требования к содержанию подготовки специалистов существенно меняются в процессе самой подготовки. Традиционные методы разработки структуры и содержания подготовки специалистов, характерные для устоявшихся областей науки, техники и экономики, малоэффективны для динамичной сферы ИКТ.

Проблема профессиональной подготовки инженеров-педагогов исследовалась многими учеными, в частности С. Артюхом, А. Ашеревым, А. Беловой, Н. Брюхановой, Е. Зеера, А. Коваленко, М. Лазаревым и др. [3]. Анализ работ показал отсутствие приемлемых технологий формирования содержания дисциплин профессиональной подготовки будущих инженеров-педагогов компьютерного профиля, которые бы учитывали специфику динамичной области ИКТ.

С каждым годом усугубляется проблема запаздывания и иногда совсем потери достоверности учебной информации дисциплин в области компьютерных технологий. Проблема опаздывания знаний может быть решена путем количественных и качественных изменений содержания дисциплин. Частый способ решения этой проблемы - это постоянное обновление содержания дисциплин. И этим путем идут большинство университетов. В подтверждение этого факта в сети Интернет можно встретить большое количество методических разработок для каждой предметной области компьютерных технологий, для каждой технологии, для каждого программного продукта, а иногда для каждой версии программного продукта. Но огромные усилия преподавателей не решают проблему, а только обостряют. Поэтому настало время перехода от количественных к качественным изменениям.

Термин «инвариант» широко используется в науке и обозначает нечто неизменное. Конкретное значение термина зависит от предметной области, в которой он используется. Инварианты могут представлять множество объектов или определенную структуру. Так, инварианты как неизменные научные требования, на основе которых реализуется лично ориентированный подход к воспитанию студента, рассматриваются в трудах И. Бежа [1]. Инварианты профессиональной компетентности в исследовании М. Д. Ильязова

рассматриваются как теоретический конструкт на основе компетенций [2]. По мнению М. М. Левшина, при проектировании определенной педагогической системы обязательно необходимо определить ее основные инварианты [4].

Поиск неизменных элементов – инвариантов в каждой дисциплине является первоочередной задачей для формирования содержания дисциплин профессиональной подготовки специалистов компьютерного профиля.

Литература

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. – Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: навч.-метод. вид. / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – Кн. 1. – 280 с.
2. Ильязова М. Д. Инварианты профессиональной компетентности: сущность и структура / М. Д. Ильязова // Педагогика и психология образования. – 2011. – № 1. – С. 46-53.
3. Лазарев М. І. Полісистемне моделювання змісту технологій навчання загально інженерних дисциплін: монографія / М. І. Лазарев. – Х.: Вид-во НФаУ, 2003. – 356 с.
4. Левшин М. М. Інваріантність як принцип проектування педагогічних систем / М. М. Левшин // Вища освіта України. – 2014. – № 3 (дод. 2). – Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – Т. 1. – С. 97-104.

МЕХАНИЗМ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ КУРСАНТОВ К УЧЕБНО-СЛУЖЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ВУЗЕ

*Ирина С. Лопатинская
Донецкий юридический институт,
г. Кривой Рог, Украина
irina.s.lopatinskaia@gmail.com*

Сегодня общество нуждается в таких специалистах, в которых путем целеустремленной, многолетней учебы и воспитания в высшей школе будут сформированы особенные профессиональный менталитет, профессиональные качества личности, что позволит эффективно решать главное задание системы МВД – "...обеспечение личной безопасности граждан, защита их прав и свобод, законных интересов; защита собственности от преступных посягательств; предотвращение правонарушений и их прекращение, принятие мер к устранению причин и условий, которые способствуют совершению правонарушений; охрана общественного порядка и обеспечения общественной безопасности; предотвращение и прекращение насилия у семьи, детской беспризорности и правонарушений среди детей; выявление и раскрытие преступлений".

Резервом повышения эффективности подготовки персонала для Национальной полиции Украины является оптимизация адаптации курсантов к учебно-служебной деятельности в высшем заведении системы МВД. От успешности социально-психологической адаптации зависит уровень знаний, умений и навыков, стойкость профессиональной направленности личности будущего специалиста Национальной полиции.

На проблему учета адаптационных процессов в деятельности правоохранительных органов обращают внимание психологи (В. Г. Андросюк, В. Л. Васильев, В. Г. Деев, М. І. Еникеев, В. С. Медведев, О. П. Северов, Ю. М. Шиделко и др.), педагоги (О. В. Беца, Г. І. Васильев, В. М. Синев, и др.), юристы (М. В. Костицкий, В. Г. Лихолоб, О. Є. Маноха, Г. О. Радов, Г. Ф. Хохряков и др.), медики (О. М. Морозов, О. В. Шаповалов и др.), которые специализируются в правоохранительной сфере. Социально-психологическая адаптация курсанта в высшем учебном заведении являет собой сложный, динамический, многоуровневый процесс перестройки его побудительно-мотивационной сферы, комплекс приобретенных навыков, умений и привычек, разветвления и углубления ориентационной основы деятельности в соответствии с новыми заданиями, целями, перспективами и условиями их реализации. Совокупность психологических новообразований в личности, которые формируются в процессе перестройки, позволяет будущему работнику стать профессионалом. Скорость и производительность адаптации курсанта к учебной, служебной и общественной деятельности в ВУЗЕ может расти или уменьшаться в зависимости от характера влияния объективных и субъективных факторов.

Создание необходимых условий в процессе учебы и воспитания молодых курсантов с учетом этого влияния, позволит существенно сократить время адаптации, повысить производительность их деятельности и эффективность учебно-воспитательного процесса на младших курсах.

Сущность механизма социально-психологической адаптации заключается в социально направленной активности курсанта по усвоению ролевых, нормативных требований, ценностей, условий среды ВУЗА; овладении постоянными формами предметной профессиональной деятельности; достижении определенного вхождения в отдельные формы организационного взаимодействия; согласовании социальных интересов, коллективных, групповых и личностных целей. Социально-психологическая адаптация первокурсника в контактной среде ВУЗА может рассматриваться как процесс приспособления, взаимодействия личности и среды, который обеспечивает уравновешенное и стабильное овладение курсантом профессиональных знаний, умений и навыков.

Адаптация первокурсника в высшем учебном заведении является важным составным элементом в системе учебной деятельности, тем более, в высшем учебном заведении со специфическими условиями обучения. Процесс адаптации чрезвычайно динамический, и его успех во многом зависит от целого ряда объективных и субъективных условий.

Таким образом, ускорение процессов адаптации первокурсников к новому образу жизни и деятельности, исследования психологических особенностей психических состояний, которые возникают в учебной деятельности на начальном этапе обучения, а также выявление психолого-педагогических условий оптимизации данного процесса – чрезвычайно важные задания. От того, как долго длится по времени и при каких причинах происходит процесс социально-психологической адаптации, зависят текущие и будущие успехи курсантов, процесс их профессионального становления. Успешная социально-психологическая адаптация является инструментом в решении такой проблемы, как формирование у курсанта необходимого уровня готовности к учебной деятельности; чем больше отдача сил, энергии и интеллекта курсанта, тем быстрее и легче проходит адаптация.

Литература

1. Абдулина О. А. Личность студента в процессе профессиональной подготовки // Высшее образование в России. – 1993. – № 3. – С. 165-170.
2. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
3. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/1556-18>.

ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ САМООЦІНКИ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Олена В. Маркова
Центральноукраїнський педагогічний університет
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна
marbodia12@gmail.com

Однією з актуальних проблем сучасної вузівської освіти є розвиток творчих здібностей майбутніх фахівців, однак в даний час не приділяється достатньої уваги власне самооцінці творчого потенціалу студентів.

Для визначення самооцінки розвитку творчого потенціалу респондентів, нами було використано тест А. Шарова «Оцінка рівня творчого потенціалу особистості».

В тестуванні взяли участь, бакалаври I-V курсів факультету фізичного виховання. Оцінка рівня творчих здібностей проводилася за 10-бальною шкалою за кожен відповідь (18 запитань). Результати тесту оцінювалися наступним чином: 18-39 балів – дуже низький рівень; низький – 40-45 балів; нижче за середній – 55-69 балів; середній рівень – 70-84 бали; трохи вище середнього – 85-99 балів; вище середнього – 100-114 балів; високий рівень – 115-129 балів; дуже високий – 130-142 бали; найвищий рівень – 143-162 бали; неадекватно високий – 163-180 балів. Кожному питанню в тесті відповідає певна творча здібність; (наприклад, 1 питання – цілеспрямований, 2 – еврист, 3 – рішучий і т.п.)

Результати дослідження виявили специфіку та основні проблеми розвитку творчих здібностей майбутніх вчителів фізичної культури. Так, за методикою оцінки творчого потенціалу за А. Шаровим, на підставі набраного в процесі тестування кожним студентом числа балів і був визначений рівень самооцінки студентами своїх творчих здібностей і побудовано профіль самооцінки творчого потенціалу студентів.

Таблиця 1

Розподіл студентів за рівнем самооцінки творчих здібностей

Рівень самооцінки	Курс			
	Перший (n=57)	Другий (n=50)	Третій (n=48)	Четвертий (n=47)
Середній	2	-	-	-
Трохи вище середнього	4	2	2	1
Вище середнього	23	16	16	15
Високий	20	22	18	24
Дуже високий	8	10	12	7

Показники таблиці вказують, що студентів I-IV курсів факультету фізичного виховання з неоптимальним рівнем самооцінки творчого потенціалу практично

немає, і в цьому випадку і результат, і перспектива розвитку творчих здібностей цілком задовільні (див. рис. 1).

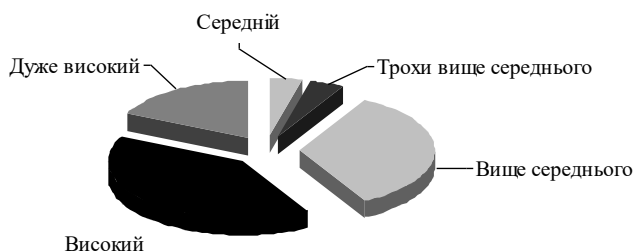

Рис. 1 Середній показник рівня самооцінки творчих здібностей студентів I-IV курсів факультету фізичного виховання

Однак згладжена картина профілю та відсутність конкретного, спрямованого піку, відповідно певній якості студента, як на еталонному зразку діаграми (див. рис. 2), що відображає головний напрямок реалізації творчих здібностей, має негативну тенденцію.

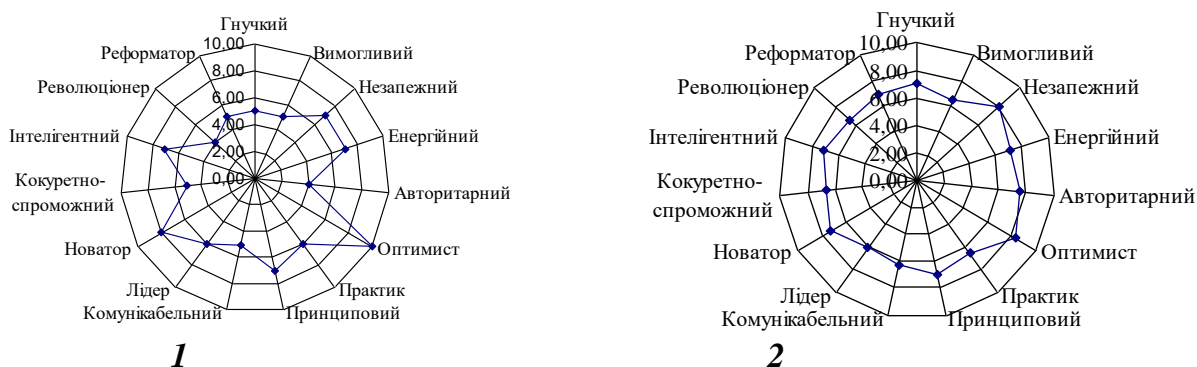

Рис. 1. (1) Еталонний профіль рівня самооцінки розвитку творчих здібностей (за А. Шаровим) та (2) реальний профіль самооцінки розвитку творчих здібностей студентів факультету фізичного виховання I-IV курсів

Згладжена графічна картина творчих здібностей характерна для неоптимального варіанту самооцінки, що виникає в тих випадках, коли у людини є домагання на власну значимість, але відсутня основа для їх реалізації, а це дозволяє говорити вже не стільки про високий, скільки про необґрунтовано високий рівень самооцінки власного творчого потенціалу.

Проведена самооцінка творчого потенціалу студентів факультету фізичного виховання вказує на те, що графічна картина профілю є згладженою і невиразною, відсутні піки певних творчих рис особистості. Прагнення майбутніх фахівців фізичної культури на гарну оцінку власних творчих здібностей високі, а реальна основа для такого прагнення, низька.

Таким чином, адекватна самооцінка власного творчого потенціалу допоможе підвищити мотивацію студентів до навчального процесу, рефлексії, прагненню до самоосвіти, самонавчання і створення власного продукту творчості. Все це дозволяє сподіватися на активну життєву позицію майбутніх фахівців у їхній професійній діяльності.

СУЧАСНІ СИСТЕМИ ОЗДОРОВЛЕННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Анастасія О. Мельнік

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University,

Kropivnitsky, Ukraine

nastenkamelnik89@gmail.com

В умовах загострення оздоровчих і демографічних проблем суспільства виникла необхідність запровадження у вищих навчальних закладах інноваційних підходів до підготовки фахівців галузі фізичного виховання і здоров'я людини.

Проблема здоров'я людини здебільшого пов'язується з ефективністю системи фізичного виховання, оскільки фізичні вправи мають надзвичайно потужний і широкий спектр оздоровчої дії. Людини визначається Сукупність різногалузевих чинників які визначають здоров'я, не можна обмежити тільки фізичною культурою. Тобто фізичні вправи при однобічному їхньому застосуванні не можуть повністю нейтралізувати або компенсувати вплив комплексу негативних чинників.

Новий підхід до розуміння джерел і чинників здоров'я людини в теорії та практиці підготовки майбутніх учителів фізичної культури, використання здоров'язберігаючих технологій в освітньому процесі, оздоровчих методів і систем дає змогу відновити й розкрити резерви фізіологічних функцій студентів, відновити здатність організму до саморегуляції й самовідновлення, компенсувати функціональні резерви.

У системі підготовки студентів сучасні системи оздоровлення займають чільне місце, розширюють й поглиблюють професійну підготовку майбутніх спеціалістів фізичної культури і спорту. Використання сучасних методів і систем оздоровлення не тільки допомагають значно збагатити загально методичну та рухову культуру, а й навчають випускників факультетів фізичного виховання поліпшувати координацію й будову тіла, формувати правильну поставу, зміцнювати здоров'я.

Здоров'я – динамічний стан найбільшого фізичного та психоемоційного (духовного) добробуту, в основі якого лежить гармонійне співвідношення взаємозв'язаних функцій і структур, що забезпечується високим енергетичним рівнем організму при найменшій адаптації його до умов життєдіяльності. Внесення проблеми здоров'я до числа пріоритетних завдань суспільного розвитку зумовлює актуальність теоретичної її розробки, пошуку шляхів оптимізації і збереження здоров'я.

Сьогодні виділяють такі складові здоров'я: фізичне, психічне (емоційне, інтелектуальне), соціальне, особистісне, духовне. Під фізичним аспектом здоров'я розуміють те, як функціонує організм, ступінь виснаженості його функціональних систем, узгодженість (гармонізація) в роботі, стан антропометричних даних, адаптаційно-приспосувальні можливості, норми адаптації. Інтелектуальний аспект передбачає засвоєння інформації, поширення

необхідних умінь щодо набуття знань з різноманітних джерел і вміння користуватися ними на благо свого організму. Емоційний аспект здоров'я означає розуміння своїх почуттів і вміння виражати їх. Соціальний аспект має на меті усвідомлення себе як особистості з урахуванням статі (чоловічої або жіночої) і взаємодії у сучасному суспільстві. Особистісний аспект здоров'я передбачає усвідомлення себе як особистості, розуміння того, як розвивається наше "Я", чого ми намагаємося досягти, що кожен розуміє під успіхом. Духовний аспект суть нашого буття, яке забезпечує цілісність особистості.

Програмний матеріал який пропонується студентам в процесі вивчення фахових дисциплін розкривається за системним принципом з урахуванням сучасних досягнень фізичного виховання, валеології, фізичної реабілітації, клінічної й нетрадиційної медицини, фізіології фізичного виховання і спорту. Особлива увага приділяється методам оздоровлення, використанню комп'ютерних програм, що мають на меті сформувати стійкі навички й уміння підготувати студентів до проведення занять з різними категоріями населення.

Нами визначено, що сучасні методи й системи оздоровлення – це важливий структурний компонент підготовки фахівців з фізичної культури, валеології, фізичної реабілітації, невід'ємна складова їхньої професійної діяльності. У цьому сенсі з погляду теорії і методики фізичного виховання доцільно створювати інформаційну сферу формування і розвитку здоров'я, спираючись саме на фізичні та оздоровчі можливості організму. Однак треба враховувати той факт, що характерними явищами стали недбале ставлення до власного здоров'я та санітарно-гігієнічне безкультур'я значної частини населення, відсутність у багатьох людей пріоритету здоров'я, бездуховність, втрата генетичного коріння, невідповідний часу світогляд, відсутність знань людини про себе, про власний організм, будову світу. Вихід з цієї ситуації полягає в зміні ставлення людини до самої себе, свого здоров'я.

Майбутні фахівці з фізичної культури повинні володіти широким спектром знань про здоров'я людини, які є предметом достатньої кількості досліджень в галузі фізичного виховання і спорту, що становить одну з головних умов ефективної професійної підготовки. Основним завданням сучасних методів й систем оздоровлення є відтворення, вивчення і корекція здоров'я як способу й результату життєдіяльності людини – особливої форми цілісності, виховання свідомого ставлення особистості до власного здоров'я як найвищої цінності, формування засад здорового способу життя.

Таким чином, озброєння студентів знаннями із сучасних методів і систем оздоровлення – найбільш раціональний шлях підвищення якості підготовки спеціалістів за різними освітньо-кваліфікаційним рівнем.

ДО ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ В УЧНІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ ГУМАННОГО СТАВЛЕННЯ ДО НАВКОЛИШНІХ ЛЮДЕЙ

Лариса К. Одинченко¹, Ірина В. Дмитрієва²
Донбаський державний педагогічний університет,
м. Слов'янськ, Україна
¹odinchenkolk-64@ukrl.net, ²dmitrievasgpi@gmail.com

Час висуває нові вимоги до підвищення якості освітньо-виховного процесу в спеціальних школах, що має своєю метою виховання всебічно розвинутої особистості дитини. Під особистістю розуміється складна функціонально-динамічна єдність внутрішніх особливостей людини, від яких залежить ефект зовнішнього впливу. Особистість – це свідомий індивід, що займає певне положення в суспільстві й виконує певну соціальну роль.

Успішність придбання вихованцем спеціальних загальноосвітніх шкіл-інтернатів соціально-психологічного статусу суспільного індивіда, затвердження його як особистості, а також активне входження у суспільно-громадське життя й повноцінну соціалізацію у навколишньому середовищі забезпечує спрямованість корекційно-педагогічної роботи освітнього закладу на виховання в учнів гуманного відношення до однолітків і оточуючих людей, формування в них позитивних форм поведінки.

У спеціальній педагогіці важливе значення приділяється проблемі виховання учнів із вадами розумового розвитку в дусі гуманізму, що має на увазі формування загальнолюдських цінностей, моральних переконань, а також розвиток таких якостей як доброзичливість, милосердя, терпіння, любов до людей, доброта і чуйність у взаєминах із оточуючими, вміння дотримувати моральних норм, що прийняті у суспільстві.

Наявність у даної категорії дітей інтелектуального дефекту, порушень емоційно-вольової сфери, особливостей розвитку, що пов'язані з загальною незрілістю особистості, ускладнюють процес виховання в них гуманного ставлення до навколишніх людей і на цій основі правильної поведінки в суспільстві (А. Белкін, О. Бонецька, Н. Буфетов, О. Вержиховська, Г. Дульнев, І. Єременко, А. Капустін, А. Козак, М. Кот, В. Петрова, Т. Пороцька, Г. Савіцька, В. Синьов, Н. Тарасенко, І. Шишменцев тощо).

Зазначається, що нестійкість психічного розвитку учнів із вадами розумового розвитку, переважання поверхових уявлень про моральні якості, відсутність перетворення етичних знань у моральні дії та переконання, негативно впливають на їхню правомірну поведінку, ставлення до оточуючих і самих себе.

Своєчасне виявлення негативних тенденцій у системі відносин учнів із вадами розумового розвитку з однолітками з метою надання їм педагогічної допомоги, формування доброзичливих взаємин із різними групами людей найефективніше відбувається в умовах цілеспрямованого виховного процесу, використання розвивальних можливостей його змісту, методів і організаційних

форм. Побудова корекційно-виховної роботи в спеціальній школі-інтернаті передбачає дотримання особистісно-гуманного стилю спілкування, що дає змогу впливати на стосунки між дітьми, правильно сприймати оточуючих людей і адекватно до них відноситися, формувати життєво важливі моральні якості і відповідне ставлення учнів до норм поведінки, орієнтуватися у складних життєвих ситуаціях і знаходити найбільш правильні рішення.

У системі позакласної роботи ефективними вважаються морально-етичні заняття з використанням усіх методів виховного впливу, серед яких найважливіші – методи інформування (бесіда, роз'яснення), методи створення виховних ситуацій, формування досвіду відповідної поведінки (привчання, вправи), методи стимулювання належної поведінки (заохочення, схвалення, нагорода). Важливе значення у формуванні гуманних стосунків між учнями із інтелектуальними порушеннями та іншими людьми приділяється цілеспрямованому використанню психолого-педагогічних вправ, спрямованих на розвиток у школярів уміння правильно відбивати у своїй свідомості оточуючих людей і ситуації, що виникають у процесі їхнього спілкування; корекцію емоційно-вольових якостей, які впливають на спосіб прояви в поведінці відношення вихованців до різних груп людей; закріплення відомих учням правил поведінки в суспільстві, пошук безконфліктного вирішення проблемних ситуацій, збагачення морального досвіду. Роботу з формування в учнів ставлення до навколишніх людей необхідно здійснювати з урахуванням особливостей їхнього психічного розвитку, на доступному для розуміння інформаційному матеріалі, у різноманітних організаційних формах. Заняття повинні мати практичну спрямованість з передбаченими корекційно-прицільними видами діяльності, бути соціально значимими для подальшого життя. Обов'язковою умовою є створення позитивного емоційного настрою в групі.

Отже, комплексний педагогічний вплив на пізнавальну, емоційно-вольову сфери учнів із вадами розумового розвитку і на їхню поведінку допоможе придбати дітям позитивний досвід гуманних взаємовідносин із різними групами людей, пошуку найбільш раціонального вирішення тих чи інших морально-етичних ситуацій, сформувати вміння прогнозувати наслідки своїх і чужих вчинків, забезпечити застосування на практиці відомих їм правил поведінки стосовно навколишніх.

Література

1. Вержиховська О. М. Теорія і спеціальна методика виховання дітей з особливостями інтелектуального розвитку: Навчально-методичний посібник / О. М. Вержиховська, О. М. Бонецька, А. В. Козак. – Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2013. – 372 с.
2. Висоцька А. М. Організація позакласної виховної роботи в спеціальних навчальних закладах для дітей з розумовою відсталістю (5-10 класи): Методичні рекомендації / А. М. Висоцька. – К., 2012. – 106 с.

ДИДАКТИЧНА РЕДУКЦІЯ НАУКОВОГО ЗНАННЯ

Інна І. Прудченко

Київський кооперативний інститут бізнесу і права,

м. Київ, Україна

anyuta_dom@ukr.net

Нині ні в кого не викликає сумніву той факт, що сучасний вищий навчальний заклад не спроможний дати освіту у завершеному вигляді. Виною цього є безперервно зростаючий потік наукової інформації, швидкоплинний і мінливий характер знання. У зв'язку з цим загострюється суперечність між обсягом наукового знання, що постійно збільшується, і обмеженими можливостями студента його засвоїти за період перебування у вищому навчальному закладі. Важливим для подолання зазначеної суперечності є пошук оптимальної дидактичної форми представлення змісту наукового знання. У зв'язку з цим упродовж певного часу великі надії поклалися на онтодидактику як науку в системі педагогічних дисциплін, що займається теоретико-практичними проблемами дидактичного перетворення змісту наукових знань і розробкою форми їх загальнодоступного представлення і його орієнтації (у якості засобу розвитку пізнавальних здібностей) на формування особистості молодої людини. Онтодидактика покликана була вирішити питання структурування предметного матеріалу у навчальних програмах, навчальних підручниках і посібниках. Однак сьогодні онтодидактичні дослідження проводяться не систематично, переважно у руслі розгляду більш загальних дидактичних проблем.

Оптимальним на сьогодні варіантом структурування предметного матеріалу видається поглиблене вивчення і практичне осмислення фундаментальних положень певної науки, а не засвоєння великого за обсягом редукованого (дидактично перетвореного) наукового знання. При цьому увага зосереджується не на засвоєнні дисциплінарного фактажу, а системи наукових методів, теорій і закономірностей, тенденцій в розвитку явищ, що значно скоротить обсяг змісту навчальних дисциплін і цим самим вивільнить пам'ять і зробить розум гнучкішим, здатним до творчої уяви і спроможним схоплювати сутність явищ у їх цілісності.

Проблема дидактичної редукції наукових знань для навчальних цілей сьогодні видозмінилася й ускладнилась. Нині вже не достатньо сформованих (переважно інтуїтивно) традиційних принципів і критеріїв зазначеної редукції. Разом з тим «класичні принципи (генетичний, логічний, психологічний) нігілістично не заперечуються», а діалектично знімаються у нових принципах і критеріях. Навчальний предмет включає в себе не лише відповідну їй науку. У сучасних умовах навчальна дисципліна повинна моделювати процеси, притаманні «великій» науці. «У навчальний предмет повинні включатися теорії, принципи і методи близьких і далеких наук і цілих наукових напрямків. У зв'язку з цим при переробці наукових знань згідно з дидактичними цілями необхідно здійснювати і специфічну інтеграцію між вказаними теоріями,

принципами і методами, з однієї сторони, і теоріями, принципами і методами, що відповідають навчальному предмету науки, з іншої. Тому навряд чи можна беззастережливо прийняти класичне формулювання про те, що навчальний предмет є «дидактичним відтворенням» даної науки» [1, с. 183-184].

Слідом за І. Марєвим важливим бачиться включення у зміст навчального предмета не лише певного обсягу знань, а й закладення в нього спеціальних видів діяльності з їх використання. Адже відомо, що молоді люди оволодівають знаннями при умові їх застосування у процесі вирішення назрілих проблем, розв'язанні теоретичних і практичних завдань. Саме на таких засадах в учнів (студентів) розвиваються здібності здобувати і використовувати на практиці отриманні знання, стимулюється їх творчий потенціал. Отже, навчальний зміст являє собою найбільш змінний, рухливий і динамічний елемент навчального процесу. На переконання вченого, цінність навчального змісту визначається включенням у нього трьох видів знань: неперехідних, гіпотетичних і прогностичних. При цьому головним є не лише їх засвоєння, але й вміння їх продукувати, тобто створювати навчальні гіпотези, прогнози [1, с. 185, 200].

Зазначимо, що вища освіта ще й досі, поза численні заклики про першорядність формування особистості, виявлення і бережливого ставлення до людської індивідуальності, орієнтується переважно на формування наукового мислення майбутнього спеціаліста. Відомо, що наука бачить світ як систему відношень речей, уявляє його як чистий об'єкт. У науково-теоретичному мисленні предмет пізнання виступає незалежним і відчуженим від людини. Поряд із тим, що наука демонструє великі різноманітні можливості, вона не може зарадити людині у найважливішому – допомогти здійснити вибір між тією чи іншою можливістю. Вона утримується від ціннісних суджень, які вкрай необхідні людині як керівництво у своїх діях. Таким чином, кваліть науково-теоретичного відношення до світу полягає в його однобокості. Натомість існує дві сторони відношення людина-світ: відтворення світу в собі і вираження себе у світі. Перша характеризує відношення до світу як науково-теоретичне, а друга – духовно-практичне (К. Маркс). Останнє означається як цілісне відношення, «у якому почуття і мислення не існують окремо, а світ сприймається як безпосередньо свій, світ людини, як продовження свого «я» [2, с. 98-99].

Література

1. Марев И. Методологические основы дидактики / Иван Станев Марев; [пер. с болг.]. – М.: Педагогика, 1987. – 224 с.
2. Философско-психологические проблемы развития образования / [Арсеньев А. С., Безчеревных Э. В., Давыдов В. В. и др.]; под ред. В. В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1981. – 176 с.

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРОФЕСІЙНОЇ Я – КОНЦЕПЦІЇ ВЧИТЕЛЯ ТА ЇЇ СКЛАДОВИХ

Олена Г. Разумова

*Горлівський інститут іноземних мов державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»,
м. Бахмут, Україна
ograzumova@gmail.com*

Останнім часом помітно зросли вимоги суспільства до особистості й педагогічної діяльності майбутнього вчителя. Пошук нових напрямів психолого-педагогічної діяльності, які б відповідали сучасним запитам, детермінують постійний розвиток і вдосконалення професійного Я. Однією із актуальних проблем сучасної української освіти є формування професійної Я-концепції майбутнього вчителя та створення умов для її розвитку [1].

У роботах Е. Бернса, О. Гуменюк, У. Джемса, С. Джанерьян, А. Маслоу, Д. Міда, К. Роджерса, С. Рубінштейна, В. В. Століна, О. Т. Соколової та ін. авторів, Я-концепція розглядається як відносно стійка, більшою чи меншою мірою усвідомлена, пережита як неповторна система уявлень індивіда про самого себе, на основі якої він будує взаємодію з людьми і ставиться до самого себе. Таким чином, Я-концепція індивіда представляє собою інтегральне утворення, що складається з трьох компонентів: когнітивного (образ «Я»), афективного (самовідношення, поєднане з самооцінкою) і поведінкового (система поведінкових установок людини) компонентів. Вони розглядаються в декількох модальностях: «Я – реальне», «Я – ідеальне», «Я – дзеркальне» [2].

Вже на ранніх етапах професіоналізації у вузі Я-концепція насичується особливим професійним змістом, формується зона професійної Я-концепції. «Професійна Я-концепція вчителя є складною динамічною системою уявлень про себе як особистість і суб'єкта навчально-професійної діяльності, яка включає в себе: образ-Я, що розкриває неповторність самосприйняття через фіксацію особистістю певної соціально-рольової позиції і установок щодо себе; емоційно-оцінне ставлення до себе, яке визначається самооцінкою професійно-педагогічних якостей; деякі захисні психологічні дії у випадку «посягання» на цінність і цілісність сформованого образу-Я, що виявляється в характері локусу-контролю», – пише Юрченко В. І. [7, с. 41]. «Розвиток Я – концепції вчителя пов'язаний з розвитком когнітивної складності та диференційованості образу Я, його виразністю та ієрархічністю, цілісністю та узгодженістю, а також стабільністю в часі», – зауважує Остополець І. Ю. [5, с. 76].

Л. М. Мітіна, вивчаючи самосвідомість вчителя, виокремлює наступні структурні складові професійної Я-концепції:

- когнітивна підструктура (Я-розуміння) – усвідомлення вчителем себе в педагогічній діяльності, детермінованих цією діяльністю міжособистісних відносин, особистісного розвитку, пов'язаного з діяльністю і спілкуванням;

- афективна підструктура (Я-ставлення) має два рівні: глобальне (інтегральне почуття «за» або «проти» власного Я) і диференційоване самовідношення (самоповага, самоінтерес, очікуване ставлення інших). Виявляється в самоповазі, почутті власної гідності, самооцінці і рівні домагань;

- поведінкова підструктура, що визначає можливість саморегуляції, здатність педагога приймати самостійні рішення, керувати своєю поведінкою, відповідати за свої вчинки. Виражається в впевненості або невпевненості в собі [4, с. 65-76].

Згідно А. А. Калюжного, самооцінка визначає соціальну адаптацію особистості та є регулятором її поведінки і діяльності. У структурі професійної самооцінки виділяють самооцінку результату і самооцінку потенціалу. Самооцінка результату – це оцінка досягнутого, що відображає ступінь задоволеності досягненнями. Самооцінка потенціалу – це оцінка своїх професійних можливостей, що відображає віру в себе і впевненість в своїх силах. Низька самооцінка результату в поєднанні з високою самооцінкою потенціалу – важливий фактор професійного саморозвитку, основа професійного успіху вчителя [3, с. 16-17].

А. Реан виділив операційно-діяльнісний і особистісний аспекти самооцінки вчителя. Операційно-діяльнісний аспект виражається в оцінці себе як суб'єкта діяльності, свого професійно-педагогічного рівня та рівня компетентності. Особистісний аспект – оцінка своїх особистісних якостей у зв'язку з ідеальним «Я-професійним». Неузгодженість самооцінки за даними аспектам впливає на професійну адаптацію, професійну успішність та професійний розвиток [5, с. 47].

Таким чином аналіз теоретичних джерел показав, що професійна Я-концепція вчителя є важливим новоутворенням, що формується в процесі професіоналізації: засвоєння знань, вмінь та навичок, набуття професійних компетенцій вчителя, накопичення власного педагогічного досвіду під час практики тощо. Можливе цілеспрямоване формування професійної Я-концепції, що є запорукою успішності подальшої педагогічної діяльності.

Література

1. Гуменюк О. Г. Психологія Я-концепції: Монографія / О. Г. Гуменюк. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 186 с.
2. Джанерьян, С. Т. Профессиональная Я-концепция: системный подход[Текст].: дис. докт. психол. наук: 19.00.01 / Джанерьян С. Т. –Ростов н/Д, 2005. – Том 1. – 442 с.
3. Калюжный А. А. Психология формирования имиджа учителя А. А.Калюжный. – М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2004. – 222 с.
4. Митина Л. М. Учитель как личность и профессионал / Психологические проблемы / Л. М. Митина. – М.: Дело, 1994. – 216 с.
5. Остополець І. Ю. Діагностика та психокорекція професійних фрустрацій вчителя [Текст].: дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Остополець І. Ю. – К., 2003. – 240 с.
6. Реан А. А. Социальная педагогическая психология: Учебное пособие для психологов и педагогов / А. А. Реан, Я. Л. Коломинский. – СПб.: «Питер», 2001. – 416 с.

7. Юрченко В. І. «Я-концепція» майбутнього вчителя / В. І. Юрченко // Проблеми і перспективи розвитку психології в Україні: Матеріали 2-го з'їзду Товариства психологів України: В 16 т. – Т.2. – К.,1996. – С. 41-43.

НАРОДНІ ДИТЯЧІ САДКИ ЯК ПЕРШІ ЗАКЛАДИ З ДОГЛЯДУ Й ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ НАПРИКІНЦІ ХІХ СТОЛІТТЯ В УКРАЇНІ

Валентина Ф. Сергеева

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

valentina.sergeeva@live.com

Розвиток капіталізму в другій половині ХІХ століття в Російській імперії, до складу якої належала Наддніпрянська Україна, вніс значні зміни у соціально-економічне становище жінок. У 80-90-ті роки ХІХ ст. відбувався посилений ріст великої промисловості. Зростала кількість робітників, зайнятих у сфері виробництва, а серед них значно збільшувалась кількість жінок-робітниць. Це позначилося на долі дітей бідних верств суспільства – робітників та селян, зокрема призвело до великого росту бездоглядності та смертності дітей. Особливо великий відсоток смертності мав місце серед дітей першого року життя [1]. Тому в цей період особливу гостроту набула проблема охорони материнства та дитинства, а також дошкільного виховання дітей. Прогресивні педагоги (К. Ушинський, М. Пирогов, О. Духнович, І. Корф) вбачали у суспільному вихованні дітей дошкільного віку засіб докорінного покращення всієї справи виховання підростаючого покоління.

Перший дитячий садок для дітей з бідних родин був відкритий у Полтаві 1839 р. [2]. Безплатні дитячі садки відносно інтенсивно почали відкриватися наприкінці ХІХ ст. завдяки громадській ініціативі [4]. У Києві перший народний дитячий садок був відкритий 11 квітня 1899 року [3]. На початку ХХ ст. таких народних дитячих садків у Києві налічувалось чотири.

Народні дитячі садки нараховували багато дітей (в окремих садках кількість дітей сягала 100 осіб при двох виховательках чи садівницях), за складом дітей вони були змішаними закладами (від 2-3-річних до 7-річних), за часом роботи – більш тривалими, ніж платні дитячі садки (діти знаходилися в народних дитячих садках 6-8 годин). В їх організації зустрічались численні труднощі: не було пристосованих приміщень, достатніх коштів на господарче та учбове обладнання, підготовленого персоналу.

Матеріали про роботу народних дитячих садків (журнал «Дошкольное воспитание» з 1911 по 1916 р., Звіти про діяльність народних дитячих садків) свідчать, що серед різноманітних занять, які організовували з дітьми, переважала ручна праця. Використовували всілякі її види: вишивання хрестом, на канві, на картоні; плетіння корзин із соломи; аплікації на папері, тканині; виготовлення коробок з картону тощо. Залучаючи дітей до самообслуговування, навчаючи їх рукоділля, господарювання, городництва, традиційних ремесел, дошкільні наставники прагнули підготувати їх до самостійного життя. Здійснювалась й конкретна підготовка дітей до школи: не менше двох разів на тиждень організовувались бесіди за малюнками, за описом предметів; вчили малюків

складати оповідання; проводили заняття з навчання дітей першим елементам читання, письма та лічби. Діти також займалися рухливими іграми, гімнастичними вправами. Крім цього, особлива увага приділялася методиці сенсорного виховання, ознайомленню дітей з навколишнім світом, природою. У народних дитячих садках особливого значення надавалось релігійному вихованню і навчанню. У молодшій та середній групах діти вивчали молитви, у старшій проводились заняття з Закону Божого. Потрібно відзначити, що у народних дитячих садках були відсутні тілесні покарання, а головне місце посідала повага до особистості дитини.

У своїй діяльності педагоги-вихователі виходили перш за все з інтересів дітей і перспектив їх подальшого розвитку як повноцінних членів суспільства. Через постійний добір ігор, бесід, екскурсій, прогулянок, спостережень і праці в саду, на городі чи у квітнику, занять з різноманітними матеріалами педагоги прагнули виховувати у дітей найкращі риси – доброту, людяність, порядність, працелюбність, наполегливість, охайність тощо. В цілому навчання і виховання дітей в народному дитячому садку мало організований характер: «Заняття в дитячому садку проводяться систематично, кожен день, з застосуванням усіх найновіших прийомів сучасної педагогіки» [3, с. 4]. Однак, брак педагогічного досвіду, необхідної методичної літератури, коштів, відсутність вітчизняної теорії дошкільного виховання, а також ігнорування з боку урядових кіл зумовлювали стихійність, часто інтуїтивність визначення тактики роботи з вихованнями.

Отже, в силу економічних, політичних, соціальних обставин наприкінці ХІХ ст. назріла історична необхідність розвитку суспільного виховання дітей до школи. Особливу актуальність і суспільно-педагогічну значимість в цей період в Україні набула проблема утворення народних дитячих садків як перших в історії країни закладів з догляду й виховання дітей малозабезпечених верств населення.

Література

1. Гундобин Н. П. Детская смертность в России и меры борьбы с нею / Н. П. Гундобин. – СПб: Б. и., 1906.
2. Енциклопедія українознавства: словникова частина. – К.: Молоде життя, 1994. – Т. 2. – С. 586-588.
3. Уляницький В. К. Народный детский сад в г. Киеве / В. К. Уляницький. – К.: / Б. м. и ч. / Авт. указ. в конце текста. – б/д.
4. Ф. 442, оп. 629, спр. 456. – Дело об учреждении заведений по присмотру за детьми рабочих, проживающих на окраинах г. Киева.

ДО ПРОБЛЕМИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ З ЧИСЛА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Інесса В. Сергєєва¹, Олег В. Булінг².

*Донбаський державний педагогічний університет,
м. Слов'янськ, Україна*

¹inessa.sergeeva @ukr.net, ²oleg.buling@gmail.com

Проблема суїцидальної поведінки та суїцидальних ризиків набуває сьогодні особливого значення. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я кожні 40 секунд одна людина покінчує життя самогубством. Це пов'язують з психічними розладами (депресія, проблеми особистості, алкоголізм, шизофренія) і фізичними захворюваннями (невротичні хвороби, СНІД, ракові пухлини). Значно впливає нестабільна соціально-економічна ситуація в світі, високий рівень терористичної загрози, збройні конфлікти в окремих країнах.

У зв'язку із проведенням на Сході України антитерористичної операції з квітня 2014 року по теперішній час багато людей стали свідками або жертвами бойових дій, були вимушені покинути своє звичне місце проживання. Сьогодні таким людям присвоєно статус ВПО – внутрішньо переміщена особа. Відомо, що люди, які перебували в зоні бойових дій, можуть переживати посттравматичний синдром, шоківий стан від втрати близьких або родичів. У одних ці явища проявляються одразу, в інших – через декілька днів, а може й років. Для особливо чутливих людей, хто не має змоги впоратись із напруженням, психіка яких постійно перебуває в стресовому та депресивному стані, відкривається «вирішення» проблеми шляхом суїциду.

Із загальної кількості внутрішньо переміщених осіб діти займають 1\3 частину, в тому числі й підлітки. Як відомо, підлітковий вік вважається одним із найкритичніших етапів життя людини, відрізняючись емоційною нестабільністю і особливою чутливістю до факторів оточуючого середовища.

Як зазначають експерти, діти які знаходились в місцях збройного протистояння та покинули його, стикаються з двома основними психічними травмами. По-перше, це вплив стресогенної ситуації, пов'язаної з перебуванням у небезпечній зоні. По-друге, стрес пов'язаний із зміною місця проживання та адаптацією до нових умов. Безумовно, бойові дії виступають причиною формування хронічних страхів у дітей цієї категорії.

Слід зазначити, що підлітковий вік має свої суїцидальні ризики. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я за 2014 рік саме вікова група з 14 до 24 років має більшу схильність до суїциду (припадає 30% від загального числа суїцидів).

На думку соціологів та психологів, причини підліткового суїциду в сучасному світі бувають найрізноманітнішого характеру: є діти, що перебувають у постійних депресивних станах; інші зловживають алкоголем, мають пристрасть до наркотичних та токсичних речовин; зтикалися зі смертю однієї чи

більше близьких осіб; мають погані стосунки з батьками, однолітками або однокласниками (знають знущання, булінгу).

У сучасному інформаційному просторі, зокрема Інтернет-середовищі, набувають популярності ігри суїцидальної направленості. Так звані «віртуальні клуби самогубників», учасники спільнот «Синій Кит», «Розбуди мене в 4:20». Цільову аудиторію даних груп складають підлітки, яким «куратор» пропонує виконати ряд завдань, а вкінці – покінчити із собою.

Проблемою суїциду займалися такі відомі вчені: А. Г. Абрумова, Т. В. Вашека, М. В. Горська, Е. Дюркгейм, В. С. Єфремов, А. Є. Личко, О. Г. Лосієвська, В. П. Москалець, В. В. Суліцький, Е. Штейдман, С. Хроф, З. Фройд та ін.

Питаннями дослідження та профілактики суїцидальних намірів в підлітковому віці займалися А. Аптер, О. Є. Блінова, О. О. Куракін, О. Б. Старовойтенко, Г. В. Старшенбаум, С. Г. Шебанова, К. Хоутен, Г. Я. Пилягіна, Ю. Р. Сидорик та інші вчені.

Аналіз проблеми суїцидальної поведінки у підлітків з групи внутрішньо переміщених осіб надає дослідженню особливої гостроти, тому що сьогодні не має достатньої кількості матеріалів та досліджень з цього питання.

Ми здійснили пілотажне дослідження із зазначеної проблеми. Місце проведення – заклад загальної середньої освіти № 19 міста Добропілля, Донецької області, Україна. У дослідженні взяли участь 25 підлітків – внутрішньо переміщених осіб.

Так, за даними опитувальника суїцидального ризику (Т. Н. Разуваєвої) 41% досліджуваних підлітків мають схильність до демонстративного типу, тобто потребують привернення уваги оточуючих, домагаються співчуття та розуміння; 35% схильні до соціального песимізму, тобто сприймають світ як ворожий, чужий.

За результатами діагностики суїцидальних нахилів (методика Бека) 65% досліджуваних підлітків мають помірну депресію, а отже систематично відчують дискомфорт та напруження. 12% опитаних мають виражену депресію.

Слід зазначити, що в місті Добропілля за 2016-2017 навчальний рік були зафіксовані випадки завершеного суїциду та спроби суїциду серед підлітків.

Отримані результати дають підстави для проведення більш ґрунтовного дослідження проблеми суїцидальної поведінки підлітків з категорії внутрішньо переміщених осіб, а також подальшої профілактичної роботи з ними.

ДІАГНОСТУВАННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗНАНЬ В УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ (КОНСТАТУВАЛЬНИЙ ЕТАП ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ)

Тетяна Ю. Скиба
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна
tanyasumy133@ukr.net

У процесі розробки нашого дослідження був врахований науково-теоретичний і практичний досвід вивчення рівня сформованості знань географічного та природничого змісту в учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, висвітлений у наукових доробках науковців Г. Блеч, С. Дубовського, І. Черепанової. Питання методології та методики педагогічних досліджень висвітлювались у наукових працях С. Архангельського, Ю. Бабанського, В. Беспалько, Н. Кузьміної. Окремі питання організації педагогічного експерименту й обробки отриманих результатів розглядались П. Воловиком, У. Гончаренко, І. Підласим та ін. Теоретико-методичні основи соціально-економічної освіти учнів з особливими освітніми потребами в процесі навчання географії відображені у наукових пошуках Г. Блеч, В. Бондаря, А. Висоцької, І. Єременко, В. Золотоверх, А. Капустіна, В. Ликого, В. Липи, С. Миронової, Л. Одінченко, В. Синьова, Т. Скиби та ін.

Визначення методики та організаційних етапів проведення констатувального етапу педагогічного експерименту по визначенню рівнів сформованості соціально-економічних знань за їх якісними характеристиками [1] в учнів з порушеннями інтелектуального розвитку було покладено в основу нашого педагогічного дослідження. Відтак, планування педагогічного експерименту перш за все передбачало вибір та оцінку умов його проведення, визначення місця, кількості учасників, етапність проведення, постановку завдань.

Нами передбачалося вирішення наступних завдань:

1. Визначити рівні та якісні характеристики сформованості знань соціально-економічного змісту у розумово відсталих старшокласників.
2. Діагностувати наявність соціально-економічних знань в учнів з порушеннями інтелектуального розвитку.
3. Намітити можливі шляхи формування соціально-економічних знань у учнів з вадами інтелектуального розвитку в межах вивчення курсу «Географія України» (9 клас).

Поставлені завдання вирішувались у три етапи: *теоретично-пропедевтичному, експериментально-практичному, підсумково-узагальнюючому* впродовж 2016-2017 н.р. У дослідженні брали участь 120 старшокласників 16 класів Донецької, Житомирської, Львівської, Полтавської, Сумської, Харківської, областей. Аналіз засвоєння учнями географічного матеріалу

запропонованого навчальною програмою був проведений у природних умовах, які не порушували навчальний процес.

На першому етапі (теоретично-пропедевтичному) здійснювалось спостереження за освітнім процесом у спеціальних школах для розумово відсталих учнів, визначалась мета, етапи та завдання констатувального експерименту, визначення критеріїв та показників сформованості знань соціально-економічного змісту за їх якісними характеристиками (повнота, правильність, усвідомленість, дієвість).

Другий етап (експериментально-практичний) був спрямований на аналіз програми з курсу географії (9 клас) [2] на предмет її об'єму, змісту, наступності викладання матеріалу; у відповідності до критеріїв та показників, визначених на першому етапі КЕ здійснено добір діагностичних завдань для виявлення знань соціально-економічного змісту у розумово відсталих старшокласників в межах вивчення курсу «Географія України», в межах вивчення курсу «Географія України» проведено анкетування учнів спеціальних шкіл для виявлення знань соціально-економічного змісту (за їх якісними характеристиками).

Критеріями оцінювання знань учнів отриманих на даному етапі КЕ виступали кількісні показники кожного рівня відповідно до критеріїв, визначених навчальною програмою для спеціальних шкіл для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку (F 70). Сутнісні характеристики кожної якості знань відображено відповідно до критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з географії [3] та узгоджено із програмовим змістом. В основу методики покладено 4 рівні засвоєння знань за кожним із визначених якісних показників (правильність, повнота, усвідомленість, системність, дієвість) та відповідали бальним оцінкам: I – початковий – 10 балів, II – середній – 20 балів, III – достатній – 30 балів, IV – високий – 40 балів.

На третьому етапі (підсумково-узагальнюючому) здійснювалось обчислення отриманих кількісних показників якісних характеристик сформованих знань соціально-економічного змісту у розумово відсталих школярів.

Література

1. Скиба Т. Ю. До проблеми формування знань географічного змісту у учнів з інтелектуальними порушеннями / Т. Ю. Скиба // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, ISSN 2310-0893ю – 2016. – С. 143-148.
2. Скиба Т. Ю. Географія. Навчальні програми для 6-9 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей [Електронний ресурс] / Л. К. Одинченко, Т. Ю. Скиба // Київ. – 2015. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/osvita-osib-z-osoblivimi-potrebam/навчальні-програми.html>.
3. Скиба Т. Ю. Оцінювання навчальних досягнень розумово відсталих учнів на уроках географії // Матеріали II Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції «Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі». – Суми, 2016. – С. 109-110.

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ОБДАРОВАНИХ СТУДЕНТІВ В АВСТРАЛІЇ

Алла Є. Скурда

Донецький національний технічний університет

м. Покровськ, Україна

alla.skyrda@ukr.net

Останніми роками можна спостерігати загострення інтересу до виховання обдарованих і талановитих студентів в Австралії, оскільки зростає кількість педагогів, які усвідомлюють той факт, що обдаровані студенти мають особливі освітні потреби, і стурбовані недостатнім забезпеченням освіти обдарованих.

Слід звернути увагу на той факт, що з початку ХІХ до кінця ХХ-го століття найвизначнішою особливістю державної освіти Австралії була зростаюча стандартизація навчальних програм. Зауважимо, що в той же час характерною рисою освіти були певні обмеження у можливостях навчання, зокрема обмежені можливості для навчання у вищих навчальних закладах в колонії, де батьки практично не мали можливостей приймати рішення щодо офіційного навчального процесу. Церква та держава були не в змозі задовольнити зростаючий попит на освіту, оскільки розселення розповсюдилося вглиб величезної території. І все це існувало поряд з побоюванням, що люди з нижчих класів можуть піднятися і здійснити політичний вплив на владу.

У перші сорок років ХХ століття якість можливостей постійно зростала, що забезпечило покращені умови для учнів з високими здібностями. Проте дві світові війни та стрімке зростання чисельності населення за рахунок імміграції з різних країн Європи та світу в середині п'ятдесятих років призвели до деякого погіршення якості освіти обдарованих. Кількісна експансія проходила за рахунок якості. Історія свідчить про те, що широкеташвидке розширення викладацьких послуг призвело до погіршення якості освіти. Але одночасно з цим була відновлена зацікавленість до учнів з високими здібностями в математиці та інших галузях науки, що стало реакцією на несподіваний запуск російського супутника в 1957 році.

Шістдесяті та сімдесяті роки ХХ сторіччя ознаменувалися різкими змінами в ідеології, яка була спрямована на мотивування педагогів, що призвело до зростання кількості документів і політик, які заплутували та перевантажували викладачів. Як результат це також у свою чергу викликало занепокоєння серед освітян, що призвело до загострення інтересу до вищезазначеної проблеми, а також до формування груп у парламенті, які лобіювали певні інтереси та вимагали змін. Наслідком підвищеної зацікавленості до обдарованої освіти стало анонсування офіційної політики «Діти з особливими талантами» у 1983 році. Зазначимо, що це була перша публічна заява департаменту освіти про освіту обдарованих в Австралії.

Немає підстав вважати, що талановитих дітей не було в державних школах Австралії з моменту їх заснування у 1848 році, хоча відсутні статистичні або

історичні дані, які б підтверджували ці припущення. Зауважимо, що існувало обмежене забезпечення освітніх потреб еліти суспільства за рахунок таких корпоративних шкіл, як Сіднейська середня школа та Королівська школа, а з 1883 року вже з'являються «вибіркові державні гімназії» (selective public schools).

Проте лише у 1983 році Департамент освіти сформулював політику щодо задоволення потреб цієї категорії студентів, яких Уповноважений з освіти Е. Брегетт (E. Braggett) називає найбільш знедоленою групою учнів Австралії. Ця обов'язкова політика була оновлена у 1987 році. Вона вказує на те, що талановиті учні повинні бути ідентифікованими в усіх шкільних товариствах незалежно від культури, раси або положення в соціально-економічній структурі. Також було підтверджено, що школи мають впроваджувати в організацію начального процесу програми та навчальні плани для обдарованих студентів. До того ж ця політика наголосила на великій ролі батьків та суспільства у наданні освітньої спеціалізованої підтримки, а також на їхній участі в ідентифікації обдарованої молоді, яка має відбутися якомога раніше.

Доповідь Сенату Австралії 2001 року про освіту обдарованих і талановитих дітей спровокувала різкий інтерес до обдарованої освіти у межах Австралії. У цій Доповіді йшлося про висновки звіту 1988 року Спеціального комітету Сенату Австралії з питань обдарованих і талановитих дітей, у яких відображалось незначне поліпшення освітніх положень для цих дітей. У доповіді було зроблено декілька рекомендацій щодо змін політики освіти обдарованих, а також наголошено на спеціальних дослідженнях в одній області, а саме на причинах негативного ставлення до обдарованих студентів.

Австралійські документи, що регламентують навчальний план (ACARA – Австралійський Орган з навчального плану, оцінки та звітності), визнають, що обдаровані та талановиті студенти – це різнобічні студенти, та стверджують, що вони «мають право на чіткі, відповідні та цікаві навчальні можливості, які спираються на Австралійський навчальний план та коригуються з урахуванням їхніх індивідуальних навчальних потреб, сильних сторін, інтересів та цілей».

МЕТОДИКА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО КОНТРОЛЯ НА ЗАНЯТИЯХ ПО ФИЗИЧЕСКОМУ ВОСПИТАНИЮ В ВУЗЕ

Алексей А. Стасенко¹, Василий В. Ляшенко²

*Центральноукраинский государственный педагогический университет
имени Владимира Винниченко,
г. Кропивницкий, Украина*

¹Stasenkool @i.ua, ²lvvlyashenko@gmail.com

Укрепление и сохранение здоровья студентов, повышения уровня их физической подготовленности является актуальными заданиями, которые стоят перед нынешним обществом. Для решения этой сложной и важной проблемы, прежде всего, необходимо согласовать образ жизни студентов с закономерностями оптимального функционирования организма, разработать эффективные средства влияния на организм, придерживаться рационального режима труда и отдыха [3].

Физическая культура и спорт – средства созидания гармонично развитой личности. Они помогают сосредоточить все внутренние ресурсы организма на достижении поставленной цели, повышают работоспособность, позволяют втиснуть в рамки короткого рабочего дня выполнение намеченных дел, вырабатывают потребность в здоровом образе жизни [2].

Пристальное внимание общества к физической культуре и спорту в высших учебных заведениях требует научно обоснованного подхода к управлению учебным процессом по физическому воспитанию, который учитывал бы морфофункциональные возможности, психофизические особенности, структуру заболеваемости студентов, специфику профессиональной деятельности [1].

В физическом воспитании студентов особое значение приобретает систематический педагогический контроль в процессе учебных занятий.

Интенсивная умственная нагрузка студентов в сочетании с недостаточным двигательным режимом нередко приводит к патологическим изменениям в состоянии их здоровья, в то же время и бесконтрольная физическая нагрузка может представлять собой опасность для организма. Все это повышает требования к физическому воспитанию как комплексу форм и средств по дальнейшему укреплению здоровья, закаливанию и разностороннему физическому развитию студентов, что неразрывно связано с решением вопросов педагогического контроля. Педагогический контроль должен включать:

1. Контроль в процессе учебного занятия, в который входят учет исходящего функционального состояния студента, его реакций на предлагаемые упражнения, контроль за техникой выполнения движений, оценка воздействия всего учебного занятия на организм занимающегося и т. д.

2. Поэтапный контроль (раз в месяц, в начале, конце семестра и учебного года) – определение основных изменений функционального состояния студента, развития физических качеств, двигательных навыков и динамики его физической подготовленности.

Контроль производится с помощью различных тестов, позволяющих определить состояние организма и уровень развития физических качеств, интересующих преподавателя. Прежде всего, это педагогические тесты, применяемые в учебном процессе по физическому воспитанию, которые предусматривают контроль динамики физической подготовленности с помощью выполнения контрольных нормативов, предусмотренных программой. Кроме того, может использоваться дополнительное тестирование различных физических качеств. Ведется также контроль за усвоением знаний и техникой выполнения упражнений, отношением студентов к занятиям.

Контроль функционального состояния достигается измерением энергетических возможностей студентов и динамики этих показателей на протяжении всего курса физического воспитания и даже всего времени обучения в вузе.

Рассматривая учебно-воспитательный процесс как процесс управления, предусматривающий в конечном итоге достижения определенных результатов, преподаватель должен на промежуточных этапах выявить состояние физической подготовленности занимающихся и, если это потребуется, ввести соответствующие корректирующие поправки и изменения в учебный процесс.

Література

1. Антонова Т. В. Педагогические условия валеологического саморазвития студента в процессе физического воспитания: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Т. В. Антонова. – Чебоксары, 2005. – 20 с.
2. Стасенко А. А. Проблема реализации потребностей студентов в физкультурно-спортивной деятельности / А. А. Стасенко // Sciences of Europe (Praha, Czech Republic), 2016; ISSN 3162-2364 (Paper); pp. 71-77.
3. Язловецький В. С. Спортивно-масова та фізкультурно-оздоровча робота у вищій школі: навч. посібн. / В. С. Язловецький, А. Л. Турчак, Г. А. Лещенко. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – 300 с.

ЗДОРОВ'Я У ЦІННІСНІЙ ПАРАДИГМІ ОСОБИСТОСТІ

Ірина В. Сундукова

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка,

м. Кропивницький, Україна

iriisha15@i.ua

Здоров'я сучасних молодих людей формується під впливом комплексу несприятливих факторів, найважливішими з яких є погіршення екологічної обстановки, недостатнє та незбалансоване харчування, гіподинамія, стресові впливи пов'язані зі зниженням економічного благополуччя сімей, соціальним напруженням у суспільстві, невідповідність програм і умов навчання гігієнічним нормативам, поширення нездорових звичок: паління, вживання алкоголю, психотропних речовин [1]. Тривожно-депресивний стан у суспільстві, вживання алкоголю, наркотиків, неблагополучний мікроклімат в сім'ї та школі призводять до емоційних зривів. Неодмінною умовою соціальної стабільності, прогнозованості процесів, що відбуваються в суспільстві, є психічне здоров'я особистості. На думку В. М. Бехтерева, суспільство, яке будується на принципах самоврядування, має передусім потурбуватися про створення здорових умов для життєдіяльності індивіда, який відчуватиме себе активним учасником соціальної системи [2].

Проблемі ставлення особистості до свого здоров'я присвячені праці В. М. Смирнова, Т. Н. Резнікової, Б. Г. Ананьєва, А. В. Квасенка, Н. Л. Русінової, Ю. Г. Зубрева, В. Е. Кагана, Д. Н. Лоранського, Л. В. Водограєвої та ін. Як стверджують науковці, більшість хвороб у дорослих людей є наслідком їхнього способу життя та наявних морально-психологічних установок на усвідомлення цінності здоров'я [6]. Цінність здоров'я пов'язана зі свідомим ставленням до нього. Таке ставлення можна розглядати як активну спрямованість особистості на своє здоров'я та здоровий спосіб життя, що базується на визначенні здоров'я як найвищої цінності для людини [4].

Поняття «цінності» трактується як суб'єктивне відображення у свідомості індивіда деяких специфічних властивостей предметів та явищ навколишньої дійсності (О. Г. Дробницький, В. П. Тугаринов). Віднесення того чи іншого об'єкта навколишньої дійсності до цінності відображається в його здатності задовольняти потреби, інтереси та цілі людини [3].

Американський психолог А. Маслоу, визначав три рівні цінностей:

- 1) загальнолюдський рівень, на якому формуються цінності, спільні для всіх здорових людей, оскільки зароджуються завдяки фундаментальним потребам організму;
- 2) рівень цінностей відповідних груп людей;
- 3) рівень цінностей «специфічних» індивідів.

Таким чином, цінність за А. Маслоу вважалася установкою, яка є похідною від потреб, а потреби та цінності за словами вченого пов'язані між собою ієрархічно та еволюційно [5].

Більшість авторів поділяють цінності на загальнолюдські, які вироблені історичною практикою суспільства, і цінності індивідуальні, власні, що виступають як надбання суб'єкта, як феномен свідомості. Отже, усвідомлення цінності означає наявність в індивіда певного способу орієнтування в групі цінностей, які є внутрішніми психологічними механізмами, що формують ті чи інші переваги особистості, з характеру та спрямованості яких можна визначити особливості ціннісного ставлення особистості до певної цінності [2; 8; 9].

Цінність здоров'я як зазначала В. М. Оржеховська є своєрідним еталоном здоров'я, який може мати досить складну структуру і включати як образні, так і когнітивні уявлення людини про своє здоров'я [7].

Психологічна якість «цінність здоров'я», що об'єктивується у цінності людської тілесності, набуває достатньої дієвості, якщо через неї особистість усвідомлюватиме і практично утверджуватиме себе, своє цілісне (фізичне і моральне) «Я» у суспільно значущих справах та поведінці. Така якість «цінність здоров'я» і буде «цінністю для», цінністю, що визначатиме гуманістично спрямовану життєдіяльність суб'єкта. У такій життєдіяльності й формуватиметься особистісна система, де гармонійно функціонуватимуть і цінність здоров'я, і морально-духовні цінності людини [9]. Отже, в сучасному суспільстві постає кардинальна проблема забезпечення внутрішньої єдності цінності здоров'я особистості з базовими морально-духовними, смисложиттєвими цінностями, приведення цих цінностей у єдину систему. У такій системі цінність здоров'я має бути підпорядкованою смисложиттєвим цінностям, їхньою детермінуючою основою.

Література

1. Ананьева Н. А. Здоровье и развитие современных школьников / Н. А. Ананьева, Ю. А. Ямпольская // Школа здоровья. – 1994. – № 1. – С. 13-18.
2. Бехтерев В. М. Личность и условия ее развития и здоровья // В. М. Бехтерев. Проблемы развития и воспитания человека / Под ред. А. В. Брушлинского и В. А. Кольцовой. – М.: Издательство «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1997. – С. 97-136.
3. Дробницкий О. Г. Мир оживших предметов: Проблема ценности и марксистская философия. Изд-тво: Политиздат, 1967. – 351 с.
4. Кононенко О. Л. Субсфера «Я – фізичне»; Субсфера «Я – психічне» / О. Л. Кононенко. – К.: Дошкільне виховання, 2003. – 243 с.
5. Маслоу А. Г. Мотивация и личность / А. Г. Маслоу. – СПб.: Евразия, 1999. – 478 с.
6. Мінчук І. Формування позитивного ставлення підлітків до власного здоров'я / І. Мінчук // Здоров'я та фізична культура. – 2010. – № 32. – С. 17-18.
7. Оржеховська В. М. Педагогіка здорового способу життя / В. М. Оржеховська // Основи здоров'я та фізична культура. – № 4. – 2007. – С. 20-22.
8. Панкратьева Н. П. Здоровье – социальная ценность. /Под. ред. Н. П. Панкратьева, В. Ф. Попова, Ю. В. Шиленко. – М.: Мысль, 1989. – 273 с.
9. Сухомлинська О. В. Цінності у вихованні дітей та молоді: стан розроблення проблеми // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 105-110.

ВИКОРИСТАННЯ СЛОВНИКІВ СТУДЕНТАМИ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Валерія В. Тупченко
Луганський національний аграрний університет,
Харків, Україна
valeryaa0107@gmail.com

Формування умінь і навичок самостійної роботи з іноземною фаховою літературою у студентів вищих технічних навчальних закладів є важливою складовою професійної компетентності майбутніх фахівців. Метою роботи є виявлення особливостей використання словників студентами немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов та активізація навичок роботи студентів з різними видами словників. Специфіка іноземної мови як навчальної дисципліни детально розглядається в працях багатьох науковців. У немовних навчальних закладах іноземна мова розглядається як одна із складових професійної підготовки поряд із спеціальними дисциплінами. На відміну від студентів мовних спеціальностей, залучення яких до основних лексикографічних проблем передбачено вивченням курсу мовознавства, студенти немовних спеціальностей не мають багатого досвіду роботи з різних типів словниками, що, в свою чергу, спричиняє невисокий рівень сформованості умінь і навичок, пов'язаних з орієнтацією в словнику, в структурі словникової статті, з пошуком потрібної інформації.

Будь-який словник – це, перш за все, створений для навчання витвір. Аналіз словникових формулювань, характерний словнику спосіб повідомлення, показує, що словник відноситься до дидактичного жанру з усіма властивими йому ознаками педагогічної мови, які, однак, мають в словнику своєрідне відбиття, на відміну, наприклад, від підручників. Основне, що зближує словник з іншими творами дидактичного жанру, – це специфічне співвідношення між тим, хто говорить, тим, хто сприймає мову і предметом мови.

Дидактичний аспект словника полягає в тому, що він є не тільки довідниковим посібником, але й засобом навчання, мовного формування людей. Хоча дидактичний аспект властивий кожному словнику, він проявляється в неоднаковій мірі в словниках різного типу. У тлумачних словниках дидактичний аспект прямо чи побічно відображається в усіх елементах його структури – від вибору лексики і тлумачень до системи позначень (поміток). У найбільш вираженій формі дидактичний елемент проявляється в навчальних одномовних і перекладних словниках. Словник є не тільки довідником, а й навчальним посібником, тому що в ньому подано не тільки вихідний реєстр лексичних одиниць із докладним переліком їх значень, а й багату інформацію стосовно дериватів цих слів, синонімічних засобів мови й найголовніше – норми сполучуваності лексичних одиниць з тим, щоб користувач міг формулювати свої думки так, як прийнято у цій мові. Існують певні труднощі, пов'язані з використанням словника, що закладено в самій його структурі. Рівень цих

труднощів має виявлятися через певні дидактичні умови, які є сполучною ланкою між структурою словника і навчально-пізнавальною діяльністю студентів під час користування ним. Головними умовами навчально-пізнавальної діяльності студентів із застосуванням словникових технологій можна вважати такі умови, які визначають їх підготовленість до свідомого і ефективного використання цих технологій. Рівень підготовленості студентів визначається в основному особистим досвідом. А досвід в пізнавальній діяльності студентів характеризується певними знаннями і вміннями, які потрібні для формування нових знань і вмінь, щоб успішно оволодіти навичками користування словником, набуття яких потребує тривалої і систематичної роботи. Ці навички в подальшому вдосконалюються і стають пізнавальними, оскільки вони необхідні для засвоєння нових більш складних знань.

Основною причиною виникнення труднощів при проведенні роботи зі словником є відсутність або недостатній рівень вмінь і навичок користування ним. Формування навичок роботи студентів зі словником слід починати із вивчення самого словника: його суті, будови і характеристики властивих йому ознак. У вузькому розумінні словник – це сукупність мовних одиниць, розташованих у певному порядку, де розкрито їхнє значення, подано про них різні відомості чи переклад іншою мовою або вміщено інформацію про предмети, явища та факти, які вони означають. Робота зі словником – вид роботи, необхідний для формування навичок говоріння, читання, граматики і письма. Велику роль у вивченні іноземних мов набуває вміння самостійно працювати з довідковою літературою: словниками різних типів, граматичними, лексичними та іншими довідниками. Задача студента – використати всі знання теоретичних основ перекладу для передачі комунікативної функції оригіналу, так як знання теоретичних основ перекладу і екстралінгвістичних реалій є необхідними умовами адекватності перекладу.

Основна складність перекладу науково-технічних текстів, а саме переклад термінів, полягає у розкритті та передачі засобами української мови іншомовних реалій. Було б невірним говорити про переклад термінів як таких. Обов'язковою умовою повноцінного перекладу будь-якого спеціального тексту, особливо науково-технічного, є спроба якомога повніше його зрозуміти. Студенту слід орієнтуватися у тій галузі науки і техніки, в якій він робить переклад. Тільки тоді він зможе сміливо користуватися відповідними термінологічними словниками.

ЕМОЦІЙНА КУЛЬТУРА ПЕДАГОГА ЯК ІНТЕГРОВАНА ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩА ЯКІСТЬ

Сергій Д. Фатальчук¹, Олена В. Дзюба²
Донбаський державний педагогічний університет
м. Слов'янськ, Україна
¹s-fatalchuk @ ukr.net, ²lenusikdzuba@gmail.com

В умовах інтеграції України до Європейського Союзу, зокрема її входження у європейський освітній простір, зростають вимоги до рівня професійної підготовки педагогів, їх особистісних якостей, загальної культури. Високий рівень культури – необхідна умова ефективності будь-якої праці, а тим більше педагогічної. Успішно вирішити комплекс проблем модернізації всієї системи освіти на сучасному етапі може тільки фахівець, що володіє високим рівнем професійної, педагогічної культури, невід'ємною частиною якої є емоційна культура.

Тому педагогічні вищі навчальні заклади, які готують майбутніх викладачів, мають стати для них школою не тільки професійного, а й емоційно-морального становлення особистості, оскільки емоційний компонент займає вагомe місце у професійній культурі педагога.

Одним з перших визначення емоційної культури як самостійного специфічного пласта загальної культури дав П. М. Якобсон. Емоційна культура, на його думку, включає в себе наступні основні риси: емоційну чуйність на широке коло явищ, що відбуваються в суспільному житті, у сфері мистецтва, на прояви творчості, на світ моральних цінностей; розвинуту здатність розуміти, поважати і цінувати почуття інших людей, виявляти до них увагу; здатність співпереживати почуттям інших людей, а також «входити» в світ переживань героїв творів літератури та мистецтва; уміння ділити свої переживання з близькими; почуття відповідальності за свої переживання перед собою і оточуючими.

Сам термін «емоційна культура педагога» введено до наукового обігу порівняно недавно. Як цілісне професійно значуще особистісне утворення і його розвиток в системі вищої професійної освіти стали предметом науково-педагогічних досліджень з середини дев'яностих років ХХ століття. На сьогодні існує ряд визначень і моделей структур емоційної культури педагога, які доповнюють один одного.

Так, О. М. Кулева в своїх дослідженнях стверджує, що емоційна культура педагога – це складне інтегральне, системне, динамічне утворення особистості, яке визначає емоційну спрямованість типу, стилю і методів його професійної поведінки та діяльності, показником сформованості якої виступає професійно-педагогічна стійкість. Емоційна культура включає в себе такі основні компоненти: емоційне багатство, тезаурус особистості, її загальна емоційна спрямованість, емпатія, креативність і рефлексія, стійкість і емоційно-вольова регуляція поведінки та діяльності.

І. П. Анненкова розглядає емоційну культуру як інтегративну якість, яка набула ціннісної спрямованості, системності й цілісності, здатність до самоврядування і саморегуляції, дозволяє педагогу адекватно усвідомлювати власні переживання і переживання вихованців, і тим самим функціонально забезпечує розвиток особистості, відповідність поведінки особистісним і професійним потребам, ефективність педагогічної діяльності.

З точки зору І. В. Самарокової емоційна культура педагога – це складне, динамічне утворення особистості вчителя, що характеризує емоційну спрямованість типу, стилю і методів його професійної поведінки і виявляється в багатстві емоційного досвіду, володінні механізмами управління власними емоційними станами та емоційним відгуком учнів, прагненні до вдосконалення свого емоційного досвіду.

Емоційну культуру педагога Г. А. Ястребова також розуміє як цілісне особистісне утворення, представлене багатством емоційного досвіду, володінням системою механізмів управління власними емоційними станами та емоційним відгуком учнів, педагогічної доцільністю проявів емоцій, прагненням до вдосконалення емоційного досвіду на основі рефлексії.

Як вважає Н. О. Рачковська, емоційна культура педагога є модифікацією загальної емоційної культури в професійно-педагогічній діяльності та включає в себе наступні змістовно-структурні компоненти: 1) багатство і різноманітність емоційної сфери особистості; 2) аксіологічний компонент; 3) когнітивний компонент; 4) дієво-практичний компонент.

Колтирева Л. Ю. стверджує, що емоційна культура педагога – це інтегративна характеристика його особистості, що відображає єдність знань про емоційні аспекти педагогічної діяльності, емоційну спрямованість, емоційні вміння, що дозволяють створювати позитивний емоційний фон педагогічної діяльності, якісно перетворюючи індивідуальний емоційний досвід.

Отже, емоційну культуру педагога слід розглядати як складне особистісне утворення, інтегровану професійно значущу якість, що набула ціннісної спрямованості, системності, цілісності, здатності до самоуправління і саморегуляції; дозволяє адекватно виявляти, усвідомлювати, регулювати власні емоції, переживання та враховувати емоційні стани оточуючих. Це все функціонально забезпечує розвиток особистості педагога, відповідність його поведінки особистісним і професійним потребам, ефективність педагогічної діяльності.

Емоційна культура відображає рівень професійної майстерності, емоційну зрілість особистості та впливає на імідж викладача.

РОЛЬ КОЛЬОРОДИДАКТИКИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ХУДОЖНІХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

*Дмитро В. Чаус
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна
mateyko198139@gmail.com*

Сучасна педагогічна наука ставить за мету підготовку висококваліфікованих фахівців у галузі образотворчого мистецтва, здатних ефективно працювати в проєктній діяльності, загальноосвітніх школах, художніх студіях, закладах вищої освіти тощо. Студенти під час навчання на мистецьких факультетах у вищих навчальних закладах повинні оволодіти не лише високим художнім професіоналізмом, а й широким світоглядом, пов'язаним з формуванням творчих здібностей, передусім колористичною компетентністю, що складає основу кольоридидактики.

На сьогодні роль кольоридидактики в педагогічній науці чітко не визначено, не з'ясовані її сутність і зміст, залишаються недостатньо розробленими питання теорії і методики формування колористичної компетентності у студентів художніх спеціальностей вищих навчальних закладів, що обумовлює актуальність теми нашого дослідження.

Аналіз архівних джерел, періодичних видань дає підстави констатувати, що на початку ХХ століття велися активні пошуки методики викладання нових технічних живописних прийомів у навчальних закладах України, і застосуванню кольоридидактики відводилася значна роль. Художники-педагоги приділяли увагу об'єктивним законам сприйняття кольору й форми, впроваджували як академічні, так і неформальні методи викладання, акцентували увагу студентів на тональному відображенні натури, а зорове враження розглядалося як низка кольорових співвідношень, про що неодноразово зазначала Т. Паньок [1]. Для багатьох художників-педагогів ХХ століття було властивим розглядати колір як головну професійну й предметну компетентність у процесі підготовки майбутнього фахівця художніх спеціальностей.

Формування у студентів художніх спеціальностей колористичної компетентності неможливо без вивчення колориту, як найбільш виразного та емоційного засобу живопису, що активно бере участь у побудові художнього образу, і так само неможливо без виховання особливого бачення навколишнього світу, пов'язаного безпосередньо з колористичним баченням. Зауважимо, що поряд із оволодінням професійної образотворчої грамотності в навчальному процесі необхідно на основі художньо-аналітичних умінь застосовувати експерименти з кольором, за допомогою високого рівня сформованості образотворчих і колористичних умінь варіювати художньо-творчі завдання орієнтуючи студентів на набуття навичок зі створення нового художнього продукту.

Формування образно-колеристичного мислення студентів художніх спеціальностей можна досягти підбором таких творчих завдань, де колір стає одним з прийомів формоутворення, а виразність посилюється завдяки контрасту додаткових відтінків. Зазначимо, що колір являє собою самостійний живописний елемент, який набуває автономності, самостійності, власних завдань, функцій і є образом світу і функціонує як знакова конструкція. Колори мають гносеологічну цінність як образи і символи, що зв'язують людину зі світом. Важливість формування колеристичної компетентності студентів художніх спеціальностей дозволяє визначити її як професійну інтегративну якість особистості, що включає комплекс знань про взаємодію колерових та тональних співвідношень, уміння переносити художній образ у іншу модальність, досвід поліхудожньої діяльності, який інтегрується через зіставлення художніх ідей, образів, виражально-зображувальних засобів у когнітивному, ціннісно-мотиваційному, операційно-діяльнісному та особистісно-творчому компонентах.

Кольородидактика впливає на формування колеристичної компетентності студентів і включає вміння визначати локальні кольори об'єкта зображення, співвідношення колірних відтінків, тонового контрасту, залежності кольору від освітлення, створення живописної гармонії для створення неповторності колірного ладу, грамотність застосування технологій живописних матеріалів тощо.

Отже, існуюча система навчання роботи з кольором має глибокі коріння. Відкриття і досягнення в області колеристичної підготовки в ХХ столітті лягли в основу сучасної кольородидактики. У ХХ столітті на базі нових технологій відбувся розвиток різноманітних форм мистецтва, що призвело до розширення колірної палітри, й актуалізувало проблему цілісного підходу до формування колеристичної компетентності майбутніх фахівців художніх спеціальностей, розвитку самостійності у вирішенні нестандартних колеристичних завдань тощо.

Орієнтиром колеристичної освіти студентів художніх спеціальностей, виконання їх професійної діяльності в галузі колеристики і кольородидактики стає колеристична компетентність, що визначається нами як – здатність і готовність студентів художніх спеціальностей до проектування і здійснення професійної колеристичної діяльності.

Література

1. Паньок Т. В. Розвиток вищої художньо-педагогічної освіти в Україні у ХХ столітті / Т. В. Паньок. – Харків : Оперативна поліграфія ФОб Здоровий Я. А., 2016. – 656 с.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ У СИСТЕМІ ОЗДОРОВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ

Валентина П. Черній¹, Олена В. Неворова²

*Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University,
Kropivnitsky, Ukraine*

¹valchern1972@gmail.com, ²nevelen@i.ua

Актуальність пошуку ефективних шляхів підвищення рухової активності задля оздоровлення населення обумовлена реальною загрозою погіршення стану здоров'я громадян. Це зумовлено збільшенням обсягу інформаційних навантажень, інтенсивністю та емоційною напругою сучасного життя, що призводить до зниження рухової активності різних категорій населення. Отже, питання усунення негативних наслідків дефіциту рухової активності задля оздоровлення людей залишається домінуючими у чисельних дослідженнях науковців. Останні дослідження вказують на те, що вирішення окресленої проблеми можливо за використання ефективних засобів рухової активності (О. Д. Дубогай, Л. Я. Іващенко, Г. Є. Іванова, Т. Ю. Круцевич, В. С. Язловецький та ін.).

Останнім часом досліджується визначення ефективності фізичної підготовки з використання інноваційного засобу рухової активності, як роуп-скіппінг – який представляє традиційні стрибки на скакалці, складні комбінації стрибків, танцювальних елементів з однією чи двома скакалками, акробатичних елементів, що виконуються індивідуально чи в групах. Вчені І. Ю. Берестецька, І. Ю. Окунська під час проведення порівняльного аналізу різних видів рухової активності дійшли висновку, що застосування елементів роуп-скіппінгу на оздоровчих тренуваннях є досить ефективним і доступним, має широку варіативність рухів, не залежить від погодних умов, дозволяє тренувати одночасно велику кількість груп, зміцнює серцево-судинну, дихальну системи, дозволяє розвивати координаційні можливості, швидкісно-силові якості і витривалість. Цей вид рухової активності не вимагає великих матеріальних витрат для інвентарю та обладнання, дозволяє уникнути монотонності й одноманітності на заняттях оздоровчої спрямованості і є досить ефективним засобом для проведення тренувань.

Дослідження можливостей використання спеціальних дихальних вправ у рекреаційних заняттях, здійснені В. С. Язловецьким, доводять, що такі вправи не тільки підвищують стійкість організму до кисневої недостатності, а й сприяють урівноваженню нервових процесів і, що важливо, підвищують ефективність ідеомоторних актів (образно уявних рухів і станів). М'язова релаксація (розслаблення м'язів), яка використовується в багатьох варіантах, підвищує рівень перебігу нервових процесів. Перехід від напруження м'язів до релаксації і знову до напруження сприяє своєрідній гімнастиці нервових центрів, зокрема вегетативної нервової системи. Тренування дихальних м'язів призводить до кращого їхнього розвитку, розширенню експірації грудної клітки, збільшенню

резерву дихання, сили дихального апарату, об'єму альвеолярного резервуару, швидкості руху повітря на вдиху і видиху, що підвищує процент утилізації кисню в легенях, знижує вентиляційний еквівалент і підвищує ефективність легеневого дихання.

Важливим компонентом сучасних оздоровчих тренувань є вправи на гнучкість (стретчинг) – система положень певних частин тіла, що спеціально фіксуються з метою покращення еластичності м'язів та розвитку рухливості у суглобах. Організовані після основної розминки, після закінчення аеробної або силової частини тренування, а також у вигляді самостійного заняття, вправи стретчингом знижують надмірне нервово-психічне напруження, ліквідують синдром відстроченого болю у м'язах після навантажень, є профілактикою травматизму. Фізіологічні основи стретчингу – міотонічний рефлекс, який викликає активне скорочення волокон у примусово розтягнутому м'язі й підсилення в ньому процесів обміну. В результаті систематичних занять значно збільшується еластичність м'язової тканини, зв'язок, зростає амплітуда рухів у суглобовому комплексі.

Релаксаційні та рекреаційні вправи сприяють розв'язанню основних завдань фізичного розвитку та оздоровлення різних груп населення. До них належать: вправи для активного відпочинку й загального розслаблення, дихальні вправи з акцентом на різні фази дихання та із зміною просторової орієнтації; завдання на відновлення функціонального стану із включенням комплексу прийомів: речитативи, зміна ритму дихання, образні уявлення тощо; формування «сенсорної впевненості» з метою створення позитивних відчуттів як у процесі виконання вправ, так і під час розслаблення; формування навичку «прогресуючого розслаблення» окремих частин тіла. За допомогою таких вправ створюються умови для активного та пасивного відпочинку, відновлення після надмірного навантаження, переключення з одних вправ на інші.

Раціонально організоване оздоровче тренування має потужний позитивний вплив на організм людини. Воно здатне покращити здоров'я і психічний стан людей (зниження ризику багатьох захворювань, регуляція роботи організму, покращення життєвого тону, активності і працездатності), фізичні кондиції (сили, витривалості м'язів, розвитку гнучкості й координаційних здібностей) та фігуру (зниження кількості жиру, корекція постави й пропорцій тіла) тощо.

Отже, комплексне, раціональне використання сучасних засобів рухової активності, систематичні заняття фізичними вправами дозволять швидко та ефективно покращити самопочуття як дітей, так і дорослого населення, усі види їхньої працездатності й повсякденної активності, стійкість до захворювань, психічну стабільність, імідж у цілому.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО НЕЗАРЕЄСТРОВАНОВОГО ШЛЮБУ

Олеся В. Чернякова¹, Анастасія А. Коломійцева²
ДДПУ «Донбаський державний педагогічний університет»,
м. Слов'янськ, Україна
¹alisekisa@gmail.com, ²foxn2025@gmail.com

Сьогодні інститут сім'ї переживає етап інтенсивних змін. Стає більш очевидним, що нові явища в шлюбній і репродуктивній сферах уже не можуть інтерпретуватися однозначно як відхилення від норми, а скоріше розглядаються фахівцями різних напрямків (психологами, педагогами, соціологами, демографами) як ознаки істотних еволюційних змін у самому інституті сім'ї. Такі, наприклад, тенденції до зниження рівня народжуваності дітей, свідомої бездітності, дошлюбної практики сексуальної поведінки молоді [2].

Окремі проблемні питання, пов'язані із психологією шлюбу та сім'ї, розглядали у своїх працях ряд психологів та педагогів (А. Денисенко, В. Захарченко, О. Кізь, Ф. Кочкарова, Г. Кошонько, О. Тарновська, П. Решетов, Т. Носакова та ін.). Причому одні дослідники визнають незареєстрований шлюб альтернативною формою шлюбно-сімейних відносин на уламках старої традиційної патріархальної родини (І. Бестужев-Лада, А. Вишневський, С. Голод, Л. Карцева, І. Кон, А. Орлов, В. Станкунене, Л. Шнейдер і ін.), інші – розглядають як результат кризи родини, прояв дисфункції (Е. Ейдемільер, В. Юстицький), аномальності (В. Дружинін), попереджаючи про можливість зникнення сімейного способу життя і наголошують на необхідності зміцнення інституту сім'ї.

Метою нашого дослідження став психологічний аналіз уявлень студентів про сутність та причини виникнення незареєстрованих шлюбів.

В дослідженні брали участь 20 студентів 2-го курсу (18-19 років) і 20 студентів 4-го курсу (20-25 рік) денної форми навчання Донбаського державного педагогічного університету. Серед них 20% юнаків на 2-ому курсі та 15% юнаків на 4-ому курсі навчання.

Досліджуючи родинний стан респондентів, з'ясувалося, що 65% осіб – незаміжні або неодружені, 20% – одружені, 2,5% – розведені. 12,5% студентів знаходяться у незареєстрованому шлюбі.

При вивченні знань молодих людей щодо визначення поняття «незареєстрованого шлюбу», були отримані дані, згідно з якими переважна більшість молоді (90%) правильно визначили це поняття, інші (10%) – мали труднощі і не змогли пояснити його сутність.

Таким чином, можна зробити висновок, що більшість студентів правильно розуміють визначення «незареєстрованого шлюбу». Але є й ті, які затруднялися. Це пов'язане, насамперед, з тим, що в суспільстві відбулася підміна понять «незареєстрованого шлюбу» і «цивільного шлюбу». «Цивільному шлюбу» часто приписують властивості «незареєстрованого

шлюбу». Хоча «цивільний шлюб» – це, саме, шлюб, зареєстрований у ЗАГСі, а не навпаки, як вважають деякі люди.

У 60% студентів є знайомі, які проживають у незареєстрованому шлюбі. Але 75% молоді вважають, що сучасна сім'я повинна бути заснована на зареєстрованому шлюбі. Швидше за все, це пов'язане з тим, що молодь ще не втратила зв'язок із старшим поколінням, яке дотримується думки про офіційний характер шлюбу.

На запитання про мотиви вступу в незареєстрований шлюб студенти мали змогу дати кілька варіантів відповідей (табл. 1).

Таблиця 1

Мотиви вступу в незареєстрований шлюб

Варіанти відповідей	Кількість	%
перевірка почуттів в обстановці побуту	30	75%
матеріальна незалежність друг від друга	9	22,5%
свобода сексуальних стосунків	13	32,5%
страх відповідальності	4	10%

Таким чином, домінуючим мотивом вступу в незареєстрований шлюб є бажання молодих людей перевірити свої почуття в обстановці побуту. Друге місце займає свобода сексуальних стосунків. На третьому місці стоїть матеріальна незалежність один від одного. Самим несуттєвим мотивом є страх відповідальності.

Зачіпаючи тему незареєстрованих відносин, виникає питання про те, хто ж більшою мірою схильний до неофіційного союзу: юнаки чи дівчата. Результати опитування показали, що, на думку дівчат, до цивільного шлюбу схильють юнаки, тобто це суцього чоловіча ідея. На думку самих юнаків, у вирішенні жити незареєстрованим шлюбом винуваті дівчата. Причому процентне співвідношення і у тих, і в інших однаково з точністю до навпаки.

Таким чином у ході дослідження було виявлено, що молоді люди проінформовані про специфіку незареєстрованих форм шлюбу. Це, насамперед, свідчить про їхній інтерес до цієї проблеми. Найімовірніше, молоді люди вивчають усі позитивні та негативні наслідки незареєстрованих шлюбів, тобто вирішують, чи вибрати їм у майбутньому таку форму шлюбу або зареєструвати свій шлюб.

Література

1. Голод С. И. Семья и брак: историко-социологический анализ / С. И. Голод. – СПб., 1998. – 210 с.
2. Левицька Т. Л. Розвиток психологічної готовності студентської молоді до створення сім'ї: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Т. Л. Левицька. – Хмельницький, 2009. – 22 с.

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ

Ольга С. Човганюк, Ірина О. Гаман, Маріанна С. Гохкаленко
Державний вищий навчальний заклад
«Івано-Франківський національний медичний університет»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ochovganyuk@gmail.com

Інтеграція української вищої медичної школи в єдиний європейський простір вимагає удосконалення концепції підготовки студента-медика, вітчизняних навчальних програм, підходів, форм і методів навчання. Одним із вагомих способів підготовки на шляху реформування є залучення студентів до науково-дослідної роботи. Творчо-пошукові дослідження студентів є невід'ємною складовою навчання і здійснюються з метою інтеграції навчальної, наукової та виробничої діяльності в системі вищої медичної освіти.

Застосування інтерактивних технологій навчання у вищих навчальних закладах залежить від певних умов: минулого і теперішнього досвіду студентів; наявності мотивації навчання; атмосфери комфорту і взаємоповаги; визначення цілей навчання; активного залучення учасників до процесу навчання; урахування здібностей (темперамент, сприймання, спеціальність); надання можливості самореалізації й самоконтролю учасникам навчального процесу.

Використання сучасних інформаційних технологій у різних галузях науки та освіти є перспективним напрямком сьогодення, що потребує від студента сприйняття великої кількості інформації, вміння аналізувати та в подальшому використовувати здобуті знання на практиці. Безперервність системи підготовки наукових медичних кадрів у сучасних умовах доказової медицини проходить у три етапи: додипломна освіта (становлення студентів як молодих дослідників); підготовка наукових кадрів (магістрів, аспірантів, кандидатів наук); підготовка фахових лікарів (клінічна ординатура, тематичне удосконалення, передатестаційні цикли).

Одним із завдань сучасної системи освіти є формування особистості, яка спроможна активно проявляти набуті навички, приймати об'єктивні рішення та реалізовувати себе у будь-яких творчих процесах.

У Івано-Франківському національному медичному університеті впроваджено міжнародний проект MUMEENA (Модернізація додипломної медичної освіти в країнах східного сусідства Європейського Союзу), основною метою якого є формування мотивації студента до основного виду його діяльності – навчання та безперервної самоосвіти, здатності постійно оновлювати здобуті знання, формування навичок науково-дослідної роботи як складової професійної підготовки студентів та розвиток наукового потенціалу майбутніх фахівців.

Зокрема на кафедрі внутрішньої медицини стоматологічного факультету імені професора М. М. Бережницького державного вищого навчального закладу «Івано-Франківський національний медичний університет» упроваджується

навчання методології наукової діяльності для формування вмінь у студентів-медиків з проведення наукового дослідження. Для цього в рамках реалізації проекту MUMEENA на практичних заняттях студенти розглядають такі питання: «Стратегія пошуку інформації для наукового дослідження»; «Формулювання мети та завдань наукового дослідження»; «Збір та аналіз даних обстеження пацієнтів при проведенні наукового дослідження»; «Узагальнення результатів наукового дослідження». Таким чином, у своїй діяльності кафедра ставить за мету підвищення якості формування навичок науково-дослідної роботи як складової професійної підготовки студентів та розвиток наукового потенціалу майбутніх фахівців. Результати своїх наукових досліджень студенти висвітлювали на регіональних та національних науково-практичних конференціях студентів та молодих вчених, де займали призові місця: дипломи I та II ступенів на регіональній конференції студентів та молодих вчених (Івано-Франківськ, 2017); диплом I ступеня на національній конференції студентів та молодих вчених (Полтава, 2016).

Упровадження проекту MUMEENA у педагогічний процес є першою ланкою перетворення звичайного студента в ерудованого лікаря-спеціаліста, допитливого наукового працівника. Розробка науково-дослідних проектів студентами та молодими вченими не лише формує, а й розвиває клінічне мислення майбутніх лікарів, дає цілісні наукові знання, вчить синтезувати, аналізувати та застосовувати отримані відомості в практичній професійній діяльності.

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОГО ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Ольга В. Шевченко

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

м. Кропивницький, Україна

gimnast.olga@gmail.com

Державна політика у сфері фізичної культури і спорту передбачають перехід від нової гуманітарної моделі фізичної культури і спорту, коли в центрі уваги системи будуть інтереси, потреби та мотиви майбутнього вчителя, що уможливить значно активізувати процес самореалізації особистості, утвердить у громадській думці та суспільній практиці пріоритетність та високу економічну ефективність оздоровчої рухової активності для профілактики захворювань та забезпечення розвитку фізичної культури і спорту із розв'язанням завдань збереження та оздоровлення довкілля.

Зміцнення та збереження здоров'я студентів, підвищення рівня їхньої фізичної підготовленості є актуальними завданнями, які стоять перед українським суспільством. Для розв'язання цієї складної і важливої проблеми передусім необхідно узгодити спосіб життя студентів із закономірностями оптимального функціонування організму, розробити ефективні засоби впливу на організм, дотримуватися раціонального режиму праці та відпочинку.

Збереження і зміцнення здоров'я студентів сьогодні є невід'ємною складовою навчального процесу у вищих навчальних закладах України. Аналіз досліджень останніх років доводить, що зі вступом до вишу для молоді характерним стає недостатній рівень рухової активності, що призводить до низького функціонального стану і зниження фізичної підготовленості [2, с. 212].

Кожен студент вишу має усвідомити необхідність докладання максимальних особистих зусиль у використанні доступних засобів фізичної культури для підвищення рівня своєї фізичної підготовленості, функціональних можливостей систем організму, профілактики захворювань, зміцнення здоров'я, організацію активного дозвілля, сприяння успішній соціалізації на всіх етапах життєдіяльності.

Фізичне виховання та загальнодоступний спорт, нетрадиційні методи й системи оздоровлення мають посісти особливе місце в кожному навчальному закладі та стати обов'язковим атрибутом відпочинку кожного студента на засадах валеології й здорового способу життя.

Майбутній фахівець повинен бути здатним до творчої організації навчально-виховного процесу, здійснювати наукові дослідження педагогічного процесу, вільно володіти методологією педагогіки, опановувати новими технологіями та інформаційними системами узагальнювати передовий педагогічний і методичний досвід, критично оцінювати результати власної роботи, творчо працювати у напрямку професійного самовдосконалення [3, с. 106].

Майбутнє сучасної професійної підготовки – за дидактичною системою навчання, яка вкладається у схему: студент – технологія – викладач, за якої викладач перетворюється на педагога-методолога, технолога, а студент стає активним учасником процесу навчання. Використання будь-яких дидактичних засобів має бути узгодженим з усією системою навчання, співвідноситись з її принципами і цілями [1, с. 6].

Специфіка технологічного підходу полягає в розробленні та реалізації такого навчального процесу, який має гарантувати досягнення намічених цілей. Сучасні технології виховання реалізують основні свої функції шляхом:

- впливу на свідомість, почуття і поведінку студентів;
- органічного поєднання виховання (зовнішнього педагогічного впливу) і самовиховання особистості;
- єдності та координації виховних зусиль усіх соціальних інститутів та об'єднань, які займаються вихованням: сім'ї, вуз, колективи, засоби масової інформації мистецтва, органів правопорядку та ін.;
- використання системи конкретних виховних заходів, які одночасно вирішують завдання інтелектуального, фізичного, патріотичного, морального, естетичного й екологічного виховання єдиному виховному процесі студентів;
- системного підходу до процесу виховання – послідовності та супідрядності всіх компонентів виховання, їх взаємозв'язків і взаємовпливу;
- урахування зовнішніх і внутрішніх причин (факторів), що сприяють чи перешкоджають отриманню найоптимальніших результатів роботи.

Таким чином, технологічний підхід має на меті сконструювати навчальний процес, ураховуючи освітні орієнтири, цілі та зміст навчання. Саме, здоров'яформуючі освітні технології спрямовані на виховання у студентів культури здоров'я, особистісних якостей, що сприяють його збереженню і зміцненню, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, мотивацію до ведення здорового способу життя.

Література

1. Баханов К. О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі / К. О. Баханов – Запоріжжя: Просвіта, 2000. – 160 с.
2. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання: підруч. Для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту / [Т. Ю. Круцевич, Н. Є. Пангелова, О. Д. Кривчикова та ін.; за ред. Т. Ю. Круцевич]. – К.: Олімпійська література, 2017. – Т. 2. Методика фізичного виховання різних груп населення. – 448 с.
3. Основи професійного становлення особистості сучасного вчителя. Навчальний посібник / В. В. Радул, В. О. Кравцов, І. М. Михайліченко. – Кіровоград: Імекс – ЛТД, 2007. – 252 с.

ВАЖНОСТЬ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТОВ-МЕДИКОВ

Татьяна А. Шундель

Донецкий национальный медицинский университет,

г. Лиман, Украина

tatianashundel@gmail.ru

В условиях реформированных процессов и модернизации современного общества изменились и требования, выдвигаемые к будущему специалисту, профессиональный уровень которого определяется знаниями предметной области и умением применять их на практике, благодаря чему и происходит достижение позитивных результатов. Нужно отметить, что умение синтезировать приобретенный опыт на практике, найти наиболее эффективные и рациональные решения поставленных перед собой задач, продуктивно использовать дифференциальные навыки и знания в профилактически-лечебной деятельности и определяет профессиональное мастерство специалиста-медика. Осознание важности выбранной профессии помогает формировать у студентов-медиков желание начать собственную профессиональную деятельность с перспективой дальнейшего ее совершенствования.

Таким образом, одной из целей, выдвигаемой к профессиональному образованию будущих специалистов-медиков, является формирование у них профессиональной компетентности, которая обеспечит специалистов сферы образования достаточным объемом знаний, необходимых при проведении лечебной работы. При этом коммуникативная компетенция является одной из главных составляющих профессиональной компетентности.

По этому поводу М. И. Акодес говорит, что компетентность представляет собой одну из главных особенностей человека, а также является его важной потребностью, поскольку именно компетентность помогает квалифицированному специалисту положительно решать поставленные перед ним задачи, которые соотносятся с его профессиональной деятельностью [1, с. 23].

Анализ литературы по этому вопросу указывает на заинтересованность ученых касательно важности использования компетентностного подхода на занятиях по иностранному языку и определению значимости коммуникативной компетенции при формировании коммуникативной культуры для достижения значительного профессионального роста будущих специалистов-медиков.

Следует отметить, что формирование компетентного специалиста в настоящее время практически невозможно без знания иностранного языка, который просто необходим для плодотворной медицинской деятельности и повышения уровня квалификации. Во-первых, это вызвано качественными изменениями и интернационализацией сферы медицины, где знания иностранного языка являются не только востребованными, но и необходимыми.

Это своего рода показатель интеллектуального роста специалиста и важный критерий его профессиональной подготовки. Во-вторых, применения компетентностного подхода помогает достичь поставленной цели в сфере образования.

Один из факторов, который может способствовать комплексному усвоению знаний при компетентностном подходе, является развитие у студентов коммуникативной компетенции и коммуникативной культуры. Как коммуникативная культура, так и профессиональная культура будущего специалиста-медика определяется уровнем владения языком, поскольку язык – основной, характерный показатель общей культуры человека. По мнению Р. П. Мильруда, коммуникативная компетенция является отражением успешно осуществленной коммуникативной деятельности и опирается на усвоенные средства речевого общения, которые подкреплены соответствующими навыками и речевыми умениями [2, с. 15].

Эффективности коммуникативной деятельности и результативности достижения цели содействует принцип ситуативности, моделирования ситуаций реального общения. Суть этого принципа заключается в том, чтобы дать студенту возможность активизировать мыслительную деятельность и решить задачи проблемного характера, выдвигаемые преподавателем. В рамках таких ситуативных задач студент учится выражать свои мысли, логически мыслить и, самое главное, становится участником моделированных ситуаций, которые могут найти свое отображение в его будущей профессиональной деятельности.

Так, активное участие студентов в речевых ситуациях способствуют работоспособности студентов, заинтересованности к изучаемому материалу, повышению уровня умений и навыков иноязычной компетенции, выработке индивидуального стиля для успешной профессиональной деятельности, развитию мыслительной деятельности, что, в свою очередь, способствует росту профессионального уровня будущего специалиста. При этом процесс становления профессиональной личности и является главной составляющей компетентности специалиста.

Литература

1. Акодес М. И. Сборник текстов на английском языке [Текст] / М. И. Акодес, Т. Н. Белая, Н. Д. Калининков. – К.: Вища школа, 1990. – 107 с.
2. Мильруд Р. П. Коммуникативность языка и обучение разговорной грамматике (упрощенным предложениям) / Р. П. Мильруд // Иностранный язык в школе. – 2002. – № 2. – С. 15-21.

МАРКЕТИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

Наталія І. Щербатюк
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка,
Кропивницький, Україна
0501725359@ukr.net

Маркетинг – це наука (тобто систематизоване знання) про те, який товар, відповідно до запитів і потреб потенційних споживачів, і в якій кількості провести, як просунути його на ринок і реалізувати (збути) з максимальною ефективністю [1].

З повним правом поняття і категорії маркетингу можна поширити і на сферу фізичної культури і спорту. Маркетинг у сфері фізичної культури та спорту – це маркетинг, пов'язаний з організацією фізкультурно-оздоровчої, навчально-тренувальної, змагальної та іншої спортивної діяльності з населенням.

У соціально-економічному сенсі фізична культура і спорт розглядаються дослідниками як сфера послуг. Ці послуги належать до класу соціально-культурних, тобто послуг, які забезпечують задоволення духовних, інтелектуальних потреб та підтримання нормальної життєдіяльності споживача. Цим підкреслюється важлива суспільна роль фізичної культури і спорту як дієвих засобів підвищення загальної культури людини [4].

Соціально-культурні послуги передбачають організовані форми занять фізичними вправами та видами спорту з різними цілями діяльності по їх забезпеченню: утримання фізкультурно-спортивних споруд, обслуговування відвідувачів під час занять, організацію та забезпечення спортивних змагань та видовищ, прокат та ремонт спортивного обладнання та інвентаря та ін. Таким чином сфера фізичної культури та спорту, як і будь-яка галузь промисловості має своє виробництво у вигляді емоцій, фізичного здоров'я, рекламного товару, потреби в сучасних спорудах. Тобто, – у ній «виробляються» спортивні видовища, які мають своїх споживачів в особі уболівальників і рекламодавців; спортсмени відповідного рівня, на яких є великий попит, як в країні, так і за кордоном; в ній виробляються оздоровчі послуги, які так необхідні всім категоріям громадян; для неї виробляються різноманітні спортивні споруди, пристрої, інвентар, обладнання, без яких немислимі сьогодні ефективна спортивна підготовка і т.д. [5]. А якщо в галузі фізичної культури і спорту щось виробляється, то і пропонувати його необхідно за законами, які розглядає і вивчає наука «маркетинг».

Якщо сенс маркетингу полягає в тому, щоб знайти свого споживача і задовольнити його бажання, то і в маркетингу фізичної культури і спорту спочатку слід визначити цільову аудиторію: встановити потреби, інтереси і можливості потенційних і реальних споживачів послуг. Маркетологи перебувають у постійному пошуку покупців, потреби яких не задоволені

достатньою мірою або відчують недостатній інтерес до певних товарів чи послуг. У процесі маркетингу проводиться сегментація ринку і вибір тих його цільових сегментів, яким компанія може надати якісні послуги.

Наступними етапами маркетингового дослідження є:

- формування пакету характеристик послуг, які потрібні потенційним споживачам, здатні задовольнити їхні запити і які будуть користуватися їх попитом;

- оцінка й забезпечення необхідного рівня якості та конкурентоспроможності пакета послуг;

- вибір педагогічних технологій (програм, методів, форм, засобів, методичних прийомів навчання й тренування та ін.), що реалізуються в межах надання послуг у сфері фізичної культури та спорту та найбільшою мірою відповідають характеру інтересів, потреб і можливостей різних споживчих груп; вибір і прийняття рішень відносно матеріально-технічного забезпечення занять;

- формування ціни на послуги, визначення умов і форм оплати, способів адаптації цін.

- формування комунікаційної політики: проектування та організація рекламної діяльності (вибір адресатів, носіїв, каналів поширення, змісту, форм і режимів подачі повідомлень), організація сприятливої суспільної думки, особистих контактів. Необхідно сформулювати структуру попиту, розробити відповідну рекламну кампанію на основі принципів ефективного реклами, розробити заходи, що стимулюють покупку наших товарів і послуг. Іншими словами, планувати і реалізовувати стратегію «завоювання» потенційних покупців.

Знаючи очікування потенційних споживачів, слід будувати роботу таким чином, щоб ці очікування повністю виправдалися і задовольнили всі їхні запити. Для цього постійно проводять маркетингові дослідження, так як оперативна інформація дає можливість швидко і гнучко реагувати на структуру запитів, потреб і мотивів, що досить швидко змінюються.

Література

1. Еншин М. М. Спортивный менеджмент и маркетинг: учеб.-метод. комплекс для студентов спец. 1-03 02 01 «Физическая культура» / М. М. Еншин, В. Ю. Дятлов. – Новополюк: ПГУ, 2008. – 252 с.
2. Мічуда Ю. П. Сфера фізичної культури і спорту в умовах ринку: закономірності функціонування та розвитку / Ю. П. Мічуда. – К.: Олімпійська література, 2007. – 216 с.
3. Степанова О. Н. Маркетинг в сфере физической культуры и спорта. – 2-е изд. / О. Н. Степанова. – М.: Физкультура и спорт, 2005. – 256 с.

SECTION 3

HUMANITARIAN AND POLITICAL ASPECTS OF TRANSFORMATION IN SOCIETY AND SOCIAL RELATIONS

ETHNOCULTURAL HERITAGE: AZOV SEA GREEKS LITERARY

Irina D. Nagay
Berdyansk State Pedagogical University,
Berdyansk, Ukraine
irinanagay62@gmail.com

Literature at all times remains essential means of ethnocultural self-expression. In this context, the study of the peculiarities of the literary work of all peoples living on the territory of Ukraine, in particular small ethnic groups of the population, for which the problem of conservation of culture is especially relevant, is of great importance. The study of the creativity of Greek writers allows us to formulate a coherent picture of the evolution of ethno-cultural self-identification of this branch of the Greek Diaspora in Ukraine, in particular, since the migration of the Greeks from Crimea to Azov. Since the heritage of the Greek writers and poets of the Azov Sea was forbidden for many years, the introduction into its scientific circulation of its research will enrich the Ukrainian literary critique with new moments in understanding the diverse branch of Greek literary work, which critically is not properly evaluated.

The need for a multi-dimensional study of the poetic heritage of the Greeks of the Azov Sea, which is an inalienable attribute of the culture of our nation, is substantiated in the works of many researchers, since literature accumulates the material, cultural, historical experience of the social environment in which it originates and functions. It should be noted that today there are separate works that cover issues of language, culture, literature, and the history of the Greeks of the Azov Sea. The research of such famous linguists and historians as K. Balabanov, A. Biletsky, T. Knyazev, K. Kostan, L. Kuzminkova, S. Pakhomenko, E. Khajinova, T. Chernyshova deserves great attention. But at the moment, the holistic view of the literary legacy of the Greeks of the Azov Sea is not yet presented. Most of the works are focused on the coverage of cultural and historical phenomena, and the issue of the literary heritage of the Azov Greeks is practically unexplored, which determines the relevance and scientific expediency of this intelligence.

The Greeks of the Azov Sea are divided into two ethnic groups. Some of them speak Urum (one of the Turkic languages), while the native language of the other part is Rumay (the Greek group of the Indo-European family). In the Azov Sea from the Crimea, the Greeks already switched with two native languages, and on the new lands, the Turkic and Greek-speaking Greeks settled separately from each other. The establishment of the national policy of Soviet power for native languages teaching caused the need to divide the community at the terminological level. In the documents

of this time Rumay language is called Hellenic, and the Urum language is called Tatar, which led to the widespread use of "Greek-Tatar" and "Greek-Hellenistic" nominations in official sources.

In modern science, ethnonyms "Greco-Tatars" and "Greco-Hellenes" are thrown away. In particular, S.A. Kaloyerov notes: "In the 30s of the XX century, for some evil intention, the Greek groups mentioned were called Greek-Tatars and Greek-Hellenes. These non-scientific, anti-ethnographic terms can sometimes be heard now" [3, 37].

Many researchers paid close attention to differences in language, folklore and literary heritage of the Greeks of the Azov Sea. For example, T. M. Chernyshova in the article "On Greek folklore in Ukraine" primarily looks at the tales of Urzuf, where the Urums live, and Yalta, where the Rumays live, and finds a great difference in them. Language, plots, fortune telling, end – all in them does not look like. T. M. Chernyshova draws attention to the fact that many fairy tales are variants of well-known plots that are found in folklore of different countries. Some fairy tales are translated from Russian. Another author writes about the folk songs of the Greeks, a variety of their styles, vocabulary and melodies. But F. A. Hartahi, unlike T. M. Chernyshova, considers the history of the folklore of the Azov region. The most detailed, frontal examination of the villages of Azov was made by A. N. Harkavets, who compared the spoken language of their inhabitants and conducted a parallel between the two dialects – Rumaian and Urumian. The book of M. A. Aragioni explores the two hundred-year-old ethnic history of the traditional Greek culture of the Crimea and Azov regions, characteristics of the historiography and cultural sources accumulated during this period. The book has biographical pointers, it can be a guide to museums dedicated to the Greeks of Southern Ukraine [1].

The folklore of the Greeks, born in the depths of centuries, was passed from mouth to mouth, from one generation to another, it expresses the dream of the people about the joyous and creative work, the subjugation of nature, the faith of the people in the victory of goodness, justice.

Folklore creativity of the Azov Greeks is very rich and varied. It preserved elements of ancient culture in itself. Professor A. Beletsky, in the preface to the collection of "Sartana's Tales", said: "In the folklore of the Greeks of the Azov Sea, there are still remains of the ancient culture that once bloomed in their faraway homeland. Their dances are like a dance description in the eighteenth century, the songs of the Iliad of Homer, for their tales it is typical the color of Byzantium, captivating in the tales of Hellas ... "[2, 38]

Consequently, the literary work of the two ethnic groups of the Greeks of the Azov Sea is very similar in form, content, national color, because it has unique ancient roots. But it should be noted that the significant influence on the creative workings of the Rumay Greeks and Urum Greeks had their habitat prior to the transfer to Azov. So, in the works of the Urum Greeks there are many borrowings from the Tatar culture, while the Rumay Greeks have preserved language, literary, and cultural traditions, dating back to the reign of Byzantium.

This research is only the first attempt to study the peculiarities of the functioning of the literature of the Azov Sea Greeks lived in Ukrainian.

Literature

1. Aragioni M. A. Greeks of the Crimea and the Azov region: the history of studying and historiography of ethnic history and culture (80 years of the XVII century – 90 years of the XX century): [A guide for university students and teachers of secondary and national Sunday schools]. / M. A. Arajioni. – Simferopol: Amena, 1999. – 115 p.
2. Biletsky A. A. The results of bilingualism in the dialects of the Rumaian language in Ukraine (Turkism of the Rumaian language): [topical issues of modern linguistics and linguistic heritage E. D. Polivanov: conf. materials: abstract doc.] / A. Biletsky. – Samarkand, 1964. – T. 1. – 122 p.
3. Kaloyerov S. A. On the resettlement of the Greeks to the Azov Sea and the establishment of Greek settlements: [materials on the history and culture of the Greeks of Ukraine] / S. Kaloyerov, G. Cherdakli. – Donetsk: Cassiopeia, 1998. – 53 p.

MOŻLIWOŚĆ ŁĄCZENIA UMÓW O PRACĘ Z UMOWAMI „CYWILNO-PRAWNYMI” W PRZYPADKU LEKARZY ZATRUDNIONYCH W PODMIOCIE LECZNICZYM

Marek Staszewski¹, Tadeusz Pokusa²

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Opole, Polska

¹staszewski.marek@interia.pl, ²t.pokusa@poczta.wszia.opole.pl

Jak wynika z raportu opublikowanego przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) – "Health at a Glance 2016" – Polska jest krajem, w którym na 1000 mieszkańców przypada najmniej lekarzy w całej Unii Europejskiej (2,3). Co gorsza jesteśmy również jednym z dwóch krajów, w których w przeciągu ostatnich 10 lat ubyło lekarzy. Dla porównania średnia liczba lekarzy w UE to 3.5 najwięcej lekarzy jest w Grecji 6.1. U naszych sąsiadów: Litwa 4.3, Niemcy 4.1, Czechy 3.7, Słowacja 3.4. Problemem równie ważnym co mała liczba lekarzy przypadających na 1000 mieszkańców jest ich wiek; średnia wieku lekarzy chirurgów i lekarzy rodzinnych to 50 lat, średni wiek lekarzy i lekarzy dentyków to 55 lat.

Problem ten został zauważony przez szeroko pojęte grono decydentów i w ciągu ostatnich 10 lat liczba studentów medycyny wzrosła dwukrotnie z 12.3 tyś w roku 2003 do prawie 26 tyś w roku 2014. Niestety wzrost liczby studentów medycyny nie przekłada się na natychmiastowy wzrost liczby lekarzy. Powodów tego jest kilka: długi cykl kształcenia – studia, staż; specjalizacja to łącznie ponad 12 lat nauki; wyjazd, jak się szacuje ok 10% studentów, za granicę zaraz po zakończeniu studiów; wzrost liczby studentów medycyny z zagranicy – studia te ze względu na stosunkowo niski koszt i wysoki poziom nauczania stają się coraz modniejsze wśród studentów z Libanu, Syrii, a także Norwegii. Niewielu studentów – obcokrajowców decyduje się na rozpoczęcie pracy w Polsce.

Mała liczba lekarzy, słaby dopływ studentów medycyny do zawodu przekłada się na braki kadrowe w podmiotach leczniczych. Braki te wymuszają na kierujących szpitalami podjęcie działań, które nie zawsze spotykają się z akceptacją środowiska. Decyzje te, ze względu na niespójność obowiązujących przepisów, są często kwestionowane przez organy kontrolne np. Państwową Inspekcję Pracy i Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

Czas pracy pracowników podmiotów leczniczych regulują przepisy ustawy O działalności leczniczej (uodl). Co do zasady czas pracy tych pracowników nie może przekraczać 7 godzin 35 minut na dobę i przeciętnie 37 godzin 55 minut na tydzień w przeciętnie pięciodniowym tygodniu pracy w przyjętym okresie rozliczeniowym (art. 93 uodl). Art. 95 w/w Ustawy pozwala kierownikowi podmiotu leczniczego na zobowiązanie pracownika wykonującego zawód (lekarz, pielęgniarka) medyczny do pełnienia dyżurów medycznych w czasie przekraczającym normę określoną w art. 93. Jednak aby łączny czas pracy (norma 37 h 55 min + dyżury medyczne) mógł być dłuższy niż 48 h na tydzień pracownik wykonujący zawód medyczny musi na to wyrazić zgodę na piśmie (art. 96 uodl) – zgoda na klauzulę opt-out. Wynagrodzenie za godziny dyżurowe (powyżej 37 h 55 min) płatne są tak jak za godziny nadliczbowe –

art. 95 uodl w nawiązaniu do art. 151¹ § 1 ustawy Kodeks Pracy. Od wynagrodzeń tych odprowadzane są składki na ubezpieczenia społeczne zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie przepisami prawa. Pracodawca ma obowiązek zapewnić pracownikowi wykonującemu zawód medyczny 11 godzinny wypoczynek bezpośrednio po zakończeniu dyżuru – art. 97 ust. 1 uodl.

Taki stan prawny dotyczący sposobu zatrudniania i wynagradzania pracowników wykonujących zawód medyczny połączony z brakiem kadry powoduje, że zarządzający zakładami opieki zdrowotnej szukają „nowatorskich” rozwiązań. Celem tych rozwiązań było/jest :

- zapewnienie obsady dyżurów lekarskich/pielęgniarskich bez zapewnienia 11 godzinnej przerwy w pracy – brak lekarzy/pielęgniarek na rynku pracy a konieczność zapewnienia opieki nad pacjentami,
- oszczędności z tytułu nie traktowania godzin dyżurowych jak godziny nadliczbowe oszczędności pozwalały na zwiększenie stawki netto trafiającej do pracownika,
- oszczędności z tytułu nie odprowadzania składek na ubezpieczenia społeczne – oszczędności pozwalały na zwiększenie stawki trafiającej do pracownika.

Sposobem na realizację tych celów było/jest :

- zatrudnianie lekarzy/pielęgniarki na dyżury w formie umów zleceń lub ogólniej na umowy cywilno-prawne,
- wyłanianie na podstawie ustawy o działalności leczniczej podmiotów prowadzących działalność gospodarczą do realizacji usług leczniczych w postaci dyżurów na oddziałach szpitalnych; podmioty te zatrudniały lekarzy/pielęgniarki pracujące w danym szpitalu na umowy zlecenia a następnie pracownicy ci realizowali dyżury.

Taka sytuacja trwała przez ok 3-4 lata, do czasu gdy kilka kolejnych Sądów, w tym sądów apelacyjnych uznało, że takie działanie pociąga za sobą konsekwencje dla Pracodawcy w postaci konieczności opłacenia składek na ubezpieczenie społeczne od umów zleceń. Sprawy oparły się o Sąd Najwyższy, który m.in. w wyrokach sygn. akt II UK 447/13, II UK 464/13 i II UK 482/13 jednoznacznie wskazał, że z OBU tj. umowa o pracę i umowa zlecenie, stosunków prawnych powinny być odprowadzane te same składki na ZUS. SN opierając się, na art. 8 ust. 2a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych: „*Za pracownika, w rozumieniu ustawy, uważa się także osobę wykonującą pracę na podstawie umowy agencyjnej, umowy zlecenia lub innej umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia albo umowy o dzieło, jeżeli umowę taką zawarła z pracodawcą, z którym pozostaje w stosunku pracy, lub jeżeli w ramach takiej umowy wykonuje pracę na rzecz pracodawcy, z którym pozostaje w stosunku pracy*”

W ślad za tymi wyrokami pojawiły się w mediach artykuły o alarmistycznych tytułach:

„Sąd: nie można łączyć umowy o pracę z dyżurowaniem w ramach kontraktu”: portal www.rynekzdrowia.pl;

Szpital zapłaci miliony składek do ZUS – ważny wyrok Sądu Najwyższego: portal www.rp.pl; w treści:

„Sąd Najwyższy po raz pierwszy zajął się powszechnym sposobem omijania przepisów stosowanym obecnie przez większość szpitali. Chodzi o praktykę zatrudniania etatowych lekarzy i pielęgniarek po godzinach przez zewnętrzną firmę. W praktyce przez cały czas wykonują oni pracę w tym samym gabinecie, pensja z drugiej spółki nie jest jednak oskładkowana, a godziny dodatkowej pracy nie wliczają się do limitów czasu pracy obowiązujących na etacie.”

I dalej: „Po kontroli ZUS dyrekcja dostała decyzje dotyczące składek od wynagrodzeń kilkudziesięciu lekarzy. Łącznie do zapłacenia jest kilka milionów złotych zaległych składek. We wszystkich sprawach szpital odwołał się do sądu i we wszystkich przegrał.

W związku z takim obecnie stanem prawnym warto się zastanowić nad nieco innym podejściem do problemu możliwości łączenia umów. Otóż :

Opis stanu faktycznego :

I. Lekarz specjalista :

- lekarz specjalista ma zawartą umowę o pracę z podmiotem leczniczym (spzoz,nzoz) ze wskazaniem w tej umowie w jakiej komórce organizacyjnej (oddziale/poradni/zakładzie) i pod czyim nadzorem ta praca jest wykonywana,

- jednocześnie lekarz ten, na podstawie art. 5 ust. 1 ustawy o działalności leczniczej (ustawy odl), wykonuje działalność leczniczą, w formie *jednoosobowej działalności gospodarczej* jako indywidualna praktyka lekarska,

- podmiot leczniczy, na podstawie art. 26 ustawy odl, udziela w trybie konkursu ofert zamówienia innemu podmiotowi wykonującemu działalność leczniczą (indywidualna praktyka lekarska) i zawiera i z nim, na podstawie art. 27 ustawy odl, umowę na udzielanie świadczeń zdrowotnych

- umowa ta może dotyczyć tej samej komórki organizacyjnej, w której lekarz świadczy pracę, może dotyczyć również innej komórki organizacyjnej w której może być wykonywane świadczenie zdrowotne (np. : specjalista chorób wewnętrznych zatrudniony na oddziale wewnętrznym – indywidualna praktyka lekarska prowadzona przez tego lekarza realizująca świadczenia zdrowotne na szpitalnym oddziale ratunkowym).

I. Lekarz rezydent:

- lekarz rezydent, na podstawie art. 16h.ust 1 ustawy o zawodzie lekarza i lekarza dentystry, odbywa szkolenie specjalizacyjne na podstawie umowy o pracę zawartej z podmiotem leczniczym prowadzącym szkolenie specjalizacyjne,

- jednocześnie lekarz ten, na podstawie art. 5 ust. 1 ustawy odl, wykonuje działalność leczniczą, w formie *jednoosobowej działalności gospodarczej* jako indywidualna praktyka lekarska,

- podmiot leczniczy, na podstawie art. 26 ustawy odl, udziela w trybie konkursu ofert zamówienia innemu podmiotowi wykonującemu działalność leczniczą (indywidualna praktyka lekarska) i zawiera i z nim, na podstawie art. 27 ustawy odl, umowę na udzielanie świadczeń zdrowotnych

- umowa ta może dotyczyć tej samej komórki organizacyjnej, w której lekarz świadczy pracę, może dotyczyć również innej komórki organizacyjnej w której może być wykonywane świadczenie zdrowotne.

W przypadku lekarza rezydenta wątpliwości nasuwają się już w momencie zadania sobie pytania, czy szkolenie specjalizacyjne wypełnia definicję świadczenia pracy? Otóż:

- na podstawie art. 16h.ust 1 ustawy o zawodzie lekarza i lekarza dentysty lekarz odbywa szkolenie specjalizacyjne na podstawie umowy o pracę zawartej z podmiotem prowadzącym szkolenie specjalizacyjne na czas określony w programie specjalizacji w ramach rezydentury.(rezydentura); rezydentura jest przyznawana i finansowana przez ministra właściwego do spraw zdrowia (art. 16j ust. 1 w/w Ustawy); lekarz rezydent otrzymuje zasadnicze miesięczne wynagrodzenie ustalane przez ministra ds. zdrowia (art. 16j. ust. 3); lekarz rezydent odbywa szkolenie specjalizacyjne pod kierunkiem lekarza zatrudnionego na podstawie umowy o pracę (...) zwanego dalej „kierownikiem specjalizacji” (art. 16m. ust1. w/w Ustawy), art. 16 i ust. 3. „lekarzowi pełniącemu dyżur medyczny w ramach realizacji programu specjalizacji przysługuje wynagrodzenie na podstawie umowy o pełnienie dyżurów, zawartej z podmiotem prowadzącym szkolenie specjalizacyjne lub staż kierunkowy.”

Co istotne by można było mówić o zatrudnieniu pracownika na podstawie umowy o pracę i uznania go za pracownika w trybie art. 8 ust. 2a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, należy ocenić czy w świetle zapisów ustawy o zawodzie lekarza i dentysty rezydent odbywający szkolenie specjalizacyjne obwarowane w ten sposób będzie w stosunku do podmiotu leczniczego pracownikiem w rozumieniu art. 22 kp. Zgodnie bowiem z treścią artykułu 22 kp (...)” Przez nawiązanie stosunku pracy pracownik zobowiązuje się do wykonywania pracy określonego rodzaju na rzecz pracodawcy i pod jego kierownictwem oraz w miejscu i czasie wyznaczonym przez pracodawcę, a pracodawca – do zatrudniania pracownika za wynagrodzeniem. Kwestią jaka pozostaje do rozstrzygnięcia to ocena czy praca rezydenta w ramach umowy o pracę zawartej na odbycie stażu specjalizacyjnego określonej nie Kodeksem pracy, ale Ustawą o zawodzie lekarza i dentysty z 5 grudnia 1996 roku oraz Rozporządzenia w sprawie specjalizacji lekarzy i lekarzy dentystów z 2 stycznia 2013 roku te znamiona nosi. Jak już wskazano powyżej rezydentura jest przyznawana i finansowana przez ministra właściwego do spraw zdrowia (art. 16j ust. 1 w/w Ustawy)co wyklucza wpływ pracodawcy na warunki jej odbywania. Rezydentura odbywa się na podstawie programu szkolenia specjalizacyjnego narzuconego przez Ministerstwo. Następnie lekarz rezydent otrzymuje zasadnicze miesięczne wynagrodzenie ustalane przez ministra ds. zdrowia a nie pracodawca u którego odbywa staż i który zgodnie z zapisami ustawy ma zawrzeć z nim umowę o pracę. W warunkach opisanym powyżej nie następuje kierownictwo i zlecenie zadania samodzielnie przez pracodawcę. Pracodawca może w ramach umowy na specjalizację

zlecić tylko zadania związane z programem stażu. Nie ma wpływu również na określane wynagrodzenie takiego pracownika gdyż podlega to rygorom narzuconym przez Ministerstwo Zdrowia ogólnie. Nadto rozwiązanie takiej umowy w trybie Kodeksu Pracy jak wszystkich umów o pracę nie jest możliwe w trybach w nim przewidzianych, ale w podlega szczegółowym rygorom wynikającym z Ustawy o zawodzie lekarza i dentysty jak również Rozporządzeniu Ministra Zdrowia w sprawie specjalizacji o których mowa powyżej.

ИНТЕЛЛЕКТУАЛИЗАЦИЯ ЭКОНОМИКИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Марина А. Ажажа¹, Владимир Гонда²

*¹Запорожская государственная инженерная академия,
г. Запорожье, Украина*

*²Экономический университет в Братиславе,
г. Братислава, Словакия*

¹azazmarina17@gmail.com, ²vlgonda@gmail.com

Современное состояние интеллектуализации экономики в условиях глобализации определяется понятийно-категориальным аппаратом, связанным с определением понятий «инновационный потенциал», «человеческий потенциал», «интеллектуальный потенциал», «интеллектуальный капитал»; с исследованием характеристик и особенностей интеллектуальной экономики, «экономики, основанной на знаниях». Определяющим в современную эпоху является усиление процессов интеллектуализации экономики в условиях глобализации, то есть увеличение взаимодействия экономических, политических, социальных, культурных, правовых и других факторов, влияющих на развитие современного мира. Содержание интеллектуализации экономики в условиях глобализации сводится к неизбежности всеобъемлющей планетарной интеграции, переходу от множества народов, государств, культур и наций к единой мировой цивилизации. По сути, под интеллектуализацией экономики в условиях глобализации понимается взаимосвязь концепций интернационализации экономики, формирования единой идеи мировых взаимоотношений, активизации функции транснациональных надгосударственных образований, изменения ролей национального государства, в том числе таких, как религиозные движения, этнические диаспоры.

Актуальность проблемы продиктована особенностями сегодняшнего самоопределения постсоциалистических обществ, вынужденных одновременно решать наболевшие проблемы прошлого и продуцировать плодотворные стратегии развития в современном глобальном мире. Это также требует совершенствования теоретической рефлексии как за счет собственной традиции, так и путем имплементации опыта мировой теоретической мысли и экономически-политических практик. Разработке новой версии человеческого бытия в качестве интеллектуализации экономики, где бытие предстает как его фундаментальный признак, принадлежит одно из ведущих мест.

Формирование интеллектуализации экономики в условиях глобализации происходит в эпоху перехода от «материальной» к «интеллектуальной» экономике, «экономике, основанной на знаниях» (knowledge-based economy). Последняя означает систему эффективного создания, распространения и использования знаний в широком спектре экономической деятельности, направленной на создание национального богатства. Движущими силами ее формирования являются растущий уровень образования, развитая база

исследований, компьютеризация, инновации и т. д. [1, с. 75]. Понятие «интеллектуальной экономики» или «экономики, основанной на знаниях» получило в последние годы широкое распространение в экономической литературе. Оно отражает признание научных знаний и специализированных уникальных навыков их носителей, которые становятся главным источником и ключевым фактором развития нематериального и материального производства, обеспечения устойчивого экономического развития. Развитие интеллектуализированной экономики страны связано с определением следующих понятий:

инновационный потенциал – совокупность научно-технологических, финансово-экономических, производственных, социальных и культурно-образовательных возможностей страны (отрасли, региона, предприятия), необходимых для инновационного развития экономики [3, с. 52-54];

человеческий потенциал – совокупность знаний, практических навыков и трудовых усилий человека или, другими словами, человеческие способности, дарования, навыки, которые следует признать особой формой капитала [4, с. 40];

интеллектуальный капитал – знания, которые следует конвертировать в стоимости;

инновационное производство – это производство, в основе которого лежит использование новых знаний, воплощенных в ноу-хау, технологии, структуре организации и управления производством, новых комбинациях производственных факторов и позволяют получать интеллектуальную ренту и различного рода преимущества перед конкурентами [2, с. 49-52].

Таким образом, условия существования человечества в XXI в. требуют перехода к новой стратегии общества – к интеллектуализации экономики на основе широкомасштабного использования знаний и информации как стратегических ресурсов развития общества. Золотым фондом государства является высокоинтеллектуальные ресурсы, готовые к запросам времени и динамизму. И приоритетным в стране должен стать культ обучения.

Литература

1. Gonda, V. Formovanie znalostnej ekonomiky EÚ v pokrízovom období, In: Obadi, S. M. (ed.): Súbor vedeckých prác z konferencie k prezentácii monografie Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky: Spomalenie rastu a vysoká nezamestnanosť. 20. 9. 2011. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2011. – S. 74-80.
2. Ажажа М. А. Інноваційний потенціал як фактор інтелектуалізації економіки в умовах глобалізації / М. А. Ажажа // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: Збірник наукових праць. – Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2013. – Вип. 1. – Том 2. – 348 с. – С. 49-52.
3. Буденко П. Т. Інноваційний потенціал промислових підприємств // Економіка розвитку. Харківський національний університет. – Харків: ХНЕУ, 2005. – №2 (34). – С. 52-54.
4. Добрынин А. И. Человеческий капитал в транзитивной экономике: формирование, оценка, эффективность использования / А. И. Добрынин, С. А. Дятлов, Е. Д. Цыренова. – СПб.: Наука, 1999. – С. 40.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ТРАНСФОРМАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ЗВ'ЯЗКАМИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ В ОРГАНАХ ПРАВОСУДДЯ

Вікторія І. Андріяш,¹ Надія О. Агафонова²

Інститут державного управління,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили,

м. Миколаїв, Україна

¹andriyash_v2017@ukr.net, ²nadiyanfa@gmail.com

Демократизація громадських інститутів та потужний розвиток інформаційного суспільства є одними з найважливіших чинників впливу на трансформацію суспільних взаємовідносин. Нові тенденції у сфері інформаційних зв'язків зумовлюють нові вимоги до діяльності органів публічного управління, зокрема до механізму встановлення ефективної комунікації органів влади з громадськістю. Особливої актуальності набуває проблема пошуку перспективних моделей комунікації для органів правосуддя, які тривалий час в Україні дистанціювались від діалогу з широким загалом.

Зв'язки з громадськістю є однією з важливих управлінських функцій, від успішної реалізації якої залежить відкритість та прозорість діяльності органів судової влади, рівень довіри суспільства до суду. Традиційно система управління зв'язками з громадськістю в органах правосуддя спиралась на консервативні способи – особисте спілкування із засобами масової інформації, зокрема через контакт з представниками ЗМІ (або з громадськими активістами) під час публічного розгляду судових справ та у процесі реагування на інформаційні запити.

Однак в умовах кризи довіри громадян до органів влади використання зазначених традиційних способів уже не може забезпечити формування адекватного сприйняття ролі суду і суддів у суспільстві. На важливості заохочення судових інституцій до активної, «просвітницької» ролі в інформуванні громадськості було наголошено в Європі ще 2005 року – у Висновку № 7 Консультативної ради європейських суддів (КРЕС) з питання «Правосуддя та суспільство» до уваги Комітету Міністрів Ради Європи. На думку КРЕС, викладену в пунктах 15, 16 Висновку № 7, суди повинні діяти також як «речники», «посередники» та ініціатори освітніх програм і заходів, які не залежать від діяльності ЗМІ та/або дій, відповідальність за які покладена на інші установи. Розглянувши наявні на той час прямі ініціативи судів щодо зв'язків з громадськістю, КРЕС, окрім спілкування із ЗМІ, рекомендувала: створити в органах правосуддя відділи, відповідальні за прийом та інформування громадян; поширювати друковані матеріали та відкрити офіційні веб-сайти; організувати освітні форуми та/або регулярні зустрічі з громадянами, громадськими організаціями, політиків, студентів тощо («програми охоплення»).

Усвідомлення важливості трансформації управління зв'язками між судами та широкою громадськістю лягло в основу Концепції прямих зв'язків судів з громадськістю» (додаток 3 до Меморандуму про взаємодію та співпрацю

представників системи правосуддя України від 10 лютого 2017 року), яку Комунікаційний комітет системи правосуддя затвердив 21 липня 2017 року.

Концепція пропонує новий підхід до комунікації – формулу прямих зв'язків судів із суспільством, які встановлюються за допомогою програм охоплення (outreachprogrammes). Такими програмами є заходи (інструменти) ознайомчого, інформативного характеру, що передбачають прямий зв'язок між органами судової влади й широкими колами громадськості та сприяють отриманню суспільством на засадах партнерства інформації про діяльність судів та роботу суддів.

Очікується, що встановлення прямих зв'язків між судами та громадськістю зробить суд максимально відкритим для суспільства. Реалізація прямих ініціатив сприятиме правовій просвіті й вихованню правової культури, а також вплине на формування правильного сприйняття функції судової влади та позитивного іміджу суду, підвищення довіри громадян до судової системи і – найголовніше – посилить незалежність судової влади.

Аналізуючи положення Концепції, можна дійти висновку, що сучасні підходи до управління зв'язками з громадськістю ґрунтуються на активному провадженні програм охоплення, структурованих відповідно до певних категорій громадян та їхніх потреб. При цьому орієнтація на конкретну аудиторію (конкретну людину) потребує вибору відповідних програм (інструментів) та комунікативних каналів. Перспективними інструментами прямих зв'язків органів правосуддя з громадськістю, визначеними у Концепції, сьогодні є: 1) особисте спілкування із суддями та працівниками апарату судів; 2) комп'ютерні ігри; 3) мультфільми; 4) фільми про суд та професію судді; 5) книжки, аудіо книжки; 6) відеоблоги; 7) інфографіка; 8) спецпроекти (наприклад «День у суді»); 9) рольові ігри; 10) відвідування суду, судових засідань; 11) довідники; 12) відвідування суддями навчальних закладів, практичні заняття, судові дебати; 13) конкурси; 14) довготривалі програми залучення; 15) експертні заходи; 16) офіційні заходи; 17) лекції; 18) інтерв'ю; 19) дайджести; 20) коментарі; 21) блоги, колонки; 22) сторінки в соціальних мережах; 23) соціальні відеоролики; 24) теле/радіопередачі; 25) борди.

На нашу думку, запропонований перелік є далеко не вичерпним, адже встановлення прямих зв'язків з громадськістю за новими принципами комунікації має повсякчас відповідати потребам й активності громадянського суспільства, рівню розвитку інформаційного простору.

Першим кроком до актуалізації програм охоплення має стати закріплення їх у комунікативних стратегіях та планах комунікативних заходів органів правосуддя.

Література

1. Висновок № 7 (2005) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство» [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA%20%E2%84%96%207.pdf>.
2. Зв'язки із громадськістю в судах: навчально-практичний посібник для суддів і працівників апарату судів / [Д. Вон, Н. Петрова, Д. Філіпенко, Ю. Мухін, І. Солдатенко та ін.]. – К.: ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф», 2015. – 232 с.
3. Концепція прямих зв'язків з громадськістю від 21. 07. 2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://www.vru.gov.ua/content/file/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf>.
4. Прямі зв'язки судів з громадськістю. Методичні рекомендації: збірник документів і статей. – К.: Прецедент, 2017. – 136 с.

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ СПОЖИВАННЯ ЯК КАТЕГОРІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Катерина І. Антонюк

*Запорізький національний технічний університет, Запоріжжя, Україна
ekaterinaia@ukr.net*

Перехід від суспільства споживання до наслідування принципів сталого розвитку є актуальною проблемою науки, особливо в процесі євроінтеграції України. Це сприятиме забезпеченню стійкого економічного розвитку та добробуту населення, при цьому суб'єкти господарювання є найбільш відкритими до впровадження цих принципів саме в процесі трансформації. Багатоаспектність категорії споживання як ключової детермінанти сталого розвитку суспільства, дослідження в межах понятійно-категоріального апарату різних галузей знань обумовило різночитання в розкритті його сутності. Існування низки споріднених понять, ускладнює дослідження та імплементацію одержаних результатів.

Значний внесок у дослідження питань відповідального, розумного, сталого споживання і виробництва зробили відомі зарубіжні (Дж. Гонтелес, Т. Джексон, А. Дітон, Ф. Капра, Л. Мікаеліс, Д. Федріго) та вітчизняні вчені (О. Грішнова, А. Котенко, А. Колот, О. Мельниченко, Л. Погоріла, Т. Салтевська). У той же час залишаються недостатньо обґрунтованими та встановленими структурні взаємозв'язки елементів понятійного апарату споживання. Все гостріше постає питання забезпечення безпеки споживання. Отже, є потреба у дослідженні структурних взаємозв'язків елементів понятійного апарату категорії «споживання» з точки зору її спрямованості на забезпечення соціально-економічного розвитку, добробуту індивідуума та людства на засадах сталого розвитку.

Аналіз підходів до розкриття сутності «споживання заради майбутнього», спрямованого на задоволення не лише короткострокових потреб, але й довгострокових імперативів суспільного розвитку дозволив виділити низку понять, які використовуються в процесі дослідження цього питання. Найбільш широкочисленими з них є: «стале споживання», «відповідальне (або соціально-відповідальне) споживання», «зелене (органічне) споживання», «розумне споживання», «раціональне споживання», «етичне споживання». Ці терміни відображають різні аспекти досліджуваної категорії, в той же час мають багато спільного, іноді заміщують або дублюють один одного. В своїй більшості (за підходами та за авторами) вони спрямовані на вирішення спільних проблем розвитку людства: зменшення негативного впливу виробництва та споживання на здоров'я, довкілля, суспільство, формування свідомої поведінки (мотивації) споживача, – що надало підстави для висунення гіпотези про можливість їх структурно-системного аналізу.

У межах проблеми дослідження вважаємо за необхідне додати до аналізу поняття «безпечне споживання». З одного боку, безпека як базова категорія в

ієрархії потреб, яка поступається лише фізіологічним потребам, апіорі має бути забезпечена учасниками процесу відтворення. В той же час актуальність її дослідження не зменшується через виникнення нових продуктів, технологій та суперечність інтересів. Для України проблема є ще більш нагальною через мегаінтеграційні процеси, які супроводжуються переходом від державних стандартів та обов'язкової сертифікації до технічних умов та регламентів, наслідком чого за інших рівних умов може бути погіршення якості і, відповідно, безпеки споживання товарів та послуг. З другого боку, якщо розглядати безпеку споживання як складову національної безпеки, то для її забезпечення потребують дослідження усі аспекти, що розглядаються в цій статті. Результати проведеного аналізу дозволи виділити взаємозв'язки в структурі споживання та ієрархічно систематизувати елементи за різними аспектами сталості (рис. 1).

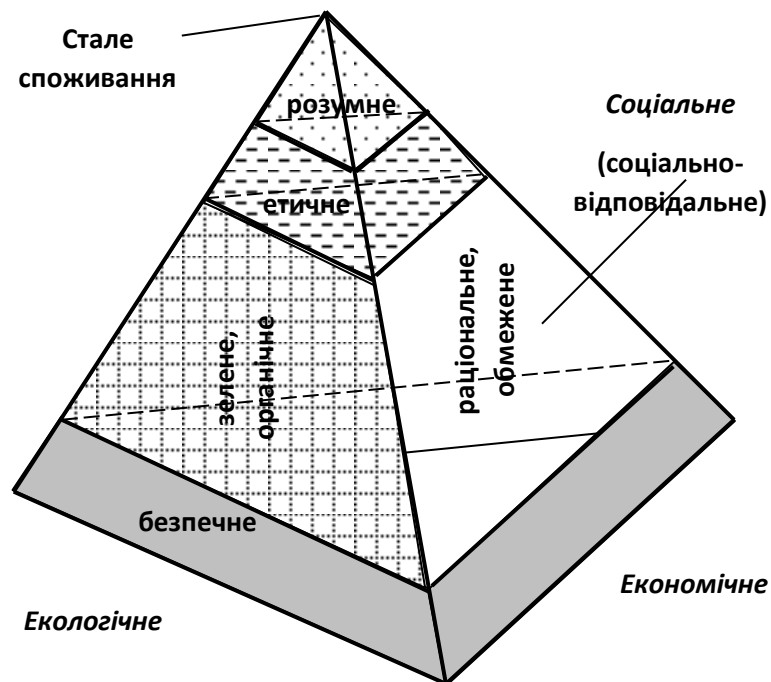

Рис. 1. Тетраподібна модель структури категоріального апарату споживання в системі сталого розвитку

До екологічної складової запропоновано віднести зелене та/або органічне споживання; до економічної – раціональне та обмежене як його підвид; до соціальної – відповідальне або соціально-відповідальне споживання. З приводу останнього апіорі погоджуємося з можливістю виникнення дискусій, адже значна кількість авторів використовують саме цю категорію як узагальнюючу або ототожнюють її із сталим. У той же час поширеність використання поняття «стале споживання» в різних галузях та різними суб'єктами суспільного відтворення, а також його трактування як умови, засобу та критерію забезпечення ціннісно-раціонального споживання, а, отже, його чітко зрозуміле цільове спрямування обґрунтовують наш вибір на його користь. Щодо розумного та етичного споживання, вважаємо, що вони можуть бути прикладені до всіх напрямів сталого розвитку, а безпечного – що він формує основу розвитку кожного з них.

ЛЮДИНА В СВІТІ ЦІННОСТЕЙ ЗА М. ШЕЛЕРОМ І Ф. НІЦШЕ

Олександр Г. Волков

*Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Б. Хмельницького,
м. Мелітополь, Україна
alex.seng333@gmail.com*

Німецький філософ і соціолог М. Шелер, один з основоположників філософської антропології, головним завданням вважає розкриття сутності людини. За М. Шелером, за допомогою ідеюючої абстракції людській дух сходиться в царство чистих сутностей. Вони проявляється в душі людини у вигляді *ordo amoris*, а саме, прояві любові і ненависті, схильності і відразі. Цю систему він називає етосом людини, розрізняючи два значення цього поняття, а саме, нормативне та дескриптивне. Нормативне полягає в тому, що етос являє собою сукупність норм, які реалізуються відповідно до їх внутрішньої цінності, тому вимагають від людини прояви волі. Дескриптивне полягає в тому, що за допомогою опису бажань, моралі, звичаїв, творинь духу можна виявити моральну формулу, на основі якої діє людина. До основних форм *ordo amoris* М. Шелер відносить любов і ненависть. Сутність любові оцінюється як «акт спорудження і побудова в світі і над світом, як певний крок на шляху світу до Бога». Любов – це акт, за допомогою якого суще, залишаючи себе, не припиняє бути самим собою. Вона містить в собі спонування до пізнання. За допомогою *ordo amoris* з'являється можливість позначити ціннісні модальності, які визначають становище людини в світі. Те, до чого його тягне, відкривається для нього, а що він ненавидить, залишається непізнаним. Тому тільки гармонія цінностей допомагає людині знайти самого себе. Саме в цьому аспекті виявляється актуальним ставлення до божественної любові. М. Шелер звертає особливу увагу на трансцендентну любов, оскільки в ній людина виходить за межі самого і бере участь в творенні, тим самим стверджуючи власне досконалість. Тому людині є тільки те, що він любить. Етос людини визначає те, які цінності він вибирає, високі або низькі, визначає їх порядок. Однак те, що любимо, може не виявитися гідним, а більш високі цінності виявляються незатребуваними. Тому основне завдання – це просування до все більш високих цінностей. Саме це призводить до виникнення впевненості в собі і набуття внутрішнього спокою.

Протилежністю любові, по М. Шелеру, виступає ресентімент, тобто блукаюча у темряві душі злість (*Grolle*), яка породжує інтенції ненависті, невизначених ворожих намірів. Його відкриття, нагадує філософ, належить Ф. Ніцше. На протипагу основоположнику волонтаризму, М. Шелер стверджує, що ресентімент не є породженням витонченої християнської любові. Вихідним пунктом в ньому, на його думку – це імпульс помсти, який виникає з переживання безсилля, тому ненависть завжди «за щось». Це установка, яка передбачає повалення з п'єдесталу і приниження, випинання негативних цінностей на перший план, що супроводжується почуттям задоволення. При розгляді ресентіменту слід взяти до уваги точку зору Ф. Ніцше, який вважає, що

імпульс помсти передбачає використання моралі як інструменту насильства. Саме тому він наполягає на переоцінці цінностей і стверджує, що християнська мораль – це мораль рабів. М. Шелер при трактуванні ресентіменту на перший план виділяє інший аспект, а саме, що він є самоотруєння душі, яке виникає в результаті систематичних заборон і принижень.

ТІЛЕСНІСТЬ ЛЮДИНИ У СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Олександр В. Городецький
Придніпровська академія фізичної культури і спорту,
м. Дніпро, Україна
GorodeckiyAV@ukr.net

Філософський дискурс «тіла» як невід'ємного атрибуту «людського», триває віки і має численні інтерпретації, вписані в соціокультурний контекст. Велика кількість експлікацій «тілесного» утворює в сучасному полі філософських досліджень розмаїття підходів, парадигм та точок зору: О. М. Гомілко, [3]; Н. С. Медведєва [5.]; В. Л. Круткін [4, с. 143-151] та ін. Однак, для науки важливо розібратися: які саме підходи до визначення «тілесного» побутують у фізичній культурі?

Проблема тілесності в історії філософії є одним з мотивів, що визначає сам стиль філософського мислення. Як зазначає дослідниця історії питання тілесності Ольга Євгенівна Гомілко, «генезис та теоретична еволюція західної метафізики невід'ємні від апеляції до тілесності», а отже, у зв'язку з цим поняттям, у ставленні до нього знаходить своє відображення сама сутність того чи того філософського напрямку [2, с. 114].

Тіло є першоосновою сутнісних сил людини і домінує серед них. Фізичні кондиції значною мірою обумовлюють образ, якість і стиль життя особистості. «Тіло, виховане спортом, – уважає Андрій Петрович Возний, – стає носієм не тільки власних фізичних, але й естетичних чеснот» [2, с. 114].

Отже, самопізнання дитини починається з пізнання свого тіла, так пізнання людини має базуватися на вивченні закономірностей свого тіла.

Тілесність людини – це поняття більш широкого плану. Наталія Сергіївна Медведєва дала таке визначення тілесності: «Тілесність – це субстрат людської життєдіяльності, що являє собою багатовимірне утворення, яке існує в трьох площинах: біологічне (природне) тіло, внутрішня тілесність, зовнішня тілесність – і конструюється на їхньому перетині» [5, с. 6].

Отже, розвиток тіла людини безпосередньо пов'язаний з розвитком її тілесності.

В навчальній літературі у системі фізкультурної освіти, де студенти отримують «тілесну» освіту в її різноманітних аспектах, поняття тілесності лише «є присутнім», не знаходячи свого філософського осмислення як соціокультурного феномена в категоріях внутрішнього та зовнішнього, форми та змісту, формальної та функційної краси. Безперечно, тіло у сфері фізичної культури та спорту є об'єктом естетичного сприйняття, культивування та саморозвитку людини. Оцінне, емоційне ставлення людини до своєї тілесності, а отже, і до форм своєї моторної діяльності, завжди визначало зміст спорту в людську епоху в будь-якому типі культури. Це генетично споріднює спорт та

мистецтво, хоча їх функції в системі культури різні, а тому й неоднакові їх історичні долі.

З розвитком соціуму в усі сфери життя людей проникає людська фізична активність, яка стає все більш значущою і невід'ємною частиною життєдіяльності світової цивілізації. Мільйони людей в усіх країнах світу дотримуються здорового способу життя, складником якого є заняття фізичними вправами і оздоровчою гімнастикою, участь у спортивних змаганнях.

Отже, тілесність людини – це дуже складна саморегуляційна і самовідновлювальна система з властивими їй принципами самозбереження і пристосування. Тілесність, як ніщо інше, свідчить про необхідність самовдосконалення людського організму, тому, тілесність людини є феноменом розвитку фізичної культури.

Література

1. Валенса Г. А. «Тіло» і «Тілесність» у соціально-філософському контексті: термінологічні розвідки / Г. А. Валенса // Філософські проблеми гуманітарних наук. – 2010. – № 19. – С. 186-191.
2. Возний А. П. Тілесність людини як феномен розвитку фізичної культури / А. П. Возний // Філософія науки: традиції та інновації. – 2014. – № 2 (10). – С. 113-122.
3. Гомілко О. Є. Метафізика тілесності: концепт тіла у філософському дискурсі / О. Є. Гомілко. – К.: Наукова думка, 2001. – 340 с.
4. Круткин В. Л. Телесность человека в онтологическом измерении / В. Л. Круткин // Общественные науки и современность. – 1997. – № 4. – С. 143-151.
5. Медведева Н. С. Проблема співвідношення тілесності і соціальності в людині і суспільстві: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія і філософія історії. Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України / Н. С. Медведева. – К., 2005. – 24 с.

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДОНБАСУ

Аліна А. Гоць

к.соц.наук, доцент кафедри філософії та соціології

ЛНУ імені Тараса Шевченка,

м. Старобільськ, Україна

ukolova_alina@ukr.net

Актуальність дослідження пов'язано з тим, що війна яка охопила частину України в 2014 році спровокувала появу масу питань та протиріч. В результаті в Україні з'являється така верства населення як внутрішньо переміщені особи, які зіткнулися з безліччю проблем, бо зміна місця проживання, особливо вимушена, інспірує необхідність адаптації до нових природних, економічних, соціальних, етнокультурних та інших умов.

Внутрішньо переміщеною особою (далі – ВПО) є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1].

Офіційно термін «внутрішньо переміщена особа» було рецепійовано та закріплено законодавцями в національному праві 20 жовтня 2014 року [1]. Станом на 22 січня 2018 р. взято на облік 1 498 251 переселенець з Донбасу та АР Крим [2]. Найбільш зручним, а тому і "популярним" місцем для реєстрації ВПО з Донбасу є підконтрольні Україні частина Донецької (497 178 осіб) і Луганської (219336 офіційно зареєстрованих ВПО) областей [3].

Для означення проблем ВПО ми спираємося на власні дані отримані в ході дослідження методом інтерв'ю та на дані низки соціологічних досліджень проведених в Україні щодо виявлення проблем ВПО [4, 5, 6].

Серед основних проблем, які називають респонденти-переселенці наступні. По-перше, це пошук житла. Особливо гостро ця проблема стояла в 2014 році, коли ріелтори просто відмовляли, це було пов'язано зі стереотипами домінуючими в суспільстві. За даними дослідження [5], місцеве населення подекуди висловлює фонову-усталені негативні твердження щодо переселенців, часто ВПО сприймали як злочинців, як «некультурного і неосвіченого представника робітничого класу», «люмпена» або ж навпаки багатіями, скоробагатьками, які не рахують гроші. Хоча більшість мають освіту та кваліфікацію [5]. На даний час стереотипи не є такими відчутними. Інша проблема інтеграції ВПО, це відношення до них з боку місцевих громад. В цілому на сьогодні відношення позитивне (порівняно з 2014 роком) або нейтральне. Однак, це стосується ВПО які постійно проживають на підконтрольній території, а ті хто переміщується з метою отримання соціальних

виплат (маятникова міграція) мають негативне ставлення, населення винить їх в підвищенні цін на продукти, одяг, речі першої необхідності.

Проблема зайнятості за результатами інтерв'ю не стоїть, більшість переселенців, що мешкають в Луганській та Донецькій області мають місце роботи, бо їх заклади також є евакуйованими з окупованої території. Чоловіки не отримують статус ВПО, і уникають офіційного працевлаштування, оскільки уникають мобілізації та в тіншовій економіці мають більший заробіток. Реєстрацію та отримання виплат робить жінка на себе і дітей, це може дещо вплинути на державну статистику ВПО – частина чоловіків ВПО не є зареєстрованими.

Взагалі рівень добробуту ВПО в цілому є нижчим, ніж місцевого населення, однак при цьому ризик бідності для ВПО суттєво не відрізняється від подібного ризику для місцевого населення, а для малочисельних домогосподарств навіть є дещо нижчим [6]. Можна сказати, що базова адаптація респондентів-ВПО відбулася – люди знайшли роботу, винаймають житло, діти ходять до дитсадків. Однак допоки війна не завершиться більшість ВПО лишається у невизначеному стані, окрім тих небагатьох хто придбав нове житло на території України.

Література

1. Закон України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-vii>.
2. Дані Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/news/14662.htm>.
3. Скільки сьогодні в Україні зареєстровано переселенців з Донбасу і Криму: Інформація по регіонах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.112.ua/statji/skilky-sohodni-v-ukraini-zareiestrovano-pereselentsiv-z-donbasu-ta-krymu-informatsiia-po-rehionakh-369259.html>.
4. Ставлення населення України до внутрішньо переміщених осіб з Донбасу та Криму. Результати опитування громадської думки. – Київ, 2016.
5. Звіт з фокус-групових дискусій на тему: «Потреби та програми для ВПО. Взаємодія з місцевими громадами» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.uwf.org.ua/files/.../USIP_Report_2402_Ukr.doc.
6. Внутрішньо переміщені особи: соціальна та економічна інтеграція в приймаючих громадах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://docplayer.net/26449837-Vnutrishno-peremishcheni-osobi-socialna-ta-ekonomichna-integraciya-v-priymayuchih-gromadah.html>.

К ПРОБЛЕМЕ КОРРЕКЦИИ ОСАНКИ И ПСИХОЭМОЦИОНАЛЬНЫХ СОСТОЯНИЙ У ЖЕНЩИН, ЗАНИМАЮЩИХСЯ ФИТНЕСОМ

Юлия О. Звягина

ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет,

г. Славянск, Украина

uzvyagina1990@gmail.com

Нарушение осанки с каждым годом становится все более и более распространенным явлением. Согласно современной статистике, оно наблюдается у 28% детей в возрасте 7-9 лет, у 36% детей 10-14 лет, а в возрасте 15-17 лет – уже более, чем у 41%! [2]. У взрослых людей этот показатель еще выше, причем именно нарушения осанки становятся причиной заболеваний позвоночника, которым подвержены более 85% населения земного шара [5]. В связи с этим на сегодняшний день проблема коррекции нарушений осанки является очень актуальной. Особенно это касается женщин. Ведь для того, чтобы быть здоровой, родить ребенка, выглядеть красиво и уверенно в себе, немаловажно держать правильную осанку.

Осанка – это умение человека держать свое тело в различных положениях, привычная поза непринужденно стоящего человека [3]. Визуально это выглядит так: туловище выпрямлено, подбородок приподнят, плечи расправлены и симметрично отведены назад, живот подобран, голова поднята, взгляд устремлен вперед, а физиологические изгибы позвоночника умеренно выражены. При любой работе, любом виде спорта необходимо уметь держать свое тело. Правильная осанка, сочетающаяся с координированными, слаженными и ловкими движениями, делает человека сильным, красивым.

Нарушения осанки – это ряд заболеваний, вызванный искривлением позвоночника. Увеличение изгибов позвоночника влечет собой такие виды нарушений как сутулость, круглая спина, плосковогнутая и кругловогнутая спина. Нарушения осанки также могут вызвать мышечные зажимы и спазмы, стать причиной повышенной тревожности и неуверенности в себе.

Причинами их возникновения могут быть как врожденные патологии, так и приобретенные. К приобретенным можно отнести болезни, дающие осложнения на опорно-двигательный аппарат, привычка не следить за своей осанкой и сутулиться, профессиональные заболевания, недостаток физической активности, неуверенность в себе и своих силах. Как следствие, наше тело принимает навязываемую ему неправильную позу, что отражается на нашем физическом и моральном состоянии. На физическом уровне это выражается в возникновении и усилении мышечных зажимов, которые, помимо неприятных и болезненных ощущений, препятствуют току крови и питанию мышц и внутренних органов. На ментальном уровне - мы, видя свое отражение в зеркале, остаемся не удовлетворены, наращиваем комплексы и неуверенность в себе.

Проблеме коррекции осанки посвящено много научных работ, практических разработок ученых и практиков. Так В. И. Дубровский, доктор медицинских

наук, профессор, является автором более 300 научных статей и книг на тему спортивной медицины и физиологии, реабилитации, биомеханики и массажа. В своих работах он рекомендует комплексы коррекции осанки, состоящие из асимметричных, симметричных, общеразвивающих упражнений на вытягивание позвоночника. Т. Н.Блещунова, Л. В. Ильницкая, И. В. Сидорко, И. В. Козеев, А. И. Черный и др. дают рекомендации по формированию правильной осанки в повседневной жизни и также предоставляют комплексы корригирующих упражнений для работы в домашних условиях с собственным весом [1]. Однако исследованию связей эмоциональных характеристик личности и особенностей осанки специальных работ не найдено, что и обусловило выбор темы нашей работы.

Нами было проведено пилотажное исследование, в процессе которого изучались особенности влияния физических упражнений на показатели осанки и эмоционального состояния респондентов. Выборку составили женщины первого и второго зрелого возраста 20-45 лет, которые регулярно занимаются в тренажерном зале спортивного клуба «Манго», Славянск.

На 1 этапе работы было проведено тестирование респондентов с целью диагностики эмоциональных состояний (тревожность, уверенность в себе) и личностных характеристик (самооценка, уровень притязаний). Использовался банк методик: тесты Морриса Розенберга, Спилберга-Ханина и др. [4] Были изучены медицинские карточки, антропометрические показатели, исследованы отклонения в осанке.

Нами был разработан комплекс упражнений, который использовался в тренировочном процессе и включал в себя: общеразвивающие упражнения, упражнения на снятие зажимов в мышцах с гипертонусом, закачку мышц с гипотонусом, укрепление мышц корпуса и груди, и др. Также в тренировочном процессе проводились беседы с испытуемыми мотивирующего и разъяснительного характера, психогимнастические упражнения.

После 6 месяцев работы с испытуемыми были проведены повторное тестирование и изучение физических показателей. Общие результаты исследования показали, что коррекция осанки с помощью разработанного нами комплекса упражнений и использования способов психологических воздействий, положительно влияет не только на физическое, но и на психоэмоциональное состояние: у 18 чел. из 30 повысилась самооценка, у 12 чел. – снизился общий уровень тревожности, все респонденты указали на улучшение физического самочувствия, увеличение количества положительных эмоций, снизилась заболеваемость. Также вначале и в конце исследования были произведены замеры антропометрических данных, которые показали эффективность разработанного нами комплекса упражнений для коррекции осанки.

Таким образом мы установили, что использование нашего комплекса упражнений и психологических приемов в работе с женщинами зрелого возраста с нарушениями осанки способствовал не только коррекции физических показателей, но и эмоционально-личностных характеристик.

Литература

1. Блещунова Т. Н. Хорошая осанка – красота здоровье на всю жизнь: сб науч. трудов / Т. Н. Блещунова, Л. В. Ильницкая, И. В. Сидорко, И. В. Козеев, А. И. Черный. – Харьков, 2006. – № 6. – 84-96 с.
2. Нарушения осанки: [электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://orteka.ru/medcenter/narushenie-osanki.php> (дата обращения 28. 02. 2018).
3. Нарушение осанки. Ортопедия: [электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://medportal.ru/enc/orthopedy/back/2/> (дата обращения 27. 02. 2018).
4. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие Д. Я. Райгородский. – Самара: Издательский. Дом «БАХРАХ-М», 2001. – 672 с.
5. Статистика заболеваний (болезней) позвоночника: [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.manual-pro.kiev.ua/statistika-zabolevanij-boleznej-pozvonochnika.htm> (дата обращения 27. 02. 2018).

К ПРОБЛЕМЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ДЫХАТЕЛЬНОЙ ГИМНАСТИКИ В РАБОТЕ СО ШКОЛЬНИКАМИ

Дмитрий А. Зубенко

ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет,

г. Славянск, Украина

Zybenko.dimom@ukr.net

Согласно Закону Украины об охране детства, жизнь и здоровье детей – это главные ценности не только для каждого гражданина, но и для страны в целом. «Каждый ребенок имеет право на жизнь с момента определения его живорожденным и жизнеспособным по критериям Всемирной организации здравоохранения, а также государство гарантирует ребенку право на здравоохранение, безвозмездную квалифицированную медицинскую помощь в государственных и коммунальных учреждениях здравоохранения, способствует созданию безопасных условий для жизни и здорового развития ребенка, рационального питания, формированию навыков здорового образа жизни...» – указано в этом Законе [1].

Однако по данным специалистов Института гигиены и медицинской экологии им. А. Н. Марзеева НАМН Украины, здоровье детей школьного возраста в последнее время в Украине незаметно ухудшается. Увеличивается частота нарушения остроты зрения, осанки, чаще диагностируются заболевания сердечнососудистой и эндокринной систем. В первый класс треть детей приходят, уже имея хронические заболевания. К пятому классу таких детей становится 50%, к девятому – хронические недуги диагностируются уже у двух третей учеников. Относительно здоровыми заканчивают школу лишь 6% украинских юношей и девушек. В связи с этим важной задачей образовательных институтов является подготовка ребенка к самостоятельному осознанному ведению здорового образа жизни, дав ему для этого необходимые умения, навыки, воспитав определенные привычки. Снижение уровня заболеваемости детей диктует необходимость поиска путей и способов, позволяющих изменить эту ситуацию.

Общеизвестно, что оздоровление – понятие междисциплинарное и комплексное. Обеспечить школьнику высокий уровень реального здоровья, вооружив его необходимым багажом знаний, умений, навыков, необходимых для ведения здорового образа жизни, и воспитать у него культуру здоровья является основной целью взрослых. Решению этой цели подчинены многие задачи, которые решает педагог в процессе своей деятельности. Педагоги учат детей культуре здоровья, как ухаживать за своим телом, как подбирать комплексы упражнений для самостоятельных занятий, то есть осознанному отношению к собственному здоровью.

Как известно динамические дыхательные упражнения не только улучшают работу дыхательной системы, но и способствуют оздоровлению всего организма. Выполнение дыхательной гимнастики имеет 2 главные цели: оказать

направленное воздействие на дыхательный аппарат, увеличить его функциональные резервы вызвать изменения в различных органах и функциональных системах. В мировой медицине имеется колоссальный опыт использования дыхательной гимнастики для лечения заболеваний и поддержания хорошего здоровья. Считаем, что каждому учителю следует использовать эту гимнастику в работе с детьми и важно научить их выполнять дыхательные упражнения самостоятельно дома.

Парадоксальная дыхательная гимнастика А. Н. Стрельниковой является одной из наиболее популярных методик оздоровления организма. Ее особенностью и важным преимуществом является использование форсированного вдоха и вовлечение самой мощной дыхательной мышцы – диафрагмы. Основной задачей дыхательной гимнастики А. Н. Стрельниковой является нарушение альвеолярного барьера для усиления обмена газов в легочных альвеолах. Такая гимнастика тренирует всю дыхательную систему, прежде всего легочную ткань, диафрагму, мышцы гортани и носоглотки. Дыхательная гимнастика, разработанная А. Н. Стрельниковой, способствует повышению двигательной и познавательной активности школьников, способствует обеспечению вентиляции легких с одновременным массирующим действием мускулатуры органов брюшной полости; тренировке и стимуляции отдельных мышц и их групп, необходимых для оптимального функционирования дыхательной, выделительной, пищеварительной, нервной и сердечнососудистой систем, улучшению работы органов зрения.

К основным правилам выполнения этой гимнастики относим следующие: 1) вдох должен быть шумным, резким и коротким, как хлопок в ладоши, выдох – осуществляться после каждого вдоха самостоятельно; 2) вдох делается одновременно с движениями; 3) счет в гимнастике Стрельниковой – только на восемь, считать следует мысленно, не вслух; 4) все вдохи и движения делаются в ритме и темпе строевого шага; 5) упражнения можно делать стоя, сидя, лежа; б) рекомендуется делать за один урок весь комплекс упражнений, а не несколько раз одно и то же упражнение; 7) заниматься достаточно утром и вечером по 30 мин. При плохом самочувствии можно делать гимнастику несколько раз в день, сократив время выполнения.

Опыт нашей работы с детьми средних классов общеобразовательной школы № 20 г. Краматорска Донецкой области показал, что регулярное использование дыхательных упражнений по методике А. Н. Стрельниковой на протяжении 3 месяцев способствовало повышению активности школьников на уроках физкультуры, их внимательности и физической выносливости. Снижился уровень заболеваемости простудными болезнями в классе на 15% по сравнению с детьми, которые не занимались дыхательной гимнастикой.

Таким образом констатируем, что выработка правильного дыхания у школьников – залог хорошего здоровья. Поэтому важно уделять большое внимание обучению детей правилам выполнения упражнений дыхательной гимнастики, что является одним из аспектов здорового образа жизни.

Литература

1. Закон Украины об охране детства с изменениями от 07. 11. 2017 года. Раздел II – Права и свободы ребенка. Статья 6. Право на жизнь и охрану здоровья: [электронный ресурс]. Режим доступа: <http://meget.kiev.ua/zakon/zakon-ob-ohrane-detstva/> (Дата обращения: 08. 02. 2018).

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА АДАПТАЦІЇ ФАХІВЦЯ В ТРАНСФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Катерина В. Ковальова
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна
katrin.viter@gmail.com

Інтеграція України в європейський простір, інтенсивні трансформації в суспільному житті країни на початку ХХІ ст., пов'язані з глобалізацією світової економіки, її загальною інформатизацією висувають нові вимоги до комунікативних процесів в суспільстві. Успішність адаптації майбутніх фахівців у професійному середовищі, якість виконання функціональних обов'язків, розв'язання професійних та суспільних проблем залежать від їх здатності ефективно спілкуватися. Тому, сьогодні варто звертати особливу увагу питанням розвитку та формування комунікативної компетентності фахівця, як важливого гуманітарного аспекту адаптації в трансформаційному суспільстві та побудові успішної кар'єри в майбутньому. В статті ми розглянемо поняття, суть та особливості формування комунікативної компетентності фахівця, як складової гуманітарного аспекту трансформацій в суспільстві.

Дослідженням «комунікативної компетентності» займалися як вітчизняні так і зарубіжні науковці, зокрема Г. Балл, І. Зимня, А. Маркова, Л. Мітіна, Л. Петровська, Є. Руденський, М. Коць, Д. Хаймз та інші. Вперше термін «комунікативна компетентність» був запроваджений у науковий вжиток американським лінгвістом Д. Хаймзом, який визначив його як «знання, що дають можливість індивідові здійснювати мовленнєве спілкування, яке спрямоване для досягнення успіху в комунікації у середовищі іншомовної культури» [1; с. 271].

Вчені по-різному оперують поняттям «комунікативна компетентність». На думку О. Петрашука «комунікативна компетентність» – це здатність людини здійснювати спілкування як складну багатокомпонентну мовленнєву діяльність, на яку можуть впливати різні чинники [2]. А. Холідей вбачає в комунікативній компетентності внутрішню готовність і здатність до мовленнєвого спілкування, А. Добрович – постійну готовність до контакту [3].

Р. Валлет також вказує на важливість розвитку комунікативної компетентності та вбачає у ній «здатність людини спілкуватися в специфічних ситуаціях» [4]. С. Петрушин описує комунікативну компетентність, як складне утворення, що включає пізнавальний, емоційний та поведінковий компоненти [5].

Отже, проаналізувавши думки науковців щодо визначення понять «компетентність» ми приймаємо в нашому дослідженні за робоче, наступне визначення: «комунікативна компетентність фахівців – це володіння комунікативними знаннями, вміннями, навичками, що забезпечують ефективне виконання комунікативної функції в професійній діяльності та в суспільстві,

знаходження адекватного стилю і тону спілкування з урахуванням особистості співрозмовника, обставин спілкування і стратегій мовленнєвої взаємодії». Комуникативна компетентність є ключовою в структурі базових компетенцій та важливою складовою формування професійно-значущих якостей майбутніх фахівців. Володіння спеціалістами комуникативною компетентністю на високому рівні сприяє створенню позитивного мікроклімату в трудовому колективі, налагодженню партнерських відносин, досягнення успіху в професійній, організаційно-управлінській діяльності та успішності адаптації в трансформаційному суспільстві.

Комуникативна компетентність фахівця повинна включати знання фахової термінології, вміння та навички використовувати з точністю і лінгвістичною правильністю терміни в усному і писемному професійному мовленні, ґрунтуючись на власній внутрішній мотивації та досвіді, усвідомлюючи необхідність самовдосконалення та саморозвитку. В статті визначено модель комуникативної компетентності фахівця, яка включає в себе мотиваційно-емоційний, гностичний, конативний та рефлексивний компоненти і єпершоосновою культури професійного спілкування.

Під час виконання дослідження нами було визначено, що процес формування комуникативної компетентності майбутніх фахівців буде проходити ефективніше в разі дотримання таких педагогічних умов: застосування особистісно-орієнтованого підходу у навчанні; моделювання у навчанні комуникативних ситуацій майбутньої професійної діяльності; формування професійно-значущої мотивації навчання.

Тому, одним із пріоритетних гуманітарних аспектів трансформацій в суспільстві є комунікація та формування освіченої особистості, здатної брати участь у спілкуванні в усіх сферах діяльності та адаптуватись в трансформаційному суспільстві.

Література

1. Бодалев А. А. Психология общения: избр. психолог. тр. Воронеж: МОДЭК, 1996. – 256 с.
2. Петрашук О. П. Теоретичні основи тестового контролю іншомовної комуникативної компетенції учнів середньої школи: дис. д-ра пед наук: 13.00.02. Київ, Національна академія педагогічних наук України, 2000. – 553 с.
3. Добрович А. Б. Общение: наука и искусство. Москва: Просвещение, 1996. – 256 с.
4. *Appropriate methodology and social context* / Edited by Adrian Holliday. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1994, 237 p.
5. Петрушин С. В. Игротека для взрослых (200 упражнений СПТ): методические рекомендации. Москва – Казань: НМЦ, 1989. – 70 с.

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДРУКОВАНИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Катерина М. Котеленець

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Старобільськ, Україна,

lnu.katemix@gmail.com

Події, які розпочались у сучасному українському суспільстві у 2014 році, зумовили нові умови функціонування частини Донецької та Луганської області. За словами І.Рущенка: «на тлі сепаратистського руху, групою осіб, відбулося захоплення влади у Луганській області. І вже 27 квітня 2014 року була проголошена Луганська Народна Республіка (ЛНР). Це невизнане державне утворення на Сході Європи, проголошене в межах Луганської області України» [1]. Таким чином територія Луганської області змінила свої кордони, виникли нові новоутворення. Згідно з адміністративно-територіальним поділом України, велика частина Луганської області контролюється українською владою. Інша частина заявленої території ЛНР, непідконтрольна українській владі. Тому, згідно з постановою Верховної Ради України «до моменту виведення всіх незаконних збройних формувань, російських окупаційних військ та їх техніки» вважається тимчасово окупованою територією [2]. Окупованими опинились великі та середні міста Луганської області. Такий переподіл області зумовив інтерес до суспільного життя саме території, яка залишилась без української влади та визнана окупованою. Для нашого дослідження, яке базується на контент-аналізі друкованих ЗМІ, які друкуються на непідконтрольній Україні території, а саме ЛНР, вони є джерелом інформації ізольованої окупованої території на Сході України, так званої Луганської Народної Республіки (ЛНР). Саме через документи цієї території можна дізнатись та сформулювати картину суспільного життя цих територій. У якості документів вибрані інформаційні газети так званої Луганської народної республіки. Була розроблена методологія контент-аналізу газет.

По-перше, були вивчені точки продажу друкованих ЗМІ, дослідницька увага концентрувалась на газетах. Методом систематизації був складений список доступних газет, з урахуванням видавництва та періодичністю у тиждень. Він складався з 11 джерел, а саме: «Антрацитівський вісник», «Тиждень Плюс», «Бізнес-Інфо», «Експрес-Клуб», «Експрес-Новини», «21 століття», «Світ новин», «Тиждень», «Комсомольська правда», «Московський комсомолец», «Аргументи і Факти», «Новоросія», «СНІД-Інфо», «Стаханівський прапор», «Республіка», «Козачій вісник», «ТРІО».

При аналізі ринку преси в ЛНР, дізнались, що деякі газети такі, як: «Антрацитівський вісник», «Бізнес-Інфо», «Експрес-Клуб», «Експрес-Новини», «21 століття», «Комсомольська правда», «СНІД-Інфо» та «Стаханівський прапор» продовжили свій друк на окупованій території, змінивши свій контент. Деякі газети утворились у 2014 році, на виклик нового уряду, який почав

панувати та виокремлюватись з території Луганської області у окрему «республіку». Це такі газети: «Тиждень Плюс», «Світ Новин», «Тиждень», «Московський комсомолец», «Аргументи і факти», «Новоросія», «Республіка» та «ТРІО». Є й такі, які організувались на обладнанні інших газет. Наприклад, після відмови керівництва «Телегазети» (Стаханов (Кадіївка)) друкувати новини під диктування новоутвореного уряду та співпрацювати з ними, бойовики рейдерськи відібрали типографію та офіс газети. Керівництво газети деякий час переховувалось та врешті решт виїхало до України. На базі цього офісу організувалась інша ідеологічна газета «Казачий вісник».

Таким чином, виявили, що газет стало більше (на 7 газет), порівняно з 2014 роком. Газети, які є у продажу, найчастіше друкуються у Донецьку, Луганську, Антрациті та Стаханові (Кадіївки). Ринок газет направлений на висвітлення новин та має розважальний контент. Це дослідження покликано дослідити віддзеркалення суспільного життя окупованих територій, тому подальшим кроком є збір первинної соціологічної інформації за допомогою контент-аналізу.

Література

1. Рущенко І. П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога: монографія. // І. П. Рущенко. – Х.: ФОП Павленко О. Г., 2015. – С. 268.
2. Постанова Верховної Ради України «Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями». Київ, 17 березня 2015 року. N 254-VIII.

СИНОНІМІЧНІ ВІДНОШЕННЯ МІЖ КОМПОНЕНТАМИ ТРАНСПОЗИЦІЙНОЇ ПАРАДИГМИ В СИСТЕМІ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

Олена В. Куц

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, кафедра української мови,
м. Київ, Україна
O_V_KUTS@UKR.NET

Дослідження природи синтаксичної семантики, засобів її експлікації в синтаксичних конструкціях у дериваційній парадигмі речення поглиблює вивчення парадигматичних і синтагматичних взаємозв'язків і кореляцій мовних одиниць. Транспозиційна парадигма як один із типів дериваційної парадигми описує трансформації конструкцій одного типу чи різних типів. У системі простого речення вона є однорівневою. Однорівневу транспозиційну парадигму визначаємо як таку, що охоплює системні трансформації між синтаксичними одиницями одного структурного типу при загальній спільності денотативної семантики.

Синтаксичні синоніми в транспозиційній парадигмі – це такі синтаксичні конструкції, що об'єднані спільною інваріантною семантикою й узагальненим граматичним значенням. Синонімічним конструкціям властиві відмінності в засобах експлікації денотативної й конотативної семантики, предикативності, модальності й комунікативно-прагматичних особливостях.

Виділяємо три типи з синонімічними відношеннями між компонентами в однорівневій транспозиційній парадигмі в системі простого речення:

1. Активна конструкція з предикатом дії → пасивна конструкція з предикатом результативного стану → односкладне речення з редукованим неозначеним суб'єктним компонентом → односкладне безособове речення з предикатом результативного стану: *Художник малює картину* → *Картина малюється художником* / *Картина мальована художником* → *Картину малюють* / *малювали* → *Картину мальовано*. Варіантами типу є перетворення: активна конструкція → пасивна конструкція, активна конструкція → односкладне речення з редукованим неозначеним суб'єктним компонентом з подальшою трансформацією чи без неї на безособове речення.

Перетворення активної конструкції на пасивну репрезентує трансформацію предиката дії на предикат результативного стану й характеризує суб'єкт й об'єкт у їхньому відношенні до предиката дії у вихідному реченні й зміни граматичних і комунікативно-прагматичних особливостей у похідному, де суб'єкт дії зазнає нашарування об'єктної семантики одночасно зі зниженням його комунікативної ваги у зв'язку з переміщенням у позицію реми, а об'єкт – відповідно набуття суб'єктної семантики, посилення комунікативної ваги при переміщенні в позицію підмета. Пор.: *Професор виголосив доповідь* → *Доповідь виголошена професором*. У функції суб'єкта дії в активній конструкції можуть виступати й іменники на позначення явищ природи типу *вітер, буря, сніг* тощо. У пасивній

конструкції у їхній семантиці посилюється відтінок інструментальності, пор: *Вода затопила село* → *Водою затоплене село*. Варіантною є кореляцію таких структур з безособовими реченнями, де йдеться про стан навколишнього середовища типу *Затопило село водою* / *Затопило село*.

Неозначеність суб'єктного компонента спостерігаємо в простих реченнях з дієслівним присудком у формі 3-ої ос. мн. теперішнього й майбутнього часу та у формі минулого часу множини, що співвіднесені з двоскладними реченнями з підметом у формі неозначених займенникових іменників *хтось*, *хто-небудь*, *дехто*, *щось* і под. Напр.: *Його **впізнали** не зразу* (М. Коцюбинський) → ***Хтось** його не зразу **впізнав***. Причинами редукції суб'єктного компонента на семантико-синтаксичному рівні, що знаходить вираження в імпліцитній вказівці на особу є: його семантична надлишковість; комунікативна потреба в наголошенні на дії з огляду на неактуальність конкретизації діяча.

2. Двоскладне речення з предикатом стану → односкладне безособове речення з предикативним прислівником (предикатом стану): *Дитина радісна* → *Дитині радісно*. Предикат вихідного речення виражений прикметником, що в похідному змінюється на прислівник. У двоскладному реченні є семантичне, граматичне й комунікативне розмежування носія стану і стану, у безособовому граматично і комунікативно значущим є предикат стану в позиції реми, куди переміщується і суб'єкт з нашаруванням об'єктної семантики.

3. Двоскладне речення з модально модифікованим предикатом → односкладне безособове речення з модальним модифікатором: *Дівчина повинна писати* → *Дівчині треба писати*. Модальна модифікація предиката передбачає ускладнення семантики предиката модальними значеннями можливості, необхідності, волевиявлення, суб'єктивно-емоційної оцінки тощо дії, стану або процесу. Модальними модифікаторами є невластиві зв'язки дієслівні *могти*, *мусити*, *мати*, *зуміти*, *намагатися*, *зволити*, *сміти* тощо і прикметникові *повинен*, *здатний*, *схильний*, *ладен*, *змушений* та ін., а також предикативи прислівникового походження *потрібно*, *необхідно*, *варто*, *бажано*, *треба* тощо. Напр: *Вона його **посміла проклинати*** (Л. Костенко); *Так **повинні були розгортатись** події* (Г. Тютюнник). Суб'єкт похідного речення набуває об'єктної семантики і переміщується в позицію реми.

Отже, денотативна семантика синтаксичних конструкцій у межах транспозиційної парадигми видозмінюється в семантико-синтаксичній структурі та відображається системою граматичних значень, властивих регулярним трансформаціям речень, між якими є синонімічні відношення.

АНАЛІЗ УЯВЛЕНЬ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ПРО КОХАННЯ

Зінаїда М. Мартиненко¹, Ольга О. Ступнік²

*¹Лиманський ліцей Лиманської міської ради Донецької області,
м. Лиман, Україна*

*²Донбаський державний педагогічний університет,
м. Слов'янськ, Україна*

¹martynenko.zinaida@ukr.net, ²olga.laim101@gmail.com

Кохання явище багатогранне і його дослідження привертає увагу не тільки психологів, науковців, але й актуальне для кожної людини особисто. Кохання – це глибоке почуття, що включає емоції сильної, палкої прихильності й особистої відданості об'єкту кохання. Важливими аспектами кохання є повага та турбота. Частину кохання зазвичай складають відкритість, спільність інтересів та бажань, інтенсивність яких може бути виражена у кожному конкретному випадку різною мірою. Кохання – це єдиний спосіб зрозуміти іншу людину в її якнайглибшій суті. Це щаслива випадковість і не дар долі, а високе мистецтво, що вимагає від людини самовдосконалення.

Юність – період відносно спокійного біологічного розвитку, стабілізації особистості, вік безпосередньої її підготовки до життя як дорослої людини. Немає юності без кохання. Це чудова пора виникнення і переживання першого кохання, яке відіграє суттєву роль в емоційному світі старшокласника, становленні його особистості. В психології дослідженню теми кохання та впливу цього почуття на людину присвятили свої роботи ряд філософів, психологів, науковців, як зарубіжних так і вітчизняних: Є. М. Вараськіна, Є. П. Ільїн, Л. Кеслер, А. Маслоу, В. П. Шестаков, Е. Уолстер., С. Шехтер, З. Фрейд, В. Рейк, Платон, Е. Фромм та ін. Особлива увага вивченню проблеми кохання приділяється в юнацькому віці через те, що саме цей період розвитку людини є сенситивним для формування вищих почуттів та відповідальної статево-рольової поведінки.

Кохання – складне явище для дослідження. Люди жадають кохання, живуть заради нього, помирають через нього. Важливу роль в коханні відіграють уявлення про те, що таке кохання, якою повинна бути кохана людина, на що я сам здатний заради кохання. Уявлення про кохання відображають, перш за все, потребу в емоційному теплі, розумінні, душевній близькості. Метою нашого дослідження стало вивчення гендерних відмінностей уявлень про кохання у старшокласників. Було розроблено комплекс методів та діагностичних методик для вирішення мети і завдань дослідження. До діагностичного інструментарію увійшла методика «Незавершені речення», анкетування, метод проєктивних малюнків на задану тематику, спостереження, бесіди.

В ході експериментального дослідження ми визначили, що в уявленнях про кохання існують відмінності у юнаків та дівчат. Було встановлено, що малюнки та відповіді старшокласників досить стереотипні, однак можна виділити наступне:

- зміст картин відображає статоворольові стереотипи. У юнаків малюнки більш насичені образами космосу, рукотворного світу, у дівчат – живої природи;
- для юнаків характерні такі риси, як визначеність, активність, перевага гострих форм; для картин дівчат – аморфність, невизначеність, пасивність, перевага стабільних і округлих форм, бажання створити яскраву гармонійну картину;
- фіксується різниця в позиції суб'єкта: юнакам легше зображати тему людини, в них людина активна; дівчата легше актуалізують тему природного світу.

Аналіз відповідей на запитання анкети показав, що вони достатньо стереотипні як у дівчат так і хлопців, тобто схожі за змістом говорить нам про високу соціалізованість усвідомлених уявлень про кохання. Всі відповіді можна звести до двох узагальнених типів уявлень старшокласників про кохання:

1) уявлення про кохання як про складне почуття, яке потребує великих затрат сили, енергії, часу та грошей (40% дівчат і 60% хлопців);

2) уявлення про кохання як про почуття, яке приносить радість, щастя, задоволення, дає сенс життя (60% дівчат та 40% хлопців).

Аналіз результатів методики «Незавершені речення» показав: старшокласники вважають, що саме важливе для кохання - розуміти один одного, в стосунках з коханою людиною не можна зраджувати.

Загалом, старшокласники уявляють кохання, як сильне, глибоке та яскраве почуття і вважають, що необхідно бути готовим до нього. Вони визначають, що їм знадобляться такі якості як повага, терпіння, розуміння, довіра, доброта. Представники даної вікової групи вважають, що кохання вимагатиме від них багато душевних сил, але і вони, в свою чергу, будуть отримувати певні почуття і поведінкові та емоційні реакції від своїх коханих.

Таким чином, наше припущення про те, що існують відмінності в уявленнях про кохання у хлопців та дівчат, які обумовлені між статевими соціальними стереотипами, підтвердилося. Ці відмінності більш яскраво виражені на невербальному рівні.

СУЧАСНІ СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ЦЕНТРАЛЬНІЙ УКРАЇНІ

Наталія М. Маслова

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна
maslnatnic@ukr.net*

Регіональна соціокультурна диференціація в Україні має набагато складніший характер, ніж відображається у стереотипному уявленні про різнорідність північно-західних та південно-східних регіонів. В країні існує соціокультурно амбівалентний центральноукраїнський простір, який має потенціал для консолідації інших регіонів країни. Модельною для вивчення соціокультурних трансформацій в Центральній Україні може бути Кіровоградська область – типово рубіжний в соціокультурному плані регіон. Серед різних типів соціокультурної рубіжності території області притаманні риси так званого «перехідного» порубіжжя, тобто регіону активної культурної взаємодії, плавної зміни набору культурних ознак від однієї територіально стабільної культури до іншої [1]. Таким рубіжним територіям притаманна значна мозаїчність компонентів соціокультурних процесів і нестабільність соціокультурної ситуації.

Для дослідження соціокультурних трансформацій в області обрано 16 показників, які об'єднано в 4 критеріальні групи: етнічні, лінгвістичні, конфесійні та електоральні трансформації. Етнічні та лінгвістичні трансформації визначалися за показниками, що відображають зміни етнічної мозаїчності, часток етнічних українців та росіян, індексу кількісного переважання українців над найбільш чисельною етнічною групою, часток україно- та російськомовного населення, мовно-асиміляційні зміни в середовищі етнічних українців і росіян [2]. За рівнем етнічної мозаїчності та етномовним складом населення область відрізняється і від північно-західних, і від південно-східних регіонів країни. Кіровоградщина є типово перехідною територією, яку важко зачислити до якоїсь з етномовних зон України [3]. Конфесійні трансформації досліджувалися за показниками, які демонструють зміни релігійності населення, частки православних громад, громад УПЦ КП та протестантських громад [4]. Область розташована між регіонами з низьким (східні та південні області) та підвищеним рівнем релігійності населення (західні області). Частка православних громад в області нижча, ніж в регіонах півночі і заходу, але вища, ніж в східних і південних регіонах країни. Кіровоградщина, разом з східними областями, належить до регіонів з найбільшим поширенням протестантизму в країні. Ступінь трансформації електоральних процесів в області визначався на основі показників, що відображають зміни: електоральної активності виборців, рівнів підтримки правих та правоцентристських, центристських, лівих та лівоцентристських сил [5, 6]. Позиція області в електоральному просторі країни

найяскравіше засвідчує її соціокультурну рубіжність та амбівалентність. З 1994 р. лінія розмежування електоральних симпатій проходить саме територією області.

В процесі дослідження в області було виділено території з високим, середнім та низьким ступенем соціокультурних трансформацій.

До *територій з високим ступенем соціокультурних трансформацій* належать 4 міста (Кропивницький, Олександрія, Світловодськ, Знам'янка) та 10 районів (Бобринецький, Добровеличківський, Вільшанський, Кіровоградський, Маловисківський, Петрівський, Новоукраїнський, Новгородківський, Олександрійський, Онуфріївський). Ця група територій простягнулася з південного заходу на північний схід приблизно вздовж лінії ландшафтного рубежу «лісостеп-степ». Високі індекси соціокультурних трансформацій, нестабільність соціокультурної ситуації, накладання тенденцій соціокультурного розвитку різних регіонів в межах цих територій дозволяє наділити їх рисами соціокультурної рубіжності.

До *територій з середнім ступенем соціокультурних трансформацій* належать 10 районів заходу, півночі та південного сходу області: Гайворонський, Голованівський, Долинський, Благовіщенський, Знам'янський, Компаніївський, Новоархангельський, Новомиргородський, Устинівський, Світловодський. Невисока інтенсивність соціокультурних трансформацій свідчить про відсутність ознак рубіжності цих територій.

До *територій з низьким ступенем соціокультурних трансформацій* належить лише Олександрівський район. Низькі індекси соціокультурних трансформацій свідчать про стабільність соціокультурної ситуації, що засвідчує відсутність рис соціокультурної рубіжності на даній території.

Отже, більшість територій, які утворюють суцільну смугу з південного заходу на північний схід області, мають високий ступінь соціокультурних трансформацій, що свідчить про проходження соціокультурного рубежу в межах області. Сучасна Кіровоградщина є простором змін різних ціннісних уподобань та орієнтацій, але ці зміни не носять характеру розколу країни. Наявність такої перехідної смуги в центрі країни свідчить про відсутність соціокультурної полярності між регіонами.

Література

1. Кочан В. М. Типологія пограниччя [Текст] / В. М. Кочан // Культура народів Причорномор'я. – 2008. – № 124. – С. 165-168.
2. Національний склад населення Кіровоградської області та його мовні ознаки (за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року) / Кіровоградське обласне управління статистики. – Кіровоград, 2003 р. – 120 с.
3. Лозинський Р. М. Етномовне районування України / Р. М. Лозинський // Вісник Львівського національного університету. – Серія: Географія. – 2009. – Вип. 36. – С. 222-229.
4. Дані про кількість релігійних організацій у Кіровоградській області у 2000-2014 рр. // Матеріали відділу у справах національностей та релігій КОДА.
5. Результати президентських та парламентських виборів в Україні. 1998-2014 рр. [Електронний ресурс] / Центральна виборча комісія України. Офіційний веб-сервер. Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/>.

ДО ПРОБЛЕМИ СПОРТИВНОГО ВІДБОРУ У ЖІНОЧОМУ ФУТБОЛІ

Юлія Ю. Мусхаріна¹, Наталія М. Савченко²
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна

¹musharina_u@ukr.net, ²nataliref@ukr.net

Жіночий футбол розвивається на всіх напрямках спорту: масовий, аматорський, юнацький, професійний, вищих досягнень. В Україні також поступово починає розвиватися ця сфера, їй приділяють все більше уваги. На нашу думку, перспективи жіночого розвитку футболу в країні є достатньо великими, але ця сфера потребує глибокого та ґрунтованого наукового педагогічного вивчення спортивного та фінансового забезпечення. При постановці серйозних завдань перед сферою жіночого футболу на перший план виходить така складова, як спортивний відбір. Він допоможе у виявленні найбільш перспективних фізично обдарованих та психологічно стійких дівчат, які в майбутньому зможуть представляти нашу країну на найвищому рівні.

Спортивний відбір – це система організаційно-методичних заходів комплексного характеру, що включають педагогічні, соціологічні, психологічні і медико-біологічні методи дослідження, на основі яких виявляються задатки і здібності для спеціалізації у визначеному виді спорту. Педагогічні методи дослідження дозволяють оцінювати рівень розвитку фізичних якостей, координаційних здібностей і спортивно-технічної майстерності юних спортсменів. На основі застосування медико-біологічних методів дослідження виявляються морфо-функціональні особливості, рівень фізичного розвитку, стан аналізаторних систем організму спортсмена і стан його здоров'я. За допомогою психологічних методів дослідження визначаються особливостями психіки спортсмена, що впливає на рішення індивідуальних і колективних задач у ході спортивної боротьби, а також оцінюється психологічна сумісність спортсменів при рішенні задач, поставлених перед спортивною командою. Соціологічні методи дослідження дозволяють одержувати дані про спортивні інтереси дітей, розкривати причинно-наслідкові зв'язки формування мотивацій до тривалих занять спортом і високими спортивними досягненнями.

Для визначення впливу рівня розвитку деяких психічних процесів спортсменок-футболісток на результативність спортивної діяльності нами було проведено кореляційний аналіз. Встановлено, що найбільшу цінність у жіночому футболі мають аттенційні властивості спортсменок, зокрема концентрація уваги. В наших дослідженнях отримано дані про наявність тісного кореляційного зв'язку між спортивною успішністю спортсменок-футболісток і рівнем розвитку концентрації уваги, рівнем об'єму уваги.

Змагальна діяльність у жіночому футболі вимагає не лише точності сприйняття дій команди суперника, швидкого реагування і виконання рухових дій, передач, але і оперативного мислення, що забезпечує аналіз ситуації, вибір і

реалізацію оптимального рішення з наявної кількості альтернатив. В наших дослідженнях отримано дані про наявність тісного кореляційного зв'язку між спортивною успішністю спортсменок-футболісток і рівнем розвитку мислення. Таким чином, успішна змагальна діяльність у жіночому футболі передбачає наявність у спортсменок постійного потягу до вдосконалення майстерності, пошуку неочікуваних рішень виникаючих задач, концентрації і стійкості уваги, її широкого розподілу, об'єму тощо. Тобто в жіночому футболі на перше місце виступають атенційно-інтелектуальні процеси, які протікають в умовах, що постійно змінюються. Причому спортсменкам-футболісткам приходится діяти експресно, при дефіциті часу для сприйняття і аналізу ситуації, прийняття рішення і реалізації при активній протидії суперника.

Таким чином, на основі аналізу теоретичних даних встановлено, що відбір у спортивній діяльності є дуже важливим елементом, оскільки дозволяє прискорити процес оволодіння майстерністю за рахунок правильно визначеного природного потенціалу людини та подовжити термін перебування спортсмена в стані активної діяльності.

В результаті нашого дослідження встановлено, що важливими професійно необхідними психологічними властивостями спортсменок-футболісток є атенційно-інтелектуальні характеристики: здатність до стійкої концентрації уваги, оперативної пам'яті, логічного мислення тощо. Важливою умовою для створення науково обґрунтованої системи багаторічної та ефективної підготовки жіночих команд із футболу є врахування існуючого практичного досвіду, всебічний аналіз найвищих досягнень провідних спортсменок і команд, виявлення взаємозв'язку з тими факторами від яких залежить успіх в даному виді спорту.

Отже, ми можемо зробити висновок, що тема спортивного відбору є сьогодні достатньо важливою. Ґрунтовний підхід вивчення цього процесу дасть можливість отримати висококваліфікованих кадрів для всіх рівнів жіночого футболу. Наші дослідження також показали перспективність спортивного відбору в жіночому футболі, бо українські дівчата є достатньо перспективними.

SECTION 4

TRANSFORMATION IN EDUCATION: SECTORAL AND TERRITORY APPROACHES

SELF-EDUCATION COMPETENCE AND PROFESSIOGENESIS (GENESIS OF OCCUPATION) IN THE EDUCATION OF FUTURE CYBER-SECURITY SPECIALISTS

Lyudmyla B. Adaryukova
Donetsk National Technical University,
Pokrovsk, Ukraine
l.b.adaryukova@ukr.net

The world today has higher requirements to the training of specialists with higher education. As the training of highly-qualified specialists in all professional spheres is a must in the context of fast developing digitalization of the modern information society, integration in European political, economic and educational environment. However, due to these conditions the period of professional education is now not long enough to ensure the readiness of students for professional work during the whole career. One of the most important factors of a modern graduate is their ability to continuously self-improve by self-education. This ability and readiness for professional transformation needs more participation of specialist themselves by searching for new professional knowledge and methods of its processing as well as openness of young specialists for everything new in the professional area, ability for self-correction of their professional activity. In this context more and more often professiogenesis (genesis of occupation) becomes the object of pedagogical research on professional education. Researchers determine it as continuous career-long qualitative transformation of the specialist's inner world that leads to fundamentally new order and life activity – creative self-actualization in the profession. Thus, the modern higher education has new tasks: the adapting to professional activity is not enough, a young professional has to obtain motivational, personal and technological readiness to professiogenesis.

On the other hand, the necessity to creatively express oneself in the context of systemic transformations and more hours for individual work makes the search for methods and forms of education that would develop students' skills to consciously self-organize their studying extremely topical. In light of this, formation of self-educational competence is the priority of the general and higher education systems. And it is education of future cyber security specialists that needs special attention of educationalists. National security in general depends on organization of cyber security and control of cyber environment, and, thus, on the level of professional training of specialists in this sphere. Active cooperation of Ukraine in the fight against international terrorism creates the necessity to modernize and organize the programmes of future cyber security professionals training in higher educational

establishments. Moreover, fast outdated of educational material make universities focus on innovative and advance education of students of information technology in general to ensure their successful professional evolvement, further self-affirmation and career progress. At the same time, constant increase of educational material volumes makes it impossible to cover all subjects and important aspects during the period of professional education. In this connection, self-educational competence becomes vital, as it is this competence that helps to solve professional tasks in the conditions of constant changes of the information society. Absence or inadequate formation of this competence leads to continual failure experience, which results in loss of professional interest, low satisfaction from professional activity and, thus, negative effect on professiogenesis. So, this mutual interconnection between self-educational competence and professiogenesis foregrounds the necessity to form self-educational competence of future cyber security specialists as the readiness and ability for self-educational activity that will encourage intensification of the professional training and will become the basis for professiogenesis.

The analysis of the scientific literature on self-educational competence and problems of professiogenesis shows that there are several directions of research in this sphere: problems of competence approach in professional education of future IT specialists is not new; professiogenesis has been the problem of research in the psychological context mostly. But the role of such a basic for a cyber security specialist competence as self-educational one in professiogenesis, and the question of how self-educational and professional development interrelate have not been the subject of detailed research.

MODERN MODEL OF PROFESSIONAL PREPARATION OF THE FUTURE TEACHER OF PHYSICAL CULTURE FOR SPORTS-GAMING ACTIVITIES

*Tetiana Khrystova, Olexei Lysenko
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University,
Melitopol, Ukraine
fizreabznu@gmail.com*

The special role of professional education in the modern world, turning it into the most important sphere of human activity determines the problem of training future specialists as one of the priority. With the question of assessing the quality of training future specialists, the formation of their competitiveness remains poorly researched. Dynamic changes taking place in the world caused the search for effective ways of modernizing various aspects of society's life, its social institutions, including the system of higher professional education. Political and socio-economic transformations at the present stage of the state's development have set new challenges both in the educational system as a whole and in the professional training of future teachers of physical culture, since it plays a significant role in shaping the cultural values of the individual, increasing the scientific and intellectual potential of the country, viability and the health of generations of citizens. If the teachers' professional training, despite all the new forms and changes, is provided by higher pedagogical educational institutions of the III-IV level of accreditation at an appropriate level of quality, then the training of physical education teachers does not satisfy the modern needs of society: they are mostly lacking in diverse, first of all sporting-gaming specialization, which largely determines the success of the implementation of the main functions of pedagogical activity, their competitiveness in the market of educational services, readiness for sports-games work in a modern school environment.

The content of each profession, and accordingly – the preparation for it, is determined primarily by the objective requirements of society. For the teacher of physical education of the secondary school these requirements are expressed in the purpose and objectives of physical education of students – the formation of a healthy, physically perfect, socially active, morally stable young generation of Ukraine. The training of physical culture and pedagogical personnel in our country has become widespread. Today the issue of raising the level of specialization of teachers of physical education is actual, active searches are being conducted in this direction: new qualification characteristics of specialists are developed, professional qualities of the teacher's personality are determined, curriculum plans and programs are improved, new textbooks and teaching aids are being prepared, etc. Scientists emphasize that the educational orientation of vocational and pedagogical training involves the primary formation of the student's motivational sphere of student's personality. One of the most important components of this sphere is professional interest. For students-athletes, there are three groups of interests: sports, professional and cognitive – in different combinations and based on different values. Often these combinations do not express the social orientation of the individual, they are dominated by personal

motives – to get physical development, to achieve a high level of athletic perfection, and others. Therefore, the training of a specialist should take into account the need to deepen the professional-pedagogical and special sports interests of students.

We have developed an organizational and functional model of the professional training of the future teacher of physical culture as a specialist in sports and gaming activities in a modern school with the aim of forming a competitive and competent teacher of physical culture as a specialist in sports and gaming activities, and the result is the formed competence of the future teacher of physical culture as a specialist in sports and gaming activities. The content of the training of the future teacher of physical education and school football is determined by the developed educational-professional program and the educational qualification characteristic, the training courses ("The theory and methodology of teaching sports games", "The theory and method of teaching football", "Sports and pedagogical improvement (sports games)", "Organization of training work in football", "Sports and pedagogical improvement from the school program "Football"), in which the content blocks are presented: knowledge (psychological and pedagogical, honey and the subjective characteristics based on the personal qualities of the future teacher (professional outlook and values, physical abilities, moral and volitional qualities, the potential of self-realization). Methods of preparing the future teacher are oriented on: the personal component – professional reflection, the development of mechanisms of self-organization, the formation of moral and volitional qualities; the theoretical component is the assimilation of the system of basic knowledge on psychology, pedagogy, medicine, biology, theory and practice of professional pedagogical activity; practical and methodical component – the formation of a system of basic professional pedagogical and physical education skills, skills and experience. The training of the future teacher of physical culture for sports and gaming activities should include the intensification of the processes of professional self-organization of the individual and their contented diversity.

Consequently, the organizational and functional model of professional training of the future teacher of physical culture developed by us is aimed at forming a competitive expert in sports and gaming activities in a modern school environment; its implementation in the educational process of the faculty of physical education of the higher educational institution provides content (knowledge: psychological and pedagogical, medical biology, theories and methods of physical culture, theories and techniques of school football lessons) and personal (the formation of professional consciousness, the development of physical abilities, moral-volitional qualities, potential of self-realization of a specialist) components.

ALTERNATIVE OF MANAGER

Yurii V. Koliada¹, Tetiana V. Kravchenko²

*Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine*

¹jukol48@ukr.net, ²ktv19@ukr.net

Problems arise with absence of good, adequate and timely governance.

Decision-making person (DMP) must have current and preventive information, in addition to own experience, intuition and expert knowledge. That is, given of the current situation to look into the future – provide for the development and predict the consequences. The only tool for providing DMP information of this rank is the mathematical (computer) modelling of the dynamics of economic processes.

Management of any object of economic activity, more general economic system connected with the strategy of evolution (the achievement of the long-term goal) and tactics that is a sequence (rational and relevant) of the implementation of strategic ideas in the conditions of the speed of events. Sometimes it has kaleidoscopic character but always is associated with transformations, somewhere in the global ranks. In order to avoid spontaneous structural changes, one must be able to describe mathematically the mechanisms of the dynamics of events of the current moment by obtaining the equations of economic and mathematical models and their further research – developing a trajectory for economic development in the presence of certain conditions. When modelling several the restrictions of the components of the evolutionary process are clarified. Also, the control parameters of the object of economic activity which have an area of effective action are distinguished. In general, the interval of operation of an economic object consists of areas of latency, tolerance and aggravation of the regime which is impossible to predict. The flex path of economic development is surely recognized on the basis of modelling of the nonlinear dynamics of evolution.

We have to admit that the stage of verbal knowledge of the properties of the object of economic activity has been delayed. It should be replaced with imitation modelling that is possession of applications of the computer software packages (CSP) which be accessible to a wide range of user researchers. Of course, there must be a customer of such a software product. Also, the consumer himself should have an urgent necessity in the indicated.

In addition to nonlinearity and disequilibrium the economic system inherited irreversibility of its development which serves as an additional reason to focus on conducting computational experiments in economics. Scientific literature has long been used the terms computational physics, chemistry or geometry, etc. Now the era of computer economics (or experimental) is coming and it requires the creation of dynamic mathematical models of mechanisms, phenomena and processes in accordance with the needs of economic practice. Having a powerful variety of states objects of economic activity is classified the toughest for which in the theory of systems the law established Ashby.

Regarding the economic and mathematical modelling of nonlinear economic dynamics its analogue is formulated [1] whereby create plural of dynamic models on grounds which to build flexible, adequate situation of calculation model. After that a qualitative analysis of adaptive dynamic model that examining the structural (parametric and phase) portrait. The next step is a quantitative analysis of the model.

The described procedure of actions provides a profound analysis of economic evolution taking a various scenarios of possible behaviour object of economic activity. The resulting information in this way will facilitate the right decision of the manager (DMP). It also will reduce the role of manual control, avoiding voluntarism [tested, 2].

Thus, we must teach students of economic field to think accordingly, taking into account the noticeable and special economic community. The «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman» is reading the disciplines: «Adaptive model in intelligent systems of decision making» and «Adaptive model in information management systems». These courses are taught in an accessible form: background and reasons of creation, principles of constructing dynamic models, the tools of their qualitative and quantitative research. Also, developing and interpreted scenarios for the possible development of events which indicating a warning about the functioning of the components of the economic system.

References

1. Коляда Ю. В. Адаптивна парадигма моделювання економічної динаміки: монографія / Ю. В. Коляда. – К.: КНЕУ, 2011. 297 с.
2. Кравченко Т. В. Адаптивне моделювання стратегії економічного розвитку регіону: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.11 / Т. В. Кравченко; Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана». – Київ, 2016. – 20 с. укр.

STUDY OF FORENSIC MEDICINE USING THE COMPETENT APPROACH

*Natalia M. Kozan, Volodymyr M. Voloshynovych, Julia Z. Kotsyubynska,
Lyubomyr B. Danyliuk, Galyna M. Zelenchuk
Ivano-Frankivsk National Medical Academy
Ivano-Frankivsk, Ukraine
sudova@ifnmu.edu.ua*

Traditionally, the task of higher education is determined by the set of knowledge, abilities and skills that the graduate must acquire during his studies at the university. With the transition to a qualitatively new stage of social development, the quality of higher education ceased to meet the needs of society. One of the directions of modernization of education is the competent approach, which is determined not by the student's knowledge, but by the development of abilities to solve problems that arise in various life situations [1]. This is due to the transition of the world community to the information society, where the priority is not just the students' accumulation of knowledge, skills and abilities, but also the formation of the ability to learn, mastering the skills of information seeking, the ability to self-education throughout life, the ability to integrate into different societies, self-determination in life, to act actively, to be competitive on the world labour market [2]. Competence is not contrasted with knowledge, skills and abilities, it also contains them, although is not their simple sum [3].

In order to achieve such results, active methods of teaching students should be introduced, especially when students study such discipline as forensic medicine, under the conditions of the credit-module system of studying. For example, if the object of study is sudden death due to diseases of the cardiovascular system, then the module of educational disciplines provides the interrelated disclosure of its anatomical, histological structure, physiological functions, biochemical processes, possible pathologies, their patho – morphological manifestations, etc.

In this case, providing subjects is anatomy of a person, histology, normal and pathological physiology, patho – morphology, therapy. Provided subjects are therapy (cardiology), social medicine. Intra-subject integration exists between this topic and the subject "Forensic examination of a corpse in a morgue". During the forensic examination of the corps, students have the opportunity to see macroscopic changes in the internal organs that occur in various pathological conditions, which lead to sudden death. Such knowledge can not be obtained during classes with the use of only macro preparation with pathological changes, or during clinical departures in therapeutic departments.

In particular, obtained knowledge during the study of providing subjects about the structure of the cardiovascular system, its physiology in normal and in pathology, allow students during the study of the topic "Sudden Death" to interpret section data for different types of cardiovascular pathology, to conclude on the immediate and the main cause of death, to fill out the "Medical Certificate of Death". This is the basis of

a competent approach for acquiring knowledge and skills, in solving the problem of establishing forensic or clinical diagnoses.

The application of a competent approach to teaching clinical discipline helps to optimize the process of mastering clinical thinking, allows you to clearly demonstrate the importance of each discipline that is taught at a medical higher education institution, clearly shows causal relationships, induces the student to systematize knowledge of clinical discipline.

References

1. Chasnykova O. V. Competent approach in education as the basis of its reformation of the electronic professional (pedagogical) publication "National Education", Issue № 3 (24). – Bila Zerkva, 2014. – Electron. analog print view: access mode https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2607 (reference date: 10. 04. 17).
2. Machinska N. I. Pedagogical education of undergraduates of higher educational institutions of non-pedagogical profile: monograph / N. I. Machinska; for ed. doc. ped Sciences, prof., member-corr. National Academy of Sciences of Ukraine S. O. Sisoyeva. – Lviv: LvVDUVS, 2013. – 416 s.
3. Gluzman O. V. Basic competencies: the essence and importance in the vital success of the individual / O. V. Gluzman // Pedagogy and psychology. – 2009. – № 2. – P. 51-61.

BLENDED LEARNING IN UKRAINIAN EDUCATION: THEORY AND PRACTICES

*Inna I. Kurlishchuk¹, Oksana R. Aleksieieva²
Luhansk Taras Shevchenko National University
Starobilsk, Ukraine*

¹innakurlishchuk@gmail.com, ²alekseevaoksana36@gmail.com

Being in the process of modernization and reformation, the Ukrainian educational space is undergoing significant changes in its basic principles of development and policy in the whole. The Concept of Development of Education in Ukraine for 2015-2025 is focused on the fact that one of the priorities of the national educational policy should be an effective system of national education construction. It is obvious that using new efficient educational models play a key role in this process. In modern conditions educators often mix traditional teaching technologies and methods with online activities for creation the educational model that individualizes instruction based on student needs and helps to engage every student in the progression of their own learning. For many educators such educational model is blended learning. Thus, blended learning as the innovative learning experience that combines traditional classroom teaching and online learning becomes more and more popular. Its main idea is humanization and liberalization of the learning process, formation student-focused learning environment that integrates students' interests and skills.

Today there is a quite number of works devoted to the study of blended learning. The phenomena of blended learning has been attracted the attention of such researchers as N. Andrieieva, D. Bath, C. Bonk, K. Buhaychuk, L. Jeffrey, V. Kukharenko, O. Rafalska, L. Shaprana, O. Spirina, E. Stacey, Ye. Zhelnova. Nevertheless, a number of important aspects of the problem are still uncovered.

The purpose of the paper is to make the theoretical analyse of contents of wide – spread blended learning definitions and to substantiate the benefits of using this educational model in Ukrainian education.

The number of modern pedagogical scientists provides blended learning as the integration of traditional learning with web-based online approaches. Today there are many different definitions of blended learning and different terms such as hybrid, mixed, integrative learning, technology-mediated instruction, web-enhanced instruction, mixed-mode instruction which are used for describing this model of learning.

E. Stacey and J. Mackey (2009) defined blended learning as „the combination of technology and traditional face to face instruction”.

V. Kukharenko (2016) considers that blended learning is „a model of learning in which traditional in-class learning supplemented by online resources <...> It includes face-to-face and online learning activities; traditional timetabled classes with different extra-classes activities; teaching technologies such as lecture, discussion, practical trainings, individual/group student project work etc.” and agrees that “blended learning

efficiently combines teaching and learning methods from both off-line and online learning”.

C. Dziuban et al. (2004) emphasize that it “blended learning combines the effectiveness and socialisation opportunities of the classroom with the technologically enhanced active learning possibilities of the online environment”.

In the context of modern Ukrainian educational space the concept of blended learning is rooted in the idea of life-long learning. The growing number of pedagogical studies (O. Korotun (2016), Ya. Sikora (2016)) shows that blended learning is one of the efficient educational model that really plays an important role in forming the educational space, in which a person easily engages positive experience of learning. Among the main benefits of blended learning are: 1) broaden the traditional spaces of learning; 2) using the online space; 3) flexibility of time and place of student learning; 4) high degree of student engagement and challenge; 5) blend of individual and team group work; 6) providing multiple forms of feedback; 7) supporting and motivation students through interactivity and collaboration etc.

Conclusions. It should be stressed that nowadays the phenomena of blended learning is widely distributed in the educational systems of different countries, including Ukraine. It is realized in teaching and learning environments where there is an effective integration of different models of teaching and styles of learning.

References

1. Dziuban, C. D., Hartman, J. L., & Moskal, P. D. (March 30, 2004). Blended learning. Educause Center for Applied Research, 2004 (7). Retrieved from <http://www.educause.edu/ir/library/pdf/ERB0407.pdf>.
2. Korotun, O. V. (2016) Metodolohichni zasady zmishanoho navchannia v umovakh vyshchoi osvity [Methodological Bases of Blended Learning in the Higher Education]. *Informatsiini tekhnolohii v osviti. – Information technology in education*, 3 (28), 117-129 [in Ukrainian].
3. Kukhareno, V. M., Berezenska, S. M., Buhaichuk, K. L., Oliinyk, N. Yu., Oliinyk, T. O., Rybalko, O. V., Syrotenko, N. H., Stoliarevska, A. L. (2016) *Teoriia ta praktyka zmishanoho navchannia [Theory and Practice of Blended Learning]*. Kharkiv: NTU «KhPI» [in Ukrainian].
4. Sikora, Ya. B. (2016) *Realizatsiia zmishanoho navchannia u vyshchomu navchalnomu zakladi [Implementation of Blended Learning in Higher Educational Institutions]*. *Naukovyi Visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: «Pedahohika. Sotsialna robota».* – Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series: "Pedagogy. Social work", 2 (39), 236-239 [in Ukrainian].
5. Stacey, E., Mackey, J. (2009) *Researching blended learning practices for teachers' professional learning*. Taipei, Taiwan: Quality Education Symposium 2009: Education and Research, 12-13 Jun 2009.

**METHOD OF THE POSTURE'S CORRECTION AT THE LESSONS OF THE
PHYSICAL CULTURE WITH THE HELP OF THE EXERCISES OF THE
STRENGTH ORIENTATION
FOR THE PUPILS OF THE 15-17 YEARS OLD**

Ruslan I. Litus
Berdyansk State Pedagogical University,
Berdyansk, Ukraine
coachpower@online.ua

Nowadays there is marked the strong connection between the person's health and physical development, mastering the Physical culture in general. The condition of the health of pupils of the secondary educational establishments in Ukraine causes the disturbance. It is characterized as the catastrophic. 55% of pupils have the disorders in the health's state and 58% have the limitations and boundaries according to the state of the health within the conditions of the choosing profession after the school's graduation [1, p. 3].

The most common diseases of the modern school youth are various pathological disorders of the development of the musculoskeletal system, in particular – the spinal. These mal-developments are caused by the excessive mental loads (stresses) and by the sedentary way of life. One of the ways of the formation of the correct posture (during the high school's age) could be the exercises of the strengths' orientation.

During the analysis of the appropriate literature scientists [3; 4, p. 14; 5] prove that one of the main reasons of the disorders of the musculoskeletal systems (particularly the spinal) is the uneven development of the strength of certain muscles' groups. For the formation of the correct posture the great role is given to the static strength endurance of the back and stomach muscles, muscles of the lateral surfaces of the body. During the solving of the problem with the spinal there are the main recommendations. This is the training of the "muscles corset". Based on this, in the research for each case of the posture's disorder there should be chosen certain exercises of the strength's orientation which would create the corrective influence on the posture's disorder (defects of the back). We must consider that within the cases of the typical mal-developments of the posture's formation, there are rather similar disorders. During their correction we have to use the same groups of exercises. [2].

The prevention of the posture's disorders is in the keeping basis rules of the standing, sitting, lying and walking. Also, systematically, at least three times during a week, it has to be done the work on the feeling of the pose and strengthening of the muscles of the back, stomach and legs.

The exercises should be performed in the static mode, alternating with the dynamic ones. The static exercises are the exercises which are connected with the tension of muscles and keeping the pose during 3-10 s. The time for the rest between the sets is 8-10 s. The quantity of the repeats of each exercise is 3-10 times depending of the health's condition and the physical preparedness of the person who trains. After that we should perform new exercise for the one or another group of muscles. During

one lesson it is recommended to implement 3-4 exercises on the static work. We have to start with the simple exercises, to change the basis pose and to use different weights, encumbrance (sport bars, bobs, expanders, dumbbells etc.). The muscles of the neck, back, shoulder girdle, chest, stomach and legs should be developed constantly. This provides the creation of the body's muscle corset. [7, p. 133].

During the constructing of the complexes for the pupils of the 15-17 years old it should be realized the individual approach considering the stage of the posture's disorder, physical and functional preparedness. With the help of the interval method into the program (between the exercises) there should be implemented exercises for the stretching muscles, active and passive exercises for the stretching spinal and joints. [6, p. 10-14].

References

1. Безверхня Г. В. «Організація і методика оздоровчої фізичної культури». Методичні рекомендації (для вчителів фізичної культури). Умань, 2012. – С. 3.
2. Бенсбаа А. Формирование осанки школьников средствами физического воспитания: автореф. дис... канд. наук по физ. восп. и спорту: 24.00.02 / Абдельkrim Бенсбаа; Черниговский гос. педагогический ун-т им. Т. Г. Шевченко. – Чернигов, 2001. – 21 с.
3. Бичук О. І. Біомеханічний контроль постави учнів у процесі фізичного виховання: автореф. дис... канд. наук з фіз. вих. та спорту: 24.00.02 / О. І. Бичук; Львів. держ. ін-т фіз. культури. – Л., 2001. – 20 с.
4. Земсков Е. А. Откуда что берется (о формировании осанки и походки у человека) // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 1997. – № 1. – С. 14.
5. Кашуба В. О. Біодинаміка постави школярів у процесі фізичного виховання: автореф. дис... д-ра наук з фіз. вих. і спорту: 24.00.02 / Кашуба Віталій Олександрович – К., 2003. – 49 с.
6. Омельченко Д. С., Кравчук Т. М. Корекція постави старшокласників засобами гантельної гімнастики / Теорія та методика фізичного виховання. 2011. № 10. – С. 10-14.
7. Стеценко А. І., Гунько П. М. Теорія і методика атлетизму: Навчальний посібник. / А. І. Стеценко, П. М. Гунько. – Черкаси: Видавничий відділ Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, 2011. – С. 133.

BUDOWA I FUNKCJE SKÓRY W ASPEKCIE JEJ NADMIERNEGO PRZETŁUSZCZANIA SIĘ I POWSTAWANIA TRĄDZIKU

Daria Oleksyn

Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, Polska

daria.oleksyn@gmail.com

Konstrukcja postawionego w tytule artykułu problemu badawczego oraz dociekania w tym zakresie, nakierowane na realizację celu, wymagają już na wstępie rzetelnej analizy materiałów empirycznych jak również pogłębionych studiów literatury przedmiotu. Na bazie tejsze analizy wydaje się właśnie, iż Autorce przychodzi zmierzyć się z jakże interesującym i ambitnym tematem. Trądzik bowiem do niedawna utożsamiano jedynie z okresem dojrzewania i często lekceważono, czego efektem było m.in. późne rozpoczęcie leczenia zaawansowanego już wówczas, stadium trądziku. Liczne badania dowiodły ponadto, że trądzik jest chorobą, która może mieć różne podłoża i przyczyny. Mogą być więc to przyczyny zarówno natury wewnętrznej, najczęściej związane z zaburzeniami hormonalnymi, jak i zewnętrznej, które przede wszystkim związane są z niewłaściwą pielęgnacją. Równie istotny jest fakt, że trądzik nie musi być związany z wiekiem dojrzewania i może pojawić się również u dorosłych jak i u niemowląt. Właśnie m.in. te przesłanki, pozwoliły sformułować pogląd o ciekawym temacie. Wobec powyższego, celem opracowania jest zaprezentowanie wybranego, dorobku w zakresie charakteru i problematyki cery tłustej ze skłonnością do powstawania trądziku, a następnie omówienie właściwej pielęgnacji, diagnostyki i ewentualnego leczenia, a także implementacji właściwej metody redukcji blizn potrądzikowych dla pacjentów, u których nastąpi taka potrzeba. Z uwagi na charakter i objętość niniejszego wydawnictwa konferencyjnego, realizacja tego celu ma charakter odcinkowy a jego osiągnięcie możliwe jest, głównie dzięki wykorzystaniu metody opisowej zarówno w ujęciu analitycznym jak i syntetycznym. Wstępne rozważania rozpoczęto zatem od budowy i funkcji skóry by w kolejnych opracowaniach przejść do diagnostyki i cech charakterystycznych dla skóry tłustej a następnie przyczyn jej nadmiernego przetłuszczania się oraz powstawania trądziku, jego odmian i sposobów leczenia. Ostatnia część skoncentrowana będzie na problematyce pielęgnacji skóry trądzikowej i leczeniu blizn.

Skóra składa się z trzech nałożonych na siebie warstw; są to tkanka podskórna, skóra właściwa oraz naskórek. Naskórek od skóry właściwej odgranicza błona podstawna. W skórze znajdują się mieszki włosowe, które odpowiadają wpukleniom naskórka. Mieszkom włosowym towarzyszą gruczoły łojowe, które wydzielają na zewnątrz łój. Do przydatków czyli wytworów skóry zaliczamy włosy, paznokcie oraz jej gruczoły. Naskórek składa się głównie z keratynocytów czyli żywych komórek. Keratynocyty przechodzą proces keratynizacji w wyniku którego przekształcają się tworząc stopniowo różne warstwy, różniące się między sobą specyfiką, a ostatecznie tracą jądro i przekształcają się w komórki martwe czyli korneocyty¹ W przypadku

---

¹ M.-C. Martini, *Kosmetologia i farmakologia skóry*, PZWL, Warszawa 2007, s. 37.

naskórka możemy wyróżnić 5 warstw. Licząc od warstwy najbardziej wewnętrznej są to kolejno: *warstwa podstawna*, *warstwa kolczysta*, *warstwa ziarnista*, *warstwa jasna* *warstwa rogowa*.² Połączenie skórno-naskórkowe to obszar tak przystosowany aby po pierwsze, możliwe zmniejszyć ryzyko oddzielenia obu warstw, a po drugie łączyć ze sobą tkankę łączną oraz nabłonkową. Naskórek odpowiednio pukła się w skórę właściwą³.

Skóra właściwa pełni funkcję podporową. Jest środkową, najważniejszą warstwą skóry, składa się głównie z komórek, włókien kolagenowych, elastynowych i siateczkowych, macierzy oraz naczyń krwionośnych. Histologicznie zbudowana jest z *warstwy siateczkowej i brodawkowej*⁴. Jej grubość wynosi do 1 mm. W skład obu warstw wchodzi białka strukturalne, bezpostaciowy żel proteoglikanowy oraz komórki. Białka strukturalne produkowane są przez fibroblasty lub fibrocyty i należy do nich głównie kolagen, który nadaje skórze wytrzymałości, elastyna zlokalizowana głównie w powierzchniowych warstwach skóry właściwej i odpowiadająca za elastyczność skóry. Włókna oksytalanowe są bardzo delikatnymi włóknami sprężystymi, które układają się poprzecznie w stosunku do właściwych włókien sprężystych, w procesie starzenia zanikają jako pierwsze i znajdują się głównie w warstwie brodawkowej, tak samo jak włókna siateczkowe, które są bardzo cienkie i zbudowane z kolagenu. Wymienione powyżej białka są zatopione we wspomnianym bezpostaciowym żelu proteoglikanowym. Komórki to głównie fibrocyty lub fibroblasty oraz komórki wrzecionowate, jednak znajdują się tam również komórki napływowo, makrofagi, limfocyty, granulocyty i eozynofile⁵.

Między skórą właściwą, a tkanką podskórną, nie ma żadnej widocznej granicy, stopniowo zmienia się jednak wygląd tkanki łącznej, w której znajdują się przede wszystkim kolagen i żel proteoglikanowy⁶. Tkanka podskórna zbudowana jest z adipocytów, czyli komórek tłuszczowych jednopęcherzykowych. Adipocyty ułożone są w formie zrazików, otoczone są pasmami tkanki łącznej i mogą zawierać głębsze odcinki przydatków skóry, a także zakończenia nerwowe. Tkanka ta chroni przez urazami mechanicznymi, pełni funkcje podporową dla skóry, także jest bardzo dobrym izolatorem termicznym, a także magazynem dla produktów odżywczych⁷. Po zaprezentowaniu problematyki budowy skóry kontynuując jednocześnie logikę wywodów określoną ogólnie, jak sądzę, we wstępie pracy, przejdę do zagadnienia funkcji skóry. Do tych funkcji zaliczamy przede wszystkim ochronę przed zewnętrznymi czynnikami, zarówno mechanicznymi, fizycznymi, chemicznymi czy biologicznymi, ale również przed nadmierną utratą wody. Jest to także udział w termoregulacji, w gospodarce wydzielniczej organizmu, w syntezie niektórych związków, w metabolizmie białek, lipidów i cukrów, udział w odpowiedzi immunologicznej organizmu. Skóra pełni również inne ważne funkcje, ponieważ jest narządem czucia, odpowiada za resorpcję niektórych substancji, pełni też równie

² D. Nowicka, *Dermatologia*, KosMeD, Wrocław, s 10-12.

³ M. Zabel, *Histologia*, Wydawnictwo Medyczne Urban & Partner, s. 143-147.

⁴ D. Nowicka, op.cit., s. 8-10.

⁵ M-C. Martini, op.cit., s. 43.

⁶ M-C. Martini, op.cit., s. 44.

⁷ M. Zabel, op.cit., s. 148.

ważną funkcję społeczną i ogrywa ważną rolę w odbiorze czy poczuciu atrakcyjności seksualnej.

Jeśli chodzi o funkcję ochronną to jest realizowana przede wszystkim przez barierę naskórkową, z kolei bariera naskórkowa to złożona struktura, w której skład poza komórkami warstwy rogowej wchodzi również cement międzykomórkowy oraz naturalny czynnik nawilżający, czyli NMF. W skład cementu międzykomórkowego wchodzi ceramidy (40%), sterole i ich pochodne (25%), kwasy tłuszczowe (18%), węglowodory (11%) i inne związki (6%). W skład naturalnego czynnika nawilżającego wchodzi wolne aminokwasy (40%), kwas piroglutaminowy (12%), mleczany (12%), cukry (8,5%), mocznik (7%), chlorki (6%), wolny magnez, sód, potas i wapń (9%), inne (9%).

Termoregulacja organizmu zależna jest głównie od regulacji przepływu krwi w naczyniach krwionośnych skóry, im ich rozszerzenie zwiększa przepływ krwi, a w efekcie zwiększa też bezpośrednią utratę ciepła, a obkurczenie powoduje efekt odwrotny czyli zmniejszenie przepływu krwi i utraty ciepła. Skóra posiada własny układ immunologiczny (SALT), który jest częścią układu odpornościowego organizmu, zaburzenia w funkcjonowaniu tego układu obecne są w etiopatogenezie wielu chorób, mogą również przyczyniać się do powstawania nowotworów skóry. W skład układu immunologicznego skóry wchodzi komórki Langerhansa, makrofagi tkankowe, mastocyty, limfocyty, aktywowane keratynocyty oraz cytokiny biorące udział w przekazywaniu sygnałów pomiędzy komórkami⁸.

Bibliografia

1. J. Dylewska-Grzelakowska, Kosmetyka stosowana, WSiP, Warszawa 1999.
2. M. Filo-Rogulska, D. Wcisło-Dziadecka, L. Brzezińska-Wcisło, Dermatologia praktyczna 2017.
3. R. Glinka, M. Glinka, Receptura kosmetyczna z elementami kosmetologii, Oficyna Wydawnicza MA, Łódź 2008.
4. M. Karpińska-Mrowiecka, Dermatologia i uroda, Jesień-Zima 2011.
5. M-C. Martini, Kosmetologia i farmakologia skóry, M-C. Martini, PZWL, Warszawa 2007.
6. D. Nowicka, Dermatologia, KosMeD, Wrocław 2017.
7. A. E. Rose, D. J. Goldberg, Dermatologia i kosmetologia, Czerwiec 2013.
8. A. Szymańska, A. Erkiert-Polguj, H. Rotsztein, E. Budzisz, Dermatologia praktyczna 2016.
9. M. Zabel, Histologia, Wydawnictwo Medyczne Urban & Partner, Wrocław 2000.

---

⁸ Ibidem, s.7-8.

THE INFLUENCE OF DECENTRALIZATION TO PROVIDE PUBLIC GOODS

Yuliya O. Zhuravlova
Odessa National Economic University,
Odessa, Ukraine
yunik121501@gmail.com

One of the functions of the state is to meet the needs of citizens in public goods through the distribution of public funds. One of these public goods is education.

At present one of the main priorities of Ukraine is the decentralization reform, particularly in education. There is the formation of united territorial communities (hereinafter – UTC), educational districts and basic educational establishments. The powers of the united territorial communities include the provision of management of pre-school, general secondary and non-school education institutions [1].

As of 02. 12. 2018, 484 schools and 944 branches of basic schools were created in Ukraine, including in UTC – 184 support schools and 351 branches. Organize transportation of 39,528 pupils to supporting institutions. The largest number of support institutions was established in Kirovohrad (66), Lviv (39), Zhytomyr (32) regions, the smallest – Ivano-Frankivsk (6), Chernivtsi (7), Mykolaiv (7) regions. The largest number of support institutions in the in UTC was created in Zhytomyr (24), Volyn (16), Dnipropetrovsk (16), Chernihiv (16) regions. The smallest is in Kyiv (1), Luhansk (1) regions [2].

467 united territorial communities (70.2%) have taken 2513 institutions of general secondary education into communal ownership. In the sphere of education 25% of the working population regional importance and UTC, who pay taxes at the local level [3].

Creating a network of support schools is one of the priorities of state policy. So, if in 2016 more than 621 million UAH were allocated for financing of 189 support educational institutions, then in 2018 the continuation of programs for the improvement of educational infrastructure – procurement of buses for the transfer of children to support schools, equipment of natural and mathematical cabinets and development of inclusive education – more than 1 billion UAH are foreseen. It should be noted that these programs also receive funding from local authorities. For example, in 2017, 1.3 billion UAH were spent on educational infrastructure, including 621,188 million UAH (46.7%) – additional financing from local budgets [3].

The analysis of Table 1 shows that from September 2017 to February 2018 there is a reduction of institutions of general secondary education, which are in the administration of district state administrations (hereinafter – DSA) (-4.6%), and increasing the number of establishments under management LG. So, if by September 2017 there were 10715 institutions of general secondary education or 69% in the administration of the DSA, then as of February 2018, such institutions became 9811 or 64.4%.

Thus, we can conclude that the reform of the education system is successfully synchronized with the decentralization reform, since the process of decentralization is

equally impossible without an educational component, as the reform of education without decentralization. The development of education is one of the main responsibilities of local governments. Creating a network of reference schools will promote equal access of children to quality education, in particular in rural areas, rational and efficient use of available resources and streamlining of the network of institutions of general secondary education.

Table 1

Transfer of institutions of general secondary education to the administration of local governments (hereinafter – LG)

Region	As of 12.02.2018			As of 08.09.2017		
	Number of institutions general secondary education			Number of institutions general secondary education		
	Total	incl. educational institutions that are in management DSA	incl. educational institutions that are in management LG (cities of regional importance, UTC)	Total	incl. educational institutions that are in management DSA	incl. educational institutions that are in management LG (cities of regional importance, UTC)
Vinnitsa	833	688	145	833	689	144
Volyn	635	534	101	631	552	79
Dnipropetrovsk	910	260	650	907	394	513
Donetsk	561	237	324	561	245	316
Zhytomyr	683	395	288	720	417	303
Zakarpattia	648	542	106	646	560	86
Zaporozhye	553	229	324	543	328	215
Ivano-Frankivsk	692	482	210	695	536	159
Kiev	681	511	170	692	565	127
Kirovograd	348	248	100	340	240	100
Lugansk	292	267	25	298	284	14
Lviv	1216	825	391	1304	926	378
Nikolaev	524	337	187	524	327	197
Odessa	795	568	227	808	585	223
Poltava	607	434	173	632	461	171
Rivne	617	465	152	616	478	138
Sumy	476	321	155	482	324	158
Ternopil	758	421	337	760	460	300
Kharkiv	746	459	287	767	509	258
Kherson	426	258	168	444	317	127
Khmelnitsky	730	391	339	741	396	345
Cherkassy	580	413	167	616	486	130
Chernivtsi	409	228	181	408	264	144
Chernihiv	511	298	213	523	372	151
Total	15231	9811	5420	15491	10715	4776

Source: compiled by the author for [2].

References

1. Concept of Reform of local government and Territorial Organization of Power in Ukraine: order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 01.04. 2014 № 333. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.
2. Official site of the Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Communal Services of Ukraine. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.minregion.gov.ua/decentralization/>.
3. Official site of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – [Electronic resource]. – Access mode: <https://mon.gov.ua/ua>.

ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР ТРАНСФОРМАЦІЙ У СФЕРІ ОСВІТИ УКРАЇНИ: КОЛЕГІУМ ЯК НОВИЙ ТИП ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ (1996-2010)

Наталія Б. Антоненко
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна
ant.n@i.ua

Для реалізації основ Закону «Про освіту» 1991 року колегією Міністерства народної освіти УРСР було розроблено Програму розвитку народної освіти на 1991-1995 роки. У Програмі передбачалися зміни у шкільній мережі, зокрема, збільшення кількості ліцеїв, гімназій, шкіл із поглибленим вивченням окремих предметів, спеціалізованих шкіл, а також відкриття приватних, кооперативних шкіл, альтернативних державним. Відповідно до Програми планувалося удосконалення змісту загальноосвітньої підготовки, оновлення навчально-методичних комплексів, забезпечення диференціації і різнорівневого підходу при викладанні шкільних дисциплін.

Верховна Рада України своєю Постановою від 23 березня 1996 р. внесла зміни і доповнення до Закону Української РСР «Про освіту» (1991), виклавши його у новій редакції. Саме у новій редакції цього документу до переліку тих середніх закладів освіти, які створювалися для розвитку здібностей, обдарувань і талантів дітей (спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв), було додано новий тип загальноосвітнього закладу – колегіум.

На виконання Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про освіту», Державної національної програми «Освіта» (Україна ХХІ століття) в частині організації навчання здібної і обдарованої учнівської молоді було підготовлено Концепцію становлення мережі середніх закладів освіти для розвитку творчої обдарованості. Зокрема, в Концепції обумовлювалося, що колегіуми створюються при виконанні таких умов: визначенні концептуальних засад їх діяльності; наявності приміщення, яке відповідає санітарно-гігієнічним вимогам для дітей відповідного віку; затвердженні навчальних планів, програм, підручників, навчальних посібників; конкурсному доборі педагогічних працівників; створенні системи пошуку відбору, організації навчання та виховання здібної і обдарованої учнівської молоді. Ці заклади освіти зобов'язувалися працювати за навчальними планами, програмами, підручниками та посібниками, розробленими з урахуванням профілю та затвердженими Міністерством освіти України. Потреба в диференціації у змісті освіти зумовлювала введення нових предметів, профільних курсів, факультативів, занять за інтересами, що дало підставу для встановлення базового та варіативного компонентів освіти, які було визначено центральними органами державного управління освіти у співвідношенні відповідно 70-80 (базовий) до 30-20 (варіативний) відсотків. Також у Концепції

становлення мережі середніх закладів освіти для розвитку творчої обдарованості зазначалося, що кількість учнів у колегіумі має нараховувати від 250 до 450 осіб.

Згідно із статтею 9 першої редакції Закону України «Про загальну середню освіту» (1999) назву колегіум мав право отримати загальноосвітній навчальний заклад III ступеня філологічно-філософського та (або) культурно-естетичного профілів. Термін навчання у колегіумі, як і в інших загальноосвітніх навчальних закладах III ступеня, відповідно до статті 12 цього ж документу визначався у 3 роки.

З метою забезпечення належної організації діяльності колегіумів тодішній міністр освіти і науки України В. Кремень 19 червня 2003 р. підписав наказ «Про затвердження Інструкції про порядок конкурсного приймання дітей (учнів, вихованців) до гімназій, ліцеїв, колегіумів, спеціалізованих шкіл (шкіл-інтернатів)». Зокрема, для вступу на 1 курс колегіуму (що відповідав 10-му класу старшої школи) у конкурсному відборі (він мав здійснюватися на безоплатній основі) могли брати участь учні незалежно від місця проживання на підставі свідоцтва про базову загальну середню освіту. Конкурсна комісія також зобов'язувалася приймати копії дипломів, грамот, інших документів, які підтверджують здібності учнів з обраної спеціалізації та відображають їхні навчальні та творчі досягнення. Адміністрації навчального закладу надавалося право встановлювати пільгові умови конкурсу для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей-інвалідів, дітей, які постраждали від аварії на Чорнобильській АЕС, інших категорій дітей. Конкурсні випробування мали проводитися з навчальних предметів, що відповідають спеціалізації закладу, в усній або письмовій формах (співбесіда, диктант, тестування, письмова робота, усне опитування за білетами, захист творчих робіт тощо). Адміністрації колегіуму надавалося право самостійно визначати види і форми проведення та кількість конкурсних випробувань, але не більше трьох з урахуванням співбесіди. Приймання до загальноосвітніх класів більш ранніх ступенів навчання, які залежно від потреб населення та місцевих умов дозволялося створювати у складі колегіумів, мало відбуватися без конкурсу.

Закон України «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу» (2010) вніс корективи у діяльність колегіумів. Так, вони вже визначалися як навчальні заклади II-III ступенів, водночас термін навчання в старшій школі, як і в інших відповідних типах загальноосвітніх закладів, скорочувався до двох років.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРАКТИКА КАК ФАКТОР ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СТАНОВЛЕНИЯ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Ольга Г. Бутенко¹, Светлана С. Попыченко²
Уманский государственный педагогический университет
имени Павла Тычины,
г. Умань, Украина
¹butenko.olha11@gmail.com, ²dutunaped@gmail.com

Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины – единственное в регионе высшее учебное заведение IV уровня аккредитации, осуществляющее подготовку кадров по всему спектру педагогических специальностей. В состав университета входят одиннадцать факультетов (факультет дошкольного и специального образования; факультет начального образования, факультет искусств; факультет профессионального и технологического образования; естественно-географический факультет; факультет физики, математики и информатики; факультет физического воспитания; факультет социального и психологического воспитания; исторический факультет; факультет украинской филологии; факультет иностранных языков) и Учебно-научный институт экономики и бизнес-образования.

Преимуществами обучения в университете является бесплатное параллельное обучение в партнерских учебных заведениях; возможность получения 2-х дипломов (государственного образца учреждения высшего образования «Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины» и европейского образца одного из партнерских учреждений высшего образования); расширение сферы дальнейшего трудоустройства; академическая мобильность; финансирование обучения, стажировок и исследований осуществляется за счет программ Европейского Союза; бесплатные гранты и специальные программы; прохождение практики за рубежом; возможность бесплатного изучения иностранных языков и др.

Факультет дошкольного и специального образования (основан в 1992 году) Уманского государственного педагогического университета имени Павла Тычины – центр подготовки педагогических кадров для национальной системы дошкольного и специального образования. Среди выпускников факультета – профессора и доценты высших учебных заведений, ведущие специалисты отделов образования, заведующие и методисты дошкольных учебных заведений Черкасской и других областей Украины.

Подготовку педагогических кадров с высшим образованием для дошкольного звена осуществляют три кафедры – кафедра дошкольного образования (выпускающая кафедра), кафедра психологии и педагогики развития ребенка, кафедра специального образования – в соответствии с

образовательными программами подготовки бакалавра и магистрана дневной и на заочной формах обучения.

Подготовка бакалавра на базе полного общего среднего образования продолжается 3 года 10 месяцев, на базе соответствующего образовательного-квалификационного уровня «младший специалист» –1 год 10 месяцев, подготовка магистра –1 год 5 месяцев.

Содержание педагогического образования по специальности «Дошкольное образование» для всех образовательных ступеней определяется стандартами высшего образования и предусматривает гуманитарную, фундаментальную, психолого-педагогическую, научно-предметную и практическую подготовку.

Усилия преподавателей факультета направлены на формирование специалиста нового типа – мыслящего, инициативного, всесторонне осведомленного, творческого, что представляется возможным благодаря введению завтрашнего воспитателя уже во время учебы в условия, приближенные к его будущей профессиональной деятельности. Эти задачи решаются в ходе практической подготовки, предусматривают прохождение учебных и производственных педагогических практик. Педагогическая практика студентов обеспечивает возможность совместить полученные теоретические знания с практической организацией образовательного процесса в учреждениях различных типов образования. Она предусматривает возможности для самостоятельной педагогической деятельности будущих специалистов, проявления их творческого потенциала, стимулирует связь практической деятельности с научно-исследовательской работой, профессиональным образованием, самообразованием. Ведущими задачами педагогической практики являются формирование профессиональных качеств личности будущего специалиста дошкольного образования, соответствующие требованиям государственных стандартов высшего образования в Украине; воспитание у студентов любви и уважения к профессии педагога; формирование профессиональных умений и навыков, необходимых для успешного осуществления учебно-воспитательной работы в дошкольном учебном заведении, учебно-воспитательном комплексе, школе, лицее, гимназии, вузе; закрепление теоретических знаний, полученных студентами при изучении психолого-педагогических дисциплин; ознакомление студентов с современным состоянием учебно-воспитательной работы в различных типах образовательных учреждений, с передовым педагогическим опытом и инновационными технологиями в отечественной и зарубежных системах образования. Формы, продолжительность и сроки проведения педагогических практик определяются для каждого образовательного-квалификационного уровня в соответствии со стандартами высшего образования по специальности «Дошкольное образование».

Совместными усилиями отделов образования и факультета дошкольного и специального образования осуществлен тщательный отбор и создана эффективная сеть баз практик. Производственная педагогическая практика

студентов выпускных курсов проводится, как правило, по месту будущего трудоустройства выпускников.

Факультет дошкольного и специального образования Уманского государственного педагогического университета имени Павла Тычины проводит надлежащую учебную, научную и воспитательную работу по предоставлению качественных образовательных услуг, учебно-методического и кадрового обеспечения. Информатизация учебного процесса осуществляется стремительными темпами и требует существенной модернизации учебной деятельности. Как результат, актуальность использования педагогических программируемых средств в обучении является фактом неоспоримым. Поэтому работа в этом направлении продолжается.

Литература

1. Бутенко О. Г. Наскрізна програма педагогічної практики студентів спеціальності «Дошкільне виховання»: навчально-методичний посібник / С. С. Попиченко, О. Г. Бутенко. – Умань: ПП Жовтий, 2016. – 64 с.
2. Засоби діагностики якості вищої освіти / О. Г. Бутенко, С. С. Попиченко, Н. В. Рогальська та ін. – Умань, 2016. – 24 с.
3. Кушнір В. М. Методичні настанови до педагогічної практики студентам за вимогами кредитно-модульної системи [для студентів вищих закладів освіти напряму підготовки «Дошкільна освіта»] / В. М. Кушнір, С. С. Попиченко.– Умань: ПП Жовтий, 2017. – 115 с.

УКРАЇНСЬКА МОВА У ПЕРЕМІЩЕНОМУ ВИЩОМУ МЕДИЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ УКРАЇНИ

*Олена В. Грищенко
Донецький національний медичний університет,
м. Краматорськ, Україна
Olena-lingva@i.ua*

Донецький національний медичний університет (м. Краматорськ Донецької області) є одним із навчальних закладів, переміщених через російську збройну агресію з території, тимчасово окупованої російсько-терористичними військами. Тому вільне володіння студентами державною мовою, підвищення рівня культури усного і писемного професійного мовлення, формування професійно орієнтованої мовної компетентності студентів постає головною метою викладання дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» і набуває особливої актуальності у нинішній час.

У Донецькому національному медичному університеті (м. Краматорськ Донецької області) навчаються і студенти, які вступили до нього, живучи перед тим у різних містах підконтрольної державі території України (м. Полтава, Лубни, Дніпро, Кременчук, Харків, Тернопіль та ін.), і студенти із зони проведення антитерористичної операції (м. Краматорськ, Слов'янськ, Дружківка, Авдіївка, Костянтинівка, Покровськ та ін.), і студенти, котрі переїхали на навчання з тимчасово окупованих міст і районів Донецької та Луганської областей. І якщо абітурієнти з центральних, західних, південних і частково східних регіонів України демонструють загалом достатній рівень шкільної підготовки з української мови, усі склали зовнішнє незалежне оцінювання з української мови, то більшість учнів з територій, що постраждали внаслідок російської окупації, були позбавлені повноцінного вивчення державної мови, а дехто зі студентів взагалі не вивчав і навіть не чув українську мову 3-4 роки.

Тому перше заняття з дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» ми вважаємо за доречне розпочати вступною частиною за темою «Роль мови в житті суспільства», у якій висвітлюються основні функції мови, її роль у житті народу і держави, значення мови для національної самоідентифікації. Для багатьох учнів є абсолютно невідомими факти щодо сучасного національного складу України, кількості людей, які ідентифікують себе як українці, а також дані про кількість осіб, котрі називають своєю рідною мовою українську. Перевірка стартового рівня знань засвідчує дефіцит мовної підготовки абітурієнтів.

Враховуючи вищезгадані аспекти, формування професійно орієнтованої мовної компетентності студентів неможливе без повторення, закріплення, а іноді й вивчення (для певної категорії студентів) основних граматичних тем з української мови. До таких тем належать: правопис префіксів, правила вживання м'якого знака та апострофа, чергування голосних і приголосних звуків,

подвоєння і подовження приголосних, а також їх уподібнення, злиття і спрощення. Особливі труднощі виникають при повторенні правопису слів іншомовного походження та закінчень іменників II відміни чоловічого роду Родового відмінка однини.

Для ефективного закріплення таких тем на аудиторних заняттях студенти виконують різні тренувальні вправи і тестові завдання, а також опрацьовують відповідний граматичний матеріал під час самостійної роботи. Як показує досвід, таке закріплення зазначених граматичних тем дає позитивний результат: перевірка письмової частини підсумкового модульного контролю з дисципліни свідчить про істотне зменшення кількості граматичних помилок за вказаними темами, особливо тими, що були опрацьовані в аудиторії. Крім того, це позитивно відбивається й на якості перекладу спеціальних медичних текстів.

Не менше труднощів виникає й при вивченні медичних термінів. Для студентів I курсу усіх факультетів базовою є лексика, що стосується провідних медичних дисциплін цього періоду навчання: анатомії, гістології, медичної біології, медичної хімії. Тому вивчення медичної термінології починається із загальнонавчальної лексики, поглиблюючись термінами, що стосуються організму людини як біологічної системи, опорно-рухової, нервової, кровоносної, дихальної, травної систем.

Не менше уваги ми намагаємось приділяти підвищенню рівня культури усного і писемного мовлення, звертаючи увагу студентів на акцентуаційні, граматичні, лексичні особливості української мови, спрямовуючи їх на неухильне дотримання усіх норм сучасної української літературної мови, таке необхідне у подальшому професійному житті майбутнього лікаря-фахівця.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2009. – С. 10.
2. Радкевич О. Д. Формування кадрового потенціалу вищого навчального закладу – основний чинник підвищення якості вищої освіти / О. Д. Радкевич, В. Г. Алькема – К.: Т-во «БАО», 2013. – С. 84-86.

АДАПТАЦІЯ АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ДЛЯ ВСІХ

Тетяна В. Жидкова¹, Вікторія В. Івасенко²

Харківський національний університет міського господарства

ім. О. М. Бекетова,

м. Харків, Україна

¹tavlz@ukr.net, ²ivasenko.viktoriiia@gmail.com

В березні 2010 року в Україні набула чинності Конвенція про права осіб з інвалідністю, яка зокрема гарантує право кожного громадянина на доступність якісної освіти. Відповідно до якої, держава має забезпечити повне здійснення особами з інвалідністю всіх прав людини й основоположних свобод нарівні з іншими, в тому числі доступ до якісної освіти в місцях свого проживання.

На сьогоднішній час поняття інклюзії пристосування шкіл до потреб учнів різних груп та категорій у всіх на слуху. Розроблені підручники, нормативні документи, щодо впровадження інклюзивного навчання, але постійно присутній наголос, який відокремлює людей з особливими потребами в певну категорію.

Так, наприклад, навіть в остаточній редакції Державних будівельних норм чітко зазначено: «За необхідності» у загальноосвітніх навчальних закладах створюються класи з інклюзивним навчанням, де навчаються діти з особливими освітніми потребами. Виникає питання: хто визначає «необхідність» і хто може передбачити чи виникне така «необхідність» в тому чи іншому навчальному закладі за весь період її існування?

Насправді, обмежені можливості або більш правильно, особливі потреби, притаманні всім без виключення верствам населення в певний період життя.

Інклюзивна освіта, з точки зору пристосування архітектурного середовища, є дотримання принципів універсального дизайну при організації навчального процесу. Одним з головних серед яких є безпроблемне пересування по прилеглий території, доступність входу й вільне пересування приміщеннями, в тому числі переміщення між поверхами будівлі. Всі ці вимоги не є щось особливе, не потрібне всім учням, викладачам та відвідувачам освітніх закладів. Хто може гарантувати, що хтось з перерахованих втратить здатність пересуватись на певний період, або назавжди. Хто може гарантувати, що з'являться учні або вчителі, які виявлять бажання навчатись саме в цьому навчальному закладі. І тоді, як пристосовуватись? Перебудовувати школу, влаштовувати ліфти, розширювати двері тощо?

На наш погляд, основні принципи універсального дизайну необхідно зробити справді універсальними: через внесення змін в будівельні норми, для того, щоб всі навчальні заклади, в тому числі спеціалізовані, стали інклюзивними. Обдаровані діти, котрі мають особливі потреби, повинні мати доступ в спеціалізовані навчальні заклади, які теж мають відповідати принципам універсального дизайну.

Стаття 9 Конвенції про права осіб з інвалідністю між іншим передбачає саме розробку стандартів, що передбачають доступність громадських об'єктів, усунення різних бар'єрів, що можуть повній та ефективній участі людей з особливими потребами в житті суспільства.

Відповідно до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» при затвердженні проектів планування територій й архітектурно-будівельної частини житлових і громадських будинків, а також при введенні в експлуатацію закінчених будівельних об'єктів, повинна здійснюватися перевірка відповідності об'єкта вимогам на доступність із залученням представників громадських організацій осіб з інвалідністю. В разі виявлення порушень Державна архітектурно-будівельна інспекція має притягти порушника до відповідальності відповідно до Закону України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності».

Дитина шкільного віку, відповідно містобудівним нормативам має право навчатись в загальноосвітній школі, розташованій в межах 750 м від житла. При наявності повноцінного візка, доступних шляхів пересування на міських вулицях й сприятливої погоди ця відстань доступна, що дасть можливість учням не залежати від спеціального транспорту. Така, навіть незначна на перший погляд, незалежність ефективно впливає на рівень соціалізації дітей з особливими потребами.

Створення однієї школи з інклюзивним навчанням в населеному пункті або районі міста звичайно розширить можливості дітей в порівнянні з дистанційною освітою, але все ж таки створює певні обмеження.

Серед чинних закладів освіти багато, а точніше майже всі, такі, що не відповідають принципам універсального дизайну, непридатні до використання в інклюзивній освіті. Якщо влаштування поручнів у коридорах, пандусів на входах, звукових чи світлових сигналів для переміщення дітей із вадами зору або слуху не складна проблема, то прибудова ліфтів, якими б могли переміщатись діти з різними нозологіями інвалідності перетворюється на нездоланну перешкоду, задля вирішення якої необхідно залучення значної державної підтримки.

Досвід реконструкції освітніх закладів для всіх є. Наприклад, реконструкція будівлі Редкліфського коледжу в складі Гарвардського університету в місті Редкліф-Ярді дозволила водночас зберегти історичний вигляд будівлі, і при цьому також створила сучасну інфраструктуру, доступну для кожного.

ШЛЯХИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСВІДУ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА У НАВЧАННЯ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ

Алла А. Загородня

Національна академія педагогічних наук України,

Київ, Україна

z_alla@i.ua

Система вітчизняної професійної освіти перебуває в активному реформуванні та пошуку фундаментальних змін. Їм притаманне нове розуміння цілей і цінностей освіти, усвідомлення необхідності переходу до її тривалості та неперервності, а також нові концептуальні підходи щодо розробки та використання технологій навчання. Соціально-економічні зміни в суспільстві, вступ України в міжнародний освітній простір суттєво підвищують вимоги до якості професійної підготовки фахівців, їх фахової компетентності та конкурентоспроможності, а також потребують реформування системи вищої освіти, оновлення її стану, змісту й структури. Сучасна вища економічна освіта України нашоухується на реальні труднощі, подолання яких потребує об'єднання зусиль вітчизняних та європейських закладів освіти, координації спільних дій.

Варто зазначити, що серед лідерів щодо якості надання освітніх послуг є Республіка Польща, що підтверджено польською освітньою фундацією Perspektywy, рейтингами Times Higher Education (THE) та QS World University Rankings by Subject. Саме тому, важливою є проблема визначення шляхів упровадження досвіду Республіки Польщі у навчання фахівців економічної галузі в Україні.

Проблемі навчання фахівців економічної галузі України та Республіки Польща присвячені праці багатьох науковців. У своїх роботах науковці розглядають особливості професійної підготовки економістів у контексті полікультурності (С. Сисоєва, О. Івашко, Н. Якса, М. Яковіцька); економічні основи модернізації вищої освіти (Л. Заглинська, О. Лукомська, Р. Костенко, О. Пащенко). Наразі проблема шляхів впровадження досвіду Республіки Польща у навчання фахівців економічної галузі в Україні ще не була предметом дослідження, а отже, становить значний інтерес для наукового пошуку.

Вагомими складовими досвіду професійної підготовки фахівців економічної галузі у Республіці Польща, виступає кластерний підхід у професійній освіті; кластери в економіці – це об'єднання бізнес-структур, наукових та освітніх організацій для спільного розвитку певної галузі економіки в межах одного регіону [1, с. 36].

В контексті дослідження проблем полікультурної освіти у Республіці Польща, О. Івашко, запропонувала напрями застосування досвіду полікультурної освіти Республіки Польща в українській системі освіти, а саме: правовий, теоретико-методологічний, науково-методичний, інформаційний, організаційний, психолого-педагогічний [2, с. 15]. Вважаємо, що ці напрями є

досить актуальними і в контексті професійної підготовки фахівців економічної галузі.

Так, зокрема, правовий напрям може передбачати розробку національних стандартів підготовки фахівців економічної галузі усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів у різних типах вищих навчальних закладів, прийняття нормативних документів щодо впровадження засад економічної освіти в українські навчальні заклади у межах просвітницької діяльності. Теоретико-методологічний напрям, на нашу думку, може передбачати ґрунтовне вивчення і порівняння термінів з економічної освіти, які вживаються у професійній лексиці фахівців економічної галузі в Республіці Польща. У контексті науково-методичного напрямку доцільно планувати розробку таких моделей професійної підготовки фахівців економічної галузі в Україні, які б відповідали європейським, а згодом, і світовим, стандартам підготовки фахівця. Організаційний напрям повинен передбачати запровадження нових форм навчання в навчальні програми (освітні установи) на різних рівнях, включаючи післядипломну освіту та освіту дорослих. Використання інформаційного напрямку ми вбачаємо у поширенні новітніх досягнень економічної освіти за допомогою засобів масової інформації, запровадження засад інтегрованої економічної професійної підготовки з використанням інформаційних технологій, розробку освітніх порталів з економічної освіти в мережі Інтернет з метою її популяризації, участь молоді і педагогів у міжнародних програмах тощо. Психолого-педагогічний напрям повинен передбачати використання міждисциплінарного, контекстного та інтегративного підходів при вивченні базових економічних знань.

Висновки. Отже, вивчення означеного досвіду, який можна втілити в Україні, беручи до уваги ментальність, умови, час та завдання, що стоять перед вищими закладами освіти нашої країни, значно розширює набір інструментальних засобів професійної підготовки фахівців економічної галузі. З метою досягнення світових стандартів необхідно здійснити ще цілу низку важливих заходів щодо вдосконалення системи економічної освіти України, вивчення і розробка яких повинні стати предметом подальших наукових досліджень.

Література

1. Загородня А. А. Імплементация досвіду Республіки Польща у навчанні фахівців економічної галузі в Україні / А. А. Загородня // НАУКОВІ ЗАПИСКИ НаУКМА. – 2017. – Том 199. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – С. 34-39.
2. Івашко О. А. Проблема полікультурної освіти у республіці Польща [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / О. А. Івашко. – К., 2012. – 22 с.

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНА ФОРМА НАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ ПЕДАГОГІЧНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Олена Г. Зубарева

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

м. Слов'янськ, Україна

zuolg2502@gmail.com

Бурхливий розвиток комп'ютерної техніки та інформаційних технологій став поштовхом до розвитку суспільства, що будується на використанні різної інформації і має назву інформаційного суспільства, в якому виробляються і споживаються інтелект, знання.

Це обумовило значне підвищення вимог до якості професійної підготовки майбутнього педагога, тому що сучасна школа потребує учителя нової формації, який є учителем-дослідником, педагогом-мислителем, який може конструювати нові знання, учителем-лідером, педагогом-вихователем, творчою особистістю, компетентним фахівцем, котрий володіє всім арсеналом педагогічних засобів, прагне до постійного самовдосконалення.

Проблемі використання інформаційних технологій та аналізу педагогічного потенціалу інформатизації навчального процесу присвячені дослідження вітчизняних та закордонних науковців, таких як Биков В. Ю., Гуревич Р. С., Красильник Ю. С., Солдатенко М. М., Ставицька І. В., Хеннер Е. К., Чичук В. та ін. Особливості професійної підготовки вчителів початкових класів розглянуті у роботах Імбер В. І., Коломієць А. М., Коломієць Н. А., Макаренко Л. Л. Вітчизняні науковці Мороз О. Г., Падалка О. С., Юрченко В. І. розробили систему психолого-педагогічної підготовки майбутнього педагога на засадах гуманізації та гуманітаризації, удосконалення самостійної навчальної роботи майбутніх педагогів.

Метою пропонованого дослідження є обґрунтування значення інформаційних технологій у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи, актуалізація інформаційних технологій як детермінанти оновлення системи освіти та висвітлення практичних аспектів застосування інформаційних технологій.

Сучасний розвиток освіти характеризується інформатизацією – процесом змін методів, змісту та організаційних форм навчальної роботи в сучасних умовах розвитку вищої школи. Гуревич Р. С. зазначає, що актуальність проблеми інформатизації навчального процесу зумовлена потребою інформаційного суспільства в конкурентоздатній особистості, адаптивній до умов швидкозмінного середовища, здатної освоювати нові технології з метою самоосвіти; необхідністю теоретичного осмислення проблеми управління інформатизацією освіти; практичною потребою застосування засобів ІКТ у навчально-виховному процесі [1, с. 8].

Серед безлічі компетенцій, що визначають ефективність роботи педагога, на перший план виступають ті, що найбільшою мірою відображають і втілюють як

тенденції розвитку сучасної освіти, так і суспільства в цілому. Так С. К. Хеннером інформаційна компетентність розуміється як сукупність знань, умінь і навичок, які формуються в процесі навчання... Відповідно до цього, інформаційна компетентність складається з трьох компонентів: знати, вміти користуватися, вміти застосовувати в навчальній діяльності [2, с. 7].

Проведене нами дослідження, довело важливість і актуальність підготовки вчителів початкових класів засобами інформатизації. Практичне впровадження в навчальний процес, а саме використання цих прийомів і методів на лекційних, практичних заняттях, дало позитивний результат: у студентів фіксувався стійкий інтерес на занятті, спостерігалася навчальна активність і бажання творити й пізнавати, експериментувати, формулювати й перевіряти гіпотези, що веде до підвищення якості освіти. Творчо підходячи до навчального процесу, ми запропонували студентам використати метод презентації і на заліковому занятті. Результатом такого підходу стали презентації студентів, як творчі роботи, що допомогло їм засвоїти загальний матеріал та впевнено відчувати себе при контролі знань. Підтвердженням є 100% успішність студентів та середній бал успішності – 80,5. В межах викладання курсу «Творча майстерня» деякі студенти готували реферати з ілюстраціями в електронному вигляді. Для допомоги студентам у самостійному опануванні навчального матеріалу було розроблено дистанційний курс навчання. Використання комунікаційних технологій – це необхідна складова інформаційних технологій. Тож нами використовується електронна пошта (E-mail). Важливою її властивістю, привабливим для освіти, є можливість реалізації асинхронного обміну інформацією.

Проведене опитування на тему «Використання традиційних та інноваційних технологій у навчанні» дозволило з'ясувати, що сучасні студенти при підготовці до занять, контролю знань приблизно у 85% випадків віддають перевагу інтернету, а не традиційній бібліотеці.

Таким чином у ході дослідження було виявлено, що можливість інформатизації освіти дозволяє замінити традиційні засоби навчання, бо дозволяє створити інформаційну обстановку, стимулюючи інтерес і допитливість студента, що сприяють глибшому і усвідомленому засвоєнню навчального інформаційного матеріалу.

Література

1. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології у навчальному процесі: Посібник для педагогічних працівників і студентів педагогічних вищих навчальних закладів. – Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2002. – 116 с.
2. Хеннер Е. К. Информационно-коммуникационная компетентность учителя: структура, требования и система измерения / Е. К. Хеннер, А. П. Шестаков // Информатика и образование, 2004, № 12, с. 6-11.

ПЕРЕПІДГОТОВКА ГІДІВ-ЕКСКУРСОВОДІВ ДЛЯ РОБОТИ З ІНОЗЕМНИМИ ТУРИСТАМИ

Олександр В. Коваленко
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна
olexkovalenko@ukr.net

Проблема розвитку в'їзного туризму в Україні значною мірою пов'язана з підвищенням конкурентоспроможності регіональних туристичних продуктів, вагомою складовою якої є якість туристичного обслуговування. Для екскурсійного обслуговування основними умовами якості є «пізнавальність, повнота й достовірність інформації, естетичність, оптимальність маршруту, культура мови та кваліфікація екскурсовода, виразність й оригінальність художнього задуму, транспортне забезпечення». Всі ці умови, крім останньої, забезпечує екскурсовод, який відповідає за якість обслуговування своєю особистою участю. Культурно-пізнавальна екскурсія має дуже великий попит серед іноземних споживачів при відвідуванні ними України, оскільки наша країна становить значний інтерес в аспекті культурно-пізнавального, історичного та екологічного (зеленого) туризму.

Діяльність екскурсовода, що працює з іноземними туристами, є комплексним явищем, яке потребує від таких фахівців цілого спектра знань і умінь, обсяг яких неухильно підвищується. Відповідно, екскурсоводу необхідно вчитися все життя, постійно вдосконалюватися в професійному плані.

Даний час існує потреба обґрунтованої, як в змістовному, так і в організаційному плані, професійної перепідготовки екскурсоводів для роботи з іноземними туристами. Необхідна організація такої професійної перепідготовки екскурсоводів для роботи з іноземними туристами, яка б забезпечила особам, які навчаються, можливість купувати професійні компетенції, затребувані сучасним ринком праці. Разом з тим, проблема професійної перепідготовки екскурсоводів для роботи з іноземними туристами з урахуванням специфіки цієї діяльності в даний час досліджена далеко не в повній мірі.

Аналіз наукових праць показав, що дослідження, які присвячені проблемам професійної перепідготовки екскурсоводів для роботи з іноземними туристами, практично не проводилися. Не з'ясовані шляхи, які забезпечують такий рівень їх професійної компетентності, який дозволив би успішно конкурувати на сучасному ринку праці. Тому проблема пошуку методів, засобів і форм удосконалення професійної перепідготовки екскурсоводів для роботи з іноземними туристами є актуальною.

На базі Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка автором дослідження були розроблені та реалізовані курси професійної перепідготовки екскурсоводів для роботи з іноземними туристами, розраховані на 50 годин аудиторних занять протягом одного семестру.

Слухачами даних курсів професійної перепідготовки були як фахівці з вищою освітою, які хотіли придбати дану затребувану сучасним ринком праці професію, так і екскурсоводи з досвідом практичної діяльності, які прагнули підвищити рівень своєї професійної майстерності та компетентності.

На підставі проведеного аналізу тенденцій, що характеризують сучасний етап розвитку сфери туризму, результатів наукових досліджень в галузі професійної підготовки екскурсоводів, а також вимог ринку праці до складу професійної компетентності екскурсоводів, які працюють з іноземними туристами, нами виявлені наступні протиріччя, що склалися між зростаючою потребою туристського бізнесу України в екскурсоводах для роботи з іноземними туристами, у яких розвинені затребувані сучасним ринком праці професійні компетенції, і тим, що в теорії і методиці професійної освіти недостатньо досліджені зміст і технологія розвитку професійних компетенцій у таких фахівців в процесі їх фахової перепідготовки.

Дане протиріччя визначило проблему дослідження – якими повинні бути зміст, методи, засоби і форми професійної перепідготовки екскурсоводів для роботи з іноземними туристами з урахуванням сучасних вимог професії. На підставі цього протиріччя нами розробляються і експериментально перевіряються зміст, методи, засоби і форми професійної перепідготовки екскурсоводів для роботи з іноземними туристами.

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Світлана В. Колонтаєвська
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
м. Умань, Україна
Skolontay@ukr.net

Світовий досвід засвідчує, що вирішення проблем вищої освіти починається із професійної підготовки майбутніх фахівців. Практика засвідчує, що оволодіваючи навичками інтерактивного навчання, педагог поступово переносить їх у свою практичну діяльність, навчаючи дітей умінню самостійно здобувати знання. Тому кожному майбутньому фахівцю потрібна ґрунтовна підготовка у сфері опанування сучасними інноваційними технологіями [6].

Мета статті полягає у висвітленні проблеми впровадження сучасних інноваційних технологій у процес підготовки майбутніх вихователів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що проблема впровадження інноваційних моделей навчання розглядається в дослідженнях К. Баханова, О. Канарської, М. Кларіна, В. Ляудіс, Л. Подимової, В. Сластьоніна, С. Сисоєвої, Н. Юсуфбекової та інших.

Так, Н. Кошечко, у навчальному посібнику «Методика викладання у вищій школі» зазначає, що інноваційні технології навчання та викладання – це чіткий логічний змодельований алгоритм дій студента та викладача, який спрямований на досягнення мети [3, с. 17].

У Законі України «Про інноваційну діяльність» визначено інновації як новостворені і удосконалені конкурентоздатні технології, продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і соціальної сфери [7].

Впровадження інновацій у педагогічний процес закладів освіти, зокрема інформаційних технологій, покликане забезпечити підвищення якості навчання студентів та знизити витрати на досягнення звичних результатів освіти. Поява нових інформаційних технологій пов'язана з широким застосуванням комп'ютерів [8].

Згідно з Концепцією національної програми інформатизації, інформатизація освіти спрямовується на формування та розвиток інтелектуального потенціалу нації, удосконалення форм і змісту навчального процесу, впровадження інноваційних та інформаційних методів навчання та тестування, що надасть можливість вирішувати проблеми освіти на вищому рівні з урахуванням світових вимог [2, с. 10].

Зазначимо, що впровадження інформаційних технологій у вищу освіту проходить як мінімум три етапи: на основі індивідуального використання персональних комп'ютерів, відбувається організація системи вищої освіти, її

адміністративне управління й процеси зберігання інформації; створюються комп'ютерні системи, активно використовується Інтернет і відбувається конвергенція інформаційних і телекомунікаційних технологій; використання інформаційних технологій у сфері вищої освіти характеризується появою широкого спектра дистанційних освітніх технологій, різних форм електронного навчання, а також їхнього упровадження [1, с. 135].

Сьогодні проблему дистанційної освіти розробляють практично всі вищі України. Перспективу і вдосконалення системи дистанційного навчання в Україні складає впровадження в процес комп'ютерної і аудіо-візуальної техніки. Ефективність дистанційного навчання засновано на тому, що ті, кого навчають, самі відчувають необхідність подальшого навчання, а не піддаються тиску з боку [4, с. 35].

Ми погоджуємося з думкою О. Ляшенко, яка стверджує, що загальне використання інформаційних технологій у підготовці майбутніх фахівців мають такі плюси: використання провідних інноваційних технологій; індивідуалізація навчання; інтенсифікація самостійної роботи; підвищення мотивації за рахунок різноманітності форм роботи; вільний графік навчання; самостійне визначення темпу навчання; незалежність від місця перебування; навчання без відриву від виробництва; доступність усім верствам населення; демократичний зв'язок «викладач – студент» [5, с. 10].

Отже, що застосування інноваційних технологій докорінно змінює роль і місце викладача й студента в педагогічному процесі вишу. Більше того, уже з'явився новий напрям діяльності – розроблення інформаційних технологій навчання і програмно-методичних навчальних комплексів, що базуються на широкому застосуванні інтерактивних методів навчання, мультимедійних засобів і віртуальних педагогічних технологій, які дають змогу суттєво підвищити рівень методичного забезпечення освітнього процесу, відкривають нові можливості для підвищення якості освіти.

Література

1. Данилюк С. С. Стратегічна організація процесу формування професійної компетентності сучасних фахівців засобами інтернет-технологій / С. С. Данилюк // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць / [редкол.: Т. І. Суценок (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя: КПУ, 2014. – Вип. 36 (89). – С. 134-140.
2. Концепція національної програми інформатизації // Голос України. – 1998. – С. 10-12.
3. Кошечко Н. В. Методика викладання у вищій школі: Навч. посібник / Н. В. Кошечко. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2013. – 115 с.
4. Кравец В. А. Формирование информационной культуры. Дистанционное образование / В. А. Кравец, В. Н. Кухаренко. – № 4 – 2000. – С. 35-37.
5. Ляшенко О. Стратегія якості як основа освітньої політики країн світу / О. Ляшенко; за заг. ред. О. І. Локшиної // Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи. – К.: К.І.С., 2004. – С. 9-14., с. 10-11.
6. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.

7. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2004 року, № 40-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
8. Пшенична О. С. Інтенсифікація навчального процесу у вищій школі на основі використання інформаційних технологій / О. С. Пшенична // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць / [редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя: КПУ, 2014. – Вип. 36(89). – С. 590-597].

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ І СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ДЕЗАДАПТАЦІЇ УЧНІВ В УМОВАХ СТУДЕНТСЬКОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА

Валентина В. Костіна
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна
vkostina2014@gmail.com

В умовах реформування системи вищої освіти в Україні важливого значення набуває створення можливостей для підвищення практичної готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до виконання професійних функцій. Реалізація вищезначеного стає можливою у разі налагодження партнерської взаємодії ВНЗ з державними та недержавними соціальними інституціями, що надають соціальні послуги дітям та молоді.

Серед основних шляхів професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до здоров'язбережувальної діяльності В. Петорвич виділяє такі [2, с. 65]: формальна освіта (викладання навчальних дисциплін); практика (різні види практик та виконання ІНДЗ – курсових, магістерських робіт); неформальна освіта (участь у семінарах, тренінгах в межах просвітницьких програм, участь у волонтерському русі); інформальна освіта (різні види позааудиторної діяльності, самоосвіта у напрямі професійної спрямованості). Цілком поділяємо ідеї автора про необхідність здійснення різноспрямованих впливів у процесі професійної освіти майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників, що забезпечують формування різних аспектів готовності фахівця до виконання здоров'язберігаючої діяльності з учнями в умовах професійно спрямованого освітнього простору та реалізуємо їх у роботі студентського наукового товариства (СНТ) майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників.

Для підсилення практичної готовності майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів нами створено можливості для безперервної взаємодії студентів у межах науково-дослідної діяльності в умовах СНТ з учнями схильними до дезадаптації, що є відвідувачами державних та громадських соціальних інституцій (Благодійної організації Благодійного фонду «Карітас-Харків», Благодійної організації «Харківський благодійний фонд «Благо», комунального закладу «Харківський обласний центр соціально-психологічної реабілітації дітей», комунального закладу Харківський обласний центр соціально-психологічної реабілітації дітей «Гармонія»), а також учнями Харківських ЗОШ та ПТНЗ під час проведення профілактичних заходів у співпраці з ЦСССДМ.

Під час практико-орієнтованих занять на базах партнерської з ВНЗ мережі соціальних інституцій майбутні соціальні педагоги і соціальні працівники мають

можливість не тільки ознайомитися з теоретичними основами надання соціальної допомоги, а й засвоїти певні методики та технології соціальної роботи, що дозволяє їм набути практичні уміння та відпрацювати навички практичної взаємодії з учнями, схильними до дезадаптації.

Здійснюючи соціально-виховну роботу у складі волонтерського загону майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників, студенти набувають досвіду професійної взаємодії із вразливими контингентами, що дозволяє їм, на основі здійснення науково-дослідної діяльності з певної проблеми, більш свідомо сприймати навчальний матеріал, критично його переосмислювати, доповнювати власними спостереженнями та висновками. Під час підготовки профілактичних виховних заходів в умовах СНТ у складі різновікової команди майбутні фахівці мають можливості спочатку спостерігати за роботою старшокурсників, засвоюючи окремі практичні методи та прийоми роботи, потім – брати безпосередню участь у проведенні певних заходів у якості помічника-стажера і, далі – виступати у якості організатора заходу, який самостійно керує виховною роботою з учнями та надає, у разі потреби, допомогу студентам молодших курсів у проведенні окремих частин соціально-виховного заходу.

Підготовка та проведення профілактичних соціально-виховних заходів в умовах діяльності СНТ майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників забезпечує формування у них професійно-практичної здоров'язбережувальної компетентності, що є основою розвитку їхньої готовності до ефективного виконання роботи з профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях у мінливих умовах сьогодення [1, с. 445].

Цінність для майбутніх фахівців соціальної сфери такої взаємодії у межах студентського наукового товариства полягає ще і у тому, що під час неформального спілкування вони мають можливості не тільки спільно проводити час у колі однодумців у межах власного університету, а й, організовуючи заходи поза його межами, спілкуватися та обмінюватися професійним досвідом як з практиками, що працюють у сфері соціальної роботи, так і з науковцями, які досліджують проблеми надання соціальної допомоги учням, схильним до дезадаптації.

Література

1. Костіна В. В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до формування здорового способу життя учнів // *Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження: колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука*. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. С. 439-446.
2. Петрович В. С. Особливості професійної підготовки соціальних педагогів / соціальних працівників до діяльності зі сприяння здоров'ю дітей та молоді // *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. № 2. 2012. С. 62-70.

ЗАНУРЕННЯ СТУДЕНТІВ У НЕКОМФОРТНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК МЕТОД АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Тетяна А. Нестеренко

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка,

м. Кропивницький, Україна

tetiananesterenko1207@gmail.com

Навчання зазвичай потребує особливої активізації учасників цього процесу, їх повного залучення до освітньої діяльності. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) неможливе без імітації життєвих ситуацій. Їх найдоцільніше моделювати за допомогою інтерактивних методів, зокрема рольових ігор, що дає змогу створити середовище, у тому числі й некомфортне, занурюючись у яке студент активно здобуває нові знання, освоює основи продуктивного безконфліктного спілкування.

Базових знань про безконфліктне спілкування студенти набувають під час вивчення циклу тем «Усна професійна комунікація». На практичних заняттях з тем «Культура усного фахового спілкування», «Форми колективного обговорення фахових проблем» засвоюють правила спілкування під час бесіди, співбесіди з роботодавцем, телефонної розмови, перемовин, наради, зборів, дискусії тощо [2]. Моделювання різноманітних життєвих ситуацій, спільне вирішення проблем на основі аналізу обставин та відповідної ситуації, використання рольових ігор сприяє вдосконаленню комунікативної компетентності майбутніх фахівців, виховує ввічливість, повагу, толерантність.

Умовою успішної комунікації є бажання її учасників спілкуватися (налаштованість на співпрацю); за відсутності такої кооперації виникає конфліктна ситуація, яку Ф. І. Хміль визначає як «загострення суперечностей у соціальній групі, колективі у зв'язку з невдоволеністю певних осіб та їх груп станом справ в організації» [1, с. 57].

Важливим є усвідомлення того, що в ході навчання безконфліктному спілкуванню конфлікти не тільки можливі, але й бажані, оскільки вони допомагають з'ясувати різноманітні погляди, дають додаткову інформацію, виявляють проблеми та шляхи їх розв'язання.

Такі форми організації занять завжди викликають інтерес у студентів, спонукають їх уживатися в роль, максимально наближають навчання до реальних умов виробництва. Разом з тим вони не повинні переростати в забаву, яка перетворить заняття на розважальний захід. По-перше, студенти повинні усвідомити, з якими труднощами їм доведеться стикатися в професійній діяльності. По-друге, занурення в некомфортне середовище дає змогу «проживати» професійні помилки. По-третє, учасники навчального процесу не завжди усвідомлюють дидактичну мету заняття. Імітація професійної проблеми, розв'язати яку можна тільки застосовуючи певні знання, занурення в проблему,

часові обмеження на виконання завдань мотивують студентів засвоювати як програмовий, так і додатковий матеріал, звертатися до попередньо набутого досвіду спілкування, виявляти гнучкість поведінки, емоційну стриманість, тактовність, імпровізувати, унаслідок чого здобувається безцінний досвід і виробляється власна манера спілкування в критичних ситуаціях.

У процесі рольової гри викладач прагне створити конфліктну ситуацію, підставою для якої може бути: недостатня кількість інформації; опоненти, які демонструють уявні відмінності в поглядах; учасники, які провокують конфліктну ситуацію (підбурювач, організатор, підсобник), ставлячи іншим учасникам спілкування провокаційні запитання, маніпулюючи ними, створюючи інциденти тощо.

Планування занять у такій формі може мати такий алгоритм: 1) добір проблемної ситуації, яка відповідає темі заняття; 2) підготовка короткої інструкції для виконання завдань; 3) підготовка інформації, необхідної для виконання завдання (у студентів під час підготовки завдання повинна виникати потреба в додатковій інформації, яку викладач, формулюючи навідні запитання, повинен задовольняти за виникнення особливо проблемної ситуації); 4) попередній розподіл ролей (розподіл ролей самими студентами на занятті не виправдано збільшить тривалість гри; 5) визначення ступеня дискомфорту на занятті: чим меншим обсягом інформації студенти володіють, тим вищий дискомфорт; 6) прогноз ситуації: чим нижчі здатності учасників до навчання, тим вища вірогідність невиконання або відмови від виконання завдання; чим вищий ступінь дискомфорту, тим більша вірогідність зниження авторитету педагога, який не здатний організувати виконання завдання; 7) аналіз ситуації: чим детальніше викладач пояснить студентам значення такої роботи після її завершення, тим вищою буде навчальна мотивація при виконанні наступного завдання.

За умови негативного досвіду проведення рольової гри викладач разом зі студентами повинен проаналізувати причини невдачі, тоді на етапі рефлексії студенти зможуть зрозуміти причини поразки й запропонувати варіанти того виконання, яке забезпечить успіх у майбутньому. Головне тут – формування партнерських відносин, постійна активна взаємодія всіх учасників комунікації та професійна орієнтованість проблемної ситуації.

Література

1. Хміль Ф. І. Ділове спілкування : навчальний посібник. – К.: «Академвидав». – 280 с.
2. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням: підручник. – 3-тє вид., виправ і доповнен. – К.: Алерта, 2013. – 696 с.

ЦІННІСТЬ ОСВІТИ В ЕПОХУ СТРУКТУРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Вікторія А. Павлова¹, Валерій І. Сипченко², Ольга М. Сипченко³

Донбаський державний педагогічний університет,

м. Слов'янськ, Україна

¹slavvikarav@mail.ru, ²vs50@ukr.net, ³sypchenko.olga@i.ua

Сучасний етап розвитку світової економіки пов'язаний з посиленням процесів структурних перетворень в інтелектуальній сфері, які полягають у подоланні глибоких деформацій і формуванні нової структури освіти, що відповідає ринковим умовам, соціальним завданням і здатністю реалізувати порівняльні конкурентні переваги. У зв'язку з чим, освіта повинна відповідати реальним потребам суспільства, базуватися на прогресивних технологіях, ефективно функціонувати в ринкових умовах та інтеграції в світове товариство.

Зазначимо, що процес структурних перетворень передбачає не тільки реструктуризацію всієї системи освіти, але й модернізацію сучасного українського суспільства, приведення його у відповідність до вимог функціонування розвинених країн. А це, у свою чергу, можливо за умов теоретичного осмислення, концептуалізації і втілення на практиці адекватних уявлень про цінність освіти як суспільного явища і дієвої ієрархії аксіологічних пріоритетів освітньої сфери.

Адже, сучасне українське суспільство переживає великі соціальні й духовно-моральні зміни, які торкнулися всієї системи базових цінностей особистості. У зв'язку з чим виникає конфлікт цінностей, який, на думку Є. Борінштейна, «спричинений тим, що внаслідок трансформаційних процесів існуюча ціннісно-нормативна система стає неадекватною новим умовам і соціальним відносинам. У той же час побудова нової системи цінностей є досить складним і відносно довгим у часі процесом. Конфлікт між старими, добре засвоєними цінностями, і новими, які тільки-но починають вимальовуватися, призводить до стану аномії» [2, с. 87].

На думку В. Андрущенка, аномія виявляється в падінні моралі, у неповазі до закону, у поширенні правопорушень і жорстокості [1, с. 6]. Отже, суспільство та його члени відповідальні за розвиток системи освіти, заклади якої не лише створюють і поширюють знання та інформацію, але й відповідають за збереження і розвиток інтелектуального потенціалу країни, що в остаточному підсумку позначається на національній безпеці держави.

Ситуація, що склалася спричинила формування нової соціокультурної реальності та вимагає негайної переоцінки і переосмислення багатьох наукових категорій і системи цінностей українського суспільства. Духовний розвиток сучасної молоді поступово вбирає в себе цінності і пріоритети світової та вітчизняної соціально-історичної думки. Важливе значення в цій площині належить ціннісним аспектам освіти. Адже, освіта є вищою цінністю людини і суспільства: вона є передумовою їх існування та розвитку. Саме у сфері освіти послідовно розвиваються здібності та формуються життєві прагнення всього

населення. Відтак, порушена проблема постає як досить важлива й актуальна і з позицій суспільного буття, і з позицій освітньої практики.

В умовах докорінної реконструкції українського суспільства перед освітянами постала гостра необхідність якісно нових підходів до організації та змісту освітнього процесу. Одним з найбільш перспективних з них є ціннісний підхід, який дозволяє визначити провідні пріоритети, цілі, ідеали в царині освіти. Зазначимо, що освіта як система визначається таким групами цінностей:

1. Внутрішні цінності функціонування освіти (головна цінність – індивідуальність вихованців або запити суспільства, професорсько-викладацькі цінності, цінності, що лежать в основі навчальної діяльності студентів і механізмів оцінювання).

2. Зовнішні цінності, що індукуються (іноді нав'язуються) освіті суспільством, державою, зокрема, ними визначаються економічні цінності освіти, тобто її здатність забезпечувати функціонування соціально-професійної структури суспільства.

3. Інструментальні цінності освіти (її здобуття або проходження), обумовлені ступенем одержання особистістю соціального, інтелектуального, символічного капіталу, зокрема, матеріальна цінність освіти; соціальна цінність; статусно-престижна цінність.

4. Продуковані цінності в освіті: вільна і відповідальна особистість, формування світоглядних установок, поглядів, цінностей загальнолюдського характеру, забезпечення умов для вільного самовизначення кожної людини у світоглядному просторі для прийняття нею власних цінностей у формі життєвих цілей, провідних мотивів та інтересів, прагнень, потреб, принципів тощо [3, с. 159].

Представлені групи цінностей освіти утворюють аксіологічну модель, у якій освіта і знання стають основним чинником досягнення людиною життєвого успіху.

Таким чином, порушена проблема цінностей освіти потребує відновлення авторитету знань у суспільній свідомості, оскільки освіта відтворює наявний суспільний порядок, готуючи соціалізованих громадян, компетентних фахівців, професіоналів, патріотів, які дотримуються норм, правил і законів, загальноприйнятих у певній країні.

Література

1. Андрущенко В. Ціннісна невизначеність особистості та її подолання засобами освіти / В. Андрущенко // Вища освіта України. 2015. – № 3 – С. 5-13.
2. Борінштейн Є. Р. Особливості соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства [монографія] / Є. Р. Борінштейн. – Одеса: Астропринт, 2004. – 400 с.
3. Панченко Л. М. Цінності освіти в контексті глобалізації / Л. М. Панченко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: Зб. наук. пр. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – № 15. – С. 158-163.

ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ХУДОЖНИКІВ-ПЕДАГОГІВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ХУДОЖНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Тетяна В. Паньок
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Харків, Україна
panyokti@gmail.com

У перші роки незалежності України (1917) сформувалась вітчизняна стратегія підготовки художника, що базувалася на традиціях народного мистецтва, навчання в індивідуальних майстернях де впроваджувалися самобутні авторські методики викладання на основі принципу синестезії, що сприяли розвитку індивідуальності, відходу від шаблонності, комплексній системі фахової підготовки художника тощо. Філософський вимір художньо-педагогічної освіти початку ХХ ст. звертався до синтезу художньої творчості, етнокультури, з'явилася нова символіка образотворчого мистецтва, нове розуміння ідеї *Sacrum*'у, що відображала революційну «міфотворчість», перевтілення стійкого українського архетипу в нові художні образи. Філософія українського мистецтва, спираючись на ідею «*Sacrum*», на сакральність національної образотворчості, сформувала власне розуміння мистецьких і художньо-педагогічних концепцій. Проте, реформа вищої школи (1920 р.) у Радянській Україні змінила ціннісні освітні орієнтири. Організація освітнього процесу відзначалася руйнуванням національних символів, академічного методу викладання художніх дисциплін, пошуками таких методів і форм навчання, які б сприяли підготовці нової генерації вчителів.

Спрямованість освітніх процесів із середини 20-х років характеризується активним розвитком художньо-педагогічної освіти. Так, у провідних художніх інститутах Києва, Одеси, Харкова відкриваються педагогічні відділення, рушійним чинником відкриття яких був недостатній якісний і кількісний склад художників-педагогів для різних навчальних закладів.

Після художньої реформи 1934 р. започатковуються єдині вимоги для всіх союзних республік щодо підготовки фахівців, які базувалися на утвердженні академічних художніх традицій як необхідних засад для оволодіння професійними вміннями. В освітній процес упроваджувалися уніфіковані програми дисциплін художньо-естетичного спрямування, що укладалися виключно Всеросійською академією мистецтв. Колишнє розмаїття авторських методик було знищено. Стандартизація освітнього процесу впливала на переосмислення суті та специфіки професійної підготовки художника-педагога, упроваджувалася нова освітня система навчання – колективне викладання художниками-педагогами фахових курсів та єдиний метод зображення – соцреалізм.

Уведення дисципліни «Образотворче мистецтво» у шкільне навчання на початку 60-х років визначило особливості оптимізації освітнього процесу у ВНЗ, специфіку зміни загальної мети підготовки вчителя, значна увага зверталася на застосування комплексного підходу до навчання, в якому було поєднано теоретичні та практичні аспекти. На відміну від інших періодів, професійна підготовка студентів спрямовувалась на формування їх як художників-професіоналів, які володіють знаннями з образотворчого мистецтва, педагогіки, психології дитячої творчості, мають сформовану педагогічну позицію тощо.

Вивчення ретроспективи розвитку вищої художньої освіти упродовж ХХ ст. дає підстави стверджувати, що методологічні пошуки в образотворчому просторі сприяли формуванню художньо-педагогічної освіти, зі специфічною організацією освітнього процесу, структурою, змістом, ціннісними орієнтирами, сконцентрованими в навчальних програмах і планах, творчими методами та принципами підготовки майбутніх фахівців з метою формування їхньої образотворчої культури та педагогічної компетентності. Сутність такої підготовки полягала у набутті системних знань і наступності щодо передачі їх майбутнім поколінням, формуванні вмінь і навичок з образотворчого мистецтва та педагогіки, розвитку естетичного смаку, професійного самовдосконалення, усвідомлення готовності до художньо-педагогічної діяльності та сформовану професійну рефлексію. Це перш за все стимулювало передавання художнього досвіду від педагога до особистості й прискорювало процес формування студента як професіонала.

Зазначений аспект дослідження не вичерпує всієї повноти поставленої проблеми. Подальшого вивчення потребують проблема забезпечення наступності художньо-педагогічного досвіду, застосування принципу синестезії у процесі підготовки, модернізації системи вищої художньо-педагогічної освіти, післядипломної перепідготовки фахівців, мобільності в наданні художньо-педагогічних знань в умовах дистанційної освіти, педагогічного стимулювання процесу формування якісної підготовки фахівців, навчання впродовж життя. Відчутна необхідність розроблення питань науково-теоретичного вдосконалення вищої художньо-педагогічної освіти; можливостей використання зарубіжного досвіду підготовки художників-педагогів, пошуку інноваційних форм і технологій удосконалення навчальної діяльності.

УПРАВЛЕНИЕ ЛОГИСТИКОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ДВИЖЕНИЯ В ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ СХЕМАХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ СИСТЕМ

¹Volodymyr Saienko, ²Hanna Tolchieva

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Opole, Polska

¹saienko22@gmail.com, ²asergeeva29@gmail.com

Экономики Украины и ряда государств Европы вследствие тотального геополитического продвижения восстанавливают уравновешенное состояние посредством замены потерявших эффективность систем обмена деятельностью новыми их образцами, организации свободных связей и вывода на транзитивный рынок производительной силы иного качества. Такой процесс требует сосредоточения научно-педагогического опыта на решении организационных и управленческих задач, основанных на логике менеджмента и инструментарии управления.

Выработкой и развитием множества искомых качеств человека в государстве занимаются образовательная, производственная и спортивно-оздоровительная отрасли экономики [1, 4], в методическом пространстве которых ему предлагаются условия физического развития по учебно-образовательным программам, педагогическим рекомендациям профессионального обучения, системам освоения физической культуры и спорта, которые по своему содержанию представляют разнонаправленные векторные организационно-педагогические методики подготовки к жизнедеятельности.

Явление трансформации в сфере образовании имеет сложную структуру [3], но оно обладает формальным подходом к описанию. В авторскую постановку включено две составляющие – 1) подготавливающую и 2) отражающую конкретность изучаемого явления территориальной потребности в сложном (квалифицированном) труде. Тогда проблема решается в два этапа.

Первый этап заключается в следующем. Выбирается инструментарий выявления взаимодействия, что превращает научный поиск состава структуры явления, превращающейся в полезность, и далее, на основе экономической динамики движения (например, по методу семейства моделей Неймана-Гейла [2]) начинается описание процесса связи «предложения» и «управления», формирующегося на территории, в котором ожидаемый цикл завершается «воздействием». Искомый инструмент упорядоченного целеполагания вырабатывается к среде, свойственная деятельность в которой подчиняется технологической регламентации операционного исполнения. Технологически динамика такого процесса связи отражается величиной (ξ), представляющей из себя отношение массы экономического капитала (М э.к.) к массе социального капитала (М с.к.), и наоборот. То есть, на основе расчета искомого соотношения капитала, используемого в производственно-экономической среде территории, регистрируется некоторая ее производительная ценность, отражаемая в экономическом и социальном качестве труда.

Второй этап заключается в следующем. Устанавливается цепочка действий, в которой как обязательные выступают а) элементы конкретной экономики, б) процессы оптимальной инфраструктуры движения полезности и в) способы методического выявления, обеспечения и регистрации эффекта от кумуляции действий исполнителя, расширяющие оперативные возможности использования сложного труда. Выбор искомого инструментария синхронизируется с содержанием диффузии инноваций, которая выступает способом распространения новшества по коммуникационным каналам как эффективного механизма взаимодействия. Технологически процесс этого взаимодействия выглядит следующим образом: постоянные усилия обучающегося завершаются разрушением неконтролируемого «Я» и движением мысли, соотносящейся с траекторией духовного развития человека. В рамках интегральной концепции организации движение проявляется и контролируется за последовательной сложностью ряда ступеней. В их числе свое место занимают: 1) физическая готовность, 2) ремесленная умелость, 3) техническое мастерство, 4) когнитивная искусность, 5) духовная зрелость. Органическая основа профессиональной подготовки человека к целесообразной деятельности, структура и ее содержание ставятся автоматически в зависимость от некоторого функционального оценочного соотношения, которое может уточняться по выбору характеристик. Учитывая современное состояние науки, это соотношение включает в себя параметры сводных характеристик ($R_{i,j}$), отражающих i -тый ресурс (например, «взаимодействие», «комплементарность», «кумулятивность», «синергетичность», «системность», «фрактальность», «эффективность», «управляемость» и т.п.) принадлежности (θ) скалярного множества j -того накопительного фактора благополучия человека и богатства государства (например, прибыль, доход, супердоход, наполненность фондов социального развития и т.п.).

Литература

1. Дубовой О. В. & Саенко В. Г. (2013). Збереження здоров'я студентської молоді – запорука ефективного розвитку держави. *Aktualne problemy nowoczesnych nauk, Nauka i studia, Przemysl*, 25, 17-22.
2. Макаров В. Л. & Рубинов А. М. (1973). Математическая теория экономической динамики и равновесия. Наука, Москва.
3. Саенко В. Г. (2016). Гипотетические модули менеджмента развития личности посредством восточного единоборства. *Вісник Хмельницького національного університету*, 5 (1), 157-164.
4. Саенко В. Г. (2016). Методическая основа менеджмента администрирования единоборства и инновационного управления спортивным бизнесом. *Економіка. Фінанси. Право*, 12 (4), 32-42.

СУЧАСНИЙ СТАН ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

*¹Світлана І. Семчук, ²Богдан І. Семчук
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна
¹19641971s@gmail.com, ²semchuk.bogdan@gmail.com*

Сучасний період розвитку суспільства характеризується потужним впливом на нього інформаційних технологій, які проникають в усі сфери людської діяльності, забезпечують поширення інформаційних потоків у суспільстві і утворюють глобальний інформаційний простір. Невід'ємною і важливою частиною цих процесів є комп'ютеризація освіти. Зараз в Україні йде становлення нової системи освіти, орієнтованої на входження у світовий інформаційно-освітній простір. Цей процес супроводжується істотними змінами в педагогічній теорії і практиці педагогічного процесу, пов'язаними із внесенням коректив у зміст технологій навчання, які повинні бути адекватними сучасним технічним можливостям і сприяти гармонійному входженню дитини в інформаційне суспільство[4, с. 8].

Мета статті зумовлюється потребою в обґрунтуванні можливостей використання інформаційних технологій у роботі з дітьми дошкільного віку.

Проблема використання інформаційних технологій навчання дітей у закладах дошкільної освіти розглядається сучасними науковцями (В. Бондаровська, О. Зваригіна, О. Кореганова, Н. Лисенко, В. Моторин, Г. Наєнко, С. Новосолова, Т. Осипова, Ф. Петку, Л. Чайнова) у двох напрямках: упровадження у дидактику дошкільної освіти комп'ютерних технологій і педагогічних методів їх застосування (розробка структури занять, рекомендацій щодо санітарно-гігієнічних вимог, проблем безпеки з організації комп'ютерно-ігрового комплексу в дошкільних навчальних закладах); усебічний розвиток дітей в інформаційному середовищі (оволодіння умінням вирішувати завдання конструктивної діяльності; формування просторових уявлень; розвиток логіко-математичних умінь, творчої активності; інтелектуальний, естетичний розвиток дитини).

Так Т. Осипова стверджує, що використання комп'ютера в дошкільній освіті не мета, а засіб виховання і розвитку творчих здібностей дитини, формування її особистості, збагачення інтелектуальної сфери в дошкільному віці. Комп'ютери в закладах дошкільної освіти використовуються, насамперед, як засіб гри, як нова складна і керована самою дитиною іграшка, за допомогою якої вона розв'язує різноманітні ігрові завдання [3, с. 151].

У Базовому компоненті дошкільної освіти у варіативній складовій введено освітню лінію «Комп'ютерна грамотність», яка передбачає формування інформатичної компетенції дитини – це обізнаність дитини із комп'ютером, спеціальною термінологією та способами керування ним, що дозволяє їй

розуміти і використовувати елементарні прийоми роботи з комп'ютером у процесі виконання ігрових та навчально-розвивальних програм та вміння дотримуватись правил безпечної поведінки під час роботи з комп'ютером [1, с. 20].

Зауважимо про те, що спілкування із комп'ютером викликає в дітей жвавий інтерес, спочатку як ігрова діяльність, а потім і як навчальна. Цей інтерес лежить в основі формування таких важливих структур, як пізнавальна мотивація, довільні пам'ять та увага, адже саме ці якості забезпечують психологічну готовність дитини до навчання в школі.

О. Горошко вважає, що використання комп'ютерів у дошкільному віці є ефективним і позитивним для розвитку та створює умови для подальшої успішної інтеграції дитини у сучасне інформаційно-комунікаційне середовище загалом. Упровадження ІКТ у навчально-виховний процес закладу дошкільної освіти повинно здійснюватися за наявності в навчальному закладі комп'ютерно-ігрового комплексу, достатньої кількості навчально-методичної літератури, необхідного рівня програмно-технічного забезпечення та інших компонентів, обраного навчально-методичного комплексу. Також досить важливою умовою є професійна підготовка вихователя та його творчий потенціал (інтенсивність використання творчих методик, доповнення та вдосконалення навчальних планів, використання інноваційних методик, варіативність індивідуалізованих і диференційованих навчальних завдань) [2, с. 92].

Отже, використання інформаційних технологій навчання у закладах дошкільної освіти слід розглядати як потужний дидактичний засіб, який залучає дітей до активної праці, підвищує їхній інтерес до навчання, сприяє кращому засвоєнню матеріалу і підвищує ефективність учіння. Організуючи ознайомлення дітей дошкільного віку з інформаційними технологіями слід орієнтуватися на особистість дитини, дбати про її гармонійний розвиток.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти України: Науковий керівник: А. М. Богуш – К.: Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Горошко О. І. Інформаційно-комунікативне суспільство: становлення та перспектива розвитку / О. І. Горошко // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Філософія, Культурологія, Політологія, Соціологія. – 2009. – Т. 22 (61). – № 1. – С. 91-97. с. 92.
3. Осипова Т. Г. «Компьютерные программы для детей дошкольного возраста» / Т. Г. Осипова // Детский сад от А до Я: научно-методический журнал для педагогов и родителей. – 2003. – № 1. – С. 149-161. с. 151.
4. Свириденко О. Навчання ХХІ століття: ІКТ-компетентність педагогів / О. Свириденко // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2012. – № 1. – С. 7-10.

ПРОБЛЕМА АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКЛАСНИКІВ ДО ШКОЛИ

Марія Е. Циганкова

Донбаський державний педагогічний університет,

м. Слов'янськ, Україна

mtsygankova1996@gmail.com

Адаптація першокласників до шкільного життя є однією з актуальних проблем, що ставиться перед психологічною практикою. Звернення до даної проблеми обумовлено орієнтацією на особистість школяра та на фіксацію потреби в соціально адаптованих учнях.

Наше дослідження було проведено у загальноосвітній школі № 15 м. Слов'янська, Донецької області. В експерименті прийняли участь першокласники у кількості 35 осіб, середній вік яких склав 6-7 років.

Вивчення показників самооцінки і рівня домагань у першокласників в період їх адаптації до школи за методикою Дембо-Рубінштейна в адаптації Г. М. Прихожан показало наступне, що більшість дітей мають середній рівень самооцінки. Це свідчить про те, що у дитини сформовано позитивне ставлення до себе, вона вміє оцінювати себе та свою діяльність: «Я хороша, тому що добре навчаюсь, люблю читати книжки», «Я допомагаю друзям, добре з ними спілкуюсь».

Низький рівень самооцінки виражений тільки у 30% молодших школярів. Такі діти неадекватно сприймають себе, у них не сформувались позитивні міжособистісні стосунки з вчителями та однокласниками. Це дає підставу припустити, що низька самооцінка характерна для дітей, які знаходяться в ситуації шкільної дезадаптації, особистісного та емоційного неблагополуччя. Треба зазначити, що такі діти потребують своєчасної кваліфікованої психологічної допомоги в подоланні труднощів у навчанні та спілкуванні. Щоб сформувати адекватну самооцінку необхідна спільна діяльність вчителя та шкільного психолога.

У дослідженні також було виявлено, що 18% дітей молодшого шкільного віку мають високий рівень самооцінки. Взагалі, такий рівень самооцінки характерний для першокласників і є для них віковою нормою. У бесіді діти пояснюють свій вибір так: «Я поставлю себе на першу сходинку, тому що вона висока», «Я найкращий», «Я себе дуже люблю», «Тут стоять самі хороші хлопці, і я теж хочу бути з ними». Нерідко буває так, що дитина не може пояснити свій вибір, мовчить, посміхається чи напружено думає. Це може бути пов'язано зі слабо розвиненою рефлексією (здатність аналізувати свою діяльність і співвідносити думки, переживання і дії з думками і оцінками оточуючих). Саме тому в першому класі не використовується бальна оцінка.

Для дослідження рівня шкільної тривожності в учнів початкової школи була застосована методика Г. М. Прихожан. За результатами аналізу нашого дослідження, було встановлено, що у більшості дітей молодшого шкільного віку середній рівень тривожності (50%). Це говорить про те, що діти часто

знаходяться в доброму стабільному настрою, перебувають у хороших відносинах з вчителям та швидко адаптуються в класі.

Високий рівень тривожності виявлено у 30% першокласників. Це означає, що діти відчувають напругу, страх в школі (за виконання завдань, оцінювання) і вдома (стосунки з батьками, однолітками). Такий високий рівень тривожності може негативно впливати на всі сфери молодших школярів. Можливо, що більшість досліджуваних у класі приховують свій страх та намагаються бути спокійними.

Тільки 20% дітей мають низький рівень тривожності. Такі діти, добре адаптовані в класі, мають добрі стосунки з вчителькою та однокласниками, задоволені власною навчальною діяльністю і собою.

З метою дослідження ставлення дітей до школи та їх мотиваційну готовність до навчання нами проводилась проєктивна методика «Що мені подобається в школі?» Н. Г. Лусканової. Розподіл рівнів мотиваційної готовності дітей до навчання в школі показав, що у більшості дітей 49% виражений середній рівень мотиваційної готовності. У цих дітей виявлено позитивне ставлення до школи, але з переважанням ігрової мотивації. Школа для них поки цікава як новий вид діяльності, що відрізняється від звичайної ігрової діяльності.

Високий рівень шкільної мотивації виявлено у 31% дітей. Такі діти відрізняються наявністю високих пізнавальних мотивів, прагненням найуспішніше виконувати всі запропоновані завдання. Вони дуже чітко дотримуються всім вказівкам вчителя, сумлінні і відповідальні, сильно переживають, якщо отримують незадовільні оцінки чи зауваження вчителя. І тільки у 19% учнів виявлений низький рівень мотиваційної готовності. Можна припустити, що у таких дітей негативне ставлення до школи з ознаками шкільної дезадаптації. Такі діти переживають складнощі у школі: мають проблеми у навчальній діяльності, у спілкуванні з однокласниками, у відносинах з учителем. Школа нерідко сприймається ними як вороже середовище, перебування в якому нестерпне, часто плачуть, просяться додому. За інших випадках першокласники можуть виявляти агресивні реакції, відмовлятися виконувати ті чи інші завдання, слідувати нормам і правилам. Часто в таких школярів відзначається порушення нервово-психічного здоров'я. Отже, використання проєктивної методики, малюнків дітей, дало змогу більш детально проаналізувати індивідуальні пристрасті дитини під час їх адаптації до умов школи.

Таким чином, адаптація дитини до школи є складною проблемою, що пов'язана з необхідністю виконувати навчальні та соціальні вимоги, приймати на себе рольові зобов'язання школяра. Таке пристосування відбувається не тільки на зовнішньому, поведінковому рівні, але і на внутрішньому, особистісному. Молодшому школяру в навчальній діяльності необхідне вміння ставити цілі і контролювати свою поведінку, управляти собою.

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У СФЕРІ ДОЗВІЛЛЯ

Вікторія Т. Чекаленко
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна
vika_chekalenko@ukr.net

Соціальний працівник це професія яка з'явилася не так давно в переліку професій нашої країни. Але не дивлячись на це вона набуває все більшого розмаху та процвітання, розширюючи спектр своєї діяльності працюючи з різними верствами населення. Переймаючи досвід роботи інших країн та впроваджуючи свої інноваційні методи роботи та навчання.

Проаналізувавши літературні джерела важливо відмітити, що культуру дозвілля досліджують О. Кравченко, Н. Цимбалюк, С. Скляр та інші фахівці. Виховний потенціал дозвіллевої сфери аналізують І. Белецька, А. Воловик, В. Воловик, Л. Габора, Т. Гаміна, І. Петрова та ін. Соціально-педагогічний аспект дозвілля досліджують Р. Азарова, Т. Кисельова, Т. Кочубей, С. Савченко, С. Харченко, Б. Тітов, Д. Шамсутдінова та ін.

Основною ознакою дозвілля добровільність та зацікавленість особистості процесом діяльності та власний вибір людини. Однак дозвілля з давніх-давен розглядалося і як фактор регулювання соціального життя.

Соціально-виховне значення дозвілля полягає в тому, що воно віддзеркалює обличчя соціального простору та має позитивний потенціал удосконалення соціуму. До того ж у дозвіллі існують умови розвитку «людини культури» яка вихована на загальнолюдських цінностях, здатна до самоактивності та може залучити інших людей до діяльності.

І. Петрова виділяє такі ознаки дозвілля: свобода вибору та добровільна участь у дозвіллевій діяльності; бажання отримати радість та задоволення; самодостатність та самоцінність дозвілля [3, с. 8].

До сучасних інститутів дозвілля належать дозвіллеві центри, гральні салони, казино, гуртки, клуби за інтересами та ін. Суттєвий дозвіллевий потенціал мають громадські організації, благодійні фонди, різноманітні об'єднання громадян та ін.

Тобто велика кількість інститутів дозвілля може ілюструвати його доцільність у соціальній інфраструктурі, значне суспільне навантаження. Однак соціальні умови змінюються, диктують певні правила існування дозвіллевої сфери. В сучасній Україні організація інфраструктури дозвіллевої сфери перебуває в стані трансформації. Вчені зауважують, що традиційна структура закладів та установ дозвілля руйнується, занепадає, потерпає від недофінансування.

На думку О. Кравченко, існує певна тенденція, яка певним чином характеризує сучасну сферу дозвілля: «...з радянських часів поняття культура та дозвілля збігалися, але не ототожнювалися, так само як і поняття культура та

відпочинок. Тому можна було розрізняти культурні та некультурні варіанти дозвілля. Серед найважливіших елементів організації дозвілля був клуб. Хоча офіційна модель культурних потреб середньостатистичного відвідувача клубу не відповідає дійсності, все ж ці заклади відігравали свою позитивну культурницьку місію, особливо в сільській місцевості» [2]. Отже, існує необхідність не тільки зберігати й інтенсифікувати діяльність традиційних дозвіллевих закладів, але й удосконалювати сферу дозвілля.

Таким чином, необхідно оптимізувати дозвіллеву інфраструктуру соціально-педагогічними засобами. Дослідники сфери дозвілля також зважають, що неможливо оминати інноваційні процеси, зокрема для вдосконалення змісту дозвіллевої діяльності.

І. Белецька під дозвіллевими інноваціями розуміє «такі явища цієї сфери життєдіяльності, яких не було на попередній стадії розвитку суспільства, але які виникли і знайшли свій прояв або в абсолютно нових формах дозвіллевої діяльності, або в трансформаційних формах, що існували раніше...» [1, с. 72]. Автор зазначає, що однією з новітніх тенденцій молодіжного дозвілля є комп'ютеризація та використання мережі Інтернет як засобу самореалізації.

Отже, проблеми дозвіллевої сфери в сучасній Україні можна пов'язати з необхідністю вдосконалення інфраструктури, інтенсифікацією процесу наповнення сучасного змісту дозвіллевої діяльності, дослідженням дозвіллевих уподобань різних соціальних суб'єктів.

До вдосконалення змісту дозвілля, можна виокремити проблеми, що стосуються як соціального середовища так і дозвіллевої сфери. Їх можна класифікувати на внутрішні та загальносоціальні проблеми організації дозвілля.

Серед внутрішніх важливо виокремити: брак вільного часу в певних категоріях населення; низький рівень дозвіллевих уподобань соціальних суб'єктів; нестача підготовлених фахівців для роботи у сфері дозвілля; слабка інфраструктура; брак поінформованості громадян про її діяльність; низький рівень мотивації до соціально-продуктивного дозвіллевого функціонування; недосконалість та застарілість форм роботи в дозвіллевій сфері та ін.

Література

1. Белецька І. В. Сучасна соціокультурна ситуація у сфері дозвілля молоді / І. В. Белецька // Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2010. – № 9. – С. 71-76.
2. Кравченко О. В. Креативний потенціал рекреативної діяльності / О. В. Кравченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/kravchenko17.htm.
3. Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах / І. В. Петрова. – К.: Кондор, 2008. – 408 с.

НОВА МОДЕЛЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Людмила С. Шевченко
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна
shevchenko_ls@ukr.net

Більшість проектів реформування вищої освіти в Україні, розроблених після ухвалення Закону України «Про вищу освіту» (2014), стосувалися переважно вдосконалення державного фінансування. Перший реальний крок до нової моделі економічної діяльності закладів вищої освіти (ЗВО) був зроблений наприкінці 2017 р. у «Концепції реформування економічної діяльності у сфері вищої освіти України».

Головна новація Концепції полягає у визнанні за університетами можливості генерувати власні (позабюджетні) доходи, для чого передбачено:

1) зміну правового статусу державного ЗВО на неприбутковий ЗВО. Відповідно до СНР 2008 (п. 4.8), неприбуткові організації створюються з метою виробництва товарів і послуг, але їх статус не дозволяє їм бути джерелом доходу, прибутку або іншої фінансової вигоди для одиниць, які їх засновують, контролюють або фінансують. Тобто будь-який можливий дохід (прибуток), який ЗВО отримує в результаті виробничої діяльності, повністю залишається у його розпорядженні;

2) надання ЗВО права господарського відання замість права оперативного управління їхнім майном, що розширює майнові права ЗВО;

3) запровадження моделі фінансового менеджменту, спрямованої на постійний пошук додаткових, насамперед приватних, джерел інвестування університету. Як свідчить досвід закордонних країн, ідеться про залучення коштів приватних осіб шляхом: встановлення плати за навчання; формування підприємницьких університетів, які здатні комерціалізувати результати своєї наукової діяльності та засновувати інноваційні компанії; одержання доходів від власної статутної, у тому числі непрофільної, діяльності (від депозитів, інвестицій, послуг кампусу); використання грантів, позик, що повертаються умовно, механізмів гарантій, страхування та пайової участі; довгострокового залучення фінансових пожертвувань від випускників, індивідуальних і корпоративних донорів із метою створення ендавментів; випуску облігацій тощо.

Для окремих ЗВО приватні джерела фінансування можуть стати значними й дати можливість стабільного розвитку. Проте в цьому є й численні пастки: зростання частки приватних джерел фінансування закордонними вченими трактується як приватизація університетів. Зрозуміло, що це не означає перехід державних ЗВО у приватну (акціонерну) власність. Такі процеси дуже критично сприймаються громадськістю. Так, у 2009 р. уряд Фінляндії пропонував закон

про приватизацію державних університетів, проте до цього часу вища освіта країни таких змін не зазнала. У Казахстані можливість приватизації державних ЗВО була передбачена в урядовому плані приватизації на 2014-2016 рр. Однак опоненти слушно вказували на значні ризики таких перетворень, і від акціонування ЗВО відмовилися.

Утім, і наслідки приватного фінансування університетів можуть виявитися не менш болісними, адже відбувається трансформація вищої освіти з переважно суспільного в переважно приватне благо. Змінюються: місія й цілі університету, відносини власності, джерела доходу, форми контролю з боку держави (уряду) та норми управління (Johnstone, 2000). Власники капіталів, які фінансують вищу освіту, не можуть не впливати на систему навчання, наукові дослідження та їх практичне впровадження. Найбільші проблеми виникають, коли великі корпорації, купуючи наукові розробки університетських учених, починають використовувати дослідників у власних інтересах, контролювати їх працю. Внутрішня культура університетів змінюється в бік посилення дисциплінарних технік. Згортається колегіальне самоврядування, натомість зростає рівень бюрократизації управління. Серед викладачів тепер лідирують ті, хто в будь-який спосіб залучає до університету нових платоспроможних студентів, мобілізує кошти приватних донорів, здобуває престижні премії, має публікації у визнаних міжнародних виданнях, патенти тощо.

Не випадково у закордонних країнах починають піднімати питання про деприватизацію університетів. Українським ЗВО слід вивчити досвід Польщі, де система вищої освіти пройшла кілька кардинальних етапів свого розвитку на національному рівні: повністю публічна (суспільна) система вищої освіти за комуністичного режиму (1945-1989 рр.); подвійна (змішана) публічно-приватна система вищої освіти, але з домінуванням публічної освіти за часткою студентів і престижем (1990-2005 рр.); процеси деприватизації у перехідний період, коли приватний сектор і приватне фінансування відігравали дедалі меншу роль (2006-2016 рр.); деприватизована система з незначною роллю приватного сектору (з кількістю студентів не більше 10%) і домінуванням держави та державного фінансування (2017-2025 рр. і далі) (Kwiek, 2017).

Література

1. Johnstone, D. B. (2000). Privatization in and of Higher Education in the US. Retrieved from <http://gseweb.gse.buffalo.edu/fas/Johnston/privatization.html>.
2. Kwiek, M. (2017). De-privatization in higher education: a conceptual approach. Higher Education. Vol. 74, 2, 259-281. Retrieved from <https://link.springer.com/article/10.1007/s10734-016-0047-3>.

ISBN 978-83-62683-25-3